

**T.C. KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANA BİLİMDALI
ULUSLARARASI İLİŞKİLER BİLİMDALI**

**ARAP BAHARI SONRASINDA RUSYA FEDERASYONU’NUN
SURIYE POLİTİKASI**

DOKTORA TEZİ

Refik Levent TEZCAN

KOCAELİ, 2022

**T.C. KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANA BİLİMDALI
ULUSLARARASI İLİŞKİLER BİLİMDALI**

**ARAP BAHARI SONRASINDA RUSYA FEDERASYONU’NUN
SURIYE POLİTİKASI**

DOKTORA TEZİ

Refik Levent TEZCAN

Prof. Dr. İrfan Kaya ÜLGER

Tezin Kabul Edildiği Enstitü Yönetim Kurulu Karar ve No: 09.02.2022-2022/05

KOCAELİ, 2022

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	iv
ABSTRACT	v
TEŞEKKÜR.....	vi
KISALTMALAR	vii
TABLolar	x
ŞEKİLLER	xii
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

1. METODOLOJİK KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE	8
1.1. METODOLOJİK ÇERÇEVE	8
1.1.1. Araştırmanın Amacı	8
1.1.2. Araştırmanın Kapsamı	8
1.1.3. Araştırmanın Problemi	8
1.1.4. Araştırmanın Hipotezi	9
1.1.5. Araştırma Yöntemi ve Sınırlılıkları	9
1.1.6. Literatür Taraması	9
1.1.7. Araştırma Soruları	10
1.2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE.....	10
1.2.1. Teorik Perspektif	10
1.2.2. Realizm	11
1.2.3. Saldırgan Realizm.....	15
1.2.4. Rus Dış Politikasında Realist Yaklaşımlar.....	16
1.2.5. Rusya'nın Dış Politikasına Etki Eden İdeolojik Faktörler	21

İKİNCİ BÖLÜM

2. RUS DIŞ POLİTİKASININ OLUŞUM SÜRECİ.....	26
2.1. GENEL OLARAK RUS DIŞ POLİTİKASI	26
2.2. RUS DIŞ POLİTİKASININ OLUŞUMU	32
2.2.1. Rus Dış Politikasını Etkileyen İç Faktörler.....	32
2.2.1.1. Yönetici Faktörü.....	32
2.2.1.2. Rus Milliyetçiliği	37
2.2.1.3. Ekonomi	39
2.2.1.4. Dini Gruplar	45
2.2.1.5. RF Dış Politika Konseptleri (RFDPK).....	56
2.2.1.5.1.1993 Yılı Dış Politika Konsepti.....	56
2.2.1.5.2. 2000 Yılı Dış Politika Konsepti.....	56
2.2.1.5.3. 2008 Yılı Dış Politika Konsepti.....	58
2.2.1.5.4. 2013 Yılı Dış Politika Konsepti.....	58
2.2.1.5.5. 2016 Yılı Dış Politika Konsepti.....	59
2.2.1.5.6. Genel Değerlendirme.....	60
2.2.1.6. Rus Dış Politikasında Karar Alma Süreci.....	60
2.2.2. RF Dış Politikasını Etkileyen Dış Faktörler.....	61
2.2.2.1. Siyasi Faktörler	61
2.2.2.2. Diplomasi: Rusya ve Uluslararası Kuruluşlar.....	65
2.2.3. Askeri Faktörler	68
2.2.4. Coğrafya.....	77
2.3. ORTADOĞU ÖZELİNDE TARİHSEL RUS DIŞ POLİTİKASI.....	79
2.3.1. Rus Çarlığı Dönemi	81
2.3.2. SSCB Dönemi	83
2.3.3. RF Dönemi.....	89

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. ARAP BAHARI DÖNEMİNDE RUSYA’NIN SURİYE POLİTİKASI	92
3.1. GENEL OLARAK “ARAP BAHARI”NIN TARİHSEL SÜRECİ.....	92
3.1.1. Tunus.....	93
3.1.2. Mısır	94
3.1.3. Yemen ve Bahreyn.....	94

3.1.4. Libya	94
3.1.5. Suriye	96
3.2. RF'NUN SURİYE'DE İZLEDİĞİ DIŞ POLİTİKA	99
3.2.1. ABD ile İlişkiler.....	115
3.2.2. Türkiye ile İlişkiler.....	118
3.2.3. İran ile İlişkiler.....	125
3.2.4. Diğer Bölge Ülkeleri ile İlişkiler.....	128
3.2.4.1. İsrail ile İlişkiler	128
3.2.4.2. Irak ile İlişkiler	132
3.2.4.3. Ürdün ile ilişkiler	133
3.2.4.4. Suudi Arabistan ile İlişkiler	135
3.2.4.5. Yerel Gruplarla İlişkiler	138
3.3. RF'NUN SURİYE ÜZERİNE TAKİP ETTİĞİ ULUSLARARASI KONFERANSLAR	141
3.3.1. Cenevre Görüşmeleri	141
3.3.2. Astana Süreci	144
3.3.3. Soçi Görüşmeleri.....	147
3.4. BÖLÜM DEĞERLENDİRMESİ.....	149
SONUÇ.....	159
KAYNAKÇA	167
EKLER.....	191

ÖZET

Rusya Federasyonu'nun (RF) Suriye politikasını incelemeyi amaçlayan bu çalışmanın muhteviyatı Arap Baharı dönemindeki gelişmelerle sınırlı tutulmuştur. Bir başka şekilde ifade etmek gerekirse bu çalışma esas itibarıyla RF'nun Suriye iç savaşına neden müdahale ettiği sorusuna cevap aramaktadır. RF'nun ABD ve Batılı güçleri karşısına alarak Suriye savaşına iştirak etmesinin nedenleri arasında ilk sırada Suriye'nin SSCB döneminden beri Rusların partneri olması yer almaktadır. İkinci olarak RF, Suriye'deki ülkedeki deniz ve hava üssünü, bir başka ifadeyle askeri varlığını Ortadoğu ve Doğu Akdeniz politikaları bakımından bir araç veya atlama tahtası olarak kullanma amacıyla Suriye iç savaşına müdahil olmuştur. Buna karşılık resmi açıklamalarda uluslararası barış ve güvenliğe katkı sağlama ve DEAŞ ile mücadele görüşü öne sürülmüştür.

Çalışmanın temel hipotezi nükleer güce sahip, üstün konvansiyonel silah üretme yeteneği bulunan RF'nun genel olarak dış politikası, spesifik olarak da Ortadoğu politikasının yeniden süper güç olma düşüncesinden etkilenip etkilenmediğini ortaya koymaktır. Bir başka ifadeyle RF'nun Suriye politikası, "Avrasyacılık" ve "sıcak denizlere inme" şeklinde formüle edilen kadim ütopyik/ideolojik düşüncelerden etkilenme derecesi dikkate alınarak saldırgan realizme uyarlık perspektifinde analiz edilmiştir. Çalışmanın bulguları olarak öne çıkan noktalar şunlardır: RF'nun Suriye politikası imparatorluk refleksinin bir yansımasıdır. RF kendisini reel ve potansiyel tehlikelerden korumak, yeniden dağılma sendromundan kurtulmak için saldırgan dış politika izlemektedir. RF'nun Arap baharı döneminde Suriye'de izlediği politikanın her ne kadar radikalizm ve terörle mücadele boyutları öne çıkarılmakta ise de esasen bölge üzerinde gücünü ve etkinliğini artırma çabasıdır. Bu kapsamda, Suriye'de Arap baharı döneminde Suriye rejimine sağlanan destek RF'nun bu ülke üzerindeki nüfuzunu artırdığı gibi Doğu Akdeniz ve Kuzey Afrika bölgelerine müdahil olmasının kapılarını da aralamıştır. RF'nun Suriye politikası bu ülkenin spesifik olarak Ortadoğu'da genel olarak da uluslararası arenada nüfuzunu artırmayı amaçlamaktadır ve mevcut haliyle saldırgan realist teoriye uygunluk taşımaktadır.

Anahtar Kelimeler: Rusya Dış Politikası, Suriye, Arap Baharı, Saldırgan Realizm, Ortadoğu

ABSTRACT

The content of this study, which aims to examine the Syrian policy of the Russian Federation (RF), has been limited to the developments in the Arab Spring period. To put it another way, this study essentially seeks to answer the question of why RF intervened in the Syrian civil war. Among the reasons why RF took part in the Syrian war by opposing the USA and Western powers is that Syria has been a partner of the Russians since the period of the USSR. Secondly, the RF got involved in the Syrian civil war in order to use its naval and airbase, in other words, its military presence in the country in Syria, as a tool or a springboard for its policies in the Middle East and the Eastern Mediterranean. On the other hand, the view of contributing to international peace and security and combating DAESH was put forward in official statements.

The main hypothesis of the study is to reveal whether the foreign policy of the RF, which has nuclear power and the ability to produce superior conventional weapons, in general, and the Middle East policy in particular, is affected by the idea of becoming a superpower again. In other words, RF's Syria policy has been analyzed in the perspective of conformity to offensive realism, taking into account the degree of its influence from ancient utopian/ideological ideas formulated as "Eurasianism" and "going to warm seas". The highlights of the study are as follows: RF's Syria policy is a reflection of the imperial reflex. RF pursues an offensive foreign policy in order to protect itself from real and potential dangers and to get rid of the redistribution syndrome. Although the radicalism and counter-terrorism dimensions of the RF's policy in Syria during the Arab Spring period are highlighted, it is essentially an effort to increase its power and effectiveness in the region. In this context, the support provided to the Syrian regime during the Arab Spring period in Syria not only increased the influence of the Russian Federation in this country, but also opened the doors for its involvement in the Eastern Mediterranean and North Africa regions. RF's Syria policy aims to increase the influence of this country specifically in the Middle East and in the international arena in general, and in its current form, it is in line with the offensive realist theory.

Keywords: Russian Foreign Policy, Syria, Arab Spring, Offensive Realism, Middle East

TEŞEKKÜR

2017 yılında başladığım tez çalışmam süresince beni yönlendiren ve özellikle tezin tamamlanması konusunda değerli katkılarda bulunan Tez Danışmanım Prof. Dr. İrfan Kaya ÜLGER'e;

Tez izleme jürilerimde düzenli olarak bulunan ve her zaman bana destek veren Prof. Dr. Ali Poyraz GÜRSOY'a, Doktora öğrenimine başladığım andan itibaren beni tezin ilerlemesi konusunda motive eden ve tezin hem içerik, hem de editöryal açıdan düzeltmelerine katkı sağlayan Doç. Dr. Buket ÖNAL'a;

Tez savunma jürimde yer alarak tezin nihai haline ulaşması için değerli katkılarda bulunan Prof. Dr. Toğrul İSMAYIL ve Doç. Dr. Ece BABAN'a;

Bana her konuda desteğini eksik etmeyen değerli eşim Saadet ve sevgili oğlum Mert TEZCAN'a ve beni yetiştirip bugüne ulaşmamı sağlayan müteveffa sevgili annem Güner ve değerli babam Nejat TEZCAN'a sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Refik Levent TEZCAN

KISALTMALAR

A2AD	:	Anti Acces Area Denial (Sahaya Erişimin Engellenmesi)
AB	:	Avrupa Birliği
ABD	:	Amerika Birleşik Devletleri
ABM	:	Anti- Ballistic Missile (Anti-Balistik Füze)
AEB	:	Avrasya Ekonomik Birliği
A.g.e.	:	Adı geçen eser
AGİT	:	Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı
APEC	:	Asia-Pacific European Community (Asya-Pasifik Ekonomik İşbirliği Organizasyonu)
ASEAN	:	Güneydoğu Asya Ülkeleri Topluluğu
BAE	:	Birleşik Arap Emirlikleri
BDT	:	Bağımsız Devletler Topluluğu
Bkz.	:	Bakınız
BM	:	Birleşmiş Milletler
BMGK	:	Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi
BRICS	:	Brazil, Russia, India, China, South Korea (Brezilya, Rusya, Hindistan, Çin, Güney Afrika İşbirliği Teşkilatı)
CAATSA	:	ABD'nin Düşmalarına Yaptırımlarla Karşı Koyma Yasası
CENTCOM	:	Central Command (ABD Merkez Komutanlığı)
CIS	:	Commonwealth Independence State (Bağımsız Devletler Topluluğu)
CSTO	:	Collective Security Treaty Organization (Kollektif Güvenlik Anlaşması Örgütü)
Çev.	:	Çevirmen
DEAD	:	Destruction of Enemy Air Defense (Düşman Hava Savunmasının Etkisiz Hale Getirilmesi)
DEAŞ	:	Devlet'ül Irak ve'Şam (Irak ve Şam İslam Devleti)
DECRA	:	Department For External Church Relations (Yurtdışındaki Kiliselerle İlişkiler Başkanlığı)
Ed.	:	Editör
EEU	:	Eurasian Economic Union (Avrasya Ekonomik Birliği)

EUISS	: European Union Institute for Security Studies (Avrupa Güvenlik Sorunları Enstitüsü)
EurAsEc	: Eurasian Economic Community (Avrasya Ekonomik Topluluğu)
FDI	: Foreign Direct Investment (Yabancı Yatırım)
FETÖ/PDY	: Fetullahçı Terör Örgütü/ Paralel Devlet Yapılanması
FSB	: The Federal Security Service (Rusya Federasyonu Federal Güvenlik Servisi)
GDP	: Gross Domestic Product (Gayri Safi Yurtiçi Hasıla)
GRU	: Rus Askeri İstihbaratı
GSYİH	: Gayri Safi Yurtiçi Hasıla
HTS	: Hayat Tahrir el-Şam
INF	: Intermediate Nuclear Forces (Orta Menzil Nükleer Kuvvetler)
KRI	: Irak Kürdistan Bölgesel Yönetimi
MENA	: Middle East North Africa (Ortadoğu-Kuzey Afrika Bölgesi)
MS.	: Milattan Sonra
NATO	: North Atlantic Treaty Organisation (Kuzey Atlantik Anlaşması Örgütü)
NGOs	: Non-Governmental Organisation (Devlet Dışı Organizasyon)
NKR	: Neo-klasik realizm
NWO	: New World Order (Yeni Dünya Düzeni)
OPEC	: The Organization of the Petroleum Exporting Countries (Petrol İhraç Eden Ülkeler)
ÖSO	: Özgür Suriye Ordusu
PKK	: Partiya Karkeren Kurdistan (Kürdistan İşçi Partisi)
PYD	: Partiya Yekitiya Demokrat (Demokratik Birlik Partisi)
PMC	: Private Military Company (Özel Askeri Şirket)
PSCs	: Private Security Company (Özel Güvenlik Şirketi)
PTT	: Power Transition Theory (Güç Geçiş Teorisi)
RF	: Rusya Federasyonu
RFDPK	: Rusya Federasyonu Dış Politika Konsepti
ROCA	: Russian Orthodox Church Abroad (Yurtdışındaki Rus Ortodoks Kiliseler Birliği)
s.	: Sayfa

SCO	: Shanghai Cooperation Organization (Şangay İşbirliği Organizasyonu)
SEAD	: Suppression Enemy Air Defense (Düşman Hava Savunmasının Bastırılması)
SIPRI	: Stockholm International Peace Research Institute (Stokholm Barış Araştırmaları Enstitüsü)
SİHA	: Silahlı İnsansız Hava Aracı
SORT	: Strategic Offensive Reductions Treaty (Stratejik Saldırı Silahlarının Azaltılması Anlaşması)
START	: Strategic Arms Reduction Talks (Stratejik Silahların Azaltılması Anlaşması)
SVR	: Sluzhba Vneshney Razvedki (Rusya Federasyonu Dış İstihbarat Servisi)
TSK	: Türk Silahlı Kuvvetleri
UAVs	: Unmanned Aerial Vehicle (İnsansız Hava Aracı)
vd.	: Ve devamı
YPG	: Yekineyen Parastina Gel (Halk Savunma Birlikleri)

TABLÖLAR

Tablo 2.1. RF'nun Toplam Devlet Harcamalarından Savunma Harcamalarına Düşen Paylar.....	73
Tablo 3.1. Askerî Güç	158

ŞEKİLLER

Şekil 2.1 Rusya'nın sahaya erişimi engellemesi ve NATO'ya etkileri.....	31
Şekil 2.2 Vladimir Putin'in sarsılmaz popülerliği.....	36
Şekil 2.3 Ülkelerin 2016-2020 yılları arasındaki silah ihraacat yüzdeleri	41
Şekil 2.4 Rusya'nın ortadoğu ülkeleri ile 2017 yılı ticaret hacmi.....	43
Şekil 2.5 Rusya'nın ülke dışındaki askeri üsleri	69
Şekil 2.6 ABD ve Rusya'nın ülke dışındaki askeri üsleri.....	70
Şekil 2.7 Rusya'nın ülke dışındaki asker sayısı	71
Şekil 2.8 Rusya'nın Savunma Harcamalarının Gayri Safi Milli Hasılaya Oranı.....	74
Şekil 2.9 2019 Yılında En Yüksek Askeri Harcama Yapan Devletler	74
Şekil 2.10 En büyük askeri bütçeye sahip devletler.....	76
Şekil 3.1 Suriye'de Son Bir Yılda Askeri Durumdaki Değişiklik.	154
Şekil 3.2.2017-2020 Yılları Arasında Rejim Güçlerinin Geri Aldığı Alanlar	154

GİRİŞ

2011 yılı Ocak ayı sonlarında Tunus'taki gösterilerle başlayan müteakiben Mısır, Yemen ve Libya'ya sıçrayan Arap Baharı sürecinin ilk döneminde Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ve Avrupa Birliği (AB), net bir tavır ortaya koymaktan çekinmişler, ama kısa süre sonra da rejim muhaliflerini desteklemeye başlamışlardır. Rusya Federasyonu (RF)'nun Arap Baharı'na karşı ortaya koyduğu tutum ABD ve AB'den farklı olmuştur. AB başlangıçta gelişmelere mesafeli bir tutum ortaya koymuş ve izlemekle yetinmiştir. Bununla birlikte Moskova yönetimi tarafından yapılan resmi açıklamalarda insan hakları ve sivililerin mağduriyeti konusunda uyarılar yapılmıştır. RF, özellikle ülkelerin egemenliğine ve iç işlerine müdahale edilmesine karşı çıkmıştır (Doster, 2012: s. 48; Orhan, 2018: s. 96-97). Libya'da sivililerin korunması maksadıyla uçuşa yasak bölgenin oluşturulması gündeme geldiğinde RF, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi (BMGK) oylamasında çekimser kalmış, ancak daha sonra yapılan operasyonla Kaddafi yönetiminin devrilmesi karşısında önceden öngörmediği bir durum ortaya çıkmış ve aldatıldığını düşünmüştür.

RF, Arap Baharının başlangıç dönemindeki tutumunu zaman içerisinde değiştirmiş, olayların masum bir özgürlük hareketi olmadığı ve “renkli devrimler” hareketinin devamı olduğu kanaatine ulaşmıştır. RF'nun Suriye'deki gelişmelere müdahil olmasında Ukrayna ve Gürcistan olaylarında yaşadığı deneyimlerin de etkisi olmuştur. Öte yandan Arap Baharı sonrasında Suriye'de yönetim karşıtı radikal dini grupların içerisinde RF ve mücavir bölgelerden gelenlerin de bulunması büyük endişe yaratmış ve Suriye'de sahada bulunma kararında bu bakış açısı etkili olmuştur (Kozhanov, 2018: s. 12; Orhan, 2018: s. 97, 99).

Bu noktadan sonra RF, ABD'nin Suriye'de Esad yönetimini devirmeyi amaçlayan girişimlerine karşı çıkmış, Esad yönetiminin yanında yer almış, Çin ile birlikte BMGK'da Suriye Rejimine karşı alınan tüm kararları veto etmiştir.¹ RF,

¹ Ardıardına 4 Ekim 2011 (2003 (S/RES/1455-1521))-4 Şubat 2012 (2004 (S/RES/1522-1580))-19 Temmuz 2012 (2005 (S/RES/1581-1651)) ve 22 Mayıs 2014 (2007 (S/RES/1739-1794) tarihlerinde doğrudan Suriye gündemi ile ve sonraki süreçlerde de “OrtaDoğu”

Suriye'ye 2015 yılına kadar askeri müdahalede bulunmamış, gelişmeleri diplomasi yolu ile yönlendirmeye çalışmıştır. Bununla birlikte zaman içerisinde sahada bulunması şeklinde değerlendirmelerin etkisiyle Suriye rejimi lehine çatışmalara müdahale etmiştir. RF, Suriye rejiminin daha fazla toprak kaybetmesini engellemek ve durumu Esad Rejimi lehine çevirmek maksadıyla 2015 yılında müdahalede bulunmuştur. Bir başka açıdan RF'nin Suriye'deki iç savaşa müdahil olması, Obama idaresindeki ABD'nin Ortadoğu'ya yönelik pasif politikalarından kaynaklanan boşluğu doldurma olarak da değerlendirilebilir. Putin yönetimi, ayrıca Suriye ve Irak topraklarında kontrol altına aldığı sahaları genişleten Irak-Şam İslam Devleti (DEAŞ) içerisinde Rusya ve mücavir bölgelerden gelenlerin varlığından rahatsız olmuştur. Radikal düşüncelere sahip olan RF vatandaşlarının gelecekte büyük güvenlik tehdidi yaratacağı görüşü Putin yönetiminin resmi bakış açısı olarak dile getirilmiştir. RF, Suriye rejimi ile sağlanan mutabakat çerçevesinde çatışmalarda muhaliflerin gücünü ve etkisini sınırlandırıcı faaliyetlere etkin biçimde katılmıştır. RF tarafından yapılan resmi açıklamalarda ise Suriye'deki faaliyetlerinin terörizmle mücadele kapsamında kaldığı, DEAŞ ile mücadele yürütüldüğü iddia edilmiştir. RF, Suriye içerisinde rejim lehine çatışmalara müdahalede bulunurken öte yandan da diplomasi boyutuna ağırlık vermiş, BM şemsiyesi altında yürütülen Cenevre Görüşmelerine alternatif olarak İran ve Türkiye ile işbirliği yaparak Astana Görüşmelerini başlatmış, devamında Türkiye ile Soçi görüşmelerini düzenlemiş, ve tüm bunların neticesi olarak da kısmî oranda başarı kazanmıştır.

Bu çalışma esas itibariyle RF'nun Arap Baharı döneminde Suriye politikasını inceleme amacı taşımaktadır. RF'nun Suriye ile ilişkilerinin kökeni SSCB dönemine kadar gitmektedir. Baas yönetimleri döneminde ikili ilişkilerin ideolojik boyutunda SSCB'nin Bağlantısızlar Grubu üyesi ülkelerle yakınlaşma politikası bulunmaktadır. İkinci olarak Baas rejiminin sosyalist bir dünya görüşüne sahip olması, SSCB döneminde taraflar arasında yakın ilişkiler kurulması da ehemmiyet taşımaktadır. Bu çalışmada tarihi arkaplan göz önünde tutularak, Arap Baharı dönemindeki ilişkilerin mahiyeti, kapsamı ve amacı ortaya konulacaktır.

gündemiyle toplanan BMGK'da Rusya Federasyonu ve Çin blok halinde Suriye rejimi lehine olan yaptırımda hiltüm kararları veto etmektedirler. Ayrıntılı bilgi ve tüm liste için bkz.: Security Council – Veto List (in reverse chronological order). Dag Hammarskjöld Library Security Council Quick Links. <https://research.un.org/en/docs/sc/quick/veto/> 05.04.2021.

RF, Arap dünyasını derinden etkileyen yönetim karşıtı ayaklanmalar karşısında başlangıçta ihtiyatlı bir tutum takip etmiş, gösteriler Suriye'ye sıçradığında ve yönetim karşıtlarının merkezi hükümete karşı isyanları genişlediğinde gelişmeleri daha yakından izlemiştir. Bu kapsamda dikkat çeken nokta, RF'nin 2015 yılı Eylül ayına kadar gelişmeleri takip etmesi ve ardından da rejim lehinde çatışmalara müdahalede bulunmasıdır. Çalışmada bu durumun rasyonel, ideolojik ve stratejik bir arka planı bulunup bulunmadığı araştırılacaktır.

RF, Suriye rejimini desteklemenin yanında Birleşmiş Milletler (BM) çatısı altında başlatılan Cenevre Sürecine de müdahil olmuş hatta buradaki çalışmalara da öncülük etmiştir. Cenevre Süreci devamında bu süreçten somut bir sonuç çıkmaması üzerine RF inisiyatif alarak Türkiye ve İran'la beraber Astana ve Soçi süreçlerini başlatmış ve ateşkes sağlanmasına katkı sağlamıştır.

RF'nun Suriye müdahalesini ve Esed rejimi lehine ağırlığını ortaya koymasını nasıl açıklamak gerekir? Olayın salt, ideolojik bir bakış açısının uzantısı olmadığı, Soğuk Savaş yıllarındaki yakın siyasi ilişkilerin doğal bir yansıması olarak kabul etmenin de fotoğrafın tamamını izahta yetersiz kalacağı açıktır. RF'nun ülke dışı siyasal gelişmelere müdahil olması, Suriye ile sınırlı değildir. SSCB'nin dağılmasının hemen ardından eski BDT ülkeleri, Boris Yeltsin iktidarı döneminde kabul edilen bir strateji ile “yakın çevre” olarak tanımlanmıştı. RF, bu bölgeler üzerindeki kültürel ve ekonomik nüfuzunu çoğu kez siyasi alana da yansıtmış, doğrudan veya dolaylı olarak bu ülkeleri kontrol altına almaya çalışmıştır. RF'nun Suriye ile yakından ilgilenmesi, Libya ve Sudan gibi ülkelerle ilişkilerini canlandırmaya çalışması acaba siyasi yayılma ve nüfuz alanını genişletme politikası olarak değerlendirilebilir mi? RF'nun savunma refleksi ile hareket ettiği, Varşova Paktı ve SSCB'nin ardından federe birimlerin bir kez daha dağılması ve Moskova ile ilişkilerinin kopmasından tedirgin olduğu değişik platformlarda siyasal analistler ve hatta resmi yetkililer tarafından dile getirilmişti. Acaba RF'nun Suriye politikası da bu bakış açısının bir uzantısı olarak okunmalı mıdır? Bir başka şekilde ifade etmek gerekirse RF'nun Suriye'ye müdahale etmesi, Arap Baharı sonrasında rejim lehine pozisyon alması, yayılmacı bir politika olarak mı okunmalıdır, yoksa ileri cephede savunma girişimi midir?

RF'nun Suriye politikasını teorik, kavramsal çerçevede izah etmek, ideolojik argümanlarla değerlendirmek mümkün müdür? Tarihi arka planı ile birlikte ele alındığında ortaya konulan pratik evveliyetle RF'nun dış politika nüfuz alanını genişletme eylemi midir? RF'nun Suriye politikasını ülkenin genel dış politika stratejilerinden ayrı değerlendirmek mümkün olmayacağına göre üstlenilen misyonun amacı ve nihai hedefinin ne olduğu ehemmiyet taşımaktadır.

Bu genel yaklaşım içerisinde bu çalışmada RF'nun Suriye politikası saldırgan realizm teorisine göre analiz edilecektir. Rusya'nın Suriye'deki iç savaşta yer alması konusunda birçok bilimsel çalışma olmasına karşılık bunların hiçbirinde olayın teorik perspektifi saldırgan realizm bakış açısına göre ele alınmamıştır. Bu anlamda, bilinen bir teorinin yeni bir alana uyarlanması anlamında çalışma bilime katkı sağlamayı hedeflemektedir. Bir başka şekilde ifade etmek gerekirse bu çalışma, RF'nun dış politikada nüfuz ve güç elde etme hedefine yönelmesi saldırgan realizmin uygulama örneği olup olmadığı incelemektedir.

RF'nun SSCB'nin dağılmasından sonra Suriye'deki müdahale ile sınırları ötesinde başlattığı ilk operasyon ve sonrasında Libya'daki iç savaşa müdahil olması, Afrika'da askeri üs elde etme çabaları aynı zamanda ABD'nin tek kutuplu düzenine meydan okuma olarak da değerlendirilebilir. Çalışma, bir başka açıdan Suriye politikası vesilesiyle RF'nun yeniden süpergüç konumu elde etme arayışına girip girmediği sorusuna cevap aramaktadır. Nükleer güce sahip, üstün teknolojik silahlar geliştirmekte olan bir devletin Suriye ve Ortadoğu genelinde ortaya koyduğu pratik bu bakış açısı ile ele alınacaktır. RF, Putin'in iktidara gelmesi sonrasında ordunun modernizasyonuna büyük önem vermiştir. Silah endüstrisi teknolojik silahlar üreterek, Suriye operasyon alanında bunların denenmesi ve Ortadoğu ülkelerine satılması imkanını kazanmış ve buradan büyük ekonomik faydalar elde edilmiştir. Öte taraftan RF'nu enerji kaynakları açısından da çok zengin bir ülkedir. Ülkenin fosil yakıtlar rezervi ve bunların ihracı hem ekonomik bir kaynak, hem de Avrupa ülkelerine karşı etkili bir ekonomik enstrüman olarak kullanılmaktadır.

Putin, devlet başkanlığına gelmeden çok daha önceleri, RF'nun özellikle 1990'larda izlediği politikaların ülkeyi eninde sonunda mahvedeceği yönündeki endişeleri dile getirmekten çekinmiyordu. Bu düşünce yapısının doğal bir sonucu olarak da, iktidara gelir gelmez hem iç hem de dış politikada radikal değişikliklere

gidilmiş ve pekçok alanda çok ciddi reformlar yapılmıştır. İlerleyen zamanda iç siyasal yapıdan kaynaklanan durgunluk sebebiyle dış politikaya ağırlık vermiş ve özellikle ABD'nin tek kutupluluğunu ortadan kaldıracak ve onu dengeleyecek politikalar izlemeye başlamıştır. Bu bağlamda sürekli “çok kutupluluğu” dile getiren söylemlerde bulunmuş, ABD'nin küresel gücünü sınırlandırmaya yönelik ve bununla uyumlu politikaları takip etmiştir. Putin, Yeltsin'in takip ettiği bölge politikaları itibariyle Ortadoğu'dan uzak kaldığı 10 yıllık sürecin ardından, RF'nun bölgedeki varlığını yeniden inşa etmiş ve özellikle Amerikan karşıtlığının yükseldiği dönemde bölgede etkinliğini artırarak hem Ortadoğu'da hem de Suriye'de “boşluktan” kaynaklanan fırsatı en iyi şekilde değerlendirmiştir (Önal ve Mehmetoğlu, 2014: s. 80 vd.).

RF'nun Suriye politikasını incelemeyi amaçlayan bu tez üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde tezin üzerine bina edildiği kavramsal teorik çerçeve ortaya konulmaktadır. Bu bölümde aynı zamanda çalışma yönteminin ortaya konulduğu metodolojik bölüm yer almaktadır. Tezin bu bölümünde esas itibariyle realizm ve özellikle de saldırgan realizm teorisi ele alınmaktadır. Uluslararası siyasal sistemi izah etmede en çok kullanılan teorilerden biri olan realist teorinin temel varsayımları, uluslararası siyasal sistem hakkındaki öngörülleri zaman içerisinde kısmî değişiklikler göstermiş ve tüm bunların sonucu olarak da yeni açılımlar gündeme gelmiştir. Bunlardan biri de saldırgan realizm olarak adlandırılmaktadır. Bu bölümde ayrıca RF dış politikasını etkileyen ideolojik /ütopik kavramlar da ele alınmaktadır. Bunların başında Avrasyacılık ekolü gelmektedir. RF, Batı dünyasının bir parçası kabul eden Atlantikçilik akımının tam muhalifi olarak kabul edilen Avrasyacılık akımının kökenleri Çarlık dönemine kadar gitmektedir. Bu akım Rusların Asya ve Avrupa'da hegemonya kurmasını öngörmektedir. Avrasyacılık akımının ulaşmak istediği hedefler arasında “sıcak denizlere inme”, “Slav milletlerini tek çatı altında toplama” gibi ütopik bir perspektif de yer almaktadır.

Çalışmanın ikinci bölümünde RF'nu dış politikasının şekillenmesinde rol oynayan faktörler genel bir perspektifin ortaya konulmasının ardından iki ana başlıkta incelenmektedir. Bunlardan ilki, RF dış politikasını etkileyen iç faktörler, ikincisi de dış faktörler olarak ele alınmaktadır. Devletin dış politika hedefleri belirli periyotlarla güncellenen kavramlar temelinde şekillenmektedir. Ayrıca RF'nun

anayasal yapısı ve karar alma süreci de dış politikanın şekillenmesini etkilemektedir. RF'nun yeni dönemde bir yandan diplomasiye ağırlık verirken öte yandan dış dünyadaki etkisini artırmak için uluslararası örgütleri etkili bir enstrüman olarak kullanmıştır. Çok doğal olarak RF'nun coğrafyası, nüfusu ve askari kapasitesi de dış politika kararlarının şekillenmesini etkilemektedir.

Üçüncü bölümde tezin temel perspektifini ortaya koyan Arap Baharı döneminde RF'nun Suriye politikası ele alınmıştır. Evveliyetle Arap Baharının neden patlak verdiği, Ortadoğu coğrafyasında Arap baharından etkilenen ülkelerin ortak ve farklılaşan özellikleri üzerinde durulmuştur. Ardından Suriye'de Arap Baharı döneminde yaşanan gelişmeler ve RF'nun bu ülkeye müdahalesi ele alınmaktadır. RF'nun bu dönemde bir yandan ABD, öte yandan İran ve Türkiye ile ilişkileri özellikle ehemmiyet taşımış ve bu ülkede siyasi çözüm için yeni fırsatların ortaya çıkmasını sağlamıştır.

RF'nun Suriye'ye müdahil olması ve soruna çözüm arayışları çerçevesinde devreye girmesinin sebepleri ayrıca Cenevre görüşmeleri, öte yandan ise İran ve Türkiye'nin de katılımı ile yürütülen Astana ve Soçi süreçleri incelenmektedir. Rusya Federasyonu nihaî tahlilde Suriye sorununa doğrudan ve dolaylı biçimde müdahil olmuş, bir yandan bölge güvenliğine katkı sağladığını iddia ederken öte yandan bu çatışma vesilesiyle yeniden Ortadoğu üzerinde nüfuzunu artırma çaba ve gayreti içerine girmiştir. Bir yandan Esed rejimi lehine tutum alırken öte yandan bölgedeki azınlık gruplarla ve muhaliflerle diyalog ve işbirliğine büyük ehemmiyet vermiştir. Bu bölümün sonunda RF'nun Suriye politikasının saldırgan realist teori ile örtüşme düzeyi incelenecektir. Gerçekten de savunmacı realistler devletler için güçlerini maksimize etmenin akıllıca olmayacağını, hegemonyanın peşinden koşmanın çılgınlık olacağını savunurken, saldırgan realistler karşı görüşte yer almakta, devletlerin mümkün olduğu kadar güçlerini artırmaları ve şartlar uygun olması halinde hegemonya kurmaları görüşünü savunmaktadır.

RF'nun genelde dış politikası, özelde ise Suriye politikasının saldırgan realist teori ile ne derece örtüştüğü veya örtüşüp örtüşmediği bu tezin cevabını aradığı temel soru olmaktadır. Gerçekten de son 20 yılda RF'nun dış politika yönelimlerinde bu teoriye uyarlık taşıma olarak değerlendirilebilecek gelişmeler yaşanmıştır. Bir başka ifadeyle global politikada yaşanan gelişmeleri RF yönetimi, kendisine yönelik bir

çevreleme olarak değerlendirmiş ve bununla mücadele etmek için dış dünyaya karşı önleyici savaş perspektifi ile saldırgan realist politikalar takip etmiştir. 2008 yılında patlak veren Gürcistan ve 2014 yılında Kırım'ın ilhakı ile sonuçlanan Ukrayna olayları, RF'nun yukarıda tanımlanan saldırgan reolist teoriye uyarlık taşıyan gelişmelerdir. RF, Arap Baharı döneminde Suriye'de patlak veren iç savaşa müdahil olmasını kendini koruma çaba ve gayreti olarak yorumlamaktadır. Özellikle radikal eğilimli DEAŞ hareketinin başarılı olması halinde bunun RF coğrafyasına olumsuz yansıtacağı şeklinde bir bakış açısının esas alındığı bilinmektedir.

RF ayrıca Arap Baharı döneminde Suriye'de patlak veren iç savaşa Esed rejimi lehine müdahil olmasını “sıcak denizlere inme”, “yeniden süper güç olma” gibi tarihsel ve ideolojik argümanlarla örtüşecek şekilde yorumlamaktadır. Gerçekten de Çarlık rejimi döneminde Akdeniz'e inme amacıyla Osmanlı İmparatorluğu ile birçok savaş yapmıştır. Günümüzde de bu ütöpik düşünce RF dış politika yönelimlerini etkilemektedir. Bununla birlikte Akdeniz'deki askeri konuşlanmasını takviye amacı taşıyan kuvvet artırımını meşrulaştırmak için DEAŞ ile mücadele argümanı kullanılmaktadır. RF ayrıca bölgedeki varlığını Avrasyacılık ideolojisine de dayandırmaktadır. 27 Şubat 2015 tarihinde Dışişleri Bakanı Sergei Lavrov, 21'nci yüzyılda “Ortadoğu'nun da içinde yer aldığı Asya'ya dönüşün çok eskiden gelen milli çıkarları yansıttığını” ifade etmiştir. Öte yandan RF Devlet Başkanı Putin, 4 Aralık 2014 tarihinde DUMA'da yaptığı konuşmada Ortadoğu Ülkeleri ile işbirliğinin, RF dış politikasının önceliklerinden birisi olduğunu beyan etmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. METODOLOJİK KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE

1.1. METODOLOJİK ÇERÇEVE

1.1.1. Araştırmanın Amacı

Bu çalışmanın amacı, RF'nun, Arap Baharı sonrası dönemde, Suriye dış politikasının, saldırgan realizm teorisi açısından incelenmesi ve teorinin hipotezlerini gerçekleştirme durumunu tespit etmektir.

1.1.2. Araştırmanın Kapsamı

SSCB'nin 1991 yılında dağılması sonucunda dünya, çift kutuplu düzenden tek kutuplu düzene geçmiştir. Bunun sonucunda SSCB'nin dağılması sonrasında kurulan RF, ilk yıllarda ekonomik ve siyasi zorluklar çekmişse de, 2000 yılında yönetime Putin'in gelmesiyle petrol fiyatlarının da artmasıyla eski gücünü toplamaya başlamıştır. Petrolden elde ettiği gelirleri, öncelikle askeri varlığını güçlendirmek için kullandığı görülmektedir. Bu doğrultuda, araştırmanın kapsamı, RF'nun, başta NATO'nun doğuya genişleme ve RF'nu güneyden çevrelemesi ve 2011 yılından itibaren Ortadoğu'da meydana gelen "Arap Baharı"nın Suriye'ye sıçraması sonucunda RF'nun bekası için Suriye'ye müdahalesini ve sonraki sürecini – bölgede hem tarihsel hem de güncel anlamda bölge ülkeleri ile yürüttüğü dış politikalar bağlamında – içermektedir.

1.1.3. Araştırmanın Problemi

RF'nun SSCB'nin dağılmasından 10 yıl sonra giderek artan ölçüde bekasına yönelik tespit ettiği tehlikeleri sınırından uzakta bertaraf etmesi saldırgan realist dış politikasını izahta yeterli midir ? sorusu araştırma problemi olarak tespit edilmiştir.

1.1.4. Araştırmanın Hipotezi

Çalışmanın temel hipotezi nükleer güce sahip, üstün konvansiyonel silah üretme yeteneği bulunan RF'nungenel olarak dış politikası, spesifik olarak da Ortadoğu politikasının süper güç olma düşüncesinden ne derece etkilendiğini ortaya koymaktır. Bir başka ifadeyle günümüzde RF'nun dış politikası kimi zaman Avrasyacılık, kimi zaman da sıcak denizlere inme şeklinde formüle edilen geleneksel ütopyik/ideolojik perspektifinden etkilenme derecesini de dikkate alarak bu ülkenin Suriye politikasının saldırgan realizme uyarlık taşıyıp taşımadığının analiz edilmesidir.

1.1.5. Araştırma Yöntemi ve Sınırlılıkları

Tez hazırlanırken, Türkçe, İngilizce ve Rusça kitaplar, makaleler ve tezlerden faydalanılarak, literatür taraması modeli kullanılmıştır. Çalışmada RF'nun 2011-2020 yılları arasında Suriye İç Savaşı sürecindeki dış politikası incelenmektedir. Ancak, RF'nun Ortadoğu'ya yönelik politikaları, Rus Çarlığı döneminden itibaren incelenmiştir.

1.1.6. Literatür Taraması

RF'nun Suriye politikasını analiz eden çalışmalar özellikle 2015 yılı sonrasında artmıştır. Önceki zamanlarda RF'nun bu bölgeye yönelik politikaları genel olarak SSCB sonrasında Ortadoğu ülkeleri ile ilişkiler kapsamında değerlendirilmiştir. Ortadoğu ülkelerinin büyük bölümünün Soğuk Savaş döneminde Bağlantısızlar hareketine dahil olması ve Batı karşıtı cephede yer alması, yeni koşullarda RF'nun bölge politikasına bakışını etkilemeye devam etmektedir. Bu kapsamda RF, SSCB dönemindeki dış politika tercihlerine büyük ölçüde uyumlu hareket etmiştir. Bununla birlikte pragmatist açılımlar yapıldığı da bir vakıdır. Arap İsrail çatışmasında önceden genel eğilim Filistinlilere ağırlık verme şeklinde iken son dönemde İsrail de devreye girmiş ve RF'nun Ortadoğu politikası kısmen farklılaşmıştır. Suriye politikası bağlamında global ve lokal literatüre baktığımızda dikkat çeken eserlerin sayısının arttığı görülmüştür. Bunlar arasında Anna Borcehevskaya'nın *Putin's War in Syria*, Dmitri Trenin'in *What Is Russia Up To in the Middle East* ve Ghaidaa Hetou tarafından hazırlanan *Syrian Conflict* adlı eserler

dikkat çekmektedir. Türkçeye çevrilen Yevgeni Primakov'un "Rusların Gözüyle Ortadoğu" kitabı da resmi bakış açısının anlaşılması bakımından ehemmiyet taşımaktadır. Galia Golan tarafından hazırlanan *Soviet Policies in the Middle East* adlı eser ise Rusya'nın bölgeye ilgisinin kapsamlı biçimde inceleyen muhtevası ile dikkat çekmektedir.

1.1.7. Araştırma Soruları

RF, SSCB'nin dağılması sonrasında yakın çevresinde meydana gelen "Renkli Devrimler"i ve müteakibinde 2011 yılında başlayan "Arap Baharı" nı nasıl değerlendirmektedir ? Bu kapsamda, Müslüman ülkelerdeki yönetim değişikliklerine nasıl tepki göstermiştir ? 2011 yılında BM'nin aldığı karar sonrasında Libya'ya yapılan hareket neticesinde Muammer Kaddafi'nin öldürülmesi sonucunda "Arap Baharı" na ilişkin görüşlerinde değişme olmuş mudur? 2015 yılında hangi amaçla Suriye'ye müdahale etmiştir?

Suriye'de hangi amaçla Beşar Esad'ı destekleme ve BM'de her alınan kararda arkasında durma kararı almıştır? RF, Suriye'yi destekleyerek ne kazanımlar elde etmiştir? RF, Suriye'de Deniz ve Hava Üsleri elde ederek ne sağlamıştır? RF'nun Suriye'de bulunmasının, Doğu Akdeniz'de gelişen enerji savaşları ile bir ilgisi var mıdır? RF'nun Suriye'de bulunması, Rusya'nın kadim sıcak denizlere inme ve Avrasya'ya dönme politikasının bir amacı mıdır? RF'nun Suriye'de devam eden iç savaşta bulunması ve taraflar arasında arabuluculuk yapması, ABD ve AB ülkeleri ile ilişkilerinde ne sağlamıştır? RF, Suriye'de elde ettiği kazanımlarla ABD'ye karşı üstünlük sağlamış mıdır ? RF'nun güvenlik doktrinlerinin ortak noktası nedir ? RF neden Astana ve Soçi süreçlerini başlatmıştır ? RF'nun Türkiye ile ilişkileri kendisine ne gibi avantajlar sağlamıştır ?

1.2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1.2.1. Teorik Perspektif

Kuramsal perspektiften bakıldığında, realist, liberal ve inşacı yaklaşımların Ortadoğu'daki siyaset ve güvenlik dinamiklerini farklı şekillerde ve hatta kimi kavramlar açısından zıt doğrultulardan açıkladıklarını tespit ediyoruz. Realistlerin güç ve güvenlik mücadelesi, liberallerin çıkar ve işbirliği üzerine kurduğu ve

inşacıların kimlik oluşumu ve uluslararası seviyede değer odaklı yaklaşımları ilk bakışta birbirine zıt/ters düşen teoriler gibi görünse de ancak biraraya geldiklerinde “büyük resmin tahlilinin” yapılabileceğini görüyoruz (Oğuzlu, 2019: s. 21).

Uluslararası ilişkiler sisteminde, teorik alanının bir “yama işi”ne (Cerny, 1978: s. 122, 127) benzer yapıda olması, bu sistemlerin (özellikle Realizm ve Liberalizm’in temel argümanlarındaki karşıtlıkları ve mücadelesi) mücadelesi birbiriyle uyuşmaz olduğu yönündeki düşüncüyü etkin kılarsa da - Putin’in siyasetinde de görüldüğü gibi - “pragmatik veya faydacı yaklaşımların” bu teorilerden sahada aynı anda yararlanılabildiğini, birbirlerini tamamlayabildiklerini göstermektedir. Bunlar dışında, birbirleriyle mücadele içinde olan bu teorilerden doğan, ancak onların eğilmediği, cevapsız bıraktığı sorulara cevap arayan yeni veya türevi başka teoriler çıkmıştır. Realizmin fazla pay biçmediği, değerler, kimlik, uluslararası kurumlar, kurallar gibi yapıları inceleyen Sosyal İnşacılık, bunun yanında bir nevi geçiş içeren Yapısal Gerçekçilik, güvenlik konularına çok farklı açıdan retorik ve linguistik temelli yaklaşan Kopenhag Okulu gibi teorik yaklaşımlar da, uluslararası ilişkilerin güvenlik, ekonomi ve normatif alanlarında sık sık “tamamlayıcı/bütünleyici” şekilde başvurulmaktadır.

1.2.2. Realizm

Realistlere göre, bütün ülkeler kimliklerinden, değerlerinden ve içsel özelliklerinden kaynaklanan farklılıklara rağmen dış politikaya güç ve güvenlik penceresinden bakarlar, ya da daha doğru söylemek gerekirse bakmak zorundadırlar. Sistemdeki güç dağılımı ve devletlerin jeopolitik konumları onların dış politika tercihlerini otomatik olarak belirler. Hayatta kalmak ve güvende olmak arzusu, bütün devletler için aynıdır ve değişmez (Oğuzlu, 2019: s. 22).

Uluslararası ilişkileri, klasik realizm insan tabiatı ve davranışından, neo-realizm uluslararası sistemden, neo-klasik realizm ise, devlet-içi etkenlerden yola çıkarak açıklamaya çalışmaktadır. Uluslararası ilişkileri belirleyen en önemli etken, klasik, neo-realizm ve neo-klasik realizme göre, sırasıyla insan yapısı, devlet sisteminin yapısı ve devletin yapısıdır. Neo-realizm uluslararası sistemin egemen devletlerden oluştuğu ve bu devletlerin işlevsel yönden benzer unsurlar olduğu görüşü temelinde bir yapı çerçevesi çizerken, devletleri birbirinden farklılaştıran

öğenin güç dağılımı olduğu görüşünü ileri sürmektedir. Genel anlamıyla, neo-realizm, klasik realizmin birim düzeyindeki analizlerine sistem analizi de ekleyerek bir uluslararası politika felsefesi oluşturmaktadır (Sevim, 2013: s.42).

Neo-realizmin yaklaşımını belirleyen üç temel varsayım vardır. İlki sistemin düzenleyici ilkesi olarak anarşi; ikincisi devletleri birbirlerine benzer kılan güvenlik-öncelikli davranış biçimi; üçüncüsü de sistemdeki aktörlerin pozisyonlarını belirleyen güç dağılımıdır. Klasik realizmde olduğu gibi uluslararası sistemin anarşik bir yapıya sahip olduğu fikrini kendisine temel alsa da, klasik realizmden farklı olarak neo-realizmin tekil aktörlerin yani devletlerin tek başlarına girdikleri bir rasyonel karar verme süreciyle hareket etmediğini iddia eder. Kararları söz konusu aktörlerin kendilerinin ve rakiplerinin sistem içinde işgal ettikleri konumların çizdiği çerçevede belirlenen etkileşimlerin empoze ettiği bir sonuçtur. Neo-realizm uluslararası siyasetin ve güvenlik arayışının, devletlerin sistem içinde işgal ettiği pozisyonlar tarafından üretildiğini iddia eder. Yani aktörler, sadece kendi pozisyonlarıyla ve kazançlarıyla değil rakiplerinin ne kazandığıyla da yakından ilgilidir. Neo-realizm büyük güçlerin sistemde sahip olduğu yüksek askeri güçlerle önemli pozisyonları ele geçireceğini ve sisteme hakim olacağını öngörür (Balcı ve Kardaş, 2014, s. 127). Bu kapsamda, Rusya, Suriye’de Obama yönetimindeki ABD’nin boşluğunu doldurmaya çalışarak, önemli bir konum elde etmeye çalışmaktadır.

Realistler, gücün uluslararası politikada geçerli olduğuna inanırlar. Büyük güçler, realistlerin nezdinde temel aktörler, birbirlerine karşı ekonomik ve askeri güçlerinin büyüklüğüne büyük itina gösterirler. Sadece büyük miktarda kuvvete sahip olmak değil, aynı zamanda hiçbir devletin güç dengesini kendi lehine süratli bir şekilde çevirmemesinden de emin olmak önemlidir. Realistler için, uluslararası politika, güç politikası ile eş anlamlıdır (Dunne vd. 2013: s. 77). RF, Suriye Savaşının başından itibaren, Suriye hareket alanında güç dengesini lehine çevirmek amacıyla yer almış, müteakiben, ABD’de kuzey’de YPG’nin yanında yer alarak sahayı tamamen Rusya’ya bırakmamıştır. Suriye hareket alanında, Türkiye veya İran veya başka bir ülkenin Rusya’nın onayı olmadan bir faaliyete girişmesinin zor olacağı öngörülmektedir. Aynı şekilde, ABD’nin bulunduğu bölgede de ABD’nin onayı olmadan faaliyet gerçekleştirmek riskli olacaktır.

Neo-realistler, “devletler niçin güç ister ?” sorusuna cevap olarak insan doğasının yapabileceği çok az şey olduğundan elde edemeyecekleri hususları kazanmak için güce ihtiyaç olduğunu öne sürmüşlerdir. Bu nedenle uluslararası sistemin yapısı ve mimarisi, devletleri gücü takip etmeye zorlar. Büyük güçlerin üzerinde daha yüksek bir otorite olmayan ve birinin diğerine saldırmayacağını garantisinin olmadığı bir sistemde, her devlet, bir saldırı halinde kendini korumak maksadıyla yeteri kadar güçlü olmak zorundadır. Esas itibarıyla, büyük güçler hayatta kalmayı umut ediyorsa birbirleriyle güç için mücadele etmek zorunluluğunda olduklarından manevra alanları kısıtlıdır. RF da, NATO ve ABD’nin batıdan kuşatmasına karşı koymak maksadıyla “Yakın Çevre” politikasına ağırlık vererek, eski SSCB ülkeleri üzerinde NATO ve AB’nin etkisini kırmaya çalışmaktadır.

Neo-realistler arasında “ne kadar kuvvet yeterli ?” sorusuna verilen cevapta, belirgin bir ayrışma vardır. Kenneth Waltz gibi savunmacı realistler, devletler için güçlerini maksimize etmelerinin akıllıca olmayacağını, çünkü bu durumda eğer daha fazla güç elde etmeye çalışırlarsa sistemin bunları cezalandıracağını savunmaktadır (Waltz, 1979: s. 126-127). Hegemonyanın peşinden koşmak çılgınlıktır. John Mearshmeier gibi saldırgan realistler karşı görüşte yer alırlar, onlar devletlerin mümkün olduğu kadar güçlerini artırmalarının ve şartlar uygunsa da hegemonyayı takip etmelerinin iyi bir stratejik davranış olacağını savunmaktadırlar (Mearsheimer, 2001: s. 3, 21 vd.). Tartışma, kendi başına kuşatma veya baskının iyi olması demek değildir, bunun yerine üstün güce sahip olmak bir devletin yaşamını sürdürmesi için en iyi yoldur. Klasik realistler için güç sonuçken, neo-realistler için güç bir araç ve beka son noktadır (Mearsheimer, 2001: s. 21, 31).

Güç, devletin kontrol ettiği maddi kapasiteye bağlıdır. Güç dengesi temel olarak, devletlerin sahip olduğu, zırhlı birlikler ve nükleer silahlar gibi somut askeri değerlerin bir fonksiyonudur. Yine de, devletler, askeri gücünü oluşturmaya giden sosyo-ekonomik içeriği bulunan görünmez, ikinci bir çeşit güce sahiptir. Görünmez güç, devletin zenginliğine ve nüfusunun büyüklüğüne dayanmaktadır. Büyük güçler, askeri kuvvetlerini oluşturmak ve savaşmak için ciddi miktarda ve sürekli şekilde para, teknoloji ve personele ihtiyaç duyarlar ve devletlerin görünmez güçleri, rakip

devletlerle mücadele ederken çekebilecekleri mevcut gücün yanında potansiyele de ihtiyaç duyarlar (Aktaran: Sönmezoğlu, 2012: s. 166).

Neo-realist yaklaşımın yapısalcı-sistemci türevinin kurucusu olan Kenneth Waltz, Soğuk Savaş'ı takip eden yıllarda artan şekilde liberal ve eleştirel muhaliflerle mücadele etmiş, ancak sonrasında da 1979 tarihli çalışmasında (Waltz, 1979: s. 194 vd.) ileri sürdüğü tezleri savunmaya devam etmiştir. Waltz'ın daha yakın tarihli değerlendirmeleri; ABD'nin uluslararası siyasetteki rolü çerçevesinde Soğuk Savaş sonrasında uluslararası sistemin yapısı, nükleer güç dağılımının sisteme etkisi ile gelecek projeksiyonunda düzen/istikrara ilişkin güç dengesinin şartlarını içerir. ABD'nin Irak'a, Bosna'ya ve Kosova'ya yaptığı müdahaleler ve BM'nin ABD'ne ekonomik açıdan fonlamasına olan bağımlılığı, realizmin uluslararası düzenin halen “Büyük Güçler” ve onların destekledikleri kurumlara bağlı olduğu iddiasını destekleyen gelişmelerdir. Soğuk Savaş döneminin ardından dünyada “tek kutuplu” sisteme yönelik olduğu dile getirilirken Kenneth Waltz, *SSCB'nin dağılışı sonrası Rusya'nın “Süper güç” olma özelliğini kaybetmesini takiben uluslararası sistemin “Çok Kutuplu” yöne doğru seyrettiğini; - şimdilik - küresel seviyedeki en güçlü aktör olan Amerika Birleşik Devletleri'nin gücünü dengeleme olasılığı bulunan AB, Rusya, Almanya, Japonya, Çin gibi büyük güçlerin yükseleceğini, bu güçlerin de ittifaklar oluşturmalarının muhtemel olduğunu belirterek* (Waltz, 1993: s. 187 vd.), *güç dengesinde değişim olsa dahi yine de sistemde “en temel düzenleyici ilke” olarak “anarşi”nin kalacağını* hatırlatmaktadır (Aktaran: Sönmezoğlu, 2012: s. 166).

Neo-realistler, Soğuk Savaş sonrası sürece yönelik değerlendirmelerinde istikrarlı olmayan ve daha karamsar bir “Yeni Dünya Düzeni” (NWO) tablosu ortaya koydukları açıktır. Farklı bir ifadeyle, ilgili süreçteki konjunktürün getirdiği nokta itibarıyla karamsar – realist çerçeveden bakıldığı söylenebilir. 1990'larda Balkanlar ile Kafkaslar'da devam eden yerel çatışmalar da bu yeni dünya düzeni tartışmalarına mevzu bahis realist iddiaları desteklemiştir (Sönmezoğlu, 2012: s. 167). Nitekim, günümüzde sadece yerel seviyede kalmayıp, birden fazla ülkenin müdahil olduğu yerel seviyeden bölgesel ve hatta küresel krizlere değin yol açan çeşitlilikte çatışmalar, hızla yükselen popülizm, aşırı uçlardaki radikal siyasi-ideolojik hareketler, ticaret savaşları gibi gelişmeler de Neo-realizmin karanlık ve karamsar “yeni dünya düzeni” iddiasını artan şekilde destekler niteliktedir.

Robert D. Kaplan, Soğuk Savaş sonrasındaki çöküşler ve dağılmalar ile eskiye oranla daha kaotik ve çatışmalarla dolu bir döneme doğru gidildiği saptamasında bulunmaktadır (Kaplan, 2000: s. 154). John Mearsheimer ise Soğuk Savaş sonrası döneme yönelik olarak oldukça iyimser beklentiler içerisinde olan kesimlere karşı çıkarak, aslında Soğuk Savaş döneminin, ya da iki kutuplu sistemin daha stabil olduğunu belirtmiş, SSCB'nin dağılmasıyla meydana gelen etnik/dini zıtlıkların bu istikrarsız sürecin en karakteristik özelliği olduğunu ifade etmiştir, çünkü iki kutuplu veya iki büyük gücün olduğu sistemlerde dahi çatışma olsa da “güç dengesi” açısından en stabil sistemlerdir ve tek kutuplu ya da tek büyük gücün olduğu sistemlere göre, daha uzun ömürlü olurlar. Tek kutuplu sistemlerde ise, er ya da geç büyük gücü tehdit edecek potansiyel rakipler çıkacaktır ve tek kutuplu sistem doğası sebebiyle çökmeye meyillidir. Ayrıca Mearsheimer, bu dönemde başarılı bir güvenlik politikası üretmek için, “kendi gücünü arttırıcı ve rakiplerinin gücünü azaltıcı” önlemlerin ortaya konması gerektiğini belirtir. Hatta buna mukabil Mearsheimer, 2000'lerin başlarında, Waltz'un devletin sürekli güvenlik ikilemi içerisinde bir savunma halinde olmak durumunda olduğu ve bu nedenle gücünü arttırmaya çalıştığına yönelik görüşünü, savunmacı realist olmakla eleştirmiştir (Mearsheimer, 2001: s. 18-19; Sönmezoğlu, 2012: s. 168-169).

1.2.3. Saldırgan Realizm

John Mearsheimer'e göre, aslında hemen hemen tüm devletler, sadece güç maksimizasyonu ile ilgilenmeyip aynı zamanda da, bölgesel hegemonya çabasındadırlar. Hegemonya mücadelesi, sistem içerisindeki birimlerin davranışlarında meydana gelen bir anormallik değil, olağan ve sürekli bir eylemdir. 2001 yılında yayınladığı *The Tragedy of great Power Politics* adlı kitabıyla saldırgan gerçekçiliğin temel argümanlarını ortaya koyan Mearsheimer'e göre, uluslararası sistemdeki anarşik yapının yarattığı güvenlik ikilemi içerisindeki büyük devletler, güç maksimizasyonu ile geleceğe ilişkin güvenlik endişelerini karşılayamamakta, anarşi ortamında güvenliklerini tam anlamıyla sağlamak için bölgesel hegemon olmaya çalışmaktadırlar. Böylece büyük güçler, başka bir hegemonun tehdidini önceden bertaraf etmiş olmaktadır, Ayrıca büyük güçler, fırsatçı davranan ve nispi gücünü arttırmaya çalışan aktör davranışı sergilemektedir (Mearsheimer, 2001: s. 169).

1.2.4. Rus Dış Politikasında Realist Yaklaşımlar

Realist perspektif, Sovyet ve Rus Dış Politikaları'nda kuvvetli bir şekilde yer almaktadır. Özellikle İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Sovyet-Batı ilişkileri'nin Realist değerlendirmelerinin popülaritesi, Soğuk Savaş Dönemi gelişmelerinin, devletler arasındaki güç kapasitelerinin dağılımı, caydırma stratejileri, barış ve istikrarı sağlama fırsatlarının anlatılması gerekliliği ile belirlenmiştir. Neo-realizmin gelişimi, Soğuk Savaş ile yakın ilişkilidir ve neo-realizmle veya Sovyet-Batı ilişkilerindeki işbirliğini veya anlaşmazlıklarda ana akımın yansıttığı hayal kırıklıkları ile bilimsel olarak ilgilidir.

Teori ile ilgisi olmayan birçok Sovyet Dış Politikası çalışmalarında neo-realizmin bazı versiyonları, yine de açıkça realist olarak bir iddiada bulunmaksızın kullanılmıştır. Onlar Sovyet Politikası'nın rasyonel ve realist doğasına ve sistemsel çevre ile güç dağılımındaki değişmelere karşı verdiği tepkiye vurgu yapmışlardır.

SSCB'nin dağılması ve realizmin Soğuk Savaşın sonunu tahmin edemeyişi nedeniyle, diğer yaklaşımlar özellikle yapısalcılık, Rus Dış Politikası ile ilgili çalışmalarda realist çalışmaların üstünlüğünü zorlamıştır. Teorik zorluklar, rekabet ve eleştirilere rağmen, realizm yine de Rus Dış Politikası'na en önemli yaklaşımlardan birisi olarak varlığını sürdürmüştür. Bu teori ile ilgisi olmayan, realist olarak iddiada bulunmaksızın temel realist önermelere referans yapan çok fazla sayıda çalışmalar da görülmektedir. Örnek olarak: akademisyenler, Rusya'nın Batı'ya karşı gücünü artırmak için uğraştığını not etmişlerdir; Rusyanın, enerji ve diğer kaynaklarını komşuları üzerine güç projeksiyonu yapmak için kullanmakta olduğunu belirtmektedir; Rusya değişik seviyelerde ve değişik bölgelerde dengeleme stratejilerini kullanarak, Amerika'nın global hegemonyası'na karşı koymaktadır (Kropatcheva, 2018: s. 43).

Realistler, genellikle Rusya'nın uluslararası sistemde daha fazla güç ve etki aradığı konusunda anlaşmışlardır. Yine de, güç ve etki konseptinin tarifi zordur ve realizmde çok tartışmalı bir alandır. Rusya'nın Dış Politikasını analiz eden çoğu realist, güç ve etkinin materyal göstergesi olan ekonomi, bütçe ve askeri kaynakların diğer büyük güçlerle karşılaştırmasıyla başlarlar. Realist analizler, yavaş yavaş gücün bu materyal anlamının ötesine gitmiştir (Kropatcheva, 2018: s. 48).

Dugin’e göre, Sovyetlerin dağılması sonrası Batı, Rusya’yı “Büyük Güç” ya da ABD’yi dengeleyecek diğer “Küresel Güç/Güç Kutbu” olmaktan çıkarıp, jeopolitik konumunun fonksiyonunun getirdiği şekilde çevresindeki komşuları üzerinde etkin olan (Poti, 2008: s. 30) ancak “Büyük Güç” statüsünde olmayan bir yapıya sokmak istemektedir. Dugin’in “Bölgesel Devlet” tanımına göre, “sıradan devletten daha fazla, “Süper Devlet/İmparatorluktan” daha az bir siyasi ağırlığa sahiptir”. Bölgesel devlet, her ne kadar çevresindeki devletlerden daha güçlü olduğu için belirli oranda politik özgürlüğe sahip olsa da, çevresindeki komşularına yönelik politikaları ancak “süper devlet”e ters düşmedikçe uygulayabilir. Dolayısıyla bu durumda birçok farklı etnik, kültürel, dini topluluğu barındıran RF’na biçilen ve emperyal mirasına aykırı olan bölgesel devlet statüsü ile – Dugin’in deyişiyle - “Küçük Rus Milliyetçiliği” kavramları üzerinden iç savaşlar, çatışmalarla çöküp gitmesi kaçınılmazdır. Bu durumda Rusların “Büyük Güç” idealini “bölgesel devlet/güç” olmayı reddederek; eski emperyal mirasına sahip çıkan ve Batı’yı dengeleme hedefi ile tam bağımsız politika üreten Rus “küresel/süpergücü” ya başka bir ifade ile “Rus süper devleti” olmaya dayandırdığı çıkarımı yapılabilir (Dugin, 2004: s. 36-38).

Rusya’nın dış politikada Sovyetlerin dağılması sonrası kaybettiği “Büyük Güç” unvanını tekrar kabul ettirme ideali (Mankoff, 2009: s. 12) ile Avrasyacı mantığın Rus Emperyal ideali birbiri ile eşleştirilebilir gibi görünmektedir. Nitekim 1997 tarihli Rus ulusal güvenlik konseptinde “Rusya’nın küresel seviyede rolünün etkisinin azaldığından bahsedilmiş, Asya-Pasifik bölgesindeki “küresel entegrasyon” sürecinden Rusya’nın izole edildiği; bunun “Avrasya kıtasında” benzersiz stratejik bir konumda bulunan büyük etkiye sahip “Avrasyalı Güç” olan Rusya için kabul edilemez bulunduğu” ifade edilmişti. 1997’den sonra, önce Dışişleri Bakanı Ivanov “Rusya’nın küresel sorunların çözümü süreçlerinden dışlandığına” vurgu yapmış; sonrasında 2000 yılında Putin, Rusya’nın emperyal amacına göndermede bulunurken, “Rusya’nın “Büyük Güç” olma potansiyelini kaybetmediğinden” bahsetmiştir (Light, 2003: s. 50-51).

Görüldüğü üzere, RF küresel ölçekte azalan etkisine karşı çıkış olarak, ilk 1996 yılında Evgenii Primakov’un Dışişleri Bakanı olması sonrasında, adıyla anılan “Primakov Doktrini”nde kendine yer bulan, “Rusya’nın Büyük Güç statüsünün

tekrar kazandırılması” amacı çerçevesinde 1997 yılında karşılık bulan ifadeler, Putin dönemi ile daha yüksek şekilde dile getirilmeye başlanmıştır. Primakov’a göre, RF “çok kutuplu” dünyanın merkezlerinden biri olmalıdır. Bu amaç ise, Moskova’nın önceden aktif politikalar yürüttüğü Ortadoğu gibi bölgelerde varlığını tekrar ikame ettirmesi gerektiğini ifade eder niteliktedir. Bu bağlamda İran ve Suriye sadece çok kutuplu dünya düzeninde önemli müttefik ülkeler değil; aynı zamanda ABD’yi Ortadoğu ve küresel ölçekte dengelemek için gerekli oldukları da ortaya koyulmaktadır (Wlodkowska-Bagan, 2017: s. 33). 2000 sonrasında ise, Primakov doktrininin hem içeriksel hem de ideolojik açıdan daha da geliştirilmesiyle, Putin dönemi ifadelerinde “Büyük Güç” ideolojisine ve “Büyük Güç”, Avrasyacılık ideolojisine gönderme yapan “Avrasyalı Güç” ile Rus Emperyal idealine yönelik terminolojinin birbirine yakın şekilde kullanıldığı görülür. Bu türden “uyumlu bir çeşitlemenin” oluşumunda Kremlin ve Putin’in yeri geldiğinde farklı ideolojilerden aynı anda yararlanabilen “pragmatist” eğilimlerinin etkisi olduğu açıktır. Dolayısıyla başta farklı ideolojilere ait gibi görünseler de, bu terimleri fonksiyonel açıdan “aynı saflarda” gören, Rus devletçi geleneğinin “ulusalcı” merkezi yorumunu benimseyen Putin’in (Hill ve Gaddy, 2013: s. 38-39, 238) realist-pragmatist yaklaşımının bir oranda yansıması da denilebilir.

Realist/Neo-Realist yaklaşımdan çıkan “Güç Aktarımı Teorisi (Power Transition Theory-PTT)”, materyal karşılaştırmının ötesine geçen tezler öne sürer. Kurucusu Organski ve takipçileri Wittkopf, Tammen ile gelişen bu teoriye göre, dünyadaki tüm devletler 2 gruba ayrılır: Statükocu ve Değişimci/Revizyoncu. Mevcut kurulu sistemdeki dinamiklerden sürekli kazanım/menfaat sağlayan güçlü ve her anlamda nüfuz eden ABD gibi uluslar statükocu devletlere örnek teşkil ederken; uluslararası skaladaki/dağılımdaki yerinden memnun olmayan ve eskiden beri var olan kurallarda radikal değişiklikler isteyen ya da uluslararası aktörlerin önüne yeni kurallar getirilmesini isteyen Putin’in Rusya’sı gibi devletler ise Revizyoncu devlet yapısı altında tasniflenir (Sergunin, 2016: s. 27-28).

Aslında bu noktada Putin’in dış siyasette güttüğü politikalar ile, “Revizyonist” Putin Rusya’sının siyasetinin de büyük ölçüde örtüştüğü görülmektedir. Revizyonist okul takipçileri güvenlik anlamında, Rus siyasetinin “sıfır-toplamlı” bir dünya görüşüne sahip olduğuna inanırlar. Ülkenin güvenliğinin

mutlak suretle sağlanması nihai amaçtır, bu diğer tüm devletlerin güvenliğini tehlikeye atmak anlamına gelse dahi. Bu inanç, askeri yapı/sistemin ve teçhizatın gerektiğinde hazır şekilde kullanılabilmesi için güçlü olunmasını gerektirir. Bu açıdan da bakıldığında, RF'nun halihazırda Putin döneminin başlarından beri (NATO Bilim ve Teknoloji Komitesinin raporuna göre modernizasyonun başlangıcı 2006 tarihine dayandırılmaktadır) (Martens, 2015: s. 1) uzun yıllardır askeri gücünü hem yeniden “güçlü” bir şekilde tesis etmek için yapılandığı hem de modernizasyona tabi tuttuğu görülür. Bu okulu temsil edenlere göre, RF gibi bahsi geçen bu tip siyaseti güden ülkeler için, daha küçük çevre ülkeleri “güç kullanma” ile tehdit etme ve hukuk dışı ihlaller ile ilhaklar siyasetlerinin bir parçasıdır (Sergunin, 2016: s. 28).

Realist teori, RF'nun 2008 yılında Gürcistan'a ve 2014 yılından beri Ukrayna'ya karşı girişimlerindeki arka planda yatan politikayı anlatmak için oldukça uygun araçlar sunması ile beraber, tekrar popüler olmuştur. Böylece RF Dış Politikası çalışmaları, realist değişkenlerin çeşitlerini ve anlatımlarını ve özellikle realist teori dahilindeki gelişmeleri ve modifikasyonları yansıtmaktadır.

Birinci vaka olarak RF-Gürcistan Savaşını incelemesinde, Emmanuel Karagiannis (2013), global kapsamda gördüğü ABD-RF rekabetini Güney Kafkasya'daki savaşın esas nedeni olarak görmüş ve John Mearsheimer'in saldırgan realizmi teorisinin açık bir şekilde uygulandığını tespit etmiştir (Karagiannis, 2013: 75 vd.) ABD, bölgedeki enerji çıkarları ve RF'nun bölgesel hegemon olmasını önlemek için, Güney Kafkasya'da dış dengeleyici olarak görülmüştür. Böylelikle, ABD politikası, RF'nun kararlılığında ve dış politikasının askerleştirilmesinde çekici güç olarak anlaşılmıştır.

RF-Gürcistan savaşı vakasında, sadece John Mearsheimer'in kendisi değil (Mearsheimer, 2016: 27-31; Mearsheimer, 2014: s. 77-78) Walt, Scweller gibi diğer lider realistler, RF'nun yakın zamandaki Ukrayna politikasını, özellikle Kırım'ı ilhakını ve Ukrayna doğusunda devam eden istikrarsızlık stratejilerini, Batı'nın politikalarına karşı savunma reaksiyonu olarak açıklamaktadırlar. Onlar için, RF günümüzdeki Ukrayna, Gürcistan ve Suriye'deki kararlı politikaları, RF-Batı ilişkilerinin uzun süreli paternleri göz önüne alındığında mantıklı ve öngörülebilirdir (Kropatcheva, 2018: s. 51).

Özet olarak, RF'nun Gürcistan ve Ukrayna'ya yönelik girişimlerini inceleyen Realist çalışmalar, RF'nun yeni kararlılığının beklendiğini ve RF'nun bölgesel etkisini yeniden kazanmaya çalışmak için fırsat kollamasının an meselesi olduğunu ve böylelikle uluslararası sistemdeki güç statüsünü artıracakını vurgulamaktadırlar.

RF-Batı ilişkilerinde, genel sistemsel trendlerin yanında, çoğu Rus realizm çalışmasına, bölgesel jeopolitik ve jeoekonomik analizin de dahil edilmesinin önemine dikkat çekilmektedir. Jeopolitik yaklaşım, özellikle coğrafyanın, uzaklığın, sınırların, fiziksel güç kapasitelerine ve enstrümanlarına, belirli bölgelerde üstünlük ve etkinlik mücadelesi veren büyük güçler arasındaki 'sıfır-toplam' oyun üzerinde yoğunlaşır, bu Rus Dış Politikası'nın realist yorumlanmasıyla yakın ilişkilidir (Kropatcheva, 2018: s. 53).

RF'nun hem iç hem de dış sahadaki dönüşümü ve hamlelerini doğru değerlendirebilmek için, 2000'li yılların başından itibaren Putin'in verdiği demeçleri doğru analiz etmek gerekir. Putin'in 30 Aralık 1999'da Nesavisimaja Gaseta'da yer alan yazısında:

“Rusya 200-300 yıl sürecinde ilk kez gerçek tehlikeler karşısındadır. Dünya devletleri sıralamasında ikinci hatta üçüncü sıradadır. Bunun olmaması için ulusun tüm entellektüel fiziki ve manevi güçlerinin çabası gereklidir. Bunu kimse bizim için yapmaz.... Tehlikelerin ölçüsünü fark etmek, sıkıca birbirine kenetlenmek ve uzun süreli, basit olmayan göreve hazırlanmak”

olduğunu belirtmiştir. Putin ifadeleriyle, Rusya'daki yeni dönemi işaret etmiştir. Nitekim, ülkede 2000'den başlayıp günümüze değin süregelen; ekonomik, askeri, sosyal ve siyasal alanlar başta olmak üzere hızlı ve yoğun bir “ayağa kalkma” çalışması sürdürülmektedir (Willerton, 2019: s. 21; Caşın, 2015: s. 524). Realist teoride, ülkeler sürekli olarak tehdit altında bulunduklarını ifade etmekte ve tehditlere karşı ülke bekasını sağlamak için gerekli hazırlıkların yapılmasıgerekliğini ifade etmektedirler. Yukarıda Putin'in hitabında da RF'nun dış politikasında Realist teorinin izleri görülmektedir.

1.2.5. Rusya'nın Dış Politikasına Etki Eden İdeolojik Faktörler

Rusların geçmiş tarihine baktığımız zaman, belirgin ideolojik belli düşüncelerin her dönemde kabul gördüğünü ve ısrarla savunulduğunu tespit etmekteyiz. Bu tür düşünceler zaman içerisinde belirli siyasal elitlere, yöneticilere, idarecilere veya toplumun bazı zümrelerine ait olmaktan çıkmış, yönetimde farklı dönemleri ve tarihi süreçleri de aşarak, devletin yönetiminde sürekli şekilde kendine yer bulan, devletin temel politikalarına yön veren hedefler/amaçlar haline gelmiştir. RF'nun Suriye Dış Politikası'nda etkili olduğu düşünülen iki ideolojik faktör, "Sıcak Denizlere İnme İsteği ve Avrasyacılık" paradigmaları çalışmada esas alınmıştır.

"Rus Yayılmacılığının Gelişmesi" isimli makaleden Ahmet Akmaz'ın aktardığına göre, Rus memleketi, ormanlar ve buzlar arasına sıkışmış vaziyette idi. Dolayısı ile coğrafi şartlar, Rusları ticaret yapabilmek için yayılmacı bir siyaset gütmeye zorluyordu (Akmaz, 2011: s. 31). Bundan dolayı, sıcak memleketlere hakim olmak ve açık denizlere açılmak Rusların en büyük arzuları idi. Basra Körfezine indikleri takdirde de, yayılmacı siyasetlerini gerçekleştirme yolunda çok büyük bir adım atmış olacaktı. Basra Körfezine Rusları ulaştıracak en kısa yol, Kafkasya idi. Rusların Kafkasya istikametinde yayılmalarının temelleri-ki bu aynı zamanda Rus yayılmacılığının temeli olarak da görülebilir. Moskova büyük knezi olan (1462-1505) III. İvan tarafından, 1472 yılında atıldı. Bu tarihte Bizans'ın son imparatoru XIII. Konstantin'in yeğeni Sofya ile evlenen İvan, bundan sonar kendini "Bizans imparatorlarının meşru halefi ve Ortodoksluğun yegane hamisi" ilan etti (Kurat, 1993: s. 123-124).

Rus Çarı I. Petro (1689-1725), devletin gelişmesi, dünya hakimiyetini ele geçirmesi için, sıcak denizlere açılmanın ve ticaretini geliştirmenin birinci derece önemli olduğunu kavramıştır. Bunu gerçekleştirebilmek için de, Karadeniz ve Boğazların mutlak hakimi olan Osmanlı İmparatorluğu'nun yıkılması ve onun sahibi olduğu coğrafi bölgelerin Rusya'nın eline geçmesi gerektiğine inanmıştır (CaşınveDerman, 2016: s. 177; Keleş, 2009: s. 90).

Rusların sıcak denizlere inme politikasının sürekli gündemde kalmasının Rusya'ya hem ekonomik, hem dini, hem sosyolojik, hem de jeopolitik açıdan kazancı büyük olmuştur. Bunun gerçekleştirilebilmesi için, Osmanlı

İmparatorluğu'nun ortadan kaldırılması veya en azından Boğazların ve Marmara Denizi'nin ele geçirilmesi gerekiyordu. Osmanlı İmparatorluğu'nu ortadan kaldırmak veya Avrupa'dan tamamen çıkarmak için, Rusya'nın Akdeniz'de güçlü şekilde var olması gerekiyordu. (DervişveDevrisheva, 2015: s. 358).

1877-1878 Türk-Rus Savaşı sonrası imzalanan Ayastefanos Barış Antlaşması,Rusya'yı Akdeniz ülkesine dönüştürüyordu. *“Ege Denizi'ne çıkan Bulgaristan vasıtasıyla Rusya da bir Akdeniz Devletiolabilecekti...Bayezid Şehrive Eleşkirt Ovası da Rusların elinde kalacak olursa Ruslar için İskenderun Körfezi'ne giden yol açılmış olacaktı”*. Akdes Nimet Kurat, Boğazları bir türlü ele geçiremeyen Rusların, İskenderun Körfezi'ne çıkma arzusu ile daha sonraki yıllarda onların Ermeni meselesine olan ilgisi arasında doğrudan bağ olduğunu ifade etmektedir:

“Rusya'nın Ermenilerle ilgilenmesinin en mühimamili, Akdeniz'e çıkması arzusundan neşet etmekte idi. “Boğazlar” vasıtasıyla Akdeniz'e çıkmakta mütemadiyen bir takım engellerle karşılaşan Rusya, Ermenistan sahasını elde ettiği itakdirde, İskenderun Körfezi üzerinden Akdeniz'e çıkmak mümkün olacak ve İskenderun'da büyük bir Rus deniz üssü kurulabilecekti” (Kurat, 1993: s. 353-355).

Kuzey ve Doğu'dan başlayarak soğuk denizlerden çıkış, her ne suretle olursa olsun Güney ve Batının sıcak denizlerine çıkışla tamamlanmalıdır. Rusya'nın jeopolitik “yetkinliği” ancak bu şekilde sağlanabilir. Esasında sadece jeopolitikaçıdan “güvenliğin” sağlanması (Güvenliğin sağlanması için Güney'de deniz kıyılarına değin ulaşarak, doğal “Avrasya kara” sınırlarının ötesine yönelik hedefin belirlenmesi) değil, Kuzey'den denizlere çıkışın “Batı” donanmalarının denizlerdeki etkinliği sebebiyle engellenmiş olması ve ayrıca Kuzey topraklarının hem kültürel hem de tabiat özellikleri anlamında gelişmemiş olması gibi sosyal, coğrafi faktörlerin de, “Rus Yayılmacılığını” tetikleyen diğer etmenler olduğunu söylemek gerekir. Bunun içindir ki, özellikle Kuzey ve Güneyi çepeçevre kuşatan Rus ve Osmanlı İmparatorlukları, döneminin büyük güçleri olmasına binaen kaçınılmaz şekilde çok sayıda Rus-Türk savaşları yapılmasına sebep olmuştur;

Dugin ise bu konu hakkında:

“-Rusya’nın Güneye doğru hayati önemdeki son atılımı, SSCB’nin Afganistan’a başarısızca yayılması idi. Jeopolitik mantık mutlak olarak göstermektedir ki, Rusya oraya yeniden dönmeye mecbur kalacaktır. Ancak zorba bir cellattan ziyade güvenilir bir müttefik, koruyucu ve dost olarak dönmek daha uygun olacaktır. Güney ve batı sınırları, kıyı hatları haline geldiği zaman ancak, Rusya’nın kıtasal oluşumunun tamamlanmasından bahsedilebilecektir. Burada söz konusu olan hiç de fetihler, yayılmalar veya ilhaklar değildir. Yukarıdaki amacın gerçekleşmesi için, Avrupa ve Asya devletleri ile eşitliğe dayalı anti-Atlantikçi sağlam bir stratejik ittifakın ortaya çıkması bile yeterlidir. Sıcak denizlere çıkış, sadece kanlı savaşlarla değil, tüm kıtasal devletlerin jeopolitik menfaatlerine yararlı olacak şekilde makul bir yolla da elde edilebilir” (Dugin, 2004: s. 14) demiştir.

Ruslar, uzun yıllar Akdeniz’e ulaşmanın dünyaya ulaşmak manası taşıdığını düşündüler. İstanbul ve Çanakkale Boğazları bu açıdan stratejik öneme sahipti. I.Dünya Savaşında Rusların, İngiliz ve Fransızlar ile gizliden gizliye akdettiği İstanbul Antlaşması’nın (1915) arkasındaki temel neden budur. 1914 yılında dahi Rusya’nın toplam ihracatının yarısına yakını, tarım ihracatının ise %90’ına yakını İstanbul ve Çanakkale Boğazlarından gerçekleştirilmekteydi. Bu açıdan bakıldığında, aslında 2000’li yılların - 20. Yüzyılda yaşananlar sebebiyle – yüzyıllık bir gecikme sonrası Rusya’nın Akdeniz’e inme politikasının zafere ulaştığı süreç olduğu analiz edilmektedir (Arıboğan, 2017: s. 156).

2013 tarihinde, Rusya Savunma Bakanı Sergey Şoygu, Akdeniz Harekat Komutanlığı’nın kuruluşunu açıklamış; akabinde de “Akdeniz bölgesinin Rusya’nın ulusal çıkarlarına yönelik en önemli tehlikelerin merkezi olduğunu” net bir şekilde ifade etmişti. Söz konusu tehlikeleri bertaraf etmek üzere, Akdeniz’de sürekli gemi bulunduran Rus deniz gücüne lojistik destek amacıyla kullanılan, Kıbrıs, Malta ve İspanya’nın Septelimanına ek olarak, artık Suriye’deki Tartus deniz üssünde bu lojistik ağın merkezine konumlandırılmış bulunmaktadır (Arıboğan, 2017: s. 157). Rusların Tartus deniz üssünde devamlı olarak 8-10 savaş gemisinden oluşan bir filo bulundurması Arıboğan’ın söylemini desteklemektedir.

Tarihsel süreçte küresel ve bölgesel güçler, hem kendi menfaat ve güvenliklerini uzak mesafelerden koruma, hem de diğer devletleri tehdit ve baskı altında tutma gayreti ile Doğu Akdeniz'e yerleşme ve Doğu Akdeniz'i denetim altında tutma çabasında olmuştur. Esasen Ortadoğu'nun control edilmesi, gerektiğinde müdahale imkanının elde bulundurulması, Kuzey Afrika'nın benzer şekilde control altında tutulması, Rusya'nın güneye inme ve batılı güçlerin Rusya'yı engelleme çabası, Doğu Akdeniz'i askeri bir mücadele alanı haline getirmiştir ve global önemini gözler önüne sermiştir (Yaycı, 2020: s. 21). Günümüzde de, özellikle Doğu Akdeniz, ABD, Fransa, İngiltere ve Rusya savaş gemilerinin sürekli bulunduğu bir alan olmuştur.

Günümüzde Rusya'nın Suriye'deki iç savaşa müdahil olup orada Tartus Üssünde yer elde etmesi, Rusların "sıcakdenizlere inme" ideolojisiyle örtüşmektedir.

Rusların bir diğer kadim ideolojik paradigması da, Avrasyacılıktır. Anıl Çeçen'e göre: Avrasya, Asya ile Avrupa'nın kesiştiği bir alan olarak tanımlanmaktadır. Avrasya'nın batı sınırlarının Viyana'dan başladığı, merkez bölgesinin Anadolu'nun yanı sıra Karadeniz, Ukrayna, Moldova, Güney Rusya'yı kapsadığı ve doğu yakasının ise Çin Seddi'ne kadar uzandığı genel kabul görmektedir. Avrasya'nın güney bölgesi ise Ortadoğu'dur (Çeçen, 2015: s. 11). Ancak günlük hayatta daha çok Avrasya'nın; Kafkasya'nın batısından Çin'e kadar uzanan ve Belarus, Ermenistan, Gürcistan, Kazakistan, Kırgızistan, Moldova, Özbekistan, Rusya, Tacikistan, Türkmenistan, Ukrayna ve Azerbaycan'ı çevreleyen bölgeyi ifade ettiği ifade edilmektedir (Aktaran: Yılmaz, 2015: s.112).

Avrasyacılık kavramı ise, Rusya'nın 20. Yüzyıldan itibaren bu alanda hakim güç olmak için izlediği politikadır. Rusya, tarih boyunca Avrupa ve Asya kıtalarına yayılmış bir ülke olarak, hem Batılı hem de Doğulu kültür ve medeniyetlerle iç içe yaşamıştır. Rusya Hristiyanlığın Ortodoksluk mezhebini kabul ettikten sonra iç ve dış politikasını buna göre şekillendirmiştir. Bunlara ilave olarak azımsanmayacak oranda Müslüman, Türk ve diğer etnik ve dini unsurları barındırmış, bir kültür mozayiki oluşturmuştur. Bahsekonu kültür karışımı, Rusya'ya her zaman siyasi, sosyal ve askeri güç kazandırmış, politikalar bu siyasi ve etnik yapıya güvenilerek oluşturulmuştur. Bu politika, Rus tarihinde "Avrasyacılık" olarak nitelendirilmiş ve Batı ile rekabet için kullanılmıştır (Yılmaz, 2015: s.112-113) Avrasyacılık Akımı,

SSCB'nin dağılması sonrası dönemde “Yeni avrasyacılık” adında yeniden ön plana çıkmıştır. Yeni Avrasyacılar, Batı'yı Rusya için bir tehdit olarak görmüşlerdir.

Yeni Avrasyacılık akımının kuvvetli savunucularından Aleksandr Dugin, Rusların tekrar imparatorluk haline gelmesini savunurken, ABD'nin Atlantikçi jeopolitiğini esas alan “Yeni Dünya Düzeni”nin karşısına Rusya'nın başını çektiği imparatorluk Avrasyasını koymayı savunmaktadır (Shekhovtsov, 2009: s.702-703).

SSCB'nin dağılması sonrasında, RF öncelikle ekonomik nedenlerle NATO ülkeleri ile ilişkilerini geliştirmek istese de ABD'nin Orta Asya'da üsler elde etmesi, NATO'nun Romanya ve Bulgaristan'ı örgüte dahil etmesi, buna ek olarak NATO'nun Gürcistan ve Ukrayna'yı da NATO'ya almak istemesi RF'nu tedirgin etmiş, Rusya'nın Orta Asya, Kafkasya, Doğu Avrupa vb. coğrafyalarda hareket serbestisini kısıtlamıştır. Bunun sonrasında RF Yeni Avrasyacılık yaklaşımı kapsamında, “arka bahçesi” olarak kabul ettiği Orta Asya'yı etkisi altına almak için bölge ülkeleriyle ilişkilerini geliştirerek, bölgesel ekonomi ve güvenlik kuruluşları oluşturma girişiminde bulunmuştur.

Klasik Avrasyacılar göre, Avrasya, Çarlık Rusya'sına odaklanmaydıkte ederken, Dugin'in anlayışında Çarlık Rusyası yerine eski SSCB coğrafyası dikkate alınmaktadır. Dugin, Avrasyacılık politikasında Avrasya'nın sınırlarını, güneydeki Müslüman devletleri, Hindistan ve Çin'i de kapsayacak şekilde genişletmektedir (İvanov, 2008: s.202-204). Avrasyacılık, Orta Asya'yı ve güneyde Ortadoğu'yu ilgi alanı olarak görmektedir. RF'nun Orta Asya ve Ortadoğu ülkeleri ile çıkar odaklı ilişkiler geliştirmesinin, RF'nun Avrasyacılık ideolojisi ile örtüşmekte olduğu tespitine yardımcı olmaktadır.

İKİNCİ BÖLÜM

2. RUS DIŞ POLİTİKASININ OLUŞUM SÜRECİ

2.1. GENEL OLARAK RUS DIŞ POLİTİKASI

William Glaser'e göre, SSCB dış politikası, teorik açıdan sekiz ana eksene oturmuştur. Bunlar; 1. Marksist Siyasal Felsefe, 2. Büyük Rusya emperyalizmi, 3. Rus devlet bürokrasisi, 4. Bizans gelenekleri, 5. Ulusal savunma öncelikleri, 6. Avrasya çevre karakteristikleri, 7. Sıcak denizlere inme, 8. Rus ulusal kimliğidir (Glaser, 1956: s. 128 vd.). Bu ana eksenler, belirli bir tarihsel süreç içerisinde, Rus devleti, bürokrasisi, geleneği, kültürü, kimliği, tarihi üzerinde büyük tesirleri olan belli başlı ideolojilerce şekil verilen Çarlık Rusya'sından, SSCB döneminde, oradan da günümüz Rusya'sına kadar gelerek dış politikaya yön vermektedir. Ayrıca bu eksenler, Rus dış politikasını besleyen ideolojilere, iç ve dış faktörlere kaynaklık etmektedirler. Günümüz Rus dış politikası çalışmalarında da sürekli olarak değinilen bu faktörler çerçevesinde - hem küresel hem Ortadoğu hem de Suriye özelinde - şekillendirilmektedir.

Caşın ise, SSCB'nin dağılışı sonrası kurulan RF sürecinde Glaser'ın yukarıda ifade ettiği Rus dış politikasının ana eksenlerin bazılarından, konjunktüre bağlı olarak, tarihsel süreçte vazgeçildiğini onların yerine bazıları yeni, bazıları ise eski bulunabilecek klasik ve hatta “nostaljik” içeriğe sahip ideolojik temaların gözlemlendiğini ifade etmektedir.

Caşın, Rus dış politikasının ana eksenlerden çıkan ve yerine konulan içerikler neticesinde beş tane olduğunu belirtmektedir. Ona göre bunlar: 1-Rus emperyal gücü ve stratejisi doğrultusunda “pragmatist” eğilime sahip “reel politik” (Realpolitik) realist dış politika; 2-Ulusal savunma öncelikleri (güvenlik/tehdit algısı); 3-Slavizm ve Bizans'tan bu yana gelen “Ortodoksluk” geleneği ve patronajlığı; 4-Tarihsel açıdan Rus imparatorluk stratejisi gereği, konsolide şekilde “Yakın Çevresi”ndeki Ukrayna, Beyaz Rusya, Polonya üzerinde Avrupa'nın (başta Almanya) nüfuz sahibi olmasına karşılık Sovyetler döneminde etki sahibi olduğu bu alanlarda tekrar nüfuzunu geri kazanmak; 5-Konsolide olup birleşmiş bir Avrupa'ya (buna ABD'yi de katarak üst kavram olarak “Batı” da denilebilir) karşı alınacak pozisyonda izlenecek stratejiyi (ittifak-kısmi ittifak/kısmi karşıt-tam karşıt) belirlemesi

muhtemel (tam kesin, kati ve net olmamakla birlikte) Avrasyacılık, Rus Emperyal Gücü, Rus Kimliği gibi eksenlere göre belirlenmesidir (Caşın, 2015: s. 255-257).

Poti'ye göre, 2006 yılında Rus dış politikasında ciddi değişimler yaşanmıştır. Bu değişimler niteliksel açıdan Rus dış politikasında yeni bir süreci başlatmıştır. Buna göre 2006 sonrası Rus dış politikasının ayırt edici 3 niteliği vardır: 1-Yeni Rus ulusal ideolojisine şekil verme; 2-Rus küresel siyasetine yapılan vurgu; 3-Rusya'nın Bağımsız Devletler Topluluğu (BDT) politikalarındaki radikal değişim. Birincisi, Rus ulusal ideolojisini dönemin savunma bakanı Ivanov, şu üç ana özelliğin birleşimi olduğunu ifade ederek açıklamıştır: “güçlü/etkin demokrasi (Surkov'un ifade ettiği “Rus tipi” demokrasi), güçlü ekonomi, sağlam ve sert askeri güç”. İkincisi, Rus küresel dış siyaseti ise şu özellikleri ile öne çıkmaktaydı:

- Amerika Birleşik Devletleri ile yeni “güç dengesi” politikası
- Birleşik Devletler ile yapılan yeni silah kontrolü görüşmeleri
- Askeri gücün artan önemi
- Rusya'nın bir “enerji süpergücü” olarak farkedilmesine yönelik çabalar
- Sınır/sınır güvenliğine ilişkin konuların tartışmaya/uzlaşmaya kapalı olması

Üçüncü ayırt edici özellik ise, RF'nun Sovyet-sonrası bölgede yürüttüğü politikalara yöneliktir. Buna göre iki tema üzerinden ilerleyen bu değişim, kendisini “Sovyetler sonrası dondurulmuş çatışma” ortamının meydana gelen değişiklikler(Karadağ'ın bağımsızlığı örnek olarak verilebilir) sonrası statükonun korunmasına yönelik geleneksel Rus politikasının da değişeceği; bu bağlamda “donmuş çatışma ortamının çözülebileceği” uyarısı yapılması ve Rus enerjisinin fiyatlamasının Sovyet-sonrası bölgede küresel pazara göre daha ucuz olduğunu; bunun da değiştirilmesine yönelik ifadelerde bulur (Poti, 2008: s. 39-41).

Caşın'a göre, en başta Rusya, dağılan Sovyetler sonrası küresel seviyede hemen hemen hiç bir etkisi kalmamış Marksist öğretisi ve Sosyalist Enternasyonel yaklaşımını bırakmış, sosyo-ekonomik politikalarda kapitalizmi benimsemiş; dış politikada ise pragmatist-Realist/Realpolitik (reelpolitik) çizgiyi takip etmeye başlamıştır. Buna göre, “Üçüncü Dünya ülkelerine liderlik etme” anlayışından vaz geçilerek uygulamada daha fazla kazanım/fayda sağlayacağı düşünülmüş uluslararası

zirveler, gruplar, kuruluşlar, örgütler içerisinde “fayda” odaklı, yeri geldiğinde uzlaşmacı veya iş birliğini de tercih eden bir düzey çerçevesi geliştirilmiştir. RF’nun ikinci eksenini olan ulusal savunma öncelikleri (ya da dış güvenlik tehdidi (algısı)) ise, Soğuk Savaş zamanından günümüze oldukça değişmiştir. Tarihsel süreçte özellikle Almanya’ya karşı II. Dünya Savaşında kazandığı zafer sonrası Sovyetler döneminde Avrupa’da ele geçirdiği “Tampon Bölge”yi kaybetmiş; Varşova Paktı’nın dağılmasının akabinde de, Polonya, Çekya, Macaristan gibi eskiden nüfuz alanında bulunan ülkeleri NATO’ya kaptırmıştır. Devamında Slovakya, Beyaz Rusya ve Bulgaristan da, Varşova Paktı’ndan NATO’ya geçiş yapmışlar, Ukrayna’nın NATO’ya tam üyelik durumu ise masada beklemektedir. RF tarafında, NATO’nun sürekli Rus sınırlarına karşı eski nüfuz alanındaki ülkeleri de katarak genişlemesi hem Rus deniz hem de hava sahası açısından doğrudan “güvenlik tehdidi” olarak algılanmaktadır (Mearsheimer, 2016: s. 27 vd.).

Üçüncü olarak ise, 1990’lı yıllarda özellikle “Batı’ya entegrasyon” projesinin başarısızlıkla sonuçlanmasının ardından, Putin dönemi ve 2000’li yıllarda ekonomik açıdan küresel yapıya dahil olmaya yönelik politikalar üretilirken; bir yandan da siyasi, kültürel açıdan bir etki alanı kalmayan Varşova Paktı döneminden kalan “sosyalist ideoloji” de terkedilerek yerine – belki de şaşırtıcı biçimde halen belirli oranda etkili bir işleve ve potansiyele sahip olan – eski etnik “Slavlık” ve Bizans mirası “Ortodoks ittifakı” unsurlarına “Yakın Çevre” ülkelerinde yitirdiği etkisini geri kazanmak adına tekrar önem verilmeye başlanmıştır (Caşın, 2015: s. 255-256).

RF’nun, güncel konjonktür gereği belirlediği dış politikanın dördüncü ana eksenini ise, Rusya’nın eski nüfuz alanındaki Beyaz Rusya, Ukrayna gibi ülkelerle ilk başta diyalog kurma sürecini yeniden tesis etmeye çalışmasıdır. Rusya tarafında Doğu’ya kendi topraklarına karşı genişleyen Batı ve özellikle Almanya öncülüğündeki Avrupa’nın, Çekya, Avusturya, Macaristan, Slovenya, Polonya gibi ülkelerde ekonomik anlamda büyük güce kavuşmasını takiben, sıranın buradan da Beyaz Rusya, Ukrayna ve hatta Finlandiya gibi ülkelere geleceği beklentisi giderek kuvvetlenmiştir. Bu ekseninde de, 21’nci yüzyılda Rus menfaatleri gereği Avrupa ile Doğu Avrupa, Balkanlar, Kafkasya ve Avrasya bölgelerinde ama “işbirliği” ama “rekabete yönelik mücadele” karakteristiğine sahip olsun etkileşimin artmasının

kaçınılmaz olacağı ifade edilebilir (Wieclawski, 2011: s. 172; Caşın, 2015: s. 256; Mearsheimer, 2016: s. 27 vd.).

Beşinci ana eksen ise, tam ve kesin bir seçenek belirlenmediği için belirli oranda müphem kalmış “gri” bir alan yaratmaktadır. Sovyetler sonrası Rusya’nın özellikle kendisini küresel ölçekte konumlandırma bakımından kararsızlık ya da net bir tavır bulunamadığından söz edilebilir. Buna göre, Rusya’nın hem ülke olarak hem de “Rus kimliği” anlamında kendini “Batı”nın yanında tam entegre olmuş şekilde mi, karşısında mı yoksa onunla belirli konularda işbirliği yapan ancak ulusal menfaatlerini de korumaktan çekinmeyen bir konumda olup olmayacağı konusunda farklı yaklaşımlar sergilenebilmektedir. Rusya ve “Rus kimliğini” Batı’da gören “Liberal Batıcılar”, Batı karşıtı “Aşırı Milliyetçi” ya da “Avrasyacılar” veyahut pragmatist yaklaşım ile menfaat odaklı şekilde daha “ortayolcu” veyahut “eklektik” diyebileceğimiz “Faydacı Ulusalcılar” fraksiyonlarının farklı bakış açıları zaman zaman Rus dış politikasına yansımaktadır (Light, 2003: s. 44; Trenin, 2002: s. 206-208; Caşın, 2015: s. 256-257).

Light, RF’da çok farklı çeşitte siyasi oluşum olsa da, ülkenin dış dünya ile olan etkileşimi ve işbirliğini – Batı da buna dahil – destekleyen pragmatist politikalarına yönelik geniş bir mutabakat olduğunu ifade etmektedir (Light, 2003: s. 52). Caşın ise, her ne kadar Putin hükümetinin dış politika yaklaşımını Batı yanlısı “Avrupa-Atlantik” ve “ideolojik ahlakçılık” bağlamında bulduğunu söylese de, (Caşın, 2015: s. 257) bir yandan da Gürcistan Savaşı (2008), Kırım İşgali (2014) ve Suriye Müdahalesi (2015) süreçlerine baktığımız zaman, Moskova’nın söz konusu güvenlik/tehdit algısı ve ulusal çıkarlar olduğunda – 90’lardan farklı şekilde – ortak anlaşmalar yapıp, işbirliği geliştirdiği “Batı”yı karşısına almaktan da çekinmediğini görüyoruz (Charap, 2019: s. 193; Khodynskaya-Golenishcheva, 2020: s. 115).

Bu durum belki de 2000’li yıllardan beri Putin’in Rus iç siyasetinde ortaya koyduğu Rusya içindeki hem ulusalcı-milliyetçi “sol” hem de “Batıcı-Sağ’a karşı üçüncü bir alternatif olacak şekilde mücadele eden yapısının Rus dış siyasetinde üretilen politikalar itibarıyla ortaya çıkan sonuçlar şeklinde de yorumlanabilir (Prozorov, 2005: s. 124). Nihayetinde 20 yıllık süreç, Putin yönetiminin kaçınılmaz şekilde ideolojik olmayan, devletin bekasını, stabil şekilde işlemesini ve menfaatlerini gözetken “pragmatist” ve “realist” karakterini ortaya koymaktadır.

Bu sebeple Putin hükümetinin daha çok “Pragmatist” eğilime sahip “Büyük Güç” politikasından izler taşıyan, Light’ın sınıflandırmasında ise, “Faydacı Milliyetçi” şeklinde geleneksel devlet bürokrasisi görüşüne atfedilen politikalar yürüttüğü söylenebilir. Farklı görüşlerin/ideolojilerin hatta çelişkili olanların dahi yeri geldiğinde dış politikada faydacı şekilde menfaatler gereği kullanılması, şüphesiz “Yönetici Faktörü”nün dış politikaya yaklaşımından kaynaklanmaktadır (Mankoff, 2009: s. 89-90).

Ancak yine de, SSCB sonrası oluşan boşlukta yeni küresel düzende “Rus kimliği”nin ve “Rusya”nın nerede konumlandırılacağı soruları dış politikada cevap bekleyen sorular olarak durmaktadır.

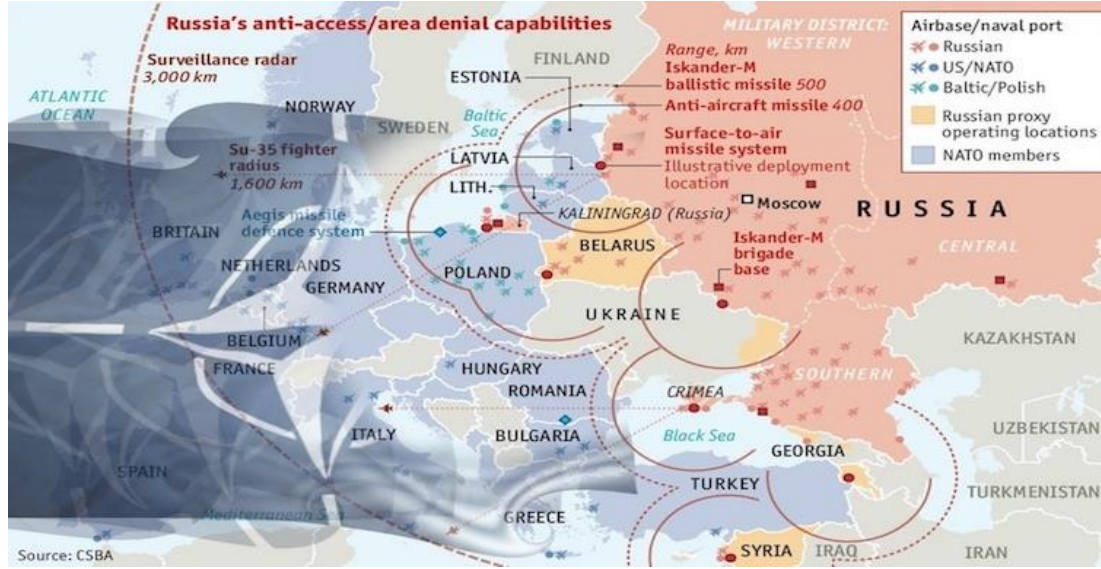
RF’nun jeopolitik gücünün, katmanlı savunma tercihlerinin farkında olan Rus askeri stratejistleri savaşa meyleden yapıda olmuşlardır. Bunların karakteristik özellikleri;diplomatik şekilde istenen sonuca ulaşamadığında, yıpratma savaşıyla rakibin kendi lehine olacak şekilde barışa zorlanması, Rus topraklarının - ABD’ye benzer şekilde okyanuslar nedeniyle doğal korumaya sahip olarak(Dorel, 2007: s. 3 vd.) - zorlayıcı coğrafyave iklim koşulları ile tarihi bir savunma hattı/duvarı olarak kullanılmasıdır(Caşın, 2015: s. 161, 179 -181).

Gerçekte RF’nun Batı karşısında uzun bir süredir sürdürmekte olduğu bu iddialı politikasını, Avrupa ve Ortadoğu ile sınırlı görmek hatalı olur. Stoltenberg’in de ifade ettiği gibi, bugün RF, Avrupa’dan Asya’ya, Ortadoğu’dan Afrika’ya kadar geniş bir coğrafyada küresel bir varolma mücadelesi vermektedir. Doğrusu Moskovabu mücadelesini gerçekten de, ABD ile kıyaslandığında oldukça kısıtlı askeri imkanlarla sürdürmektedir ² . Ancak Stoltenberg’in de ifade ettiği üzere,Moskova, bu güç mücadelesi içerisinde “*Saha Tutma*” (AD) ve “*Erişimi Engelleme /Saha Tutma*” (A2AD) olarak bilinen kapasiteleri kullanarak, NATO’nun dolayısıyla Batı’nın askeri anlamda belirli noktalara erişimi imkanını ve buna bağlı

² ABD ile Rusya’nın Gayri Safi Yurt İçi Hasıla’ya (GSYİH) oranla askeri harcamaları yakın veriler içerse de Gayri Safi Yurt İçi hasıllarındaki farklılık burada göz önünde tutulmalıdır: Stockholm International PeaceResearchInstitute (SIPRI) MilitaryExpenditure Database: Data forAllCountries 1949 – 2019. (Excel Spreadsheet). Erişim: 23.02.2021, <https://www.sipri.org/databases/milex>.

olarak İttifak'ın kuvvet transferi kabiliyetini engelleme amacındadır(Güney, 2017: s. 74).

Şekil 2.1 Rusya'nın Erişimi Engelleme / Saha Tutma Harekatı ve NATO için Etkileri



Kaynak: “Rusya’nın Erişimi Engelleme / Saha Tutma Harekatı ve NATO için Etkileri”. Behorizon.org. Erişim: 01.04.2021, <https://behorizon.org/russian-a2ad-strategy-and-its-implications-for-nato/>.

Nitekim Rus Askeri Güçlerinin kullanımına tahsis edilen Lazkiye, Tartus ve Hmeymim üsleri bunun bir kanıtı olarak durmaktadır. Bu noktada RF, ABD’nin Ortadoğu’da diğer devletlerle (Suudi Arabistan, Birleşik Arap Emirlikleri, Irak...) hem ikili anlaşmalar hem de üsler yoluyla inşa ettiği çevreleme politikasını Suriye hamleleri ile kırmıştır. Wasser ise bu durumu, “Rusya’nın bölgedeki askeri varlığını genişlettiği” yönünde bir gösterge şeklinde anlamamak gerektiğini çünkü Rusya’nın gerek Suriye gerekse Libya’da kendi askeri mimarisini ve nüfuzunu doğrudan müdahale şeklinde göstermediğini ifade etmektedir (Wasser, 2019: s. 4).

“Revizyoncu” Rus Dış Politikası uzmanları ise, Putin Rusya’sının çevrelemenin yapıldığı 1940’lı yılların sonundaki Sovyetler olmadığını; Rusya’ya karşı “çevreleme politikası” yerine “sınırlama politikası”nın uygulanması gerektiğini ifade etmektedirler (Sergunin, 2016: s. 31).

2.2. RUS DIŞ POLİTİKASININ OLUŞUMU

2.2.1. Rus Dış Politikasını Etkileyen İç Faktörler

2.2.1.1. Yönetici Faktörü

Putin'in devlet başkanı olarak göreve gelmesinden kısa bir süre sonra, 2000 yılının Ağustos'unda Kuzey Denizi'nde cruise füzeleri taşıyan nükleer güçle çalışan Kursk denizaltı faciası yaşanmıştı. 2002 yılında ise, Çeçen teröristlerin Moskova'daki Dubrovka tiyatrosuna saldırısı ve rehine krizinde, 130 kişi Rus özel Kuvvetlerinin başarısız kurtarma teşebbüsü (havalandırma sistemine zehirli madde atılmıştı) nedeniyle ölmüştü. Bu gibi olaylarda, Putin'in soğukkanlılığını hep koruduğu gözlemlenmiştir. Hatta geçen yıllar içinde, bu gibi krizlerin, Putin'in popülaritesinin 2000'den beri devam eden iktidar sürecinde yaşanan krizler karşısında aldığı pozisyon ve bunun seçmen kitlesine yansımaları değerlendirildiğinde - gerek halk nezdinde gerekse siyasi açıdan (seçimlerde aldığı oylar itibarıyla) arttırdığını söyleyebiliriz. Laqueur'a göre belki de bu; Rusya'nın otoriter – devlet mekanizmasının başı olarak güçlü bir lider figürüne ihtiyaç duymasından ve hem ülkenin hem de Putin'in de izlediği şekilde daha aktif ve ulusalcı dış politika talep etmesinden kaynaklanıyordur (Laqueur, 2015: s. 112).

Merkezileşmiş bir Rusya'da karar mekanizması üzerinde, Putin'in bizzat kendisi dışında, yüksek etkinliği bulunan kitle veya bireylerden bahsetmek güçtür. Putin'in, Rus elitinin düşüncelerini çok dikkate alması da, kamuoyunun düşünceleri ile ilgilendiği ifade edilebilir. Kamuoyu ancak mevcut rejimin politikalarını beğenip desteklediği ölçüde yani kamuoyu desteği arttıkça ülkenin yönetimi kolaylaşmaktadır. Bunun sonucu olarak da, sadece ne Rus eliti ne de kamuoyu ülkenin politikalarının belirlenmesinde yönetici faktör olabilmektedir. Ancak Putin rejim eylemlerine yönelik elitlerin ve kamuoyunun muhalefetine karşı genelde ihtiyatlı yaklaşmaktadır (Oliker vd., 2015: s. 14).

Aslında Putin'e her şeyin ötesinde (halk karşısında olumlu karşılanan manevralarını pekiştirecek, olumsuz karşılanan eylem/eylemsizliklerinin ise etkilerini asgari düzeyde tutan) petrol ve gaz fiyatlarındaki yükselişin ülke ekonomisi ve refahına olan doğrudan katkısının yarattığı “iyi talih”in etkisini de göz ardı etmemek gerekir. Öyle ki, özellikle Putin yönetiminin ikinci döneminin başlarında,

Yeltsin zamanında varili 16\$ olan petrol; 2002’de 22\$’a, 2004’te 50\$’a, 2008’de 91\$’a yükselmiş ve beş yıl daha aynı seviyede devam etmişti. 2001 – 2007 yılları arası Rus ekonomisi bu enerji fiyatlarının da etkisiyle ortalama % 7 büyümüştü. 2006’da ise yurtiçi toplam üretim, Yeltsin döneminin iki katına çıkmıştı. Dahası RF, tüm borçlarını ödeyebilmiş, gelmekte olan yeni orta sınıfın refahı ikiye katlanmış; başka bir ifadeyle neredeyse Rus toplumundaki herkes bu artan refahtan ve bolluktan faydalanmıştı. Tabii ki bu durumu “iyi talih’e bağlamak fazla yüzeysel bir yaklaşım olur; bu refah sürecini çok akıllıca yöneten ve iyi liderlik gösteren Putin’in de bizzat payı vardır (Lourie, 2017: s. 223; Laqueur, 2015: s. 112).

Putin dönemi yönetimi altında, RF’ndaki “yasama-yürütme-yargı güçlerinin dengesi ve dağılımına” bakıldığında, bu dengenin yürütmenin başındaki Başkan’a doğru kaydığı ve bunun da “*hiperbaşkanlık*” şeklinde yorumlandığını görüyoruz.

Putin yönetiminde karar mekanizması bir “piramit” şeklinde işlemekte, güç ise “dikey” şekilde dağılmaktadır. Putin, karar mekanizmasının en tepesinde “Kremlin liderliği”ne sahip elit olarak bulunmakta; profesyonel ve şahsi olarak diğer herkes onun arkasında veya altında durmaktadır. Bunun doğal sonucu olarak da, pekçok gözlemciye göre, karar mekanizması gerçek anlamda oldukça küçük bir grup (muhtemelen uzmanlık gerektiren spesifik konularda danışmanlık veya uzman görüşü alınmaktadır) tarafından işletildiği düşünülmektedir. Aslında, pekçok araştırmacının yakın fikre sahip olduğu üzere, karar mekanizması fonksiyonu sadece başkan üzerinde toplanmamakta; aynı zamanda küçük bir elit grubun da onu dış politika üzerinde etkileme kapasitesi kazandığı “*nomenklatura*” gözlemlenmektedir (Mankoff, 2009: s. 54-55; Oliner vd., 2015: s. 14-15; Hill and Gaddy, 2013: s. 210 vd.). Caşın ve Derman’a göre, dış politikada etki kapasitesine sahip Başdanışmanlar, Başkanlık Güvenlik Konseyi üyeleri ve Kabine üyelerinden bu grup “Piramit”in geri kalan daha geniş kısmını oluşturmaktadır (Caşın ve Derman, 2016: s. 81).

Aslında güncel süreç tahlil edildiğinde; “Kremlin eliti” ve “Piramit”in tepesi olan Putin’e yönelik dış politika anlamında ciddi anlamda etki kapasitesi olan “küçük elit grubu”nu danışmanlar ve Güvenlik Konseyi üyelerine kadar daraltmak son derece mümkün görünmektedir.

RF’nda 1990 ortalarından beri yönetimde etkili olan görüşler ve hangilerinin baskın olduğuna dair tartışma belirli oranda değişmiş olsa da; hatta Kremlin’in karar alma mekanizmasındaki işleyişi mekanik hale getiren, stabil ve hızlandıran “birleştirici” yaklaşımındaki başarısına rağmen, siyasi yönetime dair halen farklı görüşleri içeren bir skala mevcuttur. Buna en yakın örnek olarak Boris Yeltsin (91-99) ile Medvedev (2008-2012) dönemlerinde daha Batı odaklı ve daha ona yakın bir dış politika gözetilip, Ortadoğu ikinci plana atılırken, Putin döneminde – RF’nu Avrupa ve Asya arasındaki çizgide konumlandıran eğilimin de tesiriyle – RF’nun hem Ortadoğu hem de Suriye özelinde geliştirdiği politikaların çok daha önem kazandığı görülmektedir (Kozhanov, 2018: s. 8).

Aslında Putin’in siyasi sorunlara ideolojilerden önce pragmatist ve menfaat odaklı materyal bir yaklaşımı olduğu ifade edilse ve “devletçilik” akımından etkilendiği doğru olsa da belirli oranda – ve belki de arkaplanda kalmış, siyasi yönetiminde özellikle de dış politika tercihlerinde fonksiyonel anlamda dışarıya yansıtılmayan haliyle – jeostratejik Rus emperyal amaçlarına “Üçüncü Roma” gibi birtakım dogmatik ve ideolojik nedenselleştirmeler de ekleyen, “Avrasyacılık” akımından da etkilenmiş olması muhtemeldir. Nitekim Mankoff da, bunu doğrularcasına pragmatist yaklaşımın ideolojik içerikleri tamamen dışlamadığını ya da sadece tek bir ideolojik görüşe bağlı kalınmadığını, pragmatist yaklaşımların dahi belirli oranda bu tür içeriklere sahip olduğunu ancak birbiriyle uyumsuz politikaların uygulanmasının zaman zaman farklı politikalara geçişleri zorunlu bıraktığını ifade etmektedir. Buna göre Putin, pragmatist olarak, dış politikanın gerektirdiği yerde aşırı Batıcı-Liberallerin ya da aşırı uçtaki Avrasyacıların görüşlerinden de faydalanabilmektedir (Mankoff, 2009: s. 89-90).

Putin’in, 1999 yılında “Rusya Yeni Bir Milenyumun Eşiğinde” adlı konuşmasındaki bazı ifadelerinden yola çıkıldığında, onun, Sovyetlerin mirasını reddetmediğini hatta kabul ettiğini, ayrıca SSCB’nin dağılışını 20’nci yüzyılın “en büyük jeopolitik felaketi” ve “Ruslar için felaket” şeklinde nitelerken bunun eski devleti tekrar inşa etme niyeti de taşımadığını da belirtmek gerekir. Putin’in düzeni/dengeyi sağlama siyasetinin esas amacı Rus tarihinin son yüzyıldaki farklı devrelerini (Çarlık, Sovyetler, Demokratik dönemler) birleştirebilmektir. Putin’in bu noktada hep vurguladığı, RF’nun normal bir “büyük güç” gibi hareket edebilmesi

gerektiğidir. O, RF dış politikasının ülkenin ekonomik çıkarlarına göre yönetilmesi gerektiği fikrini ortaya koyarak, RF ve Belarus'un birleşmesine yönelik siyasi manevralarda bunun açık bir şekilde görüldüğünü söyleyebiliriz (Sakwa, 2019: s. 12).

Putin, iktidara geldiğinde başlıca hedefleri, ülkeyi bir arada tutmak ve Kremlin'in siyasi anlamda tekrar bir "merkez" haline getirmektir. Buna yönelik öncelikle ülke bütünlüğünün sağlanması için Çeçenistan bölgesinde geniş ve büyük bir harekate girişildi. Ancak, SSCB'nin dağılışı ve aradan geçen yıllarda yürütülen politikalar gereği RF savunma ihtiyaçlarının göz ardı edilmiş olmasının sonucu olarak, RF ordusunun eski gücünü fazlasıyla kaybetmiş ve çok uzağında kalmış olması, Putin'i rahatsız etmiştir. Buna yönelik Putin, önceliği RF Silahlı Kuvvetleri'ne vererek eski gücüne kavuşabilmesi adına büyük ve kapsamlı bir yenileme süreci başlattı. Ancak bu girişimin oldukça yüklü bir maliyeti de vardı ve bunun karşılanabilmesine yönelik alınan ekonomik tedbirler ise doğal gaz ve petrol satışlarının gelirleriydi (Onay, 2008: s. 272). Bu durum özellikle Putin döneminin başlarında varil başına yüksek petrol fiyatları sayesinde azami seviyede sağlanmıştır (Laqueur, 2015: s. 112).

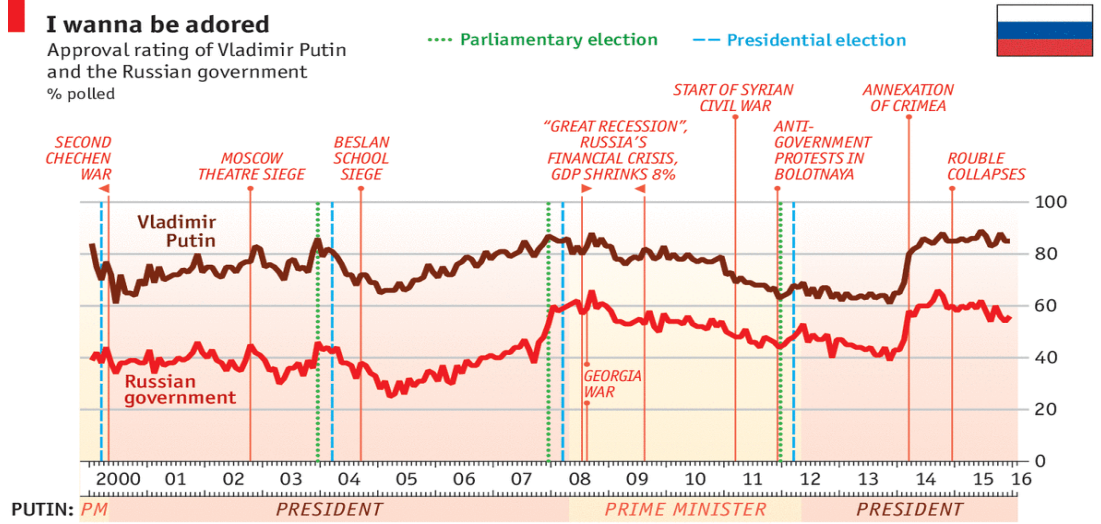
Yılmaz'a göre de, Putin yönetimi, Gürcistan ile başlayan Ukrayna/Kırım ile devam eden ve Suriye ile zirveye çıkan ABD'yi kendi sınırlarından uzaklaştırmak için attığı adımlarda Orta Asya'dan Kuzey Amerika'ya tüm dünyada ABD'yi zor durumda bırakabilmiştir. Putin ve çevresi SSCB'nin yıkılışının yarattığı travmatik etkiden hızlı biçimde kurtulmuş ve yenisünya gücü olma ve tüm dünyaya güç gösterisi yapabilme güdüsüyle RF'nun yeniden organize etmiştir (Yılmaz, 2019: s. 28).

Parker'a göre, hem Suriye hem de Kırım ve Güneydoğu Ukrayna süreçleri sadece RF dış politikası bağlamında değil, Putin'e iç siyasette de katkı sağlamıştır; RF'nun bu bölgelerdeki mevcudiyeti Amerikan politikalarına karşı duruşu ile "Büyük Güç" imajını tekrar ortaya koymasını sağlamış aynı zamanda da, hiç de tesadüfi olmayacak biçimde, Putin'e de Rus kamuoyunda ihtiyacı olan oyları kazandırmıştır (Parker, 2015: s. 2).

Burada Putin'in başarısının arkasında, koyduğu hedef doğrultusunda oldukça geniş bir coğrafyada farklı etnik-kültürel-dini çeşitlilik arzeden nüfusu konsolide

edebilmesi ve Batı tarafından uygulanan ağır yaptırımlara rağmen uyguladığı akılcı, pragmatist politikaların sonuç vermesi yatmaktadır. Şekil 2.2’de 2000-2016 yılları arasında Putin’in halk tarafından büyük oranda desteklendiği net olarak görülmektedir.

Şekil 2.2



Sources: Levada Centre; The Economist

Economist.com

Kaynak: "Vladimir Putin'in Sarsılmaz Popülerliği" (04.02.2016). The Economist, <https://www.economist.com/graphic-detail/2016/02/04/vladimir-putins-unshakeable-popularity/12.03.2021>.

SSCB'nin dağılması sonrası birlik ülkelerinin kullandığı anayasa yerine 1993 tarihli RF Anayasası kabul edilmiştir. Putin iktidara gelir gelmez anayasanın merkezi devleti dış saldırılara açık hale getirdiğini beyan ederek anayasada değişiklikler yapmıştır. Devlet başkanı olarak Putin, yasama ve yargının devlet kademelerindeki tek başlarına oluşturdukları gücü kırmış ve yürütmenin başı olarak tüm yetkiyi Kremlin'de toplamıştır. RF Anayasasında Devlet Başkanlığı süreye bağlı iken, 2009 yılında Anayasa'da yapılan değişiklikle aynı kişinin iki dönemden fazla, ancak arka arkaya olmamak kaydıyla göreve gelmesine imkan tanınmıştır. Böylece Putin, RF'nu uzun süre yönetebilme yetkisine kavuşmuştur. Ayrıca sık sık seçim yapılmasını önlemek için, devlet başkanlığı görev süresi dört yıldan altı yıla çıkarılmıştır. Putin, Anayasadan aldığı güçle RF'nu yönettiğini sık sık gündeme getirerek yetkilerini kullanırken, RF Anayasası'nın 65'inci maddesindeki "*Rusya Federasyonu'nun Başkanı Rusya Federasyonu Anayasası, insan hakları, sivil haklar ve özgürlüklerin güvencesi olacaktır. Başkan, Rusya Federasyonu Anayasası'nda belirlendiği şekilde Rusya Federasyonu'nun egemenliğini, bağımsızlığını, devlet bütünlüğünü koruyacak*

ve devlet, hükümet organlarının birbirleriyle iletişimlerini, işleyişlerini sağlayacak tedbirleri alacaktır.” ifadelerine vurgu yapmıştır(Yılmaz, 2019: s. 28).

Putin yetkilerini kullanırken, Kremlin’de kurduğu danışmanlar kadrosundan da önemli ölçüde yararlanmaktadır. Merkezi devletin kurulmasında, kendisine muhalefet edenlerle mücadeleyi de, zamana yaymıştır. Öncelikle SSCB’nin dağılması sonrasında önemli güç odağı haline gelen RF Parlamentosu (DUMA)’nu lağvetme yetkisine kavuşmuş; bunun dışında Putin’in partisi “Birleşik Rusya” partisi de DUMA’daki koltukların 3’te 2’sine sahip olması ile birlikte yasama bağımsız bir güç olmaktan çıkarak Kremlin’in müttefiki haline gelmiştir(Mankoff, 2009: s. 54; Yılmaz, 2019: s. 29; Caşın, 2015: s. 122-124). Böylece Başkan sıfatıyla ve yürütmenin başı olarak görevi nedeniyle ve/veya doğrudan kendisinin Parlamento’nun muhalefetine maruz kalarak işlerinin aksamasını ya da engellenmesine karşılık “caydırıcı” denilebilecek önlem aldığı görülmektedir.

Putin yönetime gelmeyi müteakiben, ABD’nin tek kutupluluğunu ortadan kaldıracak ve onu dengeleyecek politikalar izlemeye başlamıştır. Bu bağlamda sürekli “çok kutupluluğu” dile getiren söylemlerde bulunmuş, ABD’nin küresel gücünü sınırlandırmaya yönelik ve bununla uyumlu politikaları takip etmiştir. Putin, Yeltsin’in takip ettiği bölge politikaları itibariyle Ortadoğu’dan uzak kaldığı 10 yıllık sürecin ardından, RF’nun bölgedeki varlığını yeniden inşa etmiş ve özellikle Amerikan karşıtlığının yükseldiği dönemde, bölgede etkinliğini artırarak hem Ortadoğu’da hem de Suriye’de “boşluktan” kaynaklanan fırsatı en iyi şekilde değerlendirmeye çalışmıştır (Önal ve Mehmetoğlu, 2014: s. 80 vd.).

2.2.1.2. Rus Milliyetçiliği

Rus milli unsurunun en belirgin özelliği olarak “koşulsuz vatanseverlik” unsuru öne çıkar. Pekçok millettten farklı olarak Rusların vatanseverlikleri mistik bir taraf barındırır. Ruslar, “Anavatan” kavramını öyle bir mertebede görürler ki, şahsi veya milli seviyede, “bir çeşit din” muamelesi görür. Tam da bu sebepten dolayı pekçok Rus, bu kavramı, - tıpkı dini değerlere sahip çıkan muhafazakar kesimlerin de yaptığı gibi - her türlü maddi değer önüne koyar. Rus siyasi elitleri, rejimi, yönetimi de, bunu siyasi amaçları uğruna kullanmaktan çekinmez, hatta çoğu zaman sömürdüğü de görülür. Rus siyasi tarihinin tamamından neredeyse hiç değişmeksizin

bu özelliğin, her devirde yönetimler, yönetim şekilleri ve iktidar sahipleri değişse de, sürekli olarak çok fazla – neredeyse gelenekselleşmiş şekilde - istismar edildiği görülmektedir (Onay, 2008: s. 59).

Dış politika alanında, Faydacı Milliyetçiler, RF’nun kendi ulusal çıkarlarını gözetken bağımsız bir büyük devlet gibi hareket etmesini istemekte ve kendi ülkelerini Doğu ile Batı medeniyetleri arasında Avrasyacı medeniyete sahip bir ülke olduğunu öngörmektedir. Milliyetçilerin Realist teorinin en önemli kavramlarından olan “ulusal çıkar”ı merkeze alması bu açıdan son derece olağandır. Buna göre ulusal çıkar; Machiavelli ve Hobbes’un görüşlerini temel edinen Realizm’de, her devlet kendi ulusal çıkarını takip etmekte ve tüm diğer amaçları tali öneme sahip iken kendi ulusal çıkarlarını gerçekleştirmesi ise ancak kendi kendine yeterliği ve gücü oranında mümkün olduğu ifade edilir (Caşın ve Derman, 2016: s. 170; Arı, 2018: s. 19 vd.).

Putin, Rus Ortodoks Kilisesinin de desteğiyle, 2013 yılından itibaren “Rus Dünyası” fikrini (Sovyet sonrası coğrafyada “uzak çevre”deki Etnik olarak Rus olmayan ama Rusça konuşan Rusya’ya yakın konumlanan Güney Osetya veya Abhazya gibi ayrılıkçı bölgeler) tarihi Rus diasporasını savunmaya başlamıştır. Putin yönetimi, bu yıldan itibaren, bilinçli olarak ülkede Rus milliyetçiliğine; ülkedeki milliyetçi partilere, sivil toplum örgütlerine ve siyasi liderlere maddi ve manevi destek olmuştur. RF’ndaki tüm federal bölgelerin ve valiliklerin başına milli yöneticiler atamıştır. Böylece milli politikalar tüm ülkede uygulanmaya konulmuştur (Yılmaz, 2019: s. 46). Nitekim milliyetçilik, “Rus Dünyası” ve Avrasyacılık fikirleri dış politikada kendine yer bulan farklı kitlelere hitap eden görüşler gibi görünseler de, birbirleriyle çakışmayan ve belirli oranda uyumlu şekilde aynı anda değerlendirilebilen fikirlerdir (Laruelle, 2019: s. 72-73).

Esasında Huntington, Rusya ve Slav-Ortodoksluk bağlamında onun “Yakın Çevresi”ndeki devletleri (özellikle Belarus ve Moldova) nüfusunun % 40’ı Rus olan Kazakistan, tarihsel müttefiklik bağlamında Ermenistan, Ortodoksluk üzerinden Gürcistan ve Ukrayna, Balkanlar’da da Bulgaristan, Sırbistan, Yunanistan ile olan güçlü etnik ve dini tarihsel bağları yanında Kıbrıs’ı da dahil ederek yine bu bağa sahip ülkeleri, tıpkı Avrupa’nın “medenî bloğu”nun çekirdeğini oluşturan Almanya-Fransa arasındaki ilintiye benzer şekilde, kendi “medeniyet bloğu” içerisinde saymaktadır. Huntington’a göre, Rusya “Ortodoks kalpgah”ından bölgede görece

zayıf olan Müslüman ülkeleri üzerinde nüfuz kurmaya çalışırken bir yandan ABD ve Batı'lı diğer güçlerin bölgedeki etkisini azaltmaya yönelik politikaları takip etmektedir. Nitekim Yeltsin, 1993 yılında “...*Rus kuvvetleri eski Sovyet bölgelerindeki barış ve istikrarın garantörüdür*” demiştir. Huntingtonbunu, SSCB'nin küresel menfaatlerini kollayan bir süpergüç, Rusya'nın ise, bölgesel ve “medeniyetine ait” menfaatlerini kollayan büyük güç (ifadede “great power” değil, “major power” olarak geçmektedir) olduğu yorumunu yapmaktadır (Huntington, 1996: s. 171). Dolayısıyla RF'nun “Yakın Çevre” politikası Huntington'ın yorumuyla Sovyetler sonrası dağılan kendi “medeniyet bloğunu” “Batı”ya karşı tekrar konsolide etme çabası olarak da ifade edilebilir.

2.2.1.3. Ekonomi

Putin'in 2000 yılında devlet başkanı olmasından sonra, RF Dış Politikasında içe dönük ancak dışarıya yansımaları da gözlemlenen, ekonomik büyüme ve istikrara yönelik yeni fırsatları değerlendirerek, ekonomik anlamda kalkınma ve toplumsal açıdan da daha yüksek refah seviyesine ulaşma hedeflerine doğru çok ciddi ilerleme gerçekleşmiştir. GSYİH, olarak 1999 yılından beri her yıl yaklaşık %7'lik bir artış göstermiş, ekonominin toplam büyüklüğü ise 6 kat artarak 200 milyar dolardan 1,3 trilyon dolara çıkmıştır. RF'na “DoğrudanYabancıYatırımlar (*Foreign Direct Investments-FDI*)”,birsüre o kadar yüksek seyretmiştir ki, bu durum RF'nu geliştirmekte olan ülkeler arasında bu alanda birinciliğe çıkarmıştır. Ancak tüm bunlara rağmen denilebilir ki, bu ekonomik toparlanmanın büyük kısmı, yüksek petrol fiyatları ve dış ticaretinde en büyük paya sahip olan enerji ihracatı gelirlerinden kaynaklanmıştır. Öyleki, Moskova bütçe gelirlerinin % 60'ndan fazlasını petrol ve doğalgaz ihracatından elde etmektedir (Wlodkowska-Bagan, 2017: s. 35). Buna rağmen, bu süreçte yönetim, ekonomik gelirlerde çeşitlendirmeye (sadece enerji ihracatı odaklı olmamak adına) gitmek için çalışmalar yürütmüştür (Caşın, 2015: s. 232-233).

RF'nu ihracat ve ithalat dengesi ve bunu yaptığı ülkelerin dağılımına ilişkin verilere bakıldığında, bazı karakteristik özellikler gösterir. Son yıllardaki ticari hacimdeki ciddi artış ve sonraları dış yatırımlarında artması ile beraber FDI ekonomide canlılık yaratsa da, yapılan ithalat/ihracatın dağılımı keskin ayırım göstermektedir. Bu ticareti yapılan ürünlerin ve tedarikçi ülke/pazarların görece fazla

çeşitlilik göstermemesinden de kaynaklanmaktadır. Buna göre, *AB, Rus ürünlerinin yarısına yakını alırken, Rus ithalatının 5'te 2'sini karşılamaktadır*. Bunun aksine bir görünüme sahip şekilde, RF ithalat ve ihracatının, % 15'ini BDT (11 eski SSCB devleti) ile gerçekleştirmektedir. Bu noktada dikkat çekici husus; RF'nun nüfusundaki düşüş eğilimi yüzünden kişi başı gelir, GSYİH'ten çok daha hızlı artmaktadır. 1999 yılında kişi başı 1,312 \$ olan gelir, 2007 yılında 9,070 \$'a çıkmıştır. 1999 yılından 2007 yılına kadar aylık ücretlerdeki artış ise 8 kat artmıştır (Olikervd., 2009: s. 47).

RF petrol ve doğalgaz ihracatı ve ekonomide bunun kapladığı pay dikkat çekicidir. Petrol gelirlerinin toplam devlet gelirleri içindeki payı 2003'te % 16.5 iken, 2006'ya gelindiğinde –ki sadece 3 yılı içinde– petrol gelirleri sadece % 38,6'lık paya sahip olmuştur. 2008'deki petrol ve doğalgaz fiyatlarındaki keskin düşüşlerin öncesinde de, Rus ekonomi yönetimi tarafından, ekonominin enerji fiyatlarına bağlı şekilde büyümemesi gerektiği; enerji olmayan gelirlerden de pay alınmasını ve/veya alınan payın arttırılarak ekonominin enerji ve enerji dışı ürünlerle bir kombinasyonunun yapılmasının gelirler açısından daha yararlı olacağı düşünülmüştür (Olikervd., 2009: s. 49).

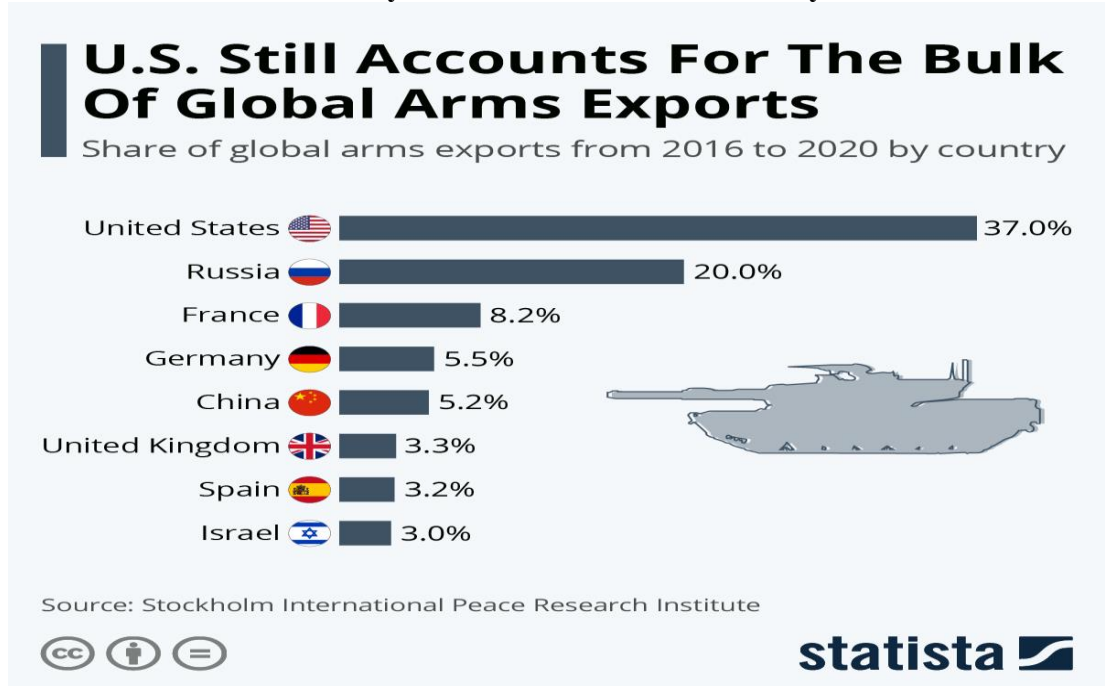
RF'nun Suriye'ye müdahalesini sadece Suriye veya Ortadoğu ile olan ekonomik ilişkileri açısından okumanın eksik kalacağı değerlendirilmektedir. Bunun yanında RF'nun “Enerji Süper gücü” olma hedefine bağlı olarak yürüttüğü politikalar ile de uyumlu ve destek olan bir tarafı vardır. Suriye'de 10 yıldan fazla süren iç savaş durumu, daha öncesinde Katar veya İran'dan çıkarak Suriye üzerinden Avrupa'ya taşınması planlanan doğalgaz boru hattı projelerini de imkansız hale getirmekteydi. Bu durum, RF açısından oldukça menfaatine bir gelişme yaratmaktaydı, çünkü Ortadoğu'lu enerji alanındaki rakiplerini ekarte ederek onun “Avrupa'nın enerji tedarikçisi” olarak domine edici pozisyonunu kuvvetlendirmekteydi (Wlodkowska-Bagan, 2017: s. 35).

RF, 90'ların ortasından buyana, Batı ile geliştirdiği ilişkiler sonrası, sürdürülebilir ya da sürekli kazançlı olup olmadığına bakmaksızın, uluslararası piyasalarda enerji fiyatları yüksek olduğu müddetçe çok daha güçlü pozisyona sahip olan –başka bir deyişle doğrudan uluslararası enerji arz/talebine ve

kurum/kuruluşların fiyat politikalarına bağlı şekilde- bir “Enerji Süpergücü”ne dönüşmüştür (Mankoff, 2009: s.31). Bu durum ise RF’nu enerji alanında “uluslararası pazarlardaki fiyatlamaya bağlı” oldukça “kırılgan” bir enerji super gücü haline getirmektedir. Fakat bu gücün, Avrupa’nın enerji tüketiminde RF’na olan bağımlılığı düşünüldüğünde, özellikle Avrupa’yı baskılama anlamında dış politikada hemen her zaman kullanmaya müsait çokdeğerli bir unsura olduğu fark edilebilir.

RF için ihracatta enerjiden sonar önemli bir yer tutan silah satışı ve geliri konusuna da “ekonomi” başlığı altında değinmek isabetli bir yaklaşım olabilir. Zira RF’nun geleneksel açıdan uzun yıllardır silah sattığı Çin ve Hindistan’ın yanında son yıllardaki Ortadoğu Pazarındaki silah satış payını yükseltmesi ve pazardan aldığı payını arttırması ile Suriye’deki krize müdahil olması birbiri ile yakından ilintilidir. Şekil 2.3’de de görüldüğü üzere 2016-2020 yılları arasında RF Silah İhracaatında % 37’lik paya sahip ABD’nin ardından % 20’lik payla ikinci sırada gelmektedir.

Şekil2.3 Ülkelerin 2016-2020 yılları arasındaki silah ihracat yüzdeleri



Kaynak: STATISTA. Defence and Arms. Erişim: 20.03.2021,
<https://www.statista.com/chart/18417/global-weapons-exports/>.

Cerulli’ye göre, büyük güç olmak için “sertgüç” unsuru tek başına yeterli değildir, aksi halde etkili sonuç alınamayacaktır. Bunun mutlaka ticaret, ekonomik,

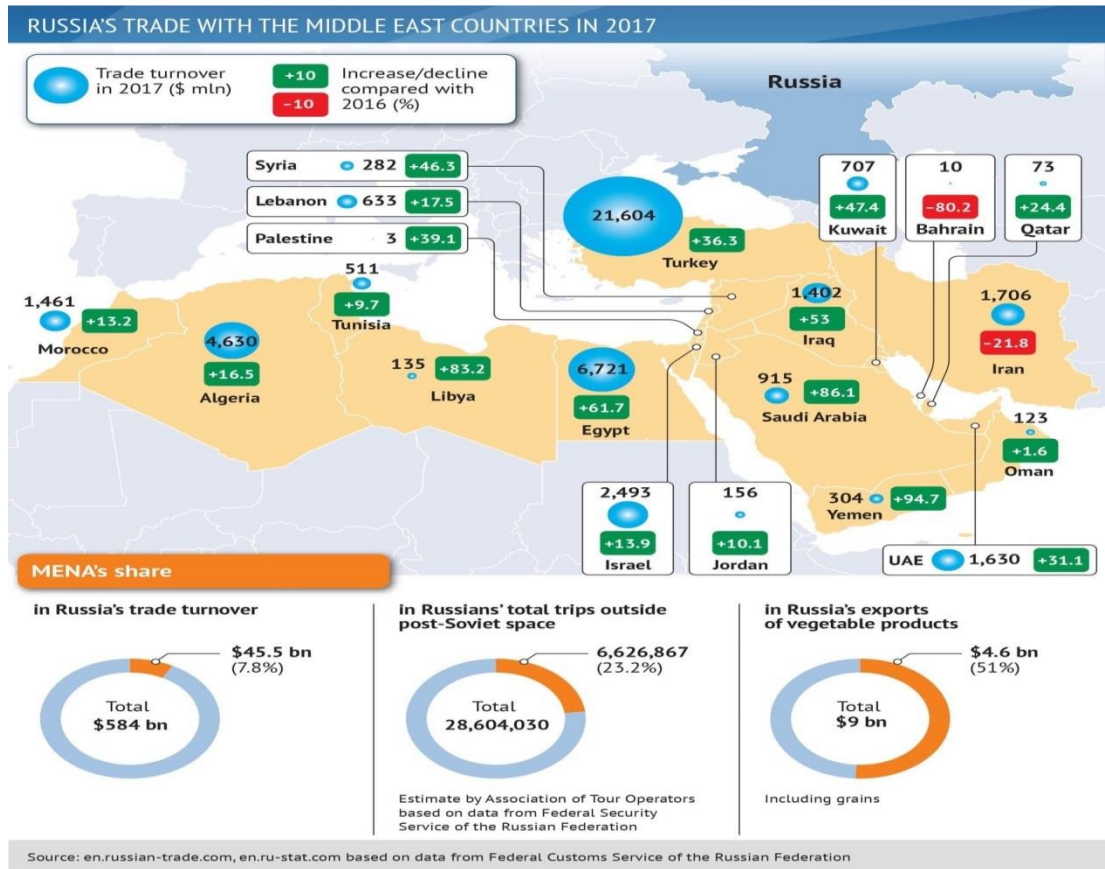
kültürel, enerji faktörü ve medya gibi unsurlarla desteklendiğinde ancak RF bölgede uzun süreli kalıcı şekilde ve “dominant güç” olarak kalabilir (Cerulli, 2019: s. 1vd.).

Nitekim Putin 2012 tarihli “Diplomatlar Günü” konuşmasında, bu politikasını doğrular şekilde açıklamalar yapmıştır. RF’nun uluslararası alanda çizdiği “sert” imajı bilen Putin, diplomatlara “*ekonomi ile ilgilenmelisiniz, yeni piyasalar keşfetmeli, iş bağlantıları sağlamayı araştırmalı ve ekonomik projelere destek vermelisiniz*” şeklinde seslenmiştir (Aktaran: Akhundova, 2015: s. 72).

Cerulli, Putin’in bu politikayı, Yumuşak Güç unsuru üzerinden ve Sert Gücün tek başına yetersiz kaldığı yerlerde devreye sokarak, özellikle Ortadoğu bölgesinde başarılı bir politika yürüttüğünü ifade etmektedir. Putin’in bu politikasının adı, “BüyükGüç” tür. Sergunin’e göre ise, Büyük Güç, üç siyasi gücün birleşimi sonucu meydana gelir. Bunlar; sanayilobisi, federal askeri ve sivil bürokrasi ile merkeze yakın “Demokratlar”dır. Bu gruba, Derzhavnikiya da başka bir ifadeyle *Gosudarstvenniki* (devlet gücünün unsurları) denilmiştir. *Derzhavnik* terimi, güçlü ve sağlam bir devlet yapısı ile ancak düzenin sağlanabileceği ve anarşi ile düzensizliğe karşı garanti sağlanabileceğini ifade eden geleneksel Rus devlet görüşüdür. Hill ve Gaddy’nin işaret ettiği üzere, Putin *derzhavnost*’u 1999 yılında “Milenyum Mesajı”nda, ideallerinin RF’nun “Büyük Güç” olarak bunu sınırlarının ötesine yansıtan her zaman kaderinde yazılı” olduğunu ifade etmiştir (Hill ve Gaddy, 2013: s. 38-39, 238). Bunun en iyi örneği ise, RF, Suriye’de doğrudan askeri operasyonlara katılarak “zorlayıcı” sert güç gösterirken, Ortadoğu bölgesinde – başta Mısır ve Türkiye ile olmak üzere – diğer devletlerle ise “yumuşakgüç” uygulamaları yapmaktadır. Kremlin açısından yumuşak güç unsuru, sert güce göre daha karlıdır çünkü onun gibi yüklü savunma bütçesi gerektirmez (Cerulli, 2019: s. 1). Dolayısıyla Putin’in dış politikadaki pragmatist eğilimi, ülke menfaati gereği hamle yapmayı istediği coğrafyaların sosyal-ekonomik-askeri-siyasal-kültürel yapılarına göre, değişken tercih ve oranlarda “yumuşakgüç” / “sertgüç” uygulamaları içerir. Bu tercih ise, Putin’in dış siyasette takip ettiği “*Derzhavnik*” politikasından ileri gelmektedir. Aslında dikkatle incelendiğinde, Derzhavnik’ye Rus devletçi geleneğin merkezi “ulusalcı” yorumu ile Realist-Pragmatist teorilere ilişkin kavramların bir birleşimi şeklinde oluşturulmuş politika demek daha doğru olabilir.

RF'nun 2006-2017 tarihleri arasında silah ihracaatında toplamın yaklaşık yarısı Çin ile Hindistan'a yapılmaktadır ki, SSCB'nin dağılmasından sonar bu ülkeler 90'lı yıllardan bu güne değin "sadık" müşteriler olmuştur. Fakat RF, SSCB sonrası, 90'lı yıllardan 2000'li yılların ortasına değin, daha önceden sahip olduğu pazarı Ortadoğu Kuzey Afrika (MENA) bölgesinde kaybetmiştir. Son yıllarda ise, Ortadoğu pazarı şekil 2.4'de detayları verildiği üzere, RF için çok ciddi değişim gösterip, büyüme göstermiştir. Öyleki; Bölgenin Pazar payında tek başına % 50'yi bularak (2015'te %48 ile ikinci sırada olan bölge, 2017 yılında %50'yi bularak birinciliğe çıkmıştır) birinci sıraya çıktığı görülmektedir (Borisov, 2018: s. 38-39).

Şekil 2.4 RF'nun Ortadoğu Ülkeleriyle 2017 yılı ticaret hacmi



Kaynak: RF'nun Ticaret Hacmi. Erişim: 13.11.2018, <https://www.en.russian-trade.com>.

Ortadoğu'da ve Suriye'de, RF'nun artan varlığı ile silah satışları ve siparişlere yaptığı etki büyüktür. Öyle ki; Rosoboronexport ve Rusya Silah İhracat Ajansı genel müdürü Alexander Mikheev, 2018 yılı sonrası için 23 Ortadoğu ülkesiyle imzalanan

8 milyar \$ değerindeki anlaşmanın toplam siparişe dair portfolyonun %20'sini oluşturduğunu ifade etmektedir (Aktaran: Borisov, 2018: s. 39).

Bölgede RF'nun silah satışları anlamında tekrar etkinliğini arttırmasında –Irak ile rekor değerde silah ihracatı yapması, geleneksel olarak ABD silahları alan SuudiArabistan ile görüşmelere başlaması, Katar, Birleşik Arap Emirlikleri gibi ölkelerle de satış ve işbirliği görüşmeleri yürütüyor olması- Suriye'de askeri anlamda aktif rol oynamasının katkısının büyük olduğu değerlendirilmektedir. Bölgede ciddi seviyede prestij kazanması yanında, RF'nun Suriye krizine dahil olması ile birlikte kendisi açısından bazı kazanımlı sonuçları da olmuştur. Birincisi, RF, silah sanayinin ürünlerini sahada, gerçek savaş ortamında sergileme fırsatı bulmuştur. İfade edildiğine göre sadece Suriye sahasında 2018'den bu yana 200-300'e yakın yeni sistem test edilip gösterilmiştir. Daha önemli ikinci kazanım ise, RF'nun Suriye rejiminin yanında yer alması, onu Ortadoğu/MENA bölgesindeki devletlerde uzun vadeli işbirliği yapılabilecek güvenilir ve “işortaklarına” karşı sorumlu (teknikdestek, eğitim, yedekpara, bakım, satış sonrası desteği...) bir askeri/ticari partner olduğu algısı oluşturmasına yardımcı olmuştur (Borisov, 2018: s. 41; Trenin, 2018: s. 117-119).

Bölgede özellikle ticari anlamda uzun vadeli ilişkiler kurmak isteyen ve sadece askeri satışlar değil; petrol, doğalgaz, nükleer enerji, diğer ticari ürünlerin de ticaretini kapsayacak şekilde genişletme arzusunu taşıyan RF için, bölgede kazandığı prestijin yanısıra, “güvenilir partner” olduğuna dair verdiği mesajlar oldukça önemli bir adım teşkil etmekte ancak nihai bir sonuç değil, aksine başlangıç safhasını teşkiletmektedir (Borisov, 2018: s. 42; Trenin, 2018: s. 116-117).

Nitekim Rus Lukoil ve Novatek gibi firmaların Mısır ve Lübnan'da kurdukları konsorsiyum ve satın almaları dışında; Irak'ta da, merkezi hükümetinABD'li Exxon Mobil ile Chevron gibi petrol şirketlerinin Kuzey Irak Özerk yönetimi ile yaptığı anlaşmaları tanınamasının akabinde, Rus Gazprom ve Lukoil firmaları Bağdat ile anlaşma zemini bulmak üzere çıkan fırsatı kullanıp devreye girmiştir (İşyar, 2018: 153-154). Bu gibi gelişmelerin en güncel örneği ise, Suriye ile 2017 yılında imzaladığı anlaşmaya mukabil, Banyas'tan Tartus'a kadar uzanan kıyı kesiminde

aldığı 25+5 yıllık sondaj hakkı (Demirci, 2019; s.1) ve 2021 yılı içinde Suriye karasularında sismik araştırma faaliyetine başlaması durumunda görülmektedir.

RF'nun Suriye ve Ortadoğu'daki faaliyetleri hem iç hem de dış ekonomik ilişkiler ve kaynaklarla iki şekilde çok yakından bağlantılıdır. Birincisi, RF'nun büyük oranda enerji ve silah satışına bağlı olan iç ekonomisi dış siyasetini etkilemediğinde sınırlarının dışında daha aktif bir politika takip edebilmektedir. İkincisi, Ortadoğu'da işbirliği yaptığı devletlerin yatırım ve faaliyetlerini desteklemek için yeterli kaynağa sahip olduğu; ayrıca ABD gibi diğer aktörlerin de bölgede yokluğu veya yetersiz varlığının olduğu durumda, Rus silah sistemlerine, stabil gaz/petrol fiyatlarına ve ekonomik işlemlere (hacminin artışına) olan talebin artması söz konusu olmaktadır (Wasser, 2019: s. 4).

Kısaca RF'nun bölgedeki aktif ekonomik ve askeri varlığı, hem kendi iç-dış ekonomik parametrelerine hem de bölgedeki diğer “büyük aktörlerin” pozisyonlarına bağlıdır. Belki de bundan dolayıdır ki, Suriye’de ABD’nin boşluğu başkibir Batı’lı devlet tarafından doldurulamadığı için, RF çok daha aktifken, Libya’da, ABD’de daha arkada durmasına rağmen, Batı’dan o boşluğu doldurmaya çok hevesli olan Fransa (Libya özelinde yaptığı büyük ekonomik yatırımlarının/beklentinin yarattığı motivasyon enbaşa gelen etkenlerden biridir) gibi aktörlerin varlığı, Suriye’ye göre nispeten RF’nu biraz daha az aktif göstermektedir.

2.2.1.4.Dini Gruplar

SSCB döneminde tüm ülkede Marksist-komünist ideolojinin egemen olduğu yönetimler mevcuttu. Bu ideolojinin esas amacı, kendi etnik/dini/kültürel kimliği yerine Sovyet üst kimliğini benimseyen insanın yaratılmasıydı. Buna göre, Sovyet vatandaşı Rusça konuşmalı ve benimsediği dinin de “bilimsel ateizm” olması sağlanmalıydı. İdeolojik açıdan belirlenen bu politikalar doğrultusunda Sovyet yönetimi, ayırım gözetmeksizin Ortodoks, Katolik, İslam ve diğer inançlara karşı durmuş, dini faaliyetleri bütünüyle yasaklamış, ibadethanelerin kapısına kilit vurmuştur. Esasında SSCB’nin dağılışı sonrası bu süreç hemen sona ermeyip, 90’lı yılların başına kadar takip edilebilir (Ülger, 2015: s.173; Laruelle, 2019: s. 72, 74).

1991 yılından beri dini kurumlar ve inançta yeni bir belirginlik, ulusal kimlik ile din arasında yeniden canlanan bir bağ ve dini düşünceler ile kelime

dağarcıklarının kamusal söylemde daha da ortaya çıktığı görülür. Komünizmin çöküşünden beri din, birçok kişiye güçlü bir kişilik, topluluk ve ahlak kaynağı sağlamıştır. Birçok din ve tarikat yeniden canlanmıştır: Rus Ortodoksluğu, Eski İnanç, Protestanlık, Katoliklik, İslam, Yahudilik, Budizm ve diğerleri. Ancak bundan asıl faydalanan Ortodoks kilisesi olmuştur. Kilise, Yeltsin, Putin, Medvedev ve neredeyse bütün siyasi partiler tarafından desteklenmiştir (Riasanovsky ve Steinberg, 2011: s. 732).

1991’de Sovyetlerin çöküşü sonrası, Rus sosyal yaşamı ile iç ve dış politikasında o sürece değin geri planda kalan dinin, tekrar yükselerek değer kazandığı yeni bir döneme girilmiştir. Bu dönemde, sadece Rus Ortodoks Kilisesi geniş bir hareket alanı kazanmamış; bunun yanında, İslam dini ve Yahudilik ve diğer inanç gruplarının faaliyetlerine yönelik engeller de bütünüyle kaldırılmaya başlanmış, hukuki çerçevenin düzenlenmesiyle, din ve inanç özgürlüğünün tesis edildiği bir süreç yaşanmaya başlanmıştır. RF Anayasasına m. 14’e göre, federal devlet, laik yapıdadır (m. 14/1). Devlet tüm dini kesimlere karşı eşit mesafededir ve hukuk önünde hepsi eşittir (m. 14/2). Anayasa, Rus vatandaşlarına inanç ve ibadet özgürlüğünün anayasal garantisini temin etmektedir (Ülger, 2015: s. 173).

RF’nun Ortadoğu politikasına bakarken güvenlik politikalarıyla entegre bir anlayışla karşılaşmak mümkün iken, bunun dışında bölgenin “yumuşak güç” kullanımı anlamında elverişli coğrafyası da, RF’nun bölgede insiyatif almasını sağlayacak kadar menfaatlerini ilgilendirmektedir. Aslında Moskova, 18’nci yüzyılın başlarından beri bölgenin jeostratejik önemini farkındadır. Ortadoğu bölgesi, üç büyük tek tanrılı dinin bir arada (*osmosis*) bulunduğu bir yer olması sebebiyle, RF kendi menfaatleri icabı bölgeye “yumuşak gücü”nü etkin kılabilmeye yönelik bunun bir “kaldıraç” vazifesi görebileceğini bilmektedir. İşte bu durum da, RF’na Hristiyan-Ortodoks Patronajlığı üzerinden avantaj ve menfaat temini sağlama kapasitesini beraberinde getirmektedir (Litsas, 2018: s. 1).

RF’nun iç ve özellikle dış politikasında “din”in kullanılma biçimine baktığımızda, önümüze yeniden Putin yönetim tarzının pragmatist yaklaşımı çıkmaktadır. Anderson’a göre, Putin, gerek siyasi gerekse dini biraraya getirerek güvenliğe yönelik “tehdit algısı” oluşturmaktadır. Bunun delili de, 2000 tarihli

Ulusal Güvenlik Konsepti'nde bulunmaktadır. Bu güvenlik eksenli resmi belgede, “Rusya’nın ahlaki açıdan iyileşmesi”nden bahsedilmektedir. Ayrıca belgede, RF sınırları içerisinde “din temelli radikal ve köktenci akımlar”, “radikal-köktenci terörizm”, “yabancı dini kurumların olumsuz etkileri ile misyonerlik faaliyetleri” ile mücadele gibi konular yer almaktadır (Anderson, 2007: s. 194). Aslında Laruelle’nin de ifade ettiği gibi, Putin döneminde üretilen politikalarda, Kilise’ye ideolojik - milliyetçi bağlamda, Sovyet karşıtı ve Çarlık rejimine gönderme yapan tarihsel içeriklerin en başında gelecek şekilde pay verilerek konumunun tekrar güçlendirildiği (Laruelle, 2019: s. 76) görülmektedir.

Rus Ortodoks Kilisesi, farklı dini/mezhpsel yapıları potansiyel “güvenlik tehdidi” görme konusunda Ulusalcılar ve ülkelerinde dini/mezhpsel faaliyette bulunan “rakipleri” kısıtlamak isteyen Pragmatik bakış açısına sahip olan gruplarla ortak eğilimi paylaşmaktadır. Bu durumda bir tür Ortodoks/Hıristiyan Milliyetçiliğin ortaya çıkmasını kolaylaştıran ve bunun savunulduğu bir ortam da oluşmuş olmaktadır ki; bu durum milliyetçi akımlar ile din arasındaki yakın ilişkiyi ortaya koymaktadır. Bu çıkarsamaya göre; “Rusya için Ortodoksluk ulusal dindir ve rakipler (Katolikler, Protestan Batı, “mezhepler”) de ulusun dini için tehdittir. Dolayısıyla da bu tehdit, doğrudan ulusun kendisine karşıdır (Anderson, 2007: s. 195).

Rus hükümetinin “küresel süpergüç” olarak kaybettiği pozisyonunu tekrar kazamak için Rus Ortodoks Kilisesini bir “araç” olarak kullandığı, Putin döneminde Kilise’nin devletin resmi ve askeri törenleri ile eğitim kurumlarında daha “görünür” hale geldiği söylenebilir. Hatta buna göre geldiği seviye itibarıyla Rus Ortodoks Kilisesi’ne “Rus devletinin sağ kolu” demek dahi mümkündür (Laruelle, 2019: s. 68). Bu açıdan hem dini temsilciler aracılığıyla hem de diplomatik temsilcilikler aracılığıyla “yeni uluslararası düzen”i desteklemek adına Moskova ve Kilise arasında adeta bir yarış olduğuna işaret edilmektedir. “Yeni düzen” evrensel insan haklarını reddederken değişkenliğe (kültürel) işaret eder. Kilise ise, iki prensibi takip etmektedir. Patrik Kirill “Rus Dünyası”nın biraraya getirilmesi”ne olan ihtiyaç üzerinden bu prensipleri şöyle açıklar:

“Tek başına, Rus dünyasının en büyük ülkeleri bile kendi başına ruhsal/ahlaki, kültürel ve ulusal menfaatlerini küreselleşen dünyada savunamazlar. Ben inanıyorum ki, birleşik Rus dünyası uluslararası

siyasette herhangi bir siyasi ittifaktan daha güçlü bir küresel aktör haline gelebilir. Ayrıca, devlet, kilise ve sivil toplum işbirliği içinde olmadan bu hedefin başarılması imkansızdır” (Blitt, 2011: s. 429).

Aslında “Rus Dünyası” ifadesinin, Rusya’nın “Yakın Çevre” politikasına işaret ettiğini anlamak zor değildir. “Yakın Çevre” ise, sadece Rus-Ortodoks eski Sovyet devletlerinden değil, aynı zamanda Müslüman nüfusa sahip hem özerk hem de eski Sovyet devletlerinden de oluşmaktadır. Buna binaen, hem Putin hem de Dışişleri bakanı Lavrov, Müslüman dünyası ile özellikle İslam İşbirliği Teşkilatı üzerinden ortak bir uzlaşma alanı ararken, Moskova Patrikliği ve Kilise de, benzeri taktikleri kullanmaktadır. Buna yönelik olarak, Putin’in 2003 yılında Tacikistan müftüsü ile olan görüşmesinde, “Rusya’nın İslam dünyasının bir parçası olduğunu” ifade etmesi ve aynı yılın Eylül ayında İslam İşbirliği Teşkilatı’nın Kuala Lumpur’daki zirvesinde “Rusya’nın Teşkilata katılma isteğini dile getirmesi”, (Rodkiewicz, 2017: s. 14) Rusya’nın “Batı karşıtı” politikalarına destek anlamında, İslam coğrafyası ile de “ortak zemin” arayışında olduğunu göstermektedir. Bu ise, her iki tarafın da menfaatlerinin arkasında siyasi birtakım hesapların olduğuna işaret etmektedir. Kilisenin yürüttüğü çalışmalara ise Patrik Kirill’in 20 Arap ülkesinden gelen elçilere olan konuşmasında geçen: “*Ortodoksluk ve İslam’ın küreselleşmeye dair verilen savaşta müttefikler olduğu*” yönündeki ifadesi örnek verilebilir (Blitt, 2011: s. 430, 433).

Burada özellikle Rus Ortodoks Kilisesi’nin birbirinden çok farklı hatta karşı veya zıt kutuplarda bulunduğu yapılarla dahi, ortak alanlar üzerinden siyaset/birliktelik oluşturmaya ya da ittifaklar kurmaya çalıştığını tespit ediyoruz. Genelde Kilisenin ifadelerinde tema olarak “küreselleşmeye karşı birlikte mücadele” kullanılmaktadır. Küreselleşme, ABD ve Batı merkezli politikaların getirisiidir. Burada Kilise’nin de çok farklı hatta zıt kutuplarda bulunan aktörlerle “pragmatist” bir yaklaşım sergilediği görülmektedir. Bu bağlamda Kilise’nin de, Moskova’nın dış politikada izlediği yaklaşımı başka bir kulvardan- kendi temaları ve terminolojisini kullanarak - takip ettiğini söylemek mümkündür.

En azından Mitrofanova’nın ifadelerine göre, Kilise’nin resmi seviyedeki açıklamalarının herhangi bir Rus milliyetçiliğini/ulusalcılığını – çağrışım yapsa da – destekler görünmese dahi ve hatta RF sınırlarının bile ötesindeki evrensel değerlere

atıf yaptığı öne sürülerek Kilisenin “evrensel” yaklaşımından bahsetmektedir. Bu açıdan Anderson’un görüşünden ayrılmış gibi dursa da, yine de Kilise’nin resmi düzeyde olmasa dahi uygulamada “pragmatik sebeplerle” milliyetçiliğe yakın durmaması için bir sebep yoktur. Tartışmalı olabilecek bir başka husus ise, Kilisenin RF Dış politikası üzerinde gerçekten bir etkisinin olup olmadığı sorunsalı veya başka bir ifadeyle RF dış politikası açısından Kilisenin yönetilen bir unsur olabilme ihtimalidir. İç siyasette Kilise, sağlık ve eğitim konularında etkili bir güce sahipken, aynı yaklaşımı dış siyasette takip etmek zorlaşmaktadır. Kilise, Ukrayna ve Suriye konularında fikir belirtirken, Kremlin’in politikalarına yol göstermek yerine, takip eden bir anlayışa sahiptir. RF özelinde Kilise-Devlet ilişkileri üzerinden Kilisenin – onu Moskova’nın kendi dış politikada izlediği siyaseti meşrulaştırmak için kullandığı fikri yerine – naif şekilde RF dış politikası üzerinde ciddi etkisi olduğunu düşünme konusuna şüpheci yaklaşmak gerektiği değerlendirilmektedir (Oliker vd., 2015: s. 16). Nitekim, Moskova’nın gerek Ukrayna, gerekse Suriye gibi dış politikalarındaki genel menfaat odaklı “materyalist/pragmatist” yaklaşımı takip edilecek olursa, bu fikre katılmamak fazla “iyimser” bir yaklaşım gibi görünebilir. Moskova’nın İslam Dünyası ile “ortak zemin” arayışı, Kremlin’in Batı medeniyetinden oldukça ayrı olan ve “Küresel Güç” imajı verilen RF’nun pozisyonunu - İslam dünyasındaki bağları nedeniyle ona özel bir rol atfederek - *“Batı” ile “Doğu” arasında bir köprü* şeklinde inşa etmeye yönelik siyasi içerikli çabası şeklinde (Rodkiewicz, 2017: s. 14) değerlendirmek mümkündür. Tabi bunu çok daha basite indirgeyerek RF’nun geliştirdiği ve/veya geliştireceği hem Ortadoğu hem de küresel seviyedeki ABD ve Batı karşıtı politikalarında İslam Dünyasını da yanına alma ve hem meşruiyet hem de “Batı” karşıtı diğer kalanı kendi çevresinde konsolide etme amacına yönelik olduğu da ifade edilebilir.

Blitt ise, tam aksi yönde Rus Ortodoks Kilisesi’nin Rus Dış politikası üzerinde çok ciddi etkisi olduğunu ve belirleyici bir fonksiyonu yerine getirdiğini ifade etmektedir. Buna göre, Moskova Patrikliği tıpkı Moskova gibi Rus sınırları dışında nelerin olduğunu ve bunlar üzerinde nasıl muhtemel etki kurulabileceği ile oldukça ilgilidir, üstelik Moskova Patrikliği’nin bu ilgisi “Yakın Çevre” konseptine göre olan ülkeler veya başka deyişle Moskova Patrikliğinin nüfuz alanı olan kanonik bölgeleri (Rusya, Ukrayna, Belarus, Moldovya, Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan,

Letonya, Litvanya, Tacikistan, Türkmenistan, Özbekistan, Estonya) ile de sınırlı değildir. Rus patrikliğinin ilgi alanını “gönüllü” olarak Patrikliğin yetki alanına dahil olmak isteyen, Rus Ortodoks Hristiyanların yaşadığı tüm diğer ülkelere kadar da geniş tutmaktadır. Patrik Kirill’in ifadeleri (Hristiyanlığın “evrensel” yanına dikkat çekerek toplumun farklı katmanları ile ilintili olduğuna ve Kilise’nin devletlere, uluslararası kamusal ve siyasi organizasyonlara eşit mesafede olduğunu, Kilise’nin değerlerini, haklarını, menfaat alanlarının temsiliyetinin ve savunuculuğunun yapıldığını belirtmiştir) ve yaklaşımı da Kilise’nin “küresel” yaklaşımını yansıtmakta; hem ülkeler bazında hem de pekçok hükümetlerarası kurumları da faaliyet alanına dahil etmektedir. Kilise’nin Rusya sınırları dışındaki faaliyetlerini, temsiliyetini ise Kilise Dış İlişkiler Bölümü (Department of External Church Relations-DECR) yürütmektedir. Bu bölümün sorumluluğu, Kilise’nin yerel Ortodoks kiliselerle, Ortodoks olmayan kiliselerle, Hristiyan kuruluşlarıyla, Hristiyan olmayan dini topluluklarla, hükümetler, meclisler, hükümetlerarası, dini ve dış kamusal yapılar ile uluslararası kamusal örgütlerle iletişimini kurmak ve devam ettirmektir. Kısaca DECR, Kilise’nin Dış İlişkiler Bakanlığı gibi faaliyet yürütmekte; Birleşmiş Milletler (BM), AB, Avrupa İşbirliği ve Güvenlik Teşkilatı (AGİT) gibi uluslararası kuruluşlara elçilergöndermekte ve temsil edilmektedir. Kilise’nin dış ilişkiler siyaseti, çok daha fazla çeşitlilik sunsa da – özellikle “öncelikli” olan menfaatler ile ilgili – Moskova’nın dış siyasette izlediği yol ve tercihleri ile benzerlikler göstermektedir (Blitt, 2011: s. 365-366).

Öte yandan Sergunin’in, Rus Ortodoks Kilisesinin Moskova tarafından dış siyasette bir “yumuşak güç” unsuru olarak kullanıldığına dair yorumu ilgi çekicidir. İki Ortodoks kilisenin birleşmesiyle ilgili 2007 tarihli anlaşmaya binaen başlayan süreci Moskova Patrikliği, Yurtdışı Rus Ortodoks Kilisesi (Russian Orthodox Church Abroad-ROCA) başarılı şekilde yürütmüştür. ROCA, yurtdışında 409 ibadethane ve 39 manastırdan oluşan malvarlığı ve milyonlarca Ortodoks’tan (büyük kısmı Kuzey Amerika’da yaşamaktadır) teşekkül eden bir topluluğa sahiptir. Böylece Kirill’in de ifadesiyle, Rus Ortodoks Kilisesi ve ROCA toplam 829 ibadethane ve 52 manastır ile 30 milyon civarı Ortodoks topluluğa sahip hale gelmektedir. Rus Kilisesi’nin “yumuşak güç” oluşturabilme kapasitesi dışında, kriz olduğu durumlarda yabancı ülkelerle bir “tali/yedek iletişim kanalı” vazifesi de gördüğünü ifade edebiliriz. Buna

örnek olarak, Ağustos 2008’de RF – Gürcistan “5 gün savaşı”nın hemen sonrasında dahi Moskova, Gürcistan toplumu ve yerel Gürcü elitleri ile olan bağıyı korumak adına Rus Ortodoks Kilisesi’nin Gürcistan Ortodoks Kilisesi ile olan iletişim kanalını kullanmıştı. Moskova’nın benzeri “resmi olmayan” dolaylı iletişim hamlesini Moskova Patrikliği’ne bağlı olan ve yerleşimcilerinin % 21’i Ukrayna Ortodoks Kilisesi’ne tabi (Donbass bölgesi hariç) Ukrayna toplumuna yaptığı da görülmektedir (Sergunin, 2016: s. 204).

RF, Suriye’de askeri operasyonlara başlarken Rus Ortodoks Kilisesi’nin verdiği açık destek ise oldukça dikkat çekicidir. Patrik Kirill:

“Rusya Federasyonu teröristlerin yol açtığı acılardan Suriyelileri korumak için orduyu kullanma konusunda sorumluluk sahibi olabileceği şeklinde karar vermiştir. Biz, bu kararın antik coğrafyayı barış ve adaletle daha yaklaştıracığına inanıyoruz.” şeklinde beyanat vermiştir.

Ayrıca, bölgedeki pekçok Hristiyan ve Müslümanın terörizmden acı çektiğini ve bu yüzden korunmalarının gerekliliğine de vurgu yapmıştır. Bu türden bir destek ve vurguyaistinden, RF’nun Suriye dış politikası üzerinden iki farklı (ancak birbirini belirli oranda tamamlayıcı) yorum getirmek mümkündür. Birincisi, kiliseyi Suriye politikasında “yumuşak güç” etkisi anlamında oradaki “Hristiyanların korunması” misyonu şeklinde kullanılmasının Putin’e artan Hristiyan desteği olarak dönüşüdür. İkincisi ise, özellikle Batı’lı seküler düşünürlerin işaret ettiği üzere düşük petrol fiyatlarının ekonomiye ciddi zarar vermesine rağmen Putin’in kiliseyi “kuklası” gibi kullanarak onun “onayı” ile hareket etmesi sonucu iç siyasette iktidarını güvene almasını sağlayan bir araç olmasıdır (Melton, 2016: s. 2).

Müslümanlar, RF’nda Ortodoksluğu benimseyenlerin arkasından ikinci yaygın nüfusa sahip topluluğu oluşturmaktadırlar. RF’ndaki Müslümanların büyük bir kısmı Hanefi ve Şafi mezheplerinden gelmektedirler. RF’nun farklı ama görece daha küçük bölgelerine dağılmış daha az sayıdaki Şii mezhebinden topluluklar da mevcuttur. Bununla birlikte yakın süreçte RF’ndaki Müslümanlar arasında daha radikal denilebilecek Vahhabi ve Harici eğilimleri benimseyenlerin sayılarının artması da dikkat çekici bir başka husustur. RF’nda Müslüman nüfus içerisindeki

mezhepsel dağılıma göre yaşadıkları bölgelere baktığımızda İslamın geleneksel yorumunu esas alan Hanefi mezhebini benimseyen topluluklar: Tatarlar, Başkırlar ve Kuzey Kafkasya'nın büyük kısmında yaşayan gruplar olduğunu görmekteyiz. Şafi mezhebini benimseyenler ise Nogayların dışındaki Dağıstan, Çeçen ve İnguş topluluklarıdır(Ülger, 2015: s.177-179; Warhola, 2007: s. 84, 86).

Günümüz RF sınırlarında Müslüman nüfusunun yoğun olduğu iki bölge vardır. Bunlar, RF'nun güney bölgelerini oluşturan Kuzey Kafkasya (Kabardino-Balkarya, Çeçenistan, Karaçay-Çerkezya, İnguşya, Kuzey Osetya, Adygea, Dağıstan) ve Volga-Ural (Tataristan, Başkırtistan) bölgeleridir. Dikkat çekilmesi gereken bir başka konu da diğer azınlıklara benzer şekilde, nüfusta heterojen dağılım gösteren Müslümanlara RF topraklarının her yerinde karşılaşılabiliyor olunmasıdır. Nüfusa yönelik yapılan sayımlarda ve tutulan istatistiklerde metropollerde yaşayan Müslüman sayısının yakın zamanda sürekli ve hızlı biçimde arttığı görülmüştür. Öyle ki son istatistiklerde, 10 milyondan fazla nüfusa evsahipliği yapan Moskova'da Müslümanların sayısı 2 milyonun üzerine çıkmıştır(Yılmaz, 2015: s. 115; Aktaran: Ülger, 2015: s. 177; Caşın, 2015: s. 375; Magen, 2013: s. 24; Wlodkowska-Bagan, 2017: s. 29).

RF'nda ciddi nüfusu bulunan Müslüman toplumu da Rus dış politikasında etkili işleve sahiptir. Buna göre, Rus Müslüman toplumu İslam ülkeleriyle sürekli gelişen ve ilerleyen işbirliği yapmaktadır. Tataristan düzenli şekilde Kazan'da "Dünya Tatar Kongresi" düzenlemekte böylece dünyanın farklı yerlerindeki Tatar toplumları ile işbirliği geliştirme fırsatı oluşturulurken bölgesel ekonomi açısından da yabancı yatırımın çekilmesi hedeflenmektedir (Sergunin, 2016: s. 204).

RF'nun sınırları içerisinde ne kadar Müslümanın yaşadığı tartışmalıdır. 1989 yılında SSCB dağılmadan önce yapılan sayımda Müslümanların sayısı - toplam nüfusa oranı % 8'e tekabül eden - 12 milyon olarak tespit edilmiştir. 2002 yılında yapılan sayımdan sonra açıklanan rakam ise, 14.5 milyondur. Günümüzde ise, bu rakamın Ruslar arasında alkolizm gibi sebeplerle doğurganlık oranının düşüklüğü Müslümanlarda ise doğurganlık oranının fazla olması ve eski SSCB coğrafyasından gelen göçler gibi sebeplerle daha da arttığı tahmin edilmektedir. RF'ndaki Müslümanların sayısı konusunda 25-30 milyon tahmini yapanlar da vardır. Ayrıca 2050 yılına yönelik nüfus projeksiyonlarında RF'nun toplam nüfusunun 100 milyon

civarına düşmesi beklenirken Müslümanların sayısındaki sürekli artış dikkat çekmektedir(Yılmaz, 2015: s. 115-116, 118 vd.; Ülger, 2015: s. 178-180; Aktaran: Caşın, 2015: s. 374-375).

Magen'e göre ise, SSCB'de 50 milyon Müslüman nüfus yaşarken dağılışı sonrası bunun 20 milyonu RF'nda (Rusya Federasyonu toplam nüfusunun yaklaşık olarak % 15-20'si aralığına denk gelmektedir) kalmış (Wlodkowska-Bagan, 2017: s. 29); kalan 30 milyon ise RF sınırları boyunca 6 Müslüman ulus-devlet olarak sıralanmış durumdadır. RF'nda Kuzey Kafkasya ve Volga bölgesinde yaşayan Müslüman topluluklar dışında, RF'nun büyük şehirlerine geçici şekilde ikamet etmek veya çalışmak için göç eden milyonlarca Müslüman nüfusu da bu sayılara eklemek gerekir. Ayrıca RF'nun kronik ve tersine artan şekilde demografi sorunu vardır. Rusların nüfusu azalırken Müslüman nüfusu artış göstermektedir (Magen, 2013: s. 24).

SSCB'nin dağılışı sonrası pekçok radikal mezhepçi yapı RF'na yayılıp, kök salmış ve kendi radikal öğretilerini yaymaya başlamışlardır. SSCB sonrası dönemde - bölgede oluşan otorite boşluğunda – yeni kurulmuş diğer devletlerde de dini eğitim veren eski geleneksel kurumların yerini kendi kurumlarının almasıyla – eğitim görünümü altında - gençler ve müslüman olmayan topluluklar arasında kendi radikal öğretilerini yaymak için alan kazanmış ve fırsat yakalamış oldukları ifade edilmektedir (Magen, 2013: s. 25).İçeride RF'nda milliyetçi gruplar ise,kendi bekaları için bu durumdan endişe duymakta ve sadece müslüman göçmenlere değil; Gürcü, Ermeni, Osetyalı, Abhazyalı Hristiyan azınlıklara da karşı çıkmaktadırlar (Mitrofanova, 2016: s. 127-128).

RF, SSCB'nin dağılmasını takip eden süreçte 90'lı yılların ortasından itibaren özellikle Çeçenistan ve Kafkas dağları bölgelerinde ayrılıkçı, radikal-dini, mezhepçi eksenindeki terörist saldırılarına maruz kalmıştır. Kuzey Osetya'daki "Beslan Okulu saldırısı" vakası çarpıcı örnek olarak tarihteki yerini almıştır. Bu saldırılar sadece RF'nun çevresindeki bölgelerde değil, Moskova'da da yaşanmaktadır. "Moskova Metrosu Saldırısı" da buna örnek olarak verilebilir (Warhola, 2007: s. 77, 88). Bu Radikal gruplardan bazıları 80'lerdeki SSCB döneminden beri faaliyet göstermekte; ilgi sahasını Afganistan'dan SSCB'nin Müslüman coğrafyasına taşımışlardır.

Günümüzde de Rus yöneticileri, terörist ve hukuk dışı ilan ettikleri bu radikal grupların faaliyetlerine çok dikkat etmektedirler (Magen, 2013: s. 26-27).

Trenin, Ortadoğu coğrafyası ile RF'ndaki Müslüman toplum arasında dikkat çekici bir bağı dile getirmektedir. Ona göre, küreselleşmiş ve 21'nci yüzyılın entegre olmuş coğrafyasında, Ortadoğu bir türbülansın içerisindeki Müslüman dünyasının tam kalbine denk düşmektedir ve bu coğrafyadaki gelişmelerin doğrudan geniş bir kitleye sahip olan, buna ilaveten sürekli artan yerel Müslüman nüfus yoluyla RF'na taşınması olasılığı çok kuvvetlidir. Dolayısıyla RF'nun kendi içindeki bütünlüğü, dengesi ve küresel anlamda “Büyük Güç” pozisyonunda olabilmesini, Ortadoğu'daki varlığına ve mevcudiyetinin seviyesine doğrudan bağlı olduğunu ifade etmektedir. Belki de tüm motivasyon kaynaklarının ötesinde, 2015 yılında Putin, RF için tarihinde Arap dünyasındaki bir savaşa ilk kez müdahil olmasını sağlayacak, Suriye'deki iç savaşa askeri olarak müdahil olma kararı alırken dış faktörlerden, bölgeye yönelik menfaatlerinden de fazla şekilde Ortadoğu'daki karmaşa ve karışıklığın potansiyel etkilerinin RF sınırları içerisine sıçraması olasılığı yatmaktaydı (Trenin, 2018: s. 52). Bunun çok da göz ardı edilmemesi gereken bir olasılık olduğunu belirtmek gerekir. Farklı kaynaklardan³ elde edilen bilgilere göre o dönem sayısı 2000 ila 7000 arası değişen Rusça konuşan, Rus vatandaşı cihatçı grup, Arapça konuşanlardan sonra DEAŞ'ın en büyük ikinci yabancı savaşçılar grubuydu. Bu grubun, RF'na karşı tehdit içeren sözlerini Suriye'deki (DEAŞ'ın dönem “*de facto*” başkenti olan) Rakka, Darayya şehirlerinde, Rus dili eğitimi veren okulların duvarlarında dahi o dönem görmek mümkündü (Aktaran: Aron, 2016: s. 5).

RF'nda diğer bir önemli dini cemaat ise, Yahudilerdir. Ancak Rusya'da III. Ivan döneminden Çar I. Aleksandr (1801 – 1825) dönemine kadar Yahudilere karşı katı ve sert bir tutum, karşıtlık ve yasaklar söz konusu olmuştur. Fakat Çar I. Aleksandr zamanında çıkarılan 1804 tarihli kanun ile onlara okullara gidebilme, dini özgürlük, okul açabilme, kendi dillerinde eğitim, eyalet meclislerinde haham bulundurabilme gibi haklar tanınmıştır. Çarlık döneminin sonlarına doğru Yahudi

³ 2015 yılına ait tahminlere göre: Alexei Malashenko (Moscow Carnegie Center) 2000 ile 7000 arasında sayıları olduğunu belirtirken; Soufan Group'un tahminlerinde ise DEAŞ'de yer alan Rusya dan gelen savaşçıların toplamda 7100 civarında olduğunu, bunun 2400'ünün Rusya, 4700'ünün eski Sovyet ülkelerinden geldiği ifade edilmektedir. Aktaran: A.g.e., s. 5.

karşıtlığını azaltmaya yönelik ve haklarda yapılan pek çok iyileştirmeye rağmen, o dönemde süregiden Yahudi karşıtı faaliyetler sonucu 1881 ile Birinci Dünya Savaşı arasında iki milyondan fazla Yahudi Çarlık Rusya'sından göç etmiştir. Yahudilerin göçünün esas nedenini ekonomik sıkıntılar oluştursa da, Yahudi Pogromlarının⁴ da “hızlandırıcı” etki yaptığı düşünülmektedir. Göç edenlerin büyük kısmı ABD'ye giderken başka bir kısmı da Filistin'e gitmiştir. Rusya'da kalanlar ise, Filistin'de bir Yahudi devleti kurulmasını savunan dernekler kurarak, “Rus Siyonizm”inin temellerini atmış oldular. Böylece 1881 – 1882 pogromlarının neticesi olarak Rus Siyonizmi ortaya çıkmış oldu (Özdemir, 2019: s. 82-87).

RF içerisinde yer alan ve kendisinden göç eden geniş Yahudi nüfusu sebebiyle İsrail – Filistin meselesi ile de tarihsel olarak ilgilidir, ancak buradaki duruşu ABD'ninkine benzer şekilde İsrail'e yakın görünmektedir (Kemiksiz, 2016: s. 159-161).

Son tahlilde, RF'nda yaşayan Yahudi toplumunun, tıpkı Rus Ortodoks Kilisesi'nin de benzeri işlevi gibi, İsrail ve küresel ölçekte kurulu Yahudi Diasporası ile etkili iletişim kanalları oluşturması bakımından Moskova için - Ortodoks Kilisesine benzer şekilde - çok faydalı bir unsur olarak görüldüğünü (Sergunin, 2016: s. 204) belirtmek gerekir.

RF'ndaki Müslüman ve Yahudi azınlıkların dış politikadaki etkisine veya yerine getirdiği işleve bakıldığında, Moskova'nın ideolojiye saplanmaksızın dış politikada elinde bulunan tüm enstrümanları kullanmasını sağlayan realist/pragmatist yaklaşımının bir tezahürünü görmekteyiz. Tıpkı Kilise gibi Rusya içerisindeki Müslüman ve Yahudi dini azınlıklar da, dış politikadaki kriz anlarında hem iletişim kanalları açma veya güçlendirme hem de farklı coğrafyalar ve toplumlar ile ekonomik anlamda işbirliği kurma veya etki sağlama aracı olma anlamında bir “yumuşak güç” unsuru olarak kullanılmaya elverişlidir.

⁴ Pogrom: Rusça manası “toplulu kıyım” veya “katliam” demektir. Bu ifade, Rusya'daki ve diğer ülkelerdeki Yahudi karşıtlarının Yahudilere yönelik tarih içerisinde gerçekleştirdiği şiddet eylemlerini karşılar. Kaynaklar 1881-1882 ve 1905-1906 tarihli pogromları örnek olarak verir: Ayrıntılı bilgi için bkz.: “Pogromlar”. Erişim: 15.03.2021, www.ushmm.org.

2.2.1.5. RF Dış Politika Konseptleri (RFDPK)

RF’nda liderler, göreve gelmeyi müteakip Dış Politika Konsepti, Güvenlik Konsepti ve Askeri Doktrinler ile uluslararası durum tespiti yapmayı müteakip dış politika ve güvenlik politikası alanlarında önceliklerini belirlemektedirler. Dolayısıyla RF Dış Politikasının temel karakteristikleri Dış Politika Konseptleri incelendiğinde daha kolay anlaşılacaktır.

2.2.1.5.1. 1993 Yılı Dış Politika Konsepti

RF’nun ilk dış politika konsepti 23 Nisan 1993 tarihinde dönemin Başkanı Boris Yeltsin tarafından onaylanarak, yürürlüğe girmiştir. İlk Dış Politika Konsepti’nde devletin uzun vadeli hedefi “demokratik ve özgür devlet olarak Rusya’nın yeniden canlanması” olarak belirlenmiştir (Necefoğlu, 2017: 7). Bu konseptte, RF’nun tarihten gelen teknolojik, tarihi ve etnik yapısıyla birlikte uluslararası arenada büyük bir oyuncu olarak yer almak istemesi hedeflenmiş, eski SSCB topraklarında var olan sorunların çözüme kavuşturulması ve buradan RF topraklarına gelebilecek tehdidin önceden bertaraf edilmesi amaçlanmıştır (Tatlı, 2018: 41).

Bu konseptte, ABD ile ilişkilerin RF’nun dış politikasında önceliklerinden biri olmaya devam edeceği, RF’nun stratejik ortaklık ölçeğinde gelecekte de ilişkilerin sürdürülebilir olması için çaba göstereceği, ABD ile tam teşekküllü ilişkilerin geliştirilmesinin RF’ndaki iç ekonomik reformlar için elverişli bir dış ortamın oluşturulmasını kolaylaştırabileceği değerlendirilmiştir.

1993 Yılı Dış Politika Konsepti’nde, Ortadoğu’nun RF’ye yakın bir coğrafyada yer alması ve bölgede önemli miktarda petrol rezervlerinin bulunması nedeniyle RF için önemi vurgulanmıştır. Bu kapsamda bölge ülkeleriyle kurulan iyi ilişkilerin devam ettirilmesi amaçlanmıştır. Ayrıca bu bölgede yaşanan Arap-İsrail ve Irak-İran arasındaki savaş ve çatışmaların sonlandırılıp, barışın sağlanması için gerekli girişimlerde bulunulacağı ifade edilmiştir (Tatlı, 2018:48).

2.2.1.5.2. 2000 Yılı Dış Politika Konsepti

21. yüzyılın başlarında gelişen uluslararası durum, RF çevresindeki genel durum, RF dış politikasının önceliklerinin tekrar değerlendirilmesi sonucunda 2000 Yılı Dış Politika Konsepti güncellenmiş ve Putin’in 10 Ocak 2000 tarihinde

imzalamasıyla yürürlüğe girmiştir. Bu konseptte, RF'nu büyük bir güç olarak tanımlamakta ve dış politikanın öncelikli amacının RF'nun egemenlik, toprak bütünlüğü ve ulusal güvenliğini sağlamak olarak belirlemiştir (RFDPK, 2000).

Bu konseptte, RF, sınırlarının çevresi boyunca bir iyi komşuluk kuşağının oluşturulmasına, RF'na komşu bölgelerde var olan potansiyel gerilim ve çatışma kaynaklarının ortadan kaldırılmasına ve ortaya çıkmasının önlenmesine destek verileceği ifade edilmiştir (RFDPK, 2000).

Uluslararası alanda RF'nun ulusal çıkarlarına yönelik yeni zorluklar ve tehditlerin ortaya çıktığı, ABD'nin ekonomik ve askeri egemenliği altında tek kutuplu bir dünya yapısı yaratma eğiliminin RF'nun güvenliği için tehdit oluşturduğu tespit edilmiştir. RF, çok kutuplu bir uluslararası ilişkiler sisteminin oluşumu için çaba göstereceğinin altını çizmiştir (RFDPK, 2000).

RF, uluslararası terörizme karşı mücadeleyi en önemli dış politika görevi olarak görmektedir ve bu durum sadece tek tek devletlerde değil, aynı zamanda tüm bölgelerde istikrarı bozabilecek kapasitededir. RF, bualandaki devletlerin etkileşimini güçlendirmek için önlemlerin daha da artırılmasını teşvik etmektedir. Herhangi bir devletin doğrudan görevi, vatandaşlarını terrorist saldırılara karşı korumak, topraklarında diğer ülkelerin vatandaşlarına ve çıkarlarına karşı bu tür eylemleri düzenlemeye yönelik faaliyetleri önlemek ve teröristlere barınak sağlamamaktır.

Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü'nün (NATO) rolünün farkına varan RF, kıtada güvenlik ve istikrarın korunması için onunla işbirliğinin öneminden hareket ederek, yapıcı etkileşime açıktır. Aynı zamanda, bir dizi parametreye göre, NATO'nun mevcut siyasi ve askeri yönergeleri, RF'nun güvenlik çıkarlarıyla örtüşmemekte ve bazen bunlarla doğrudan çelişmektedir. Her şeyden önce, bu, BM Güvenlik Konseyi'nin yaptırımını olmaksızın Vaşington Antlaşması bölgesi dışında askeri operasyonların yürütülmesini dışlamayan yeni NATO stratejik kavramının hükümleriyle ilgilidir. RF, NATO genişlemesine karşı olumsuz bir tutum sergilemektedir (RFDPK, 2000).

Konsepte, Afganistan'daki uzun surely çatışmanın, BDT'nun güney sınırlarının güvenliği için gerçek bir tehdit oluşturduğu ve RF'nun çıkarlarını doğrudan etkilediği belirtilmiştir. RF'nun, diğer ilgili devletlerle işbirliği içinde,

Afgan sorununa kalıcı ve adil bir siyasi çözüm bulmak ve o ülkeden terror ve aşırılık ihracatını önlemek için tutarlı çaba göstereceği ifade edilmiştir.

ABD öncülüğünde, 1999 yılında Kosova Savaşı'na müdahale eden NATO, ABD yönetiminin, NATO'nun genişlemesi yönündeki yaklaşımı ve ABD'nin Ortadoğu'daki etkinliğini artıran girişimlerde bulunması RF'nun ABD ve NATO'ya karşı olumsuz bir yönelime girmesine neden olmuştur. ABD'nin Ortadoğu'da giderek artan hegemonyası RF'nu rahatsız etmiştir (Ayık, 2016: 16).

2.2.1.5.3. 2008 Yılı Dış Politika Konsepti

RF, yaşanan gelişmeler kapsamında Dış Politika Konseptini güncelleme gereği hissetmiş, hazırlanan konsept Putin'in yerine gelen Dimitri Medvedev tarafından imzalanarak yürürlüğe konulmuştur. Konseptte, BDT bölgesinin RF için öncelikli çıkarılanı olduğu, RF'nun etkili ve büyük bir güç olduğu, küresel konularda etkin olacağı ifade edilmiştir. Bu konseptte Ukrayna ve Gürcistan'ın NATO'ya dahil edilerek, NATO'nun genişlemesine yönelik girişimler RF tarafından eleştirilmiştir.

RF, ABD ile ilişkilerin uluslararası sistemi etkileyeceği ve bu yönde politikalar izlenmesinin küresel istikrara da katkı yapacağını benimsemiştir. Rusya yalnızca karşılıklı işbirliği potansiyelini değil aynı zamanda küresel istikrarın durumunu ve bir bütün olarak uluslararası sistemi de dikkate almaktadır. Rusya silahsızlanma ve silahların kontrolü, kitle imha silahlarının yayılmasının önlenmesi ve barışçıl nükleer enerjinin güvenli bir şekilde geliştirilmesi konusunda ABD ile yeni anlaşmalara varmayı desteklemektedir (RFDPK, 2008).

Bu konseptte de Ortadoğu bölgesine bir konubaşlığı ayrılmış, bu bölgede düzenli bir istikrarın sağlanmasının önemine vurgu yapılmıştır. RF'nun, İslam İşbirliği Örgütünde gözlemci bir üye olmasıyla İslam Dünyasıyla işbirliği faaliyetlerini geliştirdiği belirtilmiş, Afrika bölgesindeki topraklarda da istikrarın sağlanması ve işbirliğinin geliştirilmesi vurgulanmıştır (Tatlı, 2018: 62).

2.2.1.5.4. 2013 Yılı Dış Politika Konsepti

Putin tarafından 12 Şubat 2013 tarihinde onaylanmıştır. Konseptin hedefleri olarak; ülkenin ulusal güvenliği ve bağımsızlığının korunması, toprak bütünlüğü, yakın çevreyle dostluk ilişkilerinin desteklenmesi, RF'nun dünya'daki ticari ve

ekonomik çıkarlarının korunması, uluslararası örgüt ve diğer devletlerle ulusal dış politika öncelikleri dikkate alınarak çok taraflı ilişkilerin geliştirilmesi belirlenmiştir.

RF'nun, hem küresel hem de bölgesel güvenliğin sağlanmasında özel konumunun bilincinde olduğu ve sorunların çözümü için bütün ilgili devletler ve örgütlerle ilişkisini devam ettireceği ifade edilmiştir. RF, bu bağlamda uluslararası ilişkileri düzenleme ve dünya politikasının kordinasyon merkezi olarak varlığını devam ettirmesi açısından BM'ye büyük önem vermektedir (RFDPK, 2013).

2.2.1.5.5. 2016 Yılı Dış Politika Konsepti

2013'te yayımlanan bir önceki dış politika konseptine kıyasla yeni metnin hem dil hem içerik bakımından daha “sert” olduğu dikkat çekmiştir. Tehditlerle mücadeleyle, güvenlikle ilgili konulara vurgu yapan konseptte “ülkeye, ülkenin egemenlik ve toprak bütünlüğüne güvenlik sağlamak” ve “günümüz dünyasının en etkili merkezlerinden biri olarak Rusya'nın konumunu güçlendirmek” şeklinde ifade edilmektedir.

RF, dünyayı, giderek istikrarsızlaşan, rekabetçi ve genel anlamda hasmane bir yer olarak görmektedir. Dış politikada önerilen araçlar da Kremlin'in bu algı doğrultusunda hareket etmeye kararlı olduğunu göstermektedir.

Konseptte, Ortadoğu bağlamında Moskova'nın önceliklerinde fazla bir değişiklik yer almamışken, SSCB'nin eski coğrafyası ve buna bağlı olarak Avrasya Ekonomik Birliği'ni geliştirme, Kollektif Güvenlik Anlaşması Örgütü'nü güçlendirme başlıca öncelik olarak yerini korumuştur.

Ortadoğu ile ilgili bölümde öncelikle, RF'nun bölgenin güvenliğine “katkı yapmaya”, ihtilafların siyasi ve diplomatic yoldan çözümüne odaklanmaya devam edeceği belirtilmektedir.

RF, Suriye'nin tümetnik ve dini gruplarının “barış ve güvenlik için de yaşayacağı, eşit hak ve fırsatlardan yararlanacağı laik, demokratik ve çoğulcu bir devlet” olarak “birliğine, bağımsızlığına ve toprak bütünlüğüne” bağlılığını bir kez daha teyit etmiştir.

Konseptte, terörizm “çağdaş dünyanın en tehlikeli gerçeklerinden biri” olarak tanımlanıyor. Terörün Ortadoğu'da yaygınlaşmasının ana sebepleri olarak “küreselleşmenin açığa çıkardığı sistemsiz kalkınma sorunları” ve “dış müdahaleler”

gösterilirken bu iki etkenin “geleneksel devlet yönetim mekanizmalarının çökmesine” ve “silahların yasadışı yollardan yayılmasına” nedenolduğubelirtiliyor.

Orta Doğu’da süren kaosu temel bir kaynağı olarak görülen bu durum RF’nun dış politika konseptinde şöyle ifade ediliyor: “Aşırı güçler, dini değerlerin saptırılmış bir yorumunu kullanarak; siyasi, uluslararası ve dinler arası çekişmelerde kendi hedeflerine ulaşmak için şiddet çağrısı yaparak söz konusu eğilimlerden yararlandı.”

Moskova’ya göre İslam Devleti ile “benzer grupların” yükselişi “küresel terror tehdidinde niteliksel olarak yeni bir yapıyı” temsil ediyor. Bu bağlamda “kutuplaşma ve çifte standart olmaksızın geniş kapsamlı bir uluslararası terörle mücadele koalisyonunun sağlam bir yasal zeminde kurulması” terörle mücadelenin ana istikameti olarak tariff ediliyor.

2.2.1.5.6. Genel Değerlendirme

Yukarıda incelenen konseptlerin ortaközelliği; ABD’nin dengelenmesi, tek kutuplu düzenden çok kutuplu düzene geçilmesi, RF’nun ekonomik çıkarlarının korunması ve bunu engelleyebilecek enerji hatlarının kullanılmasına yönelik girişimlerin önlenmesi, NATO ve ABD’nin RF’nun sınırlarına yaklaşmasının tehdit olarak görülmesi, RF’nun çıkarları için gerektiğinde askeri gücünün kullanılabileceği şeklinde ifade edilebilir. İncelenen konseptler sonucunda, Putin Rusya’sının uluslararası sistemdeki jeo-politik ve jeo-stratejik pozisyonunu çok kutupluluk ve ABD’yi dengeleme ve /veya güç dengesi oluşturmak üzerine kurgulamaya çalıştığı tespit edilmektedir.

2.2.1.6. Rus Dış Politikasında Karar Alma Süreci

Rus siyasi sisteminin temeli ve omurgasını oluşturan ve onlaraşekil veren anayasa, 1990 yılı sonrası dört kez değiştirilmiş, nihai şeklini alarak 12 Aralık 1993’te ulusal referandumda kabul edilip yürürlüğe girmiştir. Dönemin devlet başkanı Boris Yeltsin tarafından hazırlanan anayasa, Amerikan, Fransız ve Alman sistemlerinin karışımı olan “Kuvvetli Başkanlık” çerçevesine oturtulmuştur. Rus Anayasası madde 81/3’e göre, başkanın dörder yıl süre ile en fazla iki defa seçilebilmesine olanak vermektedir. Ancak önce 2008’de yapılan değişiklik ile Başkanlık görev süresi dört yıldan altı yıla çıkarılmış, sonrasında da 2020 yılında ilgili maddeye yapılan eklenti ile “bir kişinin ardarda iki dönemden daha uzun süre

başkan olamayacağını” belirten madde; “bir kişinin iki dönemden fazla başkan olamayacağı” şeklinde değiştirilmiştir. Ayrıca madde 81.3’e göre değişikliklerin kuralın getirilmesinden önce başkanlık yapan kişiler için geçerli olmayacağı belirtilmiştir. Bu durumda, halihazırda başkan olan Putin’in görev süresinin dolacağı 2024 sonrası uygulamaya geçecektir. Buna göre, Putin’in görev süresinin uzama ihtimali ile beraber 2024-2030 ve 2030-2036 dönemlerinde de başkanlık yapmasının önü açılmıştır (Tuncel, 2020: s.3). Anayasada yasama, “İki Kanatlı Meclis” esasına göre oluşturulmuştur. 450 milletvekilinden oluşan Devlet Duması ve Federasyon Konseyi ise Federal Meclis’i oluşturur. Buna göre Federasyon Konseyi, hiyerarşik olarak Duma’nın üstünde yer alır ve RF’nun 89 ayrı idari bölgesini temsil eden 178 üyeden meydana gelir(Caşın, 2015: s. 217).

Karar alma süreci ve organları tahlil edildiğinde, Parlatentonun bunlarda asla başat rol almadığını söyleyebiliriz. Federal Meclis iki kanat veya katmandan oluşmaktadır. Rus Anayasası madde 95/2, her iki kanadın oluşumuna dair milletvekili ve üyelerin seçilme şartları ile adet dağılımlarını göstermektedir (Bowring, 2011: s. 7-8). O tarihte 166 üyeye sahip Federasyon Konseyi (üstteki kanat) ise 2003 yılında tam anlamıyla etkin şekilde görevini icra etmiş olmasına rağmen “atama” sisteminin gelişile hızla üyelerinin seçiminden dolayı şekilde sorumlu olduğu başkanın yönetimini destekleyen bir yapıya dönüşmüştür. Alt kanatta ise 450 milletvekili barındıran DUMA seçkin kalsa ve bazı üyeleri dış ilişkilerde gerçekten uzman olsalar da, Kremlin’in seçim sistemini manipule ettiğı yönündeki iddialar ve partilerin temsiliyet oranları vasıtasıyla DUMA’nın bağımsız hareket edebilme kabiliyeti çok ciddi seviyede düşmüştür.

2.2.2. RF Dış Politikasını Etkileyen Dış Faktörler

2.2.2.1. Siyasi Faktörler

RF, 2000’li yılların başında Putin’in iktidara gelmesiyle ekonomik anlamda dünya ile entegrasyona ağırlık vermiş, sınır problemlerini halletmeye yönelik politikalar üretmeye başlamış ve uzlaşmacı bir tavır sergilemiştir. Fakat ekonominin getirdiğı güç ile hem askeri, hem de siyasi reformlar yaparak SSCB dönemindeki gibi çift kutuplu dünya politikasını yeniden savunur hale gelmiştir. Bu dönemde RF’nun hamlesiyle oluşan güç dağılımı neticesinde, 90’lı yıllar ile 2000’li yılların

başındaki ABD'nin "küresel hegemon" olduğu tek kutuplu dünya düzeninden ABD – RF – Çin'in de olduğu çok kutuplu bir dünya düzenine kayma (Stepanova, 2016: s. 2) başlamıştır. Soğuk Savaş döneminden oldukça farklı bir çok kutuplu dünya düzeninde RF da "güç mücadelesi"ndeki yerini yeniden tesis etmiş görünmektedir.

Putin'in 2000'li yıllardaki iktidarında ülkenin dış politika stratejilerinde önemli değişimler yaşanmıştır. Putin, öncelikle RF'nun "Yakın Çevresi" olarak kabul ettiği Orta Asya ve Güney Kafkasya ülkelerine yönelik politikalar geliştirmiştir. Putin, çevre ülkelerin RF liderliğinde bir entegrasyon projesinde birleşmelerini ve belirtilen coğrafyada kendisi dışında diğer güçlere yakınlık gösterilmemesini sağlamaya yönelik politikalar yürütmüştür. Putin, Ağustos 2008'de RF'nun güvenliğini tehdit eden ve ABD taraftarı politikalar güden Gürcistan'a müdahale etmiştir. Çünkü Gürcistan, RF'nun önerdiği Avrasya Ekonomik Birliği (AEB) fikrine karşı çıktığı gibi NATO'yu RF sınırına taşımak istemiştir. Gürcistan, RF'nun tekliflerine karşın, ABD ve AB ile yakın ilişkiler kurmayı tercih etmiştir. RF Güney Kafkasya ve Orta Asya bölgelerini ABD'nin etkisinden korumak için azami gayret göstermiştir. RF, 21'nciyüzyıl başlarında Gürcistan, Ukrayna ve Kırgızistan'da yaşanan ve Moskova'nın iradesi dışında gerçekleşen "renkli devrimleri" kendisi için tehdit olarak algılamıştır. Bunun sebebi ise, Batı'nın etkisinin bu ülkelerde görüldüğü gibi Rus toplumu üzerinde de görüleceği ve bu tür hareketlere sebep olacağı yönündeki Putin yönetiminin düşüncesidir (Renz, 2019: s. 186; Orhan, 2018: s. 109).

Gürcistan ve diğer bölgelerde, 90'lı yılların ortalarından bu yana, RF'nun güttüğü politikaların esas amacı Vashington'u RF menfaatlerini dikkate alacak politikalar üretmeye zorlamaktır. RF'nun, ABD ve Batı'nın dış siyasetine karşı muhalefetinin, SSCB'nin ABD'ye karşı olan muhalefetinden farklı olarak, büyük kısmı Batı'nın ürettiği politikaların RF'nun uluslararası arenada bağımsız oyuncu ve "Büyük Güç" şeklinde tekrar ortaya çıkışı ile ilintili olan daha büyük bir stratejisine karşı olan yapısına ilişkindir (Mankoff, 2009: s. 132).

Toğrul İsmayıl'a göre, RF'nun son Güvenlik Doktrinlerinin; Kuzey Atlantik İttifakının aktifleşmesi, RF sınırlarına yaklaşması ve NATO'nun "küresel işlevlerini yerine getirme çabaları" bağlamında kabul edildiği gerçeği göz ardı edilmemelidir. Ancak ana odak noktası, güç dengesini ve lojistik güvenliğini korumak, sadece kargo taşımacılığı değil, aynı zamanda "Kırım ve Krasnodar Bölgesi limanlarından

Akdeniz ülkelerine deniz taşımacılığının ve sevkiyatın geliştirilmesini sağlamaktır (İsmayıl, 2020: s.73).

1 Ocak 2015 tarihinde yürürlüğe giren AEB Projesinin başarısı RF’nu cesaretlendirmiştir. RF, AEB Projesi ile aslında ekonomik birlik hedeflediğini ilan etmiş ve eski SSCB ülkeleriyle birlik olarak Batı genişlemesine karşı durmaya çalışmıştır. RF, AEB ile dünyada önemli ve sürdürülebilir bir güç olmayı istemiştir. RF, SSCB’nin dağılması sonrası Rusya elitlerinin benimsediği Liberal Batıcılığı da tehdit olarak görmüştür (Caşın ve Derman, 2016: s. 196). Yılmaz’a göre, Putin ve çevresi daha çok köktenci/radikal milli görüşlere sahiptirler. Bunların görüşlerine göre, RF’nun çıkarları doğrultusunda eski Sovyet cumhuriyetlerinde mevcut etnik çatışmaların çözümü ve etnik Rusların korunması önceliklidir. RF’nun sınırlarına etnik Rus ve Slav kökenli nüfusun yaşadığı bölgeleri de dahil ederek güvenli hale getirmek, yeni açıklanan doktrinlerde sıkça geçmektedir. RF’nun yeni politik anlayışında ülkenin güvenliği için sadece eski Sovyet Cumhuriyetlerinin sınırlarıyla yetinilmemiş, güney sınırları boyunca Türkiye, İran, Afganistan ve Basra Körfezi’ne doğru bir hat çizilmiştir. RF devletinin varlığına en büyük tehlike olarak, ABD’nin politikaları ve NATO’nun RF sınırlarına dayanması gösterilmiştir(Yılmaz, 2019: s. 55).Bu nedenlerle, Türkiye, İran, Suriye ve diğer Orta Asya ülkeleri, RF’nun güvenliği için çok önemli ve vazgeçilmezdir. Bu nedenlerle RF güvenliğini sınırları ötesinden korumaya çalışmakta ve bunu yaparken de gerekirse askeri güç kullanmaktan çekinmemektedir.

Esasında RF Dış politikasında Liberal Batıcı görüşlerden Pragmatist milliyetçi görüşlere dönüldüğü düşüncesine şüphe yoktur.Çünkü bu siyasi dönüşüm tercihi, daha çok “merkezi” şekilde empoze edilen ideolojiyi temsil etmektedir. Ayrıca düşünülenin aksine, Realpolitik/Realizm’in dış politikada uygulanması çok şaşırtıcı bir yenilik değildir. Başka şekilde ifadeyle, pragmatist milliyetçiler/ulusalcıların standart görüşü olarak Realpolitik’i görmeyi beklemek çok daha makuldür.Çünkü dış politikada katı, kesin tanımlamalar ile ulusal menfaatlerin savunulması son derece normal ve olağan bir hareket teşkil eder (Light, 2003: s. 48).

Putin, 2002 yılından itibaren ABD ve Batı Avrupa devletleriyle tüm alanlarda karşılıklı işbirliğini geliştirmeye özen göstermiştir. AB ve NATO’nun her alanda Rusya ile işbirliği yapmak istemesi, Putin’e Avrupa’nın RF’nu olmaksızın

yapamayacağı izlenimi vermiştir. RF'nun güvende tutulabilmesi için 1994 yılında Kozyrev döneminde elde tutmayı başardığı BDT ülkelerinde mevcut RF'nun 28 askeri üssü de (Brzezinski, 2005: s. 153) ayrıca güçlendirilmiştir. RF'nun yeni stratejisinde eski ittifak devletlerinin jeopolitik kaderinin AB veya NATO gibi kurumlara bırakılmayarak, RF ile işbirliği halinde belirlenmesi üzerinde durulmuştur (Yılmaz, 2019: s. 55).

Dikkatle incelendiğinde, RF'nun Putin döneminde dış politikadaki sürekli ekonomik/siyasal/askeri güç ve nüfuz arttırımına yönelik istikrarlı hareket tarzı, dış politikadaki yapılan hamlelerin arkasında yatan pragmatist düşünce şekli kadar belirgin biçimde realist teoriyi de göstermektedir. Realist teoriye göre uluslararası arenada “merkezi gücün yokluğu”nda devletlerin sürekli güç arttırımı ve mücadelesine gitmesi kaçınılmazdır. RF'nun Gürcistan ve Kırım müdahaleleri, ABD ve NATO sentezi Batı güçlerine karşı realist bir politika yürüttüğünü göstermektedir. RF, bir yandan da Asya – Pasifik'te ABD ile Japonya'ya cevap verebilmek için Çin'le güç birliği oluşturarak belli bir “denge”yi bulma çabası içindedir. Ancak Çin ile de olan bazı sınır anlaşmazlıkları (Sibirya, Mançurya...) ve Çin'in de bölgesinde giderek etkin bir askeri ve ekonomik güç olarak büyümesi ile bu ittifaka dahi “temkinli” yaklaşmaktadır (Caşın, 2015: s. 212).

RF'nun Ortadoğu politikalarında da, tıpkı Orta Asya, Kafkaslar, BDT, Çin'e uyguladığı gibi “pragmatist” tutum sergilemektedir. Öyle ki, bu karakteristik dış politika tercihinin farklı oranlarda işbirliği geliştirdiği veya faaliyette bulunduğu tüm bölgelerde görmek mümkündür. “Yönetici Faktörü” başlığı altında Putin'in yönetim tarzının karakteristik tarzı olan bu “pragmatist” eğilim RF dış politikasında da kendini göstermektedir. RF dış politikasının seküler, dinamik/geçişken, bölgede birbirleriyle rekabet eden veya düşman olan devletlerle dahi (Suudi Arabistan, İran, İsrail) siyasi yöneticilerin veya Rus iş adamlarının iletişimde olup, iş geliştirebilmesini sağlayacak biçimde - ideolojik olmayan bir yapıda olduğu söylenebilir. Moskova'nın bu “ideolojik açıdan nötrlüğü” ona bölgede nüfuz alanına sahip olma, ekonomik yatırım imkanı, diplomatik arabuluculuk gibi avantajlar sağlarken, bazı örneklerde de yaşandığı gibi, sıkıntılı durumlara da düşürebilmektedir. Bunda ise dış politikada kısa dönemli yaklaşımının gelen fırsatları bazı hallerde, fırsatçı yaklaşımı sebebiyle, kötüye kullanmasına sebep

olduğu düşünülebilir (Wasser, 2019: s. 5). Magen de, RF'nun dış politikadaki “esnek” tutumuna dikkat çekerek, RF'nun bir yandan Ortadoğu coğrafyasındaki geleneksel anlamda ortak hareket ettiği İran, Suriye gibi ülkelerle iş geliştirmeye devam ederken İsrail ile de mesafeli durmadığını, özellikle teknoloji alanında geniş çerçevede birlikte iş yaptığını işaret etmektedir. Ayrıca son dönemde de, RF'nun çıkarılan İsrail doğal gazının üretilmesi, işlenmesi ve işletilmesine ilişkin ciddi ilgisinin olduğu söylenebilir (Magen, 2013: s. 51).

2.2.2.2. Diplomasi: Rusya ve Uluslararası Kuruluşlar

RF'nun uluslararası kuruluşlara üyeliği, hareket tarzı, yaklaşımı, bunun üzerinden yürüttüğü iletişim ve diplomasinin arka planında da ülkenin menfaat ve kazanımlarını önplanda tutan realist bir perspektifle ama ideolojik de olmayan “pragmatist” eğilimi görmek mümkündür. Aslında gerek devletler arası kurulan karşılıklı diplomatic ilişkilerde, gerekse uluslararası kuruluşlardaki hareket tarzı olarak Moskova, oluşturduğu “pragmatist” politikaların uygulamasını bir “yumuşak güç” etki unsuru olarak gösterdiği şeklinde de değerlendirmek (Akhundova, 2015: s. 78) uygun olacaktır.

Buna göre, RF'nun BM'den Güneydoğu Asya Ülkeleri Topluluğu (ASEAN)'na, Asya-Pasifik Ekonomik İşbirliği Organizasyonu (APEC)'nden Şangay İşbirliği Örgütü (ŞİÖ)'ne kadar bölgesel veya uluslararası nitelikli kuruluşlara veya işbirliği teşkilatlarına yaklaşımı da genel olarak dış siyasette izlediği ideolojik ve dogmatic olmayan, kazanım/menfaat dengesi ve tatminini gözeten rasyonalist ve pragmatist yaklaşımın fonksiyonu ile formüle edilmiş oldukça tutarlı bir sistematiziği işaret etmektedir.

RF, uluslararası kuruluşlarda kendi menfaatinin gerektiriyorsa ona göre hareket etmektedir. Yeri geldiğinde uluslararası kuruluşların kurallarını, prensiplerini, düzenlemelerini gündeme getirirken yeri geldiğindeyse kendisini bu tür kurullarla bağlı görmemekte veya dikkate almamaktadır. Dahası bu tür kuruluşları doğrudan kendinden faatleri çevresinde de değerlendirebilmektedir. Rusya; ASEAN, APEC, Avrasya İşbirliği Teşkilatı, Minsk Grubu gibi kuruluşları çoğu zaman menfaat odaklı, pragmatist yaklaşımı çerçevesinde enstrüman olarak kullanmakta, RF'nun çıkarları için faydalı olarak düşünülenlerden yararlanmakta, RF'nun işlerine müdahale olarak gördüklerini önemsememektedir. Buna en güzel örnek,

RF'nun, Dünya'nın tek global kuruluşu ve Moskova'nın soğuk savaşın bitmesi sonrası liderlik rolünü muhafaza ettiği BM'e yaklaşımıdır. BM Güvenlik Konseyi'nin daimi bir üyesi olarak, RFBMGK'nın kararlarını veto etme yetkisine sahiptir ve buradaki kararlar çıkarlarına ters olduğu müddetçe herhangi bir kararın çıkması imkansızdır (Wieclawski, 2011: s. 171; Caşın, 2015: s. 369-370; Lo, 2006: s. 17).

RF, Şangay İşbirliği Örgütü (ŞİÖ), Minsk Grubu gibi çatı yapılarla da ekonomik ve siyasi yönden Batı'ya karşı duruş sergilemektedir. Karadeniz ve Kafkaslar da istikrarlı şekilde varlığını hissettirirken (Caşın, 2015: s. 212), Türkiye ile enerji politikaları geliştirmekte, ekonomik anlamda mevcut ilişkilerin hacmini büyütürken yeni seviyeleri yakalamaya çalışmaktadır. Kafkaslar'da ise Gürcistan ve Ermenistan üzerinde baskı/control araçlarını kullanmaktadır.

Akhundova, RF'nun uluslararası kuruluş/organizasyonlara üye olarak “pragmatist” politikalarını nasıl yürüttüğüne dair örneği Minsk Grubu üzerinden vermektedir. Ona göre; Dağlık Karabağ sorununun çözümü için görevlendirilen Minsk Grubu'nda Azerbaycan, Ermenistan'ın yanında RF da aktif rol üstlenmektedir. Ancak hem tarihsel açıdan yakın coğrafyadaki tanığı ve/veya çözüme yönelik garantörü hem de taraflar üzerinde ciddi nüfuzu ile sorunun çözümüne katkıda bulunabilecek durumda olmasına karşın, hem “faydasaglayan” bir arabuluculuk yürütmeye isteksizliği, hem de uzun yıllardır kayda değer bir rol üstlenmemiş olmasını, RF'nun bölgedeki mevcut durumun devamının menfaatine oluşuna ve çözüme yönelik kozu kendine saklaması ile sorunun çözümsüzk alması, böylece hem Azerbaycan'ı hem de Ermenistan'I kendi nüfuzalanına yakın tutmayı tercih etmesine bağlamaktadır (Akhundova, 2015: s. 78). Minsk grubu üzerindeki yaklaşımı, RF'nun bölgesel veya uluslararası kuruluşları nasıl pragmatist yaklaşımı veyahut da menfaatleri doğrultusunda bir “yumuşakgüç” unsure olarak dış politikada kullandığına bu açıdangüzel bir örnek oluşturmaktadır.

RF'nun, Sovyetler sonrası dönemde, bölgede ve Avrasya'da amacı daha geniş bir işbirliği alanı yaratmayı amaçlaması da pragmatic yaklaşımına örnekverilebilir. Pozitif ve çatışma karşıtıamacı olan bu programlar, kaynakların israfına engel olmak ve üye devletlerin hızla gelişmesine katkıda bulunmaktadır. Rusya'nın siyasi kanadının uluslararası kurumlardaki faaliyetler açısından yeni olmasına rağmen

faaliyetleri zamanın yaklaşımıyla uyumlu ve ayrı capragmatik tercihlere işaretetmektedir. Buna verilebilecek bir diğer örnek de küresel anlamda giderek büyüyerek etki kazanan ve Brezilya, Rusya, Hindistan, Çin ile Güney Afrika'dan oluşan BRICS topluluğudur. Bu topluluğun birlik üyelerine yönelik temin ettiği diğer ekonomik faydalar bir yana; dolar bazlı küresel ana sisteme alternative olacak parasal ve mali yapı inşa etme gibi bir amacı vardır. Bu birlik, 2014 yılında ekonomik yaptırımlar geldiğinde Batı ile hızla ilişkileri kesilen RF için adeta bir “emniyet yastığı” vazifesi görmüştür (Khodynskaya-Golenishcheva, 2020: s. 114).

RF, yoğun şekilde başta Orta Asya olmak üzere hem BDT hem de Suriye, Irak, Afganistan gibi Ortadoğu ülkeleri ile ikili ve BM veya AEB gibi uluslararası kuruluşlar nezdinde hem yardım yapmaya, hem de ekonomik ilişkiler geliştirmeye çalışmaktadır. Bu tür faaliyetler sadece ekonomik yatırım veya altyapı faaliyetlerini değil; ülkelerin RF'na olan borçlarının silinmesi, devlet bütçelerinin desteklenmesi, enerji bazlı ticari ürünlerin gümrüksüz ihracatı gibi alanları da içermektedir (Akhundova, 2015: s. 79). Dış politikada realist/pragmatist yaklaşımın izlerini sürekli gözlemleyebildiğimiz, Moskova'nın Orta Asya, Kafkaslar, Doğu Avrupa ve Ortadoğu'da ikili ilişkiler ve uluslararası kuruluşlar nezdinde yürüttüğü diplomasi ve politikaları, yardımlarını liberal ve “naif” bir şekilde sadece “insani” amaçlara bağlamak, başta RF'nun kendi dış politikasının temel denklemine ters bir yaklaşım; devamında ise elde edilen verilerin eksik bir tahlili olacaktır.

Sergunin'e göre, Batı'lı uzmanlar RF'nun gerek askeri, gerek diplomatic ve siyasi gerekse ticari anlamda dünya siyasetinde “Büyük Güç” konumuna geri dönmek ve uluslararası ilişkiler sisteminde yeniden bir “güç kutbu” olabilmek için tekrar daha etkin bir rol oynamaya çalıştığını belirtmektedirler. Onlar RF'nun coğrafi büyüklüğünü, bölgesinin jeopolitik merkezi konumunu, enerji kaynakları, nükleer silah depose ve silahlı kuvvetlerinin modernize edilmiş kısmının konvansiyonel gücü ve tüm bunların ötesinde Rusya'nın saldırgan şekilde davranma hevesine dikkat çekmektedirler. Onlara göre, Moskova, eskiyi (BDT, ŞİÖ vd...) yeniden şekillendirerek ve yeni müttefiklikler kurarak (AEB, BRICS) Batı ile hem bölgesel hem de küresel anlamda rekabet etmeye çalışmaktadır (Sergunin, 2016: s. 29-30).

2.2.2. Askeri Faktörler

RF askeri güvenlik politikasının belirlenmesi ve uygulanması süreçlerinde Devlet Başkanı'nın ciddi etkiye haiz şekilde önemli rolü vardır. RF Savunma Bakanlığı ve Genelkurmay'ı ise alınan kararların yürütülmesinden sorumludur. Diğer modern devletlerde de olduğu gibi savunma sanayi harcamalarının bütçe oranında yapılan planlaması ise, Maliye Bakanlığı'na aittir. Parlamento ise, meclis nezdinde alınan kararlar ile Anayasal zeminde demokratik yollardan meşruiyet sağlarken, tali seviyede ama önemli işlemlere sahip istihbarat, akademi, düşünce kuruluşları ve/veya resmi olan – olmayan diğer düşünce kuruluşları ise, içeride kamuoyu desteği almak(Caşın, 2015: s. 515), dış siyasette de hem uluslararası zeminde destek sağlamak hem de meşruiyet zemini kazanmak için faaliyet gösterirler.

SSCB'nin dağılması ile birlikte, 1990'lar sosyal ve ekonomik sorunların yaşandığı ve bu noktada da askeri bütçenin azaltıldığı buhranlı bir dönem olmuştur. Putin'in 2000'de devlet başkanı olmasının akabinde 2001 yılında 8 milyar dolar olan savunma bütçesi, 2007'de 32 milyar dolara çıkmış ve dış politikada talep edilecek üç yeni stratejiyi ortaya koymuştur: Ocak 2000'de ulusal güvenlik doktrini, Nisan 2000'de askeri doktrini ve Haziran 2000'de yeni dış politika konsepti(McDermott, 2009: s. 74). Gürcistan ve RF arasında 8 Ağustos 2008'de gerçekleşen “Beş Gün Savaşı” sonucu, RF askerlerinin geniş bölgelerdeki hız ve manevra kapasitesi, güçlerin konuşlanmasında karşılaşılan eksiklikler gibi pek çok sorunu daha “görünür” hale getirmiş; RF askeri gücü buradan ciddi eleştiriler almıştır. 14 Ekim 2008'de Gürcistan müdahalesi sonrası, RF Savunma Bakanı Anatoly Serdyukov, RF Silahlı Kuvvetlerinin çok kapsamlı bir reforma tabi tutulacağını ve bunun 1945'den o güne kadar yapılan en radikal yöndeki değişim olacağını ifade etmiştir. Nihayetinde 2012 yılında Putin liderliğinde 2020'ye kadar savunma sanayiine – kapsamlı askeri modernizasyon süreci gereği - 770 Milyar Dolar harcanmasına ilişkin planlama ile, RF için askeri alanda yeni bir süreç başlatılmıştır (Caşın, 2015: s. 523).

İlk adımı SSCB'nin dağılışı sonrası kaldırılan Akdeniz Filosu (5. Filo) 2013 yılında yeniden kurularak atan RF, küresel seviyede de güç projeksiyonunun nüfuz alanını genişletmek için ciddi ve etkili adımlar atmaya çalışmıştır. Bu kapsamda, 2014 yılında Savunma Bakanı Sergei Shoigu, sekiz farklı yönetimle, RF'na sınır ötesi hava ve deniz üsleri kazandırmaya yönelik görüşmeler yapıldığını

açıklamış müteakiben, halihazırda yenilenmiş Akdeniz Donanmasının yanına çok daha öncesinde – Kırım meselesi sebebiyle - modernizasyon çalışmasına başlanmış Karadeniz Filosunun da yenileştirme sürecine hız verildiğini bildirmiştir (Blank, 2019: s. 431).

Tüm bu modernizasyon süreci, hem Putin dönemi savunma doktrini çerçevesinde yapılmakta, hem de RF'nun askeri anlamdaki “küresel varlığı” hedefine vurgu yapıldığı şeklinde değerlendirilmelidir. Bu hedefe yönelik RF'nun, 2015 yılı sonrası 21 farklı Afrika ülkesi ile yaptığı askeri işbirliği anlaşmalarına karşılık; Orta Afrika Cumhuriyeti, Mısır, Mozambik, Eritre, Madagaskar ve Sudan yönetimlerinden askeri üs kurulmasına ilişkin güvenceler aldığı ifade edilmektedir. Öyle ki, bu anlaşmaların ilk kazanımı Sudan'dan gelmiş ve Sudan'da lojistik üs olarak Port Sudan'ın inşa edilmesi kararlaştırılmıştır. Buna göre, Sudan tarafından temin edilecek araziye, Suriye'deki arazi tesisine benzer şekilde ücretsiz (Yılmaz, 2019: s. 261) şekilde, 300 personel ve 4 geminin bulunabileceği tesis yapılacaktır; ayrıca RF, üssün askeri ve lojistik desteğini sağlamak için Sudan'ın havaalanlarını ve limanlarını kullanabilecektir.

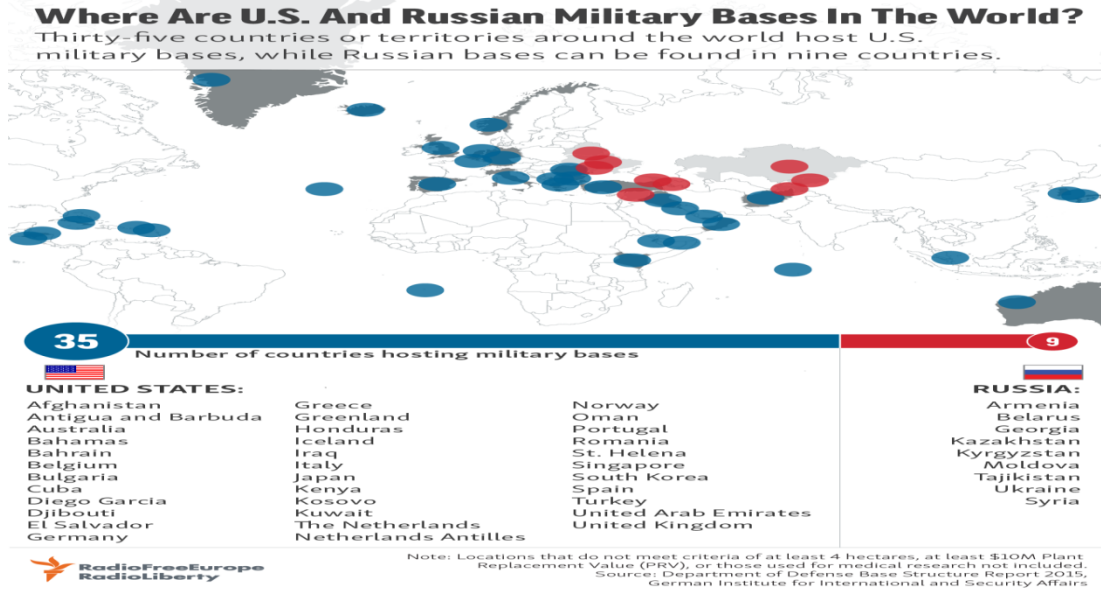
Şekil 2.5. Rusya'nın Ülke Dışındaki Askeri Üsleri



Kaynak: Rusya'nın Askeri Üsleri. İHH Humanitarian and Social Research Center. Erişim: 29.03.2021, https://insamer.com/en/russian-military-bases_3269.html.

Aşağıdaki şekilde de görüleceği üzere yurtdışında ABD'nin 35 ülkede askeri üssü bulunurken, RF'nun da 9 ülkede askeri üssü bulunmaktadır.

Şekil 2.6. ABD ve Rusya'nın Ülke Dışındaki Askeri Üsleri



Kaynak: ABD ve Rus Askeri Üsleri Nerelerde Bulunmaktadır ? Radio Free Europe. Erişim: 30.03.2021, <https://www.rferl.org/a/where-are-us-and-russian-military-bases-in-the-world/28890842.html>.

Son yıllarda, ifade edilen örneklerdeki gibi gelişmelerle birlikte, RF Savunma Sanayi ve Güvenlik Sektörü birkaç hayati amaca odaklanmış durumdadır. Buna göre, öncelikle Savunma Sanayi sektörünün bir çatı altında birleştirilmesi ihtiyacı vardır. İkinci olarak ise, ordunun uzmanlaşması/profesyonelleşmesi adına adımlar atılması; askerliğe alma yerine ordunun profesyonellerden tesis edilmesi gerekliliği bulunmaktadır. RF, ayrıca devlet özelinde ordunun prestijini de halk içerisinde yükseltmeyi amaçlamaktadır. Üçüncü amaç ise, Rus ordusunun kendisinin “küresel prestijinin” kaynağının farkına varması olarak tespit edilmiştir (Oliker vd., 2009: s. 139).

Nitekim, sayılan bu amaçlar doğrultusunda, son yıllarda adımlar atıldığı görülmektedir. Ordunun profesyonelleşmesi, modernizasyonu gibi konular, sadece teknik ve ekonomik gereksinim açısından değil; sürekli genişleyen bir coğrafyada, RF ordusunun artan operasyonel faaliyetlerinden kaynaklı ihtiyaçların da artması anlamına gelmektedir. Öyle ki, RF Ordusu için sadece dışarıda üsler aranmasında

değil, aynı zamanda dünyanın farklı coğrafyalarındaki “barışı koruma”, “eğitim”, “istihbarat” gibi faaliyetlerden dolayı veya doğrudan “askeri müdahale”ye kadar değişen çeşitlilikteki misyonlar çerçevesinde nitelik ve nicelik yönünden güçlü bir yapı gerektiği açıktır. 1990’ların sonunda başlayan 2014’ten sonra hızlanan RF Kuvvetlerinin dışarıdaki varlığı kademeli bir şekilde artmaktadır. RF Kuvvetleri mevcut süreçte kalıcı veya geçici görevlerle Suriye, Güney Osetya, Abhazya, Karabağ, Ukrayna, Venezuela, Orta Afrika Cumhuriyeti, Libya, Mısır ve Sudan gibi ülkelerde oldukça geniş bir coğrafyaya yayılmış durumdadır. Şekil 2.7’de RF’nun ülke dışında asker varlık gösterdiği ülkeler görülmektedir.

Şekil 2.7 Rusya’nın Ülke Dışındaki Askeri Varlığı



Kaynak:Rusya’nın Toprakları Dışındaki Askeri Üsleri. Newlines Institute for Strategy and Policy: Erişim: 01.04.2021, <https://newlinesinstitute.org/russia/russias-extraterritorial-military-deployments/>.

Öte yandan, Putin 2000’de devlet başkanlığına geldiğinde, RF Ordusu’nda 1,4 milyon personelin bulunduğunu, fakat aralarından hiçbirinin savaşmayı bilmediğini açıklamıştır. Bu nedenle Putin, ordu içerisindeki mobilizasyon eksikliği başta olmak üzere, pek çok boşluğu doldurma maksadı ile askeri modernizasyonu

şart görmüştür. Putin uluslararası alanda “güçlü ordu güçlü Rusya” tablosu görmek istemektedir (Thornton, 2011: s. 11). Günümüzde en azından sayı anlamında bu durum değişmiş, 2016 yılı itibarıyla yaklaşık 798.000 personel sayısına indirilmiştir. Bu durum, Putin’in hedefi olan “1 milyon asker” sayısına indirilmesine yönelik hedefinin dahi ötesine geçildiğini göstermektedir. Dahası hem sahada hem de teorik anlamda alınan eğitim ve bunun oranı da artmaktadır (Hicks vd., 2017: s. 73-74). Bu yönde atılan adımlar, “eğitimli personel” talebine yönelik birtakım sıkıntılar devam etse de, aynı zamanda bütçenin çok ciddi bir kısmını işgal eden “personel giderleri”nin azalmasını ve RF savunma bütçesi üzerindeki baskıyı azaltmaya yönelik mesafe katedildiğine dair önemli bir göstergedir.

RF, Batı ve NATO’nun Ukrayna ve Gürcistan ekseninde ilerlemesine her halükarda izin vermeyeceğini, 2008 tarihli Gürcistan savaşı ve Kırım ilhakı ile göstermiştir. RF, Kafkaslar ve Karadeniz için “Sovyetler sonrası Dondurulmuş Çatışma” ortamı ile Batı tarafından yapılan müdahalelerin cevapsız bırakılmayacağına dair güçlü ve “caydırıcı” mesaj vermiştir. Libya’da NATO ve Batı’ya karşı geri planda kalsa da, İran ve özellikle Suriye rejimine olan desteğini her fırsatta güçlü şekilde sergilemektedir. Ancak bu desteği sürdürebilmesi için ilgili bölgelerde güçlü bir “askeri varlık” göstermesi gerekmektedir ve bir yandan da geniş çaplı modernizasyon faaliyetleri yürüttüğü dikkatten kaçmamalıdır (Blank, 2019: s. 432; Caşın, 2015: s. 517).

RF, 2011’den bu yana askeri harcamalarını arttırarak Fransa ve İngiltere’yi geçmiş üçüncü sıraya yükselmiştir. Ancak aşağıda mevcut Tablo 2.1’e bakıldığında, 2014-2016 yılları arasında toplam savunma harcamalarının bütçe içindeki oranı ciddi şekilde artmış olsa da 2018 – 2019 yılları arasında bir düşüş trendi gözlemlenmektedir.

Tablo 2.1. RF'nun toplam devlet harcamalarından savunma harcamalarına düşen paylar

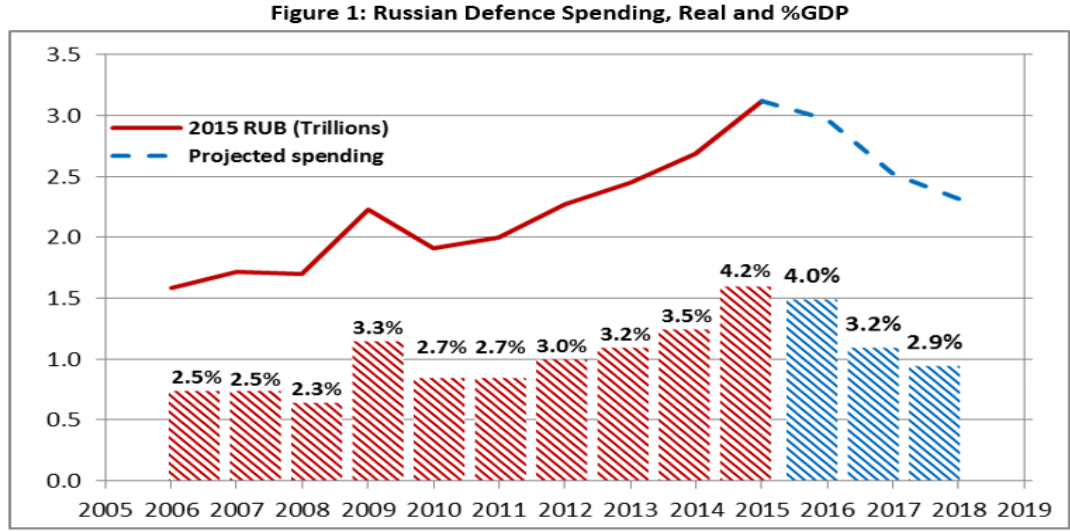
Yıl	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Savunma Harcamalarına Düşen Pay	%10,3	%10,8	%11,1	%11,8	%13,8	%14,8	%12,1	%11,4	%11,4

Kaynak.: Stockholm International Peace Research Institute (SIPRI) Military Expenditure Database: Data for All Countries 1949 – 2019. (Excel Spreadsheet). Erişim: 23.02.2021, <https://www.sipri.org/databases/milex>.

RF'nun kendisine uzak coğrafyalar olan Küba, Vietnam ve Seyşel adalarındaki üs arayışlarına yönelik çalışmalarda amaç, RF'nun nüfuz alanını, Rus varlığının hareket alanını genişletmek; menfaatlerin daha etkin şekilde gerçekleştirilmesini sağlamaktır. Buna göre nüfuz alanını Kalpgah'taki dar coğrafyanın ötesine genişletmeyi planlayan RF için, askeri modernizasyonu/yenilemeyi gerçekleştirmesinin öncelikli olduğu açıktır (Caşın, 2015: s. 528). Fakat bu noktada hem modernizasyon hem de geliştirilen/yenilenen teknolojik altyapı ile yeni yüksek teknolojilere erişim anlamında RF'nun SSCB'den beri süregelen kronik bütçe sıkıntılarını aşması gerekecektir (Saunders, 2011: s. 16-17).

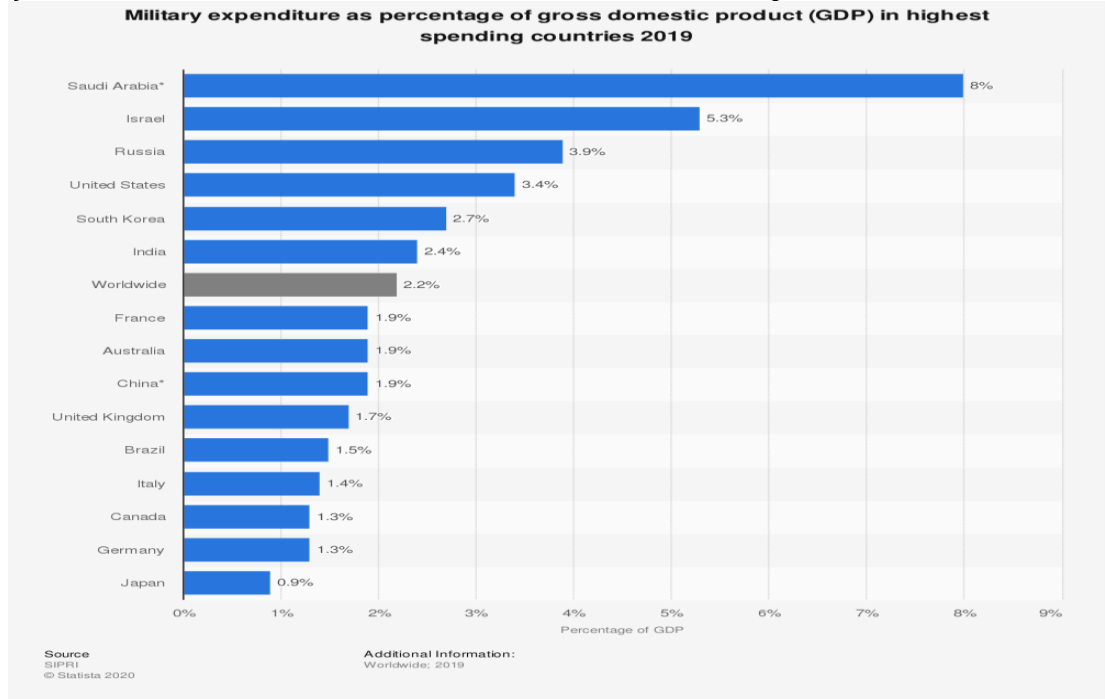
RF'nun, toplam savunma harcamaları ile GSYİH içindeki payına ilişkin 4-5 yıllık projeksiyona (2015-2019) dair grafikler ve en son veriler (2019) karşılaştırıldığında halen oldukça yüksek olduğu ortaya çıkmaktadır. 2019 verilerine göre RF, savunma sanayi harcamalarının GSYİH'e oranı en yüksek üçüncü ülke (Suudi Arabistan ve İsrail'in ardından) konumundadır. Savunma bütçeleri RF'ndan çok daha yüksek olan ABD ve Çin için ise bu oranlar daha düşük seviyededir (Renz, 2019: s. 189).

Şekil 2.8 RF'nun Savunma Harcamaları



Kaynak: Rusya'nın Savunma Harcamaları. Erişim: 15.03.2021, <https://nationalinterest.org/blog/the-buzz/the-one-chart-russias-military-should-be-very-scared-18513>.

Şekil 2.9 2019 Yılında En Yüksek Askeri Harcama Yapan Devletler



Kaynak: STATISTA: 2019 Yılında En Yüksek Askeri Harcama Yapan Devletler. Erişim: 22.03.2021, <https://www.statista.com/statistics/266892/military-expenditure-as-percentage-of-gdp-in-highest-spending-countries/>.

Şekil 2.8 ve 2.9'da da görüldüğü üzere, RF'nun savunma sanayi harcamalarının GSYİH'e [GDP] oranına ilişkin verilere 2015 yılında yapılan

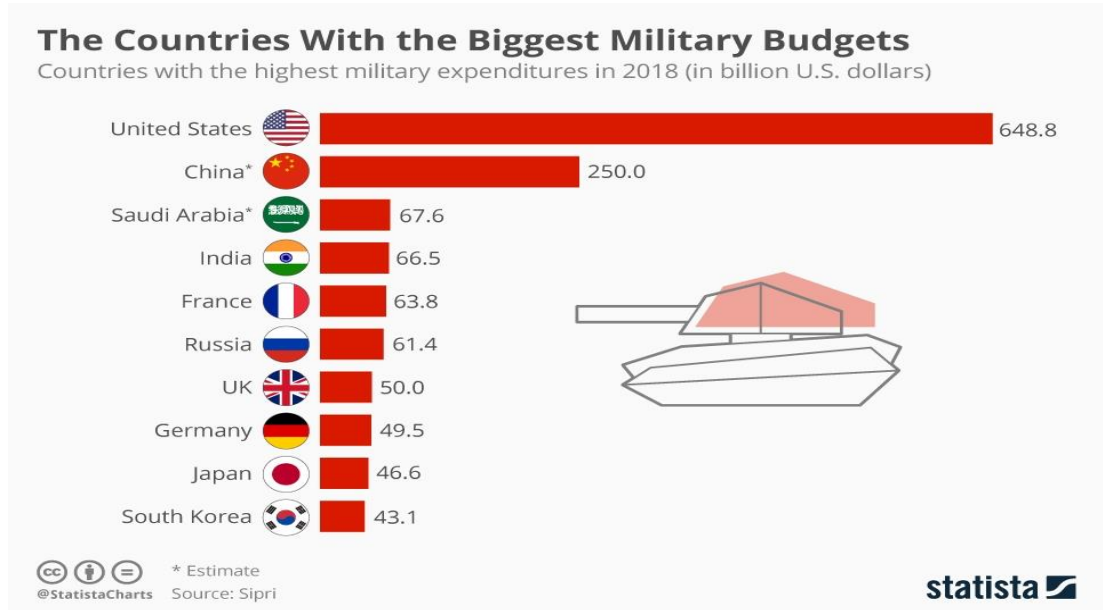
projeksiyon ile 2019 yılında geldiği nokta kıyaslandığında esasen 2015 yılında oranda beklenen düşüş trendinin (Şekil 2.8) 2019 yılı itibarıyla % 3,9 şeklinde gerçekleşerek RF’nu savunma harcamalarının GSYİH’e oranı en yüksek üçüncü ülke konumuna getirdiği görülmektedir. Listenin ilk iki sırasını paylaşan Suudi Arabistan ve İsrail’in yüksek savunma harcamalarını acil güvenlik ihtiyaçlarının gereği kapsamında değerlendirdiği ve İran’ı bölgede her ikisinin de ülke güvenliklerine yönelik “doğrudan tehdit” olarak algıladıklarını düşünürsek toplam gelirlerinin (sırasıyla % 8 ve % 5,3) çok ciddi bir kısmını savunmaya harcamaları görece olarak makul sebebe dayandırılabilir. RF da 2015 sonrası düşüş trendi beklenirken, 2019’a gelindiğinde % 3,9 gibi rakiplerine göre daha yüksek ve hem bütçesi hem de toplam üretimi üzerinde baskı yaratan bu oranın iki sebebe dayandırılması mümkündür. Bunlardan birincisi; küresel ölçekte hem askeri hem ekonomik hem de siyasi açıdan mücadele ettiği ABD ve Batı’lı güçlerle olan rekabeti sebebiyle üretim ve bütçesi üzerinde savunma sanayi harcamalarına yönelik oluşan kaçınılmaz baskı, ikincisi ise, Gürcistan’la başlayan Ukrayna ile devam eden ve en son Suriye sürecinde gördüğümüz dolaylı veya doğrudan yaptığı askeri projeksiyon ve müdahalelerin (izlenen politika gereği sebebi veya sonucu olabilecek şekilde) gelirler üzerindeki kaçınılmaz yansımasıdır. Özellikle bu noktaya NATO’ya sunulan 2015 tarihli raporda dikkat çekilerek, mevcut silahlanmanın Avrupa-Atlantik ile RF arasında olası bir “silahlanma yarışını” tetiklememesi gerektiği ifade edilmiştir (Martens, 2015: s. 2, 15). İlgili tablolarda dikkat çekici diğer bir husus ise, çok kutuplu düzende RF’nun mücadele ettiği “askeri süpergüç” olan ABD ve askeri süpergüç adayı olan Çin’in durumlarıdır. Savunma bütçesi RF’nun bütçesinin yaklaşık 10 katı olan ABD ve yaklaşık 4 katı olan Çin’in savunma harcamalarının GSYİH’e oranı (ABD: % 3,4, Çin: % 1,9) RF’ndan daha düşüktür. Bu durum aynı zamanda RF’nun bu harcamaları, rekabet ettiği ülkelere kıyasla hem bütçesini hem de toplam gelirleri içindeki pay üzerinde baskı oluşturarak yapabildiğini göstermektedir. Bu ise kaçınılmaz şekilde RF’nun enerji fiyatlamasına ve silah satışına bağımlı ekonomisini daha da “kırılgan” hale getiren bir başka unsurdur.

Çok kutuplu yeni dünya düzeninde tarihsel rakibi ABD, RF’na göre savunma harcamaları konusunda oldukça rahattır ve çok maliyetli ve uzun süreli savunma programlarına rahatlıkla “dev” bütçeler verebilmektedir. Uzak Doğu Asya’nın

yükselen gücü ve – şimdilik uluslararası alanda uyumlu müttefik gibi görünseler de, aralarındaki coğrafi anlaşmazlıkların halen çözülmediği, bölgede güçlendikçe RF'nun bölgesel menfaatleri için sorun oluşturma potansiyeli ile realist açıdan kaçınılmaz/muhtemel ittifakın sonunun gelmesi ihtimali – Çin'in de askeri harcamalar açısından bütçe sıkıntısı olmadığı gibi son 20 yıldır çok ciddi şekilde sürekli arttırdığı görülmektedir (Mankoff, 2009: s. 196).

Gerek bütçelere yönelik grafikler incelendiğinde gerekse askeri programlara ayrılan bütçeler karşılaştırıldığında RF'nun askeri bütçesinin ABD'nin ancak çok küçük bir kısmına denk geldiği ve Çin'i ise ancak çok uzaktan takip ederek altıncı sırada bulunduğunu söylemek gerekir. Stratejik ve taktik nükleer silahlar kategorisi hariç askeri bütçe ve büyüklük anlamında Rusya ve ABD arasında bir denge olmadığı gibi ABD'nin önderlik ettiği NATO'nun toplam gücünü de bu açıdan kıyaslamaya dahi gerek yoktur (Trenin, 2020: s. 30).

Şekil 2.10 En Büyük Askeri Bütçeye Sahip Devletler



Kaynak: STATISTA: En Büyük Askeri Bütçeye Sahip Devletler. Erişim: 22.03.2021, <https://www.statista.com/chart/9100/the-top-15-countries-for-military-expenditure-in-2016/>.

Trenin, RF'nun toplam askeri modernizasyonunun kapsamının 2010'dan 2020'ye kadar olan süreçte envanterdeki payının % 30'dan %70'e kadar çıkarıldığını ifade etmektedir (Trenin, 2020: s. 30).

Askeri güç ve savunma harcamaları/yatırımına bakıldığında, RF için madalyonun iki yüzü vardır. Bir yüzünde RF, yaptığı yatırımlar, ordusu, teknolojisi, tarihsel birikimi, büyüklüğü, başlatılan modernizasyon süreci ile ABD ve Çin'in ardından dünya ülkeleri arasında üçüncü sıraya yükselmiştir ve bunlar onun bölgesindeki gücünü de gösteren ciddi verilerdir. Fakat madalyonun diğer yüzünde, RF'nun SSCB dönemi boyunca devam eden, sonlarına doğru daha da belirginleşen genel anlamdaki ekonomik sıkıntıları, savunma harcamalarına ağır etkileri olan bütçe yetersizlikleri/kısıtlamaları gibi sorunların etkileriyle halen uğraşmaktadır. Listenin ilk iki sırasındaki ABD ve Çin'in ise, böyle sorunları bulunmamaktadır. Bu sebeple RF'nun askeri yönden de rekabetçiliğini devam ettirebilmesi için, güçlü ve çeşitli kaynaklardan beslenen, büyüyen bir ekonomik yapıyı tesis etmesinin gerekli olduğu değerlendirilmektedir.

2.2.4. Coğrafya

RF denildiğinde akla en başta üç önemli kavram gelir. Bunlar önem sırasına göre “devlet, coğrafya ve politika”dır. RF'nun tarihsel süreçte özellikle ulus-askeri güç-devlet-menfaat ekseninde belirleyip takip ettiği ulusal çıkar, ulusal hedef, ulusal politika vasıtaları, ulusal güç, ulusal strateji, askeri güç ve askeri stratejilerine bu üç kavram şekil vermiş ve RF coğrafi anlamda süreklilik gösteren çevreden gelen saldırılara ve meydan okumalara bu üç kavrama dayanarak vereceği karşılıkları belirlemiş ve bunun sayesinde devlet-ulus olarak varlığını devam ettirmeyi başarmıştır (Onay, 2008: s. 66).

Jeopolitik görüş; RF dış politikasını belirleyen en önemli faktörlerden birinin kendi ve çevre coğrafyasının karakteristik özelliğinden kaynaklandığını ortaya koyar. Buna göre, dünya ana karasının kalpgahında konumlanmış RF, “Atlantik, Avrupa, Ortadoğu, Pasifik jeopolitiğinin merkezi” pozisyonunda bulunan kritik öneme sahip toprakların sağladığı “saha derinliği avantajı” ile savunma ve güvenlik politikalarını da bu temel eksenler çevresinde geliştirmiştir (Caşın, 2015: s. 355).

Aslında genel olarak RF'nun çevre bölgesi, 1991'den beri 3 ana temel trendi takip etmektedir. Birincisi, doğrudan Moskova'nın belirli oranda bölgede nüfuz sağlamaya yönelik geliştirdiği politikalar. İkincisi, bölge dışı Batı – ve onun NATO, AB gibi kurum/yapıları – ve Çin gibi oyuncuların bölgeye sürekli müdahil olması.

Üçüncü olarak ise, bölgedeki devletlerin yöneticilerinin dışarıda “dengeleme siyaseti” yaparken içeride devletin yapısını güçlendirmeye çalışırken de uluslararası alanda hareket özgürlüğü sağlama niyeti gösteren manevralar, rant sağlama ve “dış güçlerle” anlaşmalar yaparken içeride siyasi kontrolü tesis etme çabası sayılabilir. Charap’a göre, işte bu üç trend, önce 2008 sonra da 2014’te oldukça yıkıcı sonuçlara neden olmuştur(Charap, 2019: s. 193). Görünen odur ki, bu üç trendin “tehlikeli” sonuçları – bu trendler bölgede popülaritesini sürdürdüğü müddetçe – kronik veya döngüsel şekilde ortaya çıkmaya devam edecektir.

Rus Yeni Avrasyacıları üzerinde Batı’nın; Mackinder, Spykman, Brzezinski, Thiriart vb. teorisyenlerinin geliştirdiği büyük jeopolitik teoriler etkili olmuştur. SSCB dönemi sonrasında RF, Avrasya ve Avrasyacılık anlamında RF’nun merkezinde olduğu kıtasal büyük kütleleri hakimiyetine alan jeostratejik ve jeopolitik bir blok olarak görülmeye başlanmıştır. Mackinder ve Spykman’ın görüşlerine benzer şekilde “*denizgücü-kalpгах çekişmesi*” (Gerace, 1991: s. 353; Mackinder, 1904: s. 436) RF’nun merkezi konumda bulunduğu bu “karasal” Avrasya-Doğu Bloğunun karşısında deniz güçlerine ev sahipliği yapan Atlantik Bloğu yer alır. Buradaki fark, 20’nci yüzyıldakinin aksine Atlantik Bloğuna İngiltere yerine ABD öncülük yapmaktadır (Yılmaz, 2019: 146-147).

RF’nun diğer pekçok ülkenin sahip olduğu gibi coğrafi anlamda kendine özgü, fark yaratan özellikleri vardır. Bunlardan en başlıcası, yüzölçümü ve sınırlarının çok geniş bir coğrafyaya yayılmış olmasıdır. Hem Avrupa hem de Asya’ya doğru bir bütün şeklinde uzanmış bu sınırlar (19-20’nci yüzyıldaki pekçok Avrupa İmparatorluğundan -Birleşik Krallık, İspanya, Fransa vs...- farklı olarak Afrika, Asya’nın uzak bölgeleri, Amerika kıtası, Ortadoğu gibi coğrafyalara uzanmak yerine, yekpare şekilde sınırlarındaki komşu devletlerin birleşimi söz konusu olduğu için onu bu dönemde “kıtasal” bir ülke yapmaktaydı) onun hem Avrupa’ya coğrafi olarak kolaylıkla nüfuz etmesini sağlarken, bazı durumlarda da, görece gerilemesine sebep olmuştur. RF’nun coğrafi açıdan özellikli olan bu durumuna dair belki de en ilginç saptamalardan biri, George Kennan’ın 1946 tarihli “*Long Telegram*” adlı eserinde bu durumun yarattığı “geleneksel ve içgüdüsel Rus güvenlik kaygısı”ndan bahsetmiş olmasıdır. Öyle ki, tarih boyunca Rusya’nın aşırı büyük sınırlarını korumak da aynı ölçüde zor olmuş, pekçok farklı tehditle

(yağmacılar, işgalciler...) karşılaşmıştır (Oliker vd., 2015: s. 2-4; Trenin, 2011: s. 18-21). Bahsekonu tehditler nedeniyle de, ülke güvenliğine büyük önem vermiş ve büyük bir ordu sayesinde bekasını sağlamıştır.

2.3. ORTADOĞU ÖZELİNDE TARİHSEL RUS DIŞ POLİTİKASI

Ortadoğu ile Doğu Akdeniz'i birbirinden ayrı olarak düşünmek mümkün değildir. Bu nedenle öncelikle Ortadoğu'yu tanımlayıp, sonrasında gerek tarihsel önemi gerekse coğrafik ve yer altı yer üstü değerleri itibari ile değerlendirip devamında da Doğu Akdeniz özelinde günümüzdeki önemi üzerinde durulması uygun olacaktır.

Ortadoğu, en geniş anlamda batıda Fas, Tunus, Cezayir, Libya, Somali, Etiyopya, Sudan ve Mısır'dan başlayarak doğuda Umman Körfezi'ne kadar uzanan ve Irak, Kuveyt, Bahreyn, Katar, Birleşik Arap Emirlikleri, Umman'ı içine alan, kuzeyde Türkiye, Kafkasya ve Orta Asya Türk Cumhuriyetlerini kapsayan, ayrıca İran, Afganistan ve Pakistan'ın da dahil edildiği, güneyde ise Suudi Arabistan'dan Yemen'e uzanan Arap yarımadasını çevreleyen ve ortada Suriye, Lübnan, Ürdün, İsrail ve Filistin'in yer aldığı bir coğrafya olarak tanımlanabilir (Kürkçüoğlu, 1972: s. 2 vd.; Arı,2005: s. 25).

Ortadoğu, tarihin hemen her döneminde o döneme ait güçlerin etkisini gösterdiği bir bölge olmuş ve bu durumunu bugün de muhafaza ettiği görülmektedir. Bölgenin, kitabı olan dinlerin doğduğu ve yayıldığı topraklar olması nedeniyle ayrıca özel bir kutsallığı da vardır (Arı, 2017: s. 18).

Bölge, ekonomik anlamda, özellikle enerji rezervleri açısından çok zengindir. “Büyük Ortadoğu” ismiyle anılan Kuzey Afrika, Orta Asya ve Kafkasya bölgelerini kapsayan bu geniş coğrafya, dünya petrol rezervlerinin %80'i, doğal gaz rezervlerinin ise yaklaşık %50'sine sahiptir. Yaklaşık 1.1 trilyon varile yakın olduğu hesap edilen kanıtlanmış dünya petrol rezervlerinin 800-850 milyar varili bu bölgede bulunmaktadır. Dolayısıyla, bölgenin bu özelliğiyle yadsınılamaz şekilde “dünyanın enerji merkezi” konumunda olduğu görülmektedir. Bu bölgede, nüfuz, etki veya doğrudan egemenlik sağlayan güçler; dünya ekonomisine yön verme; petrol/doğal gazın ne kadar üretileceğine karar verme gücüne de kavuşmaktadırlar. Küresel silah

ticareti açısından da, önemli bir yer işgal eden Ortadoğu ülkelerinde toplam silah ithalatının %75'i yapılmaktadır (Arı, 2017: s. 18; Sönnichsen, 2021: s.1).

Ortadoğu bölgesinin ticari açıdan da, giderek artan bir önem kazandığını rakamlar da doğrular niteliktedir. Nitekim buna göre ilgili bölgenin RF Dış ticaret payı 1995 yılında % 3.9 iken, bu oran 2004'te % 6.6'ya, 2015'te ise % 7'ye çıkmıştır. Her ne kadar mevcut ticaret hacminin 4/5'i bölgenin Arap olmayan ülkeleri ile gerçekleşiyor olsa da, (Türkiye; mevcut oranın tek başına % 70'i), İran ve İsrail, Arap devletler arasındaki ticari partnerleri arasında da, Mısır (% 7), Körfez İşbirliği Teşkilatı Üyesi Ülkeler (% 6) ve Suriye (% 2) başta gelmektedir. RF'nun bölge ülkelerine olan ticaretinde ihracat/ithalat ürün çeşitliliğine bakıldığında (silah satışı hariç tutulduğunda) oldukça az çeşitliliğe sahip ve az geliştiği söylenebilir. Buna göre RF, bölge ülkelerine enerji ürünleri, metal, ahşap, gıda ürünleri satarken, büyük oranda meyve-sebze ve tekstil almaktadır. Çeşitlilikteki kısıtlılığa ve ticari yapının fazla ilerleyememiş olmasına rağmen, RF'nun bölgedeki varlığının sadece askeri değil, ticari anlamda da olması önem arz etmektedir (Trenin, 2018: s. 114-115).

Yukarıda da değinildiği gibi, Ortadoğu ve Akdeniz birbirini tamamlar niteliktedir. Bu nedenle Ortadoğu'dan bahsederken mutlaka Akdeniz'den de bahsetmek gerekir. Toğrul İsmayıl'a göre, Büyük Akdeniz Bölgesi (Makro); Karadeniz bölgesi, Güney Avrupa, Ortadoğu, Kuzey Afrika, Kafkasya ve Hazar havzası arasında bulunan coğrafi, jeopolitik, jeoekonomik ve kültürel bir alanı ihtiva etmektedir (İsmayıl, 2020; s.59). Akdeniz; Kıbrıs, Sicilya, Malta adalarına, Doğu Akdeniz ile Hint Okyanusu'nu birleştiren Süveyş Kanalı'na sahip olması ve dünya petrolünün yarıdan fazlasını ihtiva eden Ortadoğu ve komşu bölgelerini kontrol altında tutması nedeni ile hem bu bölgede bulunan devletlerin, hem de diğerlerinin ilgisini çekmektedir. Doğu Akdeniz ise; genel coğrafi konumu itibariyle dünya'nın doğusu ile batısını birbirine bağlayan ticaret yolu üzerinde bulunmaktadır. Zira, Doğu Akdeniz, Türkiye ve Suriye üzerinden Mezapotamya ve Yakındoğu'ya, Süveyş Kanalı ile Arap Yarımadasına ve Basra Körfezi'ne ulaşmaktadır (Yaycı, 2020: s. 19). Doğu Akdeniz, aynı zamanda Çin'in Bir Kuşak Bir Yol projesinin geçiş güzergahında da, bulunmaktadır. ABD Jeoloji Araştırma Merkezi'nin tahminlerine göre, Doğu Akdeniz'in Levanten havzasındaki doğal gaz rezervleri,

3.45 trilyon metreküp, petrol rezervlerinin ise, 267 milyon ton olduğu bildirilmiştir (Aktaran: İsmayıl, 2020; s.61; International EnergyAgency).

Güney Kafkasya, Orta Asya ve hatta Rusya içindeki ağırlıklı olarak Müslüman bölgeler, Ortadoğu ile yakından bağlantılıdır. Moskova için Orta Doğu'daki istikrarsızlık sadece bir dış politika sorunu değil, aynı zamanda Kremlin'in kaçınmayacağı bir iç sorundur (Kortunov, 2019). Aşağıda değinilecek birçok faktörden ötürü, bu bölge, 2000 ve 2008 yıllarında yayımlanan RF Dış Politika Konseptlerinde belirtildiği gibi, RF için stratejik bir öneme sahiptir (İsmayıl, 2020; s.60)

Doğu Akdeniz Havzası'nda yaşayan topluluklardan, bahse konu bölgelere hakim olma arzusu ve / veya imkan-kabiliyetine sahip olmayan ülke ve toplulukların ise bu mücadelenin dışında kalma lüksü mevcut değildir. Çünkü, denize kıyısı olan ülkelerin Münhasır Ekonomik Bölgelerindeki kaynakları ekonomileri için elzemdir. Mücadeleye, hakim olma isteğiyle olmasa bile, bir başka gücün iradesiyle zorlanmaları da kaçınılmazdır. Öte yandan küresel güçler, doğrudan kendi ihtiyaçları için olmadığı durumlarda bile, kaynakların kendi politikalarına uygun olacak şekilde diğerleri tarafından kullanılmasını engelleyebilmektedir. Buna en güncel örnek olarak ABD verilebilir. Kıtasında kaya gazının bulunmasıyla Ortadoğu petrollerine bağımlılığı kalmayan ABD, kendine rakip olabilecek RF gibi ülkeleri engelleme nedeniyle Doğu Akdeniz ve Ortadoğu'daki varlığını muhafaza etmektedir. Böylece muhtemel rakiplerinin gelişimini önleme amacıyla, Doğu Akdeniz Havzası'nda ulaşım, enerji kaynağı ve askeri bağlamda kendi lehine, rakiplerinin ise, aleyhine olacak düzenlemeler tatbik etmeye çalışmaktadır (Yaycı, 2020: s. 21).

Ortadoğu ve Doğu Akdeniz'in coğrafi olarak yerini tarif ettikten ve önemini özetledikten sonra, aşağıda Rusya'nın Ortadoğu Politikası üç dönem halinde incelenecektir. Bunlardan ilki Rus Çarlığı Dönemi, ikincisi SSCB Dönemi ve son olarak da RF Dönemi olarak ele alınacaktır.

2.3.1. Rus Çarlığı Dönemi

Ortadoğu ile ilgilenen büyük güçler, uzun süre dış politikalarını coğrafi düşüncelere dayandırarak oluşturmuşlardır (Brown, 2006: s. xvii). İkinci Dünya Savaşı öncesine kadar, “Büyük Oyun”, İngiltere ile RF arasında geçmiştir. İngiltere

için Hindistan'daki sömürgelerine ulaşmak maksadıyla, Süveyş Kanalı'nın deniz trafiğine açık bulundurulması ve dolayısıyla Doğu Akdeniz'in kontrol altında bulundurulması hayati öneme sahipti.

Büyük Güçlerin Ortadoğu'da yer alan menfaatlerine ilişkin esas odak noktası zengin petrol kaynaklarının kontrolünü sağlamak iken, Rus Çarlığı için durum çok daha farklıdır. Rusların sıcak denizlere inme amacı, tarihsel geçmişi olan köklü ve kadim bir hedef (Kurat, 1993: s. 355) teşkil etmektedir. Bu açıdan bakıldığında, Ortadoğu ile ilgilenmelerinin bir nedeninin de, jeopolitik sebepler olduğu akla gelmektedir.

Rus Çarlığı'nın dış politikası ise, kuzeyde ve güneyde denize ulaşım kazanmak ihtiyacı ile yönlendirilmiştir. Rus Çarlığı, İsveç'i Baltık denizine sürmeden önce, I. Petro 1695-96 yılları arasında, Karadeniz Bölgesinde Osmanlı İmparatorluğu'na angaje olmuştur (Trenin, 2018: s. 13). Öyle ki, 18'nci yüzyılın hemen başlarından itibaren, İmparatorluk döneminde Rus Çarlığı, Ortadoğu bölgesine "yumuşak güç" anlamında ilgisini göstermiştir. Bunun örneklerinden biri, Rus Çarlığı'nın Osmanlı İmparatorluğu ile 1774 yılında yaptığı Küçük Kaynarca anlaşması olmuştur. Bu anlaşma, sadece askeri anlamda iki imparatorluk arasındaki çatışmayı azaltma amacını taşııyordu, bunun yanında, Rus Çarlığına "Kutsal Topraklar ve ötesindeki Hristiyan Devletlerin Şampiyonu" ünvanını kazandırmıştır (Litsas, 2018: s. 1).

Rus Çarlığı, Ortadoğu'ya yabancı bir ülke olmamıştır. Bulunduğu coğrafi konum nedeniyle, hem bölge ülkeleri ile hem de müslümanlarla yakın ilişkiler kurmuştur. Rus Çarları, 1677-1917 yılları arasında Kafkasların ve Karadeniz'in kontrolü maksadıyla, Osmanlı İmparatorluğu ile 13 defa savaşımlar, 1872 yılında, Rus Donanması, kısa bir süreliğine Beyrut'u işgal etmiştir (Kreutz, 2002: s. 50). Bununla birlikte, Rubinstein'a göre, 19'ncü ve 20'nci yüzyılda, hiçbir zaman Ortadoğu, Rus Çarlığı için hayati bir bölge olarak düşünülmemiştir (Rubinstein, 2006: s. 76). 19'ncü yüzyılın başlangıcına kadar, Rus Çarlığı'nın Akdeniz'e serbest erişimine tek engel, İngiltere olmuştur. İngiltere, Hindistan alt kıtasında sahip olduğu imparatorluğu korumak ve Rus Çarlığı'nın Boğazları kontrolünü veya Akdeniz ile Basra Körfezi arasındaki karayolu hakimiyetini engellemek için kararlı davranmıştır. Bununla birlikte, İstanbul, İstanbul Boğazı ve Çanakkale Boğazı, Rus Çarı'nın dış

politikasının temel hedefi olarak kalmıştır (Rubinstein, 2006: s. 77). Rusya'nın Ortadoğu'daki varlığının derin tarihsel kökleri vardır. Bundan 200 yıl önce bile Rus Çarlığı'nın dış politikasının ana hedeflerinden biri Osmanlı İmparatorluğu'nu Karadeniz ve Balkanlar'dan çıkarmaktı (Gevorgievna, 2018).

Rus Çarlığı, Birinci Dünya Savaşının sürdüğü sıralarda o dönem müttefikleri Britanya ve Fransa'nın hazırladığı Sykes-Picot gizli anlaşmasında, Ortadoğu'nun paylaştırıldığı planlara müdahil olarak, özellikle Rus Çarlığı'nın "sıcak denizlere inme" hedefi doğrultusunda, Türk Boğazları ile Doğu ve Güneydoğu Anadolu'nun önemli bir bölümünün kontrolünün bırakılması kararlaştırılmış, ancak 1917 yılında meydana gelen Bolşevik Devrimi ile Rus Çarlığı'nın dağılmasını (Erşen, 2019: s. 58: Gürson, 2019: s. 45) takiben bu hedefleri hayata geçirilememiştir.

Bunun sonrasında, Suriye ve Irak, Fransa ve İngiltere arasında paylaşılmıştır. Lenin ve diğer Sovyet Liderler, "Doğu'nun Müslüman emekçilerini, emperyalist sömürgeci zalimlere karşı" savaşta onlara katılmaya çağırmıştır. Ekim 1917 Devrimi'nden sonra Bolşevikler, farklı bir ideoloji benimsemiştir. Lenin tarafından imzalanan bir bildiride, "Arapların, tüm Müslümanların olduğu gibi kendi ülkelerinin sahibi olmaya ve kendi geleceklerine kendilerinin istedikleri gibi belirlemeye hakları olduğu" ifade edilmiştir. Takip eden Stalinist dönemde, politik problemler, Avrupa ve Uzakdoğu'da devam eden savaşlar ve milli bağımsızlık hareketlerinde gelişen değerleri reddetmesiyle, Ortadoğu ile ilişkiler, 1950'lerin ortalarına kadar uzun bir süre dondurulmuştur. Kruşçev'in başa gelmesi ve Mısır Devlet Başkanı Cemal Abdül Nasır'ın siyasi dönüşü ile, SSCB'nin Ortadoğu'daki politik ve askeri varlığı için yeni bir dönem açılmıştır (Kreutz, 2002: s. 50).

2.3.2. SSCB Dönemi

SSCB, tarihin farklı zamanlarında, sosyalist yönelim kavramını paylaşan bazı Ortadoğu ve Akdeniz ülkeleriyle (Cezayir, Mısır, Irak, Libya, Suriye, Yemen) Baas ideolojisine hamilik yaparak, sömürgecilik karşıtı fikirleri destekleyerek ve altyapı projelerine geniş katkı yaparak yakın ilişkiler kurmuştur (İsmayıl, 2020: s.62, Sicker, 2000: s. 213-215).

Osmanlı İmparatorluğu döneminde, güney Suriye olarak bilinen topraklarda bir İsrail devletinin kurulması sonrasında, bu devletle yaşanan peş peşe savaşlarda kaybedilen topraklardan dolayı İsrail, Suriye için öncelikli bir tehdit unsuru olagelmıştır. Suriye, İsrail'e karşı yürüttüğü politikalarda sürekli olarak askeri ve ekonomik yardım aldığı SSCB'ne yakın durmuş ve zaman içinde bu ülkenin Ortadoğu'daki en önemli müttefiklerinden biri haline gelmiştir. Suriye, 1967 Arap-İsrail savaşını takip eden yıllarda, İsrail'i tehdit olarak gören politikaları gereği ve Mısır'ın yerine Arap Dünyasına liderlik etme hedefi doğrultusunda gerçekleştirdiği yoğun silahlanma neticesinde sürekli olarak Moskova'dan silah ithalatı yaparak bunu arttırmış ve gelinen noktada GSMH'sının %20'sini savunma harcamalarına vermiştir (Arı, 2017: s. 134, 289). Aslında, 1967 savaşını SSCB desteğine rağmen kaybeden Mısır ve Suriye, aynı benzeri askeri harcamaları, bu sefer “rövanşı” almak maksadıyla, 1973 Yom Kippur Savaşına doğru giden süreçte tekrarlamışlardır. İki ülkeye yaptığı satışlarla ekonomik açıdan Sovyetlerin kazançlı olduğu düşünülebilse dahi, Sovyetlerin ciddi askeri desteğine (askeri teçhizat, silah, ekonomik destek paketi+1500 civarı askeri danışman) rağmen, alınan mağlubiyetler, bölgede o dönem Sovyetlerin ününe ve güvenilirliğine zarar vermiştir (Cerulli, 2019: s. 2).

İkinci Dünya Savaşı sonunda Ortadoğu, Sovyet dış politikası için yüksek öncelikli bir yer olmamasına rağmen, SSCB ve ABD arasındaki Soğuk Savaşın, ilk ve en somut belirtilerinin görüldüğü yer olmuştur (Rubinstein, 2006: s. 80). SSCB, Ortadoğu jeopolitiğine ilk adımını attığında, Moskova, Filistin'in bölünmesi ve İsrail'in kurulmasında en kuvvetli destekçi olmuştur. 1948'de, SSCB, Musevi Devletini çok hızlı bir şekilde tanımıştır. Stalin'in amacı, bir çok bağımsız Arap Devleti üzerinde de facto kontrol uygulayan İngiliz İmparatorluğu'nu zayıflatmaktır. Stalin, aynı zamanda, İsrail'in kutsal topraklarda “sosyalizmi inşa edeceğini” ümit etmektedir (Trenin, 2018: s. 20). Ancak bu ümit gerçekleşmemiştir.

1950'lerde, Genel Sekreter Kruşçev'in yönetiminde, Ortadoğu'ya yönelik Sovyet Politikası, Stalin döneminden farklı olmuştur. Yeni strateji, gelişmekte olan ülkeleri Sovyet ekonomik ve politik etkisi altında toplamaya yönelik inisiyatif almaya odaklanmıştır (Manlove, 2018: s. 3).

İkinci Dünya Savaşı sonrası inşa edilen liberal uluslararası düzen, ABD'nin önderliğinde 1890'lardan itibaren tatbik ettiği “Açık Kapı” politikası tarafından

kontrol edilmekteydi. İkinci Dünya Savaşı sonrasında 1970'lere kadar süren, Avrupa'nın eski sömürgelerini kaybetmesi "dekolonizasyon" durumu, dünyanın siyasi sınırlarının yeniden çizilmesine sebep olmuştur. Bu kapsamda Ortadoğu, kolonilerin dağılması ve bağımsızlıklarını kazanmalarının etkisinin en çok hissedildiği bölgelerden biri olmuştur. Fas'tan Hindistan'a kadar yer alan coğrafyada arka arkaya bağımsızlıklarını ilan eden Üçüncü Dünya ülkelerine, pek çok sanayileşmiş ve kapitalist ekonomilere sahip güçlü devlet için, hayati öneme sahip petrol gibi yeraltı kaynaklarına sahipti. Petrol rezervlerinin kontrolü, güvenliği ve pazarlanması aslında özgürlüklerini kazanan toplumların zenginleşmesinden çok, kapitalist küresel ekonomi için hayati öneme sahipti (Özkan, 2019: s. 29).

Bu nedenle, 1970'lerin ortasından itibaren SSCB, Üçüncü Dünya ülkelerine doğru muazzam bir yayılma periyoduna başlamıştır. Brejnev'in yeni stratejisinin temel özelliği, bahsekonu ülkelerde askeri rejimlerin kurulması ve SSCB tarafından bu ülkelere yardım gönderilmesidir. Son onbeş yılda, teori ve pratiğin birleşimi Üçüncü Dünya ülkelerine yapılan Sovyet askeri yardımı ve silah satışlarının süratli bir şekilde artması olmuştur. Özellikle son beş yılda yapılan yardımlar, önceki on yılda yapılan yardımları fazlasıyla geçmiş ve ekonomik yardım için yapılan Sovyet taahhütlerini gölgede bırakmıştır. Bu yeni baskı, SSCB'nin geniş ölçekte yayılma stratejisine tam olarak uymaktadır. 1970'lerden itibaren Sovyetler Birliği, Üçüncü Dünya'nın on bir gelişen ülkesi ile zaruri askeri anlamda bir dizi anlaşmalar yapmıştır. Bu ülkeler: Mısır, Hindistan, Irak, Somali, Angola, Mozambik, Etiyopya, Afganistan, Yemen, Suriye ve Kongo'dur. SSCB, böylelikle bu ülkeleri kendi stratejik sistemine dahil etmeye çalışmıştır. Moskova, politik etkisini askeri yöntemlerle sunmaya çalışmıştır, çünkü ekonomik gücü Batı ülkeleriyle rekabet edecek seviyede yeterli değildir (Guan-Fu, 1983: s. 74-75).

SSCB'nin, bu dönemde Asya ve Afrika'nın yeni bağımsızlıklarını kazanan devletleri ile gelecekte daha da gelişecek ilişkiler geliştireceği Ortadoğu bölgesi devletleriyle etkileşime başlaması ile ABD'nin de aynı dönemde Truman Doktrini çerçevesinde Ortadoğu'ya nüfuz etmesi muhtemelen tarihsel açıdan tesadüf değildir. Öyle ki, zaten Truman Doktrini doğrudan SSCB'yi hedef almaktaydı: Başkan Truman'ın hazırladığı bu doktrine göre, Ortadoğu'da Sovyetlerin genişlemesini ve komünizmin yayılmasını önlemek için, Sovyetleri "Çevreleme Politikası"nı

başlatmış, ayrıca bölgenin enerji güvenliğinin tesisi (ya da enerjinin güvenliğinin kendi kontrolünde olması), İsrail devletinin kurulması ve korunması gibi hedefler ile süreç içerisinde İngiliz politikalarının yerini Amerikan politikası almaya başlamıştır (Quandt, 2006: s. 59, 61; Gürson, 2016: s. 101).

Sovyetlerin yüklü borçlar vermesi, Sovyetlerin genel stratejisinin önemi nedeniyle özel dikkati hak etmektedir. Bu borçlar, SSCB tarafından gelişmekte olan ülkelerin doğal kaynaklarına erişmek için kullanılmıştır. Örnek olarak, SSCB, petrol ve gaz araştırmasına yardım etmek için Irak, İran, Suriye ve Afganistan ile anlaşmalar imzalamıştır. SSCB, bahse konu ülkelere yüklü miktarda petrol ve gaz almıştır (Guan-Fu, 1983: s. 76).

Kolonilerin dağıldığı süreçte, Ortadoğu ülkeleri de, birer birer bağımsızlıklarını kazanmaktaydılar. Tam da bu süreçte, Ortadoğu’da Arap milliyetçiliğinin baskın olduğu bölgelerde planlı ve korumacı ekonomi politikalarına yönelik görüşler daha ağırlık kazanmaktaydı. Ayrıca, Batılıların elinde olan Petrol şirketlerinin millileştirilmesine yönelik politikalar, kamuoyunda destek de bulmuştur. Sovyet modelinin etkisinde kalan yerel siyasi partiler, bu politikayı Ortadoğu coğrafyasına uyumlu şekilde sentezleyerek, “Arap Sosyalizmi” adıyla bilinen ideolojiyi oluşturdular. Arap milliyetçiliğiyle sosyalizmin karışımından oluşan bu ideoloji, özellikle Mısır, Irak ve Suriye gibi ülkelere kendisine geniş bir temsiliyet bulma şansı yakalamış ve etkili olmuştur (Özkan, 2019: s. 29).

Arap ülkelerindeki birçok bölgesel elit, “Batı Kapitalizm”ni uzun bir süre tecrübe ettikten sonra, yardım ve gelişime alternatif bir model olarak “sosyalizm”e – bir süre Sovyetler Birliğine- yönelmiştir. Moskova, antikomünist bildirileri kabullenmek pahasına, devletler arasındaki ikili ilişkilerin kuvvetlendirilmesine odaklanmıştır. Başkan Hafız Esad’ın küçük, tamamiyle destekçi komünist bir partiyi tolere ettiği Suriye’de, Sovyet Yönetimi, Esad’ı müttefikliğini sorgulamaya itecek veya onun Amerikan karşıtlığını tekrar düşünmeye sevk edecek herhangi uygunsuz bir girişimden dikkatli bir şekilde kaçınmıştır (Rubinstein, 2006: s. 82-85).

1980’in ikinci yarısına kadar takip eden on yıllarda, SSCB ve Doğu Avrupalı müttefikleri, Arap Millet’nin ülküsünü, pratikte milli bağımsızlık hareketi gayretlerinin ekonomik ve sosyal gelişime yönelik tüm cephelerinde desteklemiştir.

Cezayir, Irak, Suriye, Libya, Güney Yemen ve korunması en güç Filistinliler ile ayrı ayrı diplomatik, ekonomik ilişkileri olmuş ve hatta Sovyet Bloku ülkelerinden onları Batı'nın direk müdahalesi ve ortadan kaldırmasına karşı korumak için askeri yardım istemişlerdir (Kreutz, 2002: s. 51; Mercan, 2016: s. 251; Aghayevand Katman, 2012: s. 2066-2068).

1980'li yıllarda da, ABD-SSCB arasındaki Soğuk Savaş dönemi boyunca, Suriye sürekli artan bir şekilde silahlanmaya devam etmiştir. Nitekim, Ekim 1980'de SSCB ile imzalanan Dostluk ve İşbirliği Antlaşması da, iki ülke ilişkilerinin hem askeri hem de siyasi açıdan geliştirilmesini öngörmektedir. Yirmi yıl süreye tabii bu anlaşmanın, tarafların itirazı olmadığı durumda, beşer yıl uzayacağı belirtilmiştir. 1980-1984 yılları arasında, Suriye'de Sovyet uzman ve danışmanların sayısı, 13.000'e varmıştır. 1980'lerin sonlarında ise, Suriye ile diğer Arap devletleri Moskova'nın askeri alandaki yardımlarının yeterli olmadığına dair hoşnutsuzluklarını belirtmişlerdir. Bunun esas nedenleri ise, hem Sovyetlerin büyük miktardaki desteğine rağmen, Batı teknolojisi destekli İsrail'e karşı kaybedilen savaşlar, hem de Sovyetler'in gönderdiği silahların askeri teknolojisinin Batı silahları karşısında geri kalması hoşnutsuzluklarını arttırmıştır. Mart 1985'te ise, SSCB koltuğunu devralan Mikhail Gorbaçov, Sovyetler için içe dönük siyaseti ("Perestroika" ve "Glasnost") benimsemiş; Ortadoğu'yu ikinci plana atmıştır. Bunun da etkisiyle, Şam yönetimi, 1987'de aldığı bir kararla, Moskova'ya yeni üsse yönelik kolaylık sağlamayacağını açıklamıştır. Bu süreçte Sovyet uzman ve danışmanların sayısı da, 3000 civarına kadar azaltılmıştır (Manlove, 2018: s. 8; Golan, 1990: s. 280 – 281; Cerulli, 2019: s. 2; Arı, 2017: s. 137).

Esad rejimi politikalarına benzer "milliyetçi" politikalar yürüten Baas rejiminin Irak'ta egemen güç haline gelmesi ile birlikte, Irak'ın dış politikasında 1968'den 1988'e kadar sürekli değişiklikler yaşanmıştır. Suriye'ye benzer şekilde, 1968'de Baas iktidara geldiği dönemde, Irak, Batı'dan uzaklaşmış ve Sovyetler Birliği'ne bağlı hale gelmiştir (Arı, 2017: s. 422-423).

İran-Irak savaşında, SSCB, -Irak tarafı SSCB'nin bölgesel menfaatlerine aykırı bulunduğu- İran'a daha yakın olmuştur. Öyle ki, Irak'la akdettiği anlaşmalara rağmen, Irak'a silah sevkiyatını durdurmuş ve 1980 sonlarında ise Irak'ın geleneksel anlamda bölgesel rakibi olan Suriye ile de, Dostluk Antlaşması

imzalamıştır. Moskova ile Şam arasında yapılan bu anlaşma sonrası, Bağdat yönetimi, bu durumu Moskova'nın İran'a yaklaştığının işareti olarak değerlendirmiştir. SSCB ise, 80'lerde küresel ölçekte ABD karşısındaki pozisyonu gereği, İran'a askeri, ekonomik ve teknik yardım teklifleri ve aralarındaki ticaret hacmini arttırmaya yönelik çalışmalar yaparak ve "Rehineler Krizi" sürecinde BM'de yaptırım kararının karşısında durarak, ABD'nin ekonomik ambargo kararının uygulanması karşısında İran'ı savunmuştur. SSCB, bölgede stratejik bakımdan oldukça önemli bir potansiyel müttefik ve ortak gördüğü İran'a sürekli destek vererek, hem ticari hem de siyasi ilişkilerini derinleştirmeye çalışmıştır (Arı, 2017: s. 439; Golan, 1990: s. 280; Manlove, 2018: s. 8; Aktaran: Mercan, 2016: s. 251; Caşın, 2015: 547).

1982 yılının Temmuz ayında, İran'ın Irak karşısında üstünlüğü ele geçirmesini takiben, SSCB, Bağdat'a tekrar silah sevkiyatına başlamıştır. Sürecin başındaki tutumunun tam aksi yönde hareket ederek tekrar Irak'ı desteklemeye başlayan SSCB'nin bu ters manevrasının arkasında bölgedeki güç dengesinin bozulmasını istememesinin payı büyüktür. SSCB'nin İran karşısında tekrar Irak'ı desteklemesinin nedenleri arasında; İran'ın Sovyet güçlerine karşı Afgan mücahitlere yardım etmesi, İran içerisindeki sol gruplar ve Tudeh üzerindeki baskılarını arttırması sayılabilir. Ayrıca, o dönem Sovyet Orta Asyası sınırları içerisinde yaşayan Müslüman nüfus üzerinde Humeyni'nin artan karizmatik etkisi, İslam devriminin bölgede yayılma potansiyeli gibi unsurlar, Moskova tarafından ulusal güvenliğe tehdit olarak algılandığından, İran'a destek kesilmiştir. Ancak bu sürecin devamında, 1987 yılında, Sovyetler, tekrar İran tarafına geçmiş, 1989 yılında ise, Mig-29 ve Su-24 gibi askeri araçların İran'a satışına onay çıkmıştır. 1990'lı yıllarda bu süreç, İran için büyüyerek artmış, eski Sovyetler ve yeni RF'ndan giderek daha fazla askeri araç almaya başlamıştır (Aktaran: Caşın, 2015: s. 543; Arı, 2017: s. 439).

SSCB'de, 1985 yılında Gorbaçov'un iktidara gelmesiyle başlayan Perestroyka Dönemi, Sovyet dış politikasına yeni bir bakış getirmiştir. "Yeni Politik Düşünce" adı verilen bakışla, hem Amerikan süper gücü ile Soğuk Savaşı bitirmeyi hem de Sovyet ekonomik problemlerini azaltmaya çalışmış, Gorbaçov ve danışmanları, daha iyi bir Sovyet-İsrail ilişkileri arayışına girmiş ve daha radikal Arap rejimleri ve Filistin'e olan desteği sınırlandırmıştır (Kreutz, 2002: s. 51).

1990'larda SSCB'nin çöküşünden sonra, Rusya'nın Ortadoğu'daki niyetleri tam olarak net değildir. Yeltsin'in Rusya'sı bölgede tutarlı bir politika uygulayamamıştır. Orta Doğu ülkelerine silah satışlarında ciddi bir düşüş yaşanmış ve bölgedeki müttefiklere yapılan mali yardım önemli ölçüde azalmıştır (Gevorgievna, 2018).

2.3.3. RF Dönemi

Avrasya'nın Post-Komünist ülkeleri arasında, RF, Ortadoğu'da öteden beri bağımsız ve anlamlı bir oyuncu olmak isteyen tek ülkedir (Kreutz, 2002: s. 52; Stepanova, 2016: s. 2-4). Bunun birkaç nedeni vardır. Öncelikle birincisi ve en önemlisi, bölgenin RF'nun güney sınırlarına coğrafi olarak yakınlığıdır. Ortadoğu'daki komşu ülkelerde oluşabilecek askeri veya sosyal tehditler, iç savaşlar, terörizm, sosyopolitik istikrarsızlıklar RF'nda korku ve endişeye neden olacaktır. İkincisi Ortadoğu'daki Afganistan ve Irak gibi yakın ülkelere ABD'nin konuşlanmasıdır ki, Rus askeri yeni stratejik tehditler hakkında bilgi sahibi olsa da Moskova'nın tarihi görevinin, eski Sovyet sınırlarının dışarıdan korunması olduğunu iddia etmektedir. Bunun yanında ABD'nin Ortadoğu'daki ülkeleri kontrol etmesi, etki alanına dahil etmesi, RF'nun çıkarlarına zarar verecek ve güvenliğini tehdit edecektir.

Putin'in devlet başkanı seçilmesiyle başlayan yeni dönemde ise, RF Ortadoğu'da yeniden daha etkin bir rol oynamaya başlamıştır. Bu noktada şüphesiz kısmen Putin'in Ortadoğu'daki "Sovyetler Mirasını" diriltmeye dair yaklaşımı, kısmen de, bölgedeki ekonomik ve askeri işbirliğinin RF'nun çıkarları ile olan ilgisinden dolayı, bölge politikalarında Ortadoğu'ya yeniden önem verildiği görülmektedir. Bu durum kendisini, 2 Ekim 2003 tarihinde yayınlanan Rus güvenlik perspektifini yansıtan 73 sayfalık belgede de, göstermiş; RF'nun ulusal güvenliği açısından "tabi menfaatlerinin olduğu" bölgeler arasında, Avrupa, Asya ve Pasifik ile beraber Ortadoğu da sayılmıştır (Cerulli, 2019: s. 2; Poti, 2008: s. 30). Bölge ülkeleriyle hızla artan ticaret ve üst düzey siyasi temaslar, İran ve Suriye gibi Batı tarafından dışlanan ülkelere sağlanan askeri ve diplomatik destek, Hamas ve Hizbullah gibi siyasi aktörlerle sürdürülen diyalog ve 2004 yılında İslam İşbirliği Teşkilatı'nda elde edilen gözlemci üyelik gibi araçlar yardımıyla özellikle 2000'li yılların sonuna doğru RF, Ortadoğu jeopolitiğinde yeniden önemli bir aktör haline

gelmeyi başarmıştır (Erşen, 2017: s. 161; Dalar, 2017: s. 170; Rodkiewicz, 2017: s. 14).

“9/11”i izleyen günlerde Putin, Ortadoğu politikasında çok “akılcı” bir duruş sergilemişti. Bir yandan, uluslararası kamuoyuna RF’nun radikal dini terör örgütlerine karşı Batı’nın mücadelesine destek vermeye istekli olduğu mesajını veriyor, diğer yandan da, uzun vadeye yayılmış olan ABD’nin Ortadoğu’daki varlığına karşı olan politikalarını uygulamaya devam ediyordu. Öyle ki, 9/11 saldırılarının hemen sonrasında RF, açıkça ABD’ye Afganistan operasyonları için destek teklif etmiş; hatta Taliban’a hava saldırıları düzenleyebilmesi için, ABD’ye Tacikistan ve Özbekistan’daki askeri üslerini kullanım izni vermişti. Ancak takip eden süreçte (2002) RF, ABD’nin Irak politikasına açıkça karşı çıkmış, 2003 boyunca da, Saddam rejimine siyasi destek vermişti. Nitekim 2003 yılı, ABD’nin Irak işgali sonrası Şam ve Moskova arasındaki iletişimin daha da güçlendiği; Kremlin’in Suriye’deki “Şii-Alevi nüfusun koruyucusu” rolünü oynamaya başladığı ve Esad rejimine de, bir anlamda “diplomatik kalkan” vererek korumaya aldığı sürecin de başlangıcı denilebilir (Wlodkowska-Bagan, 2017: s. 28).

Litsas’a göre, takip eden uzun yıllar boyunca, RF’nun Ortadoğu bölgesinde ABD’nin varlığına karşı olan gerçek amaçlarını açıklama konusunda - eskisine oranla – daha az isteksiz oluşu, Moskova ve Vaşington yönetimleri arasındaki varolan mesafeyi daha da “görünür” hale getirdi. Obama yönetimine kadar olmayan şekilde RF, Ortadoğu’ya yönelik muhafazakar duruşunu terketti ve onun yerine sadece ABD’nin bölgedeki varlığını azaltmayı değil; aynı zamanda kendi “yayılmacı” politikalarının nüfuz alanını da genişletmeyi öngören daha saldırgan politikaları devreye soktu (Litsas, 2018: s. 4).

RF’nun bugünkü Ortadoğu stratejisinin en önemli ayaklarından birisi de, Ortadoğu’da kendi müttefiki olacak yeni devletler ya da rejimler yaratmaktır. Bu bir anlamda, büyük ümitlerle kuruluşunu destekledikleri (Trenin, 2018, s. 20) İsrail’in ABD’ye kaybedilmiş olmasının misillemesi olacaktır. Nitekim Suriye’nin artık bağımsızlığını ve birliğini korumaya çalışan bir ülke olmaktan ziyade, RF’nun “kendi İsrail’ini kurma” projesinin ürünü haline geldiğini söylemek mümkündür. RF, Suriye devletini ABD ile İsrail’in ilişkisine benzer bir biçimde kendisine bağımlı hale getirmektedir. Putin, bu yolla RF’nun asırlardır süren sıcak denizlere inme

misyonunu başarıyla yerine getirmiş ve Akdeniz’de kalıcı varlığını tesis etmiştir (Güney, 2017: s. 78). Arıboğan’a göre Rus jeopolitiği açısından Kaliningrad ve Kırım ne ise, Esad’ın Suriye’si de artık aynı işlevi görmektedir (Arıboğan, 2017: s. 156). İfadeyi açmak gerekirse, RF düşmanlarınca uygulanan ve “etki alanı” olan bölgedeki devletleri RF’na karşı “uydu” şeklinde kullanarak – kendi alanına hapsetme amacıyla yürütülen - bir “çevreleme politikası”na karşılık verdiği cevap veyahut çevreleme politikasındaki zincirin kırılması şeklinde de ifade edilebilir. Dolayısıyla RF’nun tarihsel süreçte Kaliningrad, güncel olarak ise Kırım ve Suriye kazanımları hem benzerlik taşıyan hem de varoluşsal seviyede, düşmanlarının onu “çevreleme stratejisi”ne karşılık verilmiş ciddi oranda başarıya ulaşmış cevaplardır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. ARAP BAHARI DÖNEMİNDE RUSYA’NIN SURİYE POLİTİKASI

3.1. GENEL OLARAK “ARAP BAHARI”NIN TARİHSEL SÜRECİ

2010 yılı sonundan itibaren ve 2011 yılı başında, birçok Ortadoğu ülkesinde mevcut otoriter rejimlere/liderlere yönelik etkili halk ayaklanmaları başlamıştır. Bu ayaklanmalar, Batılı akademisyenler, siyasetçiler ve medya tarafından genellikle “Arap Baharı” olarak adlandırılmıştır (Sancaktar, 2014: s. 547). Bahse konu halk devrimlerini başlatan Ortadoğu toplumlarının isteği, öncelikle ekonomik ve daha sonra da demokratik nedenlerden dolayı yıllarca yönetimde olan diktatörlüklerin yıkılması talebidir. Tunus, Mısır ve Libya’da yönetimler devrilmiştir. Suriye’de ise mücadele devam etmektedir (Yılmaz, 2020: s. 87).

Tunus’lu Muhammed Ebu Aziz’in yaşadığı ekonomik sıkıntıları gerekçe göstererek, 17 Aralık 2010 tarihinde kendini yakmasının devamındaki gelişmeler, çok kısa sürede Arap Ortadoğu’suna hızla yayılmıştır. Önce, 14 Ocak 2011 tarihinde Tunus Devlet Başkanı Zeynel Abidin Bin Ali 23 yıllık iktidarını bırakmış; sonra 30 yıldır Mısır’ın başındaki isim Hüsnü Mübarek de, 11 Şubat’ta istifa etmiştir, Libya’da Kaddafi rejimine karşı başlayan protestolar, kısa sürede çatışmaya dönüşmüş, sürecin devamında Kaddafi yönetimi de devrilmiştir (Erşen, 2019: s. 68-70).

Moskova’dan görüldüğü kadarıyla, 2010’un sonunda Tunus’ta başlayan Arap Baharı, Arap ülkelerindeki sosyopolitik ve demografik işleyişin daha geniş anlamda globalleşmenin karışımının bir sonucuydu (Trenin, 2018: s. 40). Ancak dikkat çekici bir nokta, bu hareketlerin, genellikle “Büyük Ortadoğu” projesi için belirlenen coğrafyada meydana gelmesiydi. Arap Baharı ilk çıkış anında, özgürlük, adalet ve yaşam şartlarının iyileştirilmesi amaçlarıyla ortaya çıkmış bir halk hareketi iken, zamanla çıkış amacını kaybetmiş, halk istediğini elde edemeden dış güçlerin de müdahalesiyle olaylar, Libya ve Suriye’de iç savaşa dönüşmüştür. Ruslara göre, Arap Baharı, Batı stili demokrasiyi Ortadoğu’ya kazandırmanın ve Batı taraftarı yönetimlerle değiştirmenin genel stratejisiydi. Bu şekilde ABD ve Batılı ülkelerin bölgede etkinliği artabilecekti. Global bağlamda alındığında, Arap Baharı, Moskova

tarafından, 2000 yılında Belgrad’da başlayan sokak gösterileri sonucunda Slobodan Miloseviç’in devrildiği, Gürcistan (2003), Ukrayna (2004-2005) ve Kırgızistan (2005)’da da aşağı yukarı aynı tekniklerin kullanılarak hükümetlerin değiştirildiği, “Kırmızı Devrimler”indevamıdır (Trenin, 2018: s. 41).

Aslında “Arap Baharı”, Tunus ve Mısır’da ilk başladığında, Batı siyasetçileri ve medya tarafından da takdirle karşılanan, bölgesel, gençlerin liderlik ettiği, liberal demokratik prensipleri benimseyen ve talep eden bir hareket olarak görülmüştür. ABD, resmi şekilde muhaliflerin “özgürlük”, “serbest ve adil seçim”, “temsilci hükümet” ve “gerçek demokrasi” olarak karşılık bulması gereken taleplerini desteklemiştir. Kissinger’ın, özellikle Mısır’da Tahrir meydanında başlayan gösteriler ve devamında olanlar anlamında, çarpıcı saptamaları vardır. Buna göre; Arap Baharı yeni jenerasyonun demokrasi talepleri ile başladı, fakat çok kısa süre sonra bu talepler engellendi, yarıda bırakıldı veya bir kenara konuldu ve bu süreci başlatan gruplar sürecin kendisinden izole edilerek ayrıştırıldı. Ülkedeki askeri ve dini yapı içerisinde yer alan mevcut siyasi güçler, kendilerinin Tahrir meydanında demokratik prensipleri talep eden orta sınıftan daha güçlü ve iyi organize olduğunu ispat ettiler (Kissinger, 2014: s. 122-123). Müteakip başlıklarda Arap Baharı ayaklanmalarının olduğu ülkelerde, RF’nunsözkonusu ülkelere yaklaşımı incelenecektir.

3.1.1. Tunus

17 Aralık’ta Tunus’ta ayaklanmaların başlamasıyla, Arap Baharı olarak nitelendirilen sürecin ilk adımı atılırken, Moskova, gelişmelerin netleşmesini beklemeyi tercih etmiştir. Bu nedenle, Tunus’ta Zeynel Abidin Bin Ali yönetimi devrilene kadar, Moskova’nın net bir politikasını görmek zordur. Bin Ali’nin düşüşünden yaklaşık on gün sonra ise, Cumhurbaşkanı Dmitry Medvedev, Tunus’ta yaşananların tüm yönetimlere ders olması gerektiğini ve dünyanın neresinde olursa olsun, tüm yönetimlerin toplumlarına kulak vermeleri gerektiğini ifade etmiştir (Telatar, 2015: s. 183). RF’nun Tunus’taki olaylara tepki vermemesi, tarihsel olarak bir bağlarının olmamasına ve ticaret hacimlerinin düşük olmasına da bağlı olabilir. Bunun yanında, Putin ve Medvedev’in, olaylara bakış açısı olarak bazen farklı düşündüklerinin bir göstergesi de olabilir.

3.1.2. Mısır

Soğuk savaş sonrasında SSCB'nin Ortadoğu'ya Mısır'la girmesi, ilk askeri üssü Mısır'da elde etmesine karşın, Enver Sedat'ın yönetime gelmesiyle ilişkilerin soğumasına bağlı olarak, aynı durum Hüsnü Mübarek zamanında da devam ettiğinden, Mısır'da başlayan ayaklanmalar ve sokak gösterileri süresince, Moskova yine beklemede kalmıştır. Ancak, RF, SSCB'nin dağılmasından sonra, ideolojik yaklaşımlarından sıyrılarak uluslararası ilişkilerde pragmatik bir tutum sergilemeye başlamıştır. Hatta 2012 yılında Mısır'ın demokratik seçimleri sonucunda, Müslüman Kardeşlerin adayı seçimi kazanmadan önce, RF temsilcileri, kendisi ile irtibata geçmişlerdir. Yeni seçilen Başkan Muhammed Mursi, Vladimir Putin ile görüşmek maksadıyla, RF'na davet edilmiştir. Ama bir yıl sonra, Mısır Ordusunun yönetimi devralarak, Arap Dünyasının en büyük ülkesinin kaosa hızlı bir şekilde kayışının durmasıyla, Moskova rahatlamıştır (Trenin, 2018: s. 44).

3.1.3. Yemen ve Bahreyn

Arap Baharı, Bahreyn ve Yemen'e sıçrayınca da, RF, düşük profilli politikasını değiştirmemiş, rejimleri açıkça desteklememekle birlikte, göstericilerden yana bir pozisyon almaktan da kaçınmıştır. Nitekim RF Dışişleri Bakanlığı'nın Mart 2011 sonlarında Bahreyn'deki gelişmelerin bu ülkenin iç işi olduğunu ve sorunun diyalog yoluyla çözülmesi gerektiğini ifade etmesi, bunu ortaya koymaktadır (Telatar, 2015: s. 185).

3.1.4. Libya

RF'nun, Arap Baharı başladıktan sonra, hem tüm Arap coğrafyasını etkisine alan bu harekete hem de daha sonrasında Suriye'de yaşanacak olan gelişmelere yaklaşımını belirlemesine vesile olacak dönüm noktası, Arap Baharı'nın Libya'ya sıçramasından sonra yaşananlar ve bunların RF'na olan etkileri olmuştur.

RF'nun, Tunus, Mısır ve Bahreyn ile çok kısıtlı ilişkileri mevcutken, Libya'da 2000'li yıllar süresince, doğrudan Muammer Kaddafi rejimi ile özellikle ekonomik ve askeri anlamda ciddi hacmi olan ilişkileri mevcuttur. Ancak bu ilişkiler aslında, Kaddafi rejimi özelinde geliştirilen ilişkiler olmasının ötesinde, RF'nun Libya özelindeki jeopolitik menfaatleri sebebiyle kurulmuştur. Öyle ki, RF, tıpkı Suriye'de yaptığı gibi, Libya'nın da, 2008 yılında SSCB'den kalan yüklü miktardaki borcunu

(yaklaşık 4,5 milyar dolar) silme kararına karşılık olarak, Libya’da Rus petrol ve silah şirketleri lehine bazı kazanımlar (toplam 7 milyar dolar civarı) elde etmiştir. RF için Libya, ABD ve Avrupa ile ilişkilerinde bir test sahasıydı. Trenin’e göre, RF, Libya’daki krizin yönetimi ile çözümünde ve yeni Anayasa çalışmalarında Batı ile eşit bir şekilde işbirliği kurmayı ummaktaydı. Ancak devam eden süreç, RF’nun bu beklentilerini boşa çıkarmıştır. (Trenin, 2018: s. 45-46; Erşen, 2019: s. 68).

Tunus’da başlayan Arap Baharı, Libya’ya sıçramış; 15 Mart 2011 tarihinde Libya’daki halk devrimi hareketini tetiklemiş, protesto gösterileri başlamış, Kaddafi rejimi güvenlik güçlerinin, protestoculara şiddet uygulaması ile birlikte çatışmalar çıkmıştır. RF ve Çin, Libya’da Kaddafi yönetimi ve muhalif gruplar arasında çıkan çatışmalar neticesinde meydana gelen insani kriz ortamında, Mart 2011 tarihinde, BMGK gündemine getirilen 1973 sayılı “sivilleri koruma amacıyla uçuşa yasak bölge” karar tasarısını veto etmemiş, ancak çekimser kalmışlardır. Bunun sonucunda RF; ABD, Fransa ve İngiltere önderliğindeki koalisyon güçlerinin Libya’da başlattığı harekate tanık olmuş; devamında NATO çerçevesine alınan operasyon ile Kaddafi yönetimi devrilerek yerine muhaliflerin liderliğindeki Libya Ulusal Geçiş Konseyi kurulması (Erşen, 2019: s. 69-70; Katz, 2012: s. 2) ile Kaddafi dönemindeki kazanımlarını kaybetmekle karşı karşıya kalmıştır.

Her ne kadar Medvedev daha uzlaşmacı tondan yaklaşıp da, Putin, Libya’da Batı tarafından yapılan operasyonu, “Haçlı Seferleri”ne benzetmiştir. Nihayetinde Kremlin’in tanımak zorunda kaldığı Ulusal Geçiş Konseyi ise, RF’na karşı pozisyon almış; bunun sonucunda da, Rus silah ve enerji şirketleri, Kaddafi dönemindeki imtiyazlarını kaybetmişlerdir (Trenin, 2018: s. 46; Aktaran: Erşen, 2019: s. 70).

Libya’da yaşananlar ve RF’nun hem sahayı, hem de askeri-ekonomik imtiyazlarını kaybetmesi, ek olarak Libya’daki süreçte geri plana düşmesi sonucunda Moskova çok önemli dersler almıştır. BMGK’daki veto yetkisini, devamında yaşanan Suriye sürecinde oldukça etkin şekilde kullanarak, ABD ve Avrupa’nın Libya’ya benzer bir senaryoyu - Mart 2011’de Esad rejimine karşı “Arap Baharı” adı altındaki muhalif hareketler Suriye’de de başlayınca - tekrar etmesine yol açmamak için (Trenin, 2018: s. 47; Parker, 2015: s. 3) hem siyasi hem de askeri anlamda çaba sarfettiği görülmektedir. Nitekim SergeyLavrov da, 2012 yılında, RF’nun Arap

Baharı sonrası Suriye politikasının oluşumunda, Libya tecrübesinin önemli etkisi olduğunu belirtmiştir (Lavrov, 2012: s.1).

3.1.5. Suriye

Suriye’de 2011’de başlayan, halkın rejime yönelik demokratik hak ve özgürlük talepleri içeren gösterileri, çok kısa sürede, arkasında farklı devletlerin çeşitli menfaatleri gereği askeri/ekonomik/siyasi desteğini alan farklı iç grupların müdahaleleriyle kısa sürede bir “vekalet savaşı”na dönüştü. İlerleyen safhalarda ise, demokratik şekilde hak-özgürlük talebinde bulunanlar, zamanla meydanlardan kaybolurken, yerini silahlı farklı fraksiyonlara ait muhalif gruplar ile rejimin ortaklaşa eylemleri sonucu yaratılan kaosa bıraktı. 2015 sonrası süreçte ise, RF’nun Esad rejiminin yanında muhalif gruplara karşı doğrudan ve açık müdahalesi ve buna ABD ile Batı’lı koalisyonun Rejim unsurlarına yaptığı misilleme saldırıları takip ederek, farklı devletlerin de bizzat doğrudan müdahalelerine tanık olundu. Suriye krizi sürecine bakıldığında, sürecin gerek başlangıcında gerekse ilerleyen zamandaki dönüşümünde olsun, arka planında, farklı iç ve dış aktörlerin (çalışmada bahsi geçen) mevcudiyeti ile bunların menfaat ve amaçlarının bu zaman diliminde şimdiye kadar etkin olduğu anlaşılmaktadır.

Kissinger, Suriye’deki halk hareketinin de, tıpkı Mısır’da Tahrir meydanındaki hareketler gibi başladığını ancak sürecin farklı geliştiğini; Mısır’daki hareketin arka plandaki güçleri birleştirirken, Suriye’de ise, bin yıllık Sünni-Şii çekişmesini uyandırabilecek çatışmaların patlak verdiğine dikkat çekmektedir. Suriye’nin demografik çeşitlilik ve karmaşık yapısı, orada gerçekleşen durumu bölgenin diğer ülkelerinden farklılaştırmaktadır. Meydana gelen iç savaş ortamında, sürekli farklı çeşitlilikteki etnik ve dini/mezhep tabanlı gruplar müdahil olmuş, bölgenin kaderi ise, başkalarının kararlarına bırakılmıştır; dış aktörler iç savaş sürecine dahil olmuş; şiddet eylemleri artmış; sağ kalanlar ise, etnik ve/veya mezhepsel şekilde ayrılmış olan sığınaklara yerleşmişlerdir (Kissinger, 2014: s. 126; Didier, 2017: s. 6).

ABD kamuoyunda, Esad rejimine karşı olan hareketi, büyük oranda Mısır’daki Mübarek iktidarına karşı olan harekete benzetme eğilimi ağır basmıştır. Ayrıca Esad rejimine karşı olan hareket de, “demokrasi mücadelesi” olarak

tanımlanmaktaydı. Bu beklentinin nihai zirvesi ise, sonunda Esad rejiminin gideceği, onun yerine demokratik, kapsayıcı bir koalisyon hükümetinin geleceği yönünde idi. Hatta 2011 yılında ABD başkanı Obama bu beklentiyi, “Esad’ı kenara çekilmeye çağırarak” açık şekilde ifade etmişti. Esasında bu türden bir çağrının yerel muhalifleri hareketlendirmesi ve Esad’a karşı uluslararası desteğe öncülük etmesi gerekirdi. ABD’nin, BM de “politik çözüm” yönünde baskı yapması, Esad’ın kenara çekilmesi ve koalisyon hükümetinin kurulması yönünde baskı yapsa da, ortaya çıkan sonuç, veto yetkisi bulunan diğer üyelerin bu türden veya askeri önlemleri ve getirilen tasarıları boşa çıkarması ile birlikte, şaşkınlık ile karşılanmıştır. Böylece Suriye içindeki silahlı muhaliflerin elinde pek az demokratik - ve çok daha azı olmak üzere “ılımlı” unsur – kalmıştır (Özkan, 2019: s. 47; Kissinger, 2014: s. 126).

Arap Baharı etkisinin Suriye’de diğer ülkelerden farklı olarak, bir iç savaşa dönmesinin çeşitli nedenleri mevcuttur. Bu nedenleri şu şekilde sıralamak mümkündür; Orta Doğu ülkelerinin genelinde olduğu gibi Suriye’de mezhep farklılıklarının olması, ekonomik nedenler, baskıcı yönetim, muhalefetin güçlenmesi, rejimin muhalefeti ve ayaklanmaları sindirecek güçten yoksun olması, Nusayrilerin rejimi kaybetmek istememesi ve son olarak dış güçlerin Suriye üzerindeki politikaları şeklinde sıralanabilir (Aktaran: Ayvaz, 2020; s. 51; Baharçiçek, Ağır, 2020: 3,4).

Hem Irak harekatı sonucu demokrasi beklentilerinin boşa çıkmasının doğruladığı, hem de Ortadoğu’da Tunus’ta başlayıp Suriye ile devam eden sürecin – RF’nun iddia ettiği şekliyle “Arap Baharı” hareketinin “Batı destekli yönetim değiştirme” projesi parçası olduğu şeklinde değerlendirildiğinde, Enterline ve Greig’in de iddia ettiği gibi, dış müdahale veya destek ile gelen veya oluşturulmaya çalışılan demokrasi ya da demokratik hareketlerin kalıcı olmadığı veyahut başarı sağlayamadığını da, belirtmek gerekir (Aktaran: Öztürk, 2014: s. 125). Nitekim Suriye’deki otoriter Esad rejimine karşı demokratik hak talepleriyle Mart 2011’de başlayıp, ülke geneline yayılan sürecin önce iç savaşa, sonra da çok çeşitli ve farklı dış aktörlerin katılımıyla, stratejik bölgesel nüfuz alanı kurmaya dayalı vekalet savaşına evrilen şekli de bunu doğrular niteliktedir (Khashanah, 2014: s. 18). Bunda şüphesiz Suriye toplumunun ve rejiminin yapısının etkisi büyüktür. Protestoların toplumun nüfus olarak büyük çoğunluğunu oluşturan Sünni kesimde, Rejim ve onun

tarafında yer alan Aleviler ile diğer dini azınlıklara karşı yer almasına rağmen, gösterilerin başlamasından itibaren çatışmanın farklı toplumsal ve dini boyutlarının oluştuğuna vurgu yapılmaktadır. Bölgesel ve uluslararası koalisyon veya müttefiklerin de dahil olmasıyla süreç, hızla Büyük Güçler arasındaki vekalet savaşına doğru evrilmiş ve bu durum sebebiyle, özellikle 2015 yılında Vaşington ile Moskova arasında başlayan uyuşmazlık çözümüne dair görüşmelerde de, bazı engellerin ortaya çıkmasına yol açmıştır (Didier, 2017: s. 4).

Parker’a göre, esasında Suriye krizindeki gelişmeler, RF ve İran’ın da sürece yaklaşımı değerlendirildiğinde, özellikle bölgede, Suudi destekli Sünni radikal mezhepçi terörizmine karşı, RF’nun yanına Şii iktidarlara sahip İran, Suriye ve Irak’ı da alarak ilk bakışta görünür olmayan “yumuşak bir müttefiklik” geliştirdiği tahlil edilmekte ve Moskova’nın her zaman olduğundan daha da yakın durarak, İran’ı Ortadoğu’da uyandırılmaya çalışılan ve RF’nun menfaatlerini tehdit eden Sünni radikalizme karşı “doğal bariyer” şeklinde değerlendirmeye çalıştığı şeklinde değerlendirilmektedir (Parker, 2015: s. 1). Bu noktada Irak’a yapılan hareket sonrasında RF, ABD’nin uzun yıllar Irak’tan çıkmayacağını ve burada üsler kuracağını değerlendirerek, bir sonraki basamak olarak, Suriye’yi de kaybetmek istememiştir. Ayrıca arka plandaki unsurlardan bir diğeri ise, Suudi desteğiyle bölgede uyanan Sünni mezhepçi radikalizme karşı, İran-Suriye-Irak üçlüsü ile birlikte Moskova’nın – kendi güvenliğine ilişkin menfaatleri gereği - bir “set” oluşturma çabası olduğu gözlemlenmektedir.

En başta Suriye iç savaşına doğrudan karışmamış olsa da, bölgenin stratejik önemi nedeniyle, özellikle 2015 Mart’ında Rejimin pekçok büyük şehri DEAŞ ve onu destekleyen yabancı radikal muhalif güçlere kaybetmeye başlaması sonrası, Eylül 2015 tarihinde, RF, resmi olarak doğrudan Suriye iç savaşına askeri müdahale kararı alarak, rejimi İran ile desteklemeye başlamasından itibaren süreç, hızla DEAŞ unsurları ile birlikte aynı zamanda muhaliflere de, karşı işlemeye başlamıştır. Nitekim Kasım 2016’da Putin tarafından imzalanan RF Dış Politika Konsepti Belgesinde; “dış müdahale”nin Suriye’deki gerginliğin, yükselen “radikal” unsurların esas sebebi olduğu ifade edilmekteydi. Bu belgede bu türden hareketleri ve unsurları sınırları dışında durduramadığı takdirde en sonunda RF’na da zarar

verme ihtimali ortaya çıkacağı için, Kremlin'in Suriye ve Ortadoğu'daki varlığını güçlendirmesine dair hedefin de altı çizilmekteydi (Cerulli, 2019: s. 6).

RF'nun 2016 tarihli belgesine bakınca, ABD'nin 9/11 sonrası "önalıcı darbe" yaklaşımına benzer şekilde, "düşmanı sınırların dışında, çıktığı bölgede karşılama" mantığı görüldüğü söylenebilir. Belki de, Putin'in bölge ve Suriye özelindeki "pragmatist" politikaları için bir "meşrulaştırma aracı" olması anlamında da ABD'nin Bush dönemi Irak harekatı ile benzerlik kurulabilir. Bu açıdan belgedeki ifadeleri iç siyaset açısından da değerlendirdiğimizde içeriye "güvenlik tehdidi algısı" oluşturmaya çalıştığı da değerlendirilebilecek unsurlardan biridir.

3.2. RF'NUN SURİYE'DE İZLEDİĞİ DIŞ POLİTİKA

Suriye'de hükümet karşıtı protestolarla başlayan olaylar, zamanla küresel güvenlik boyutu kazanarak, küresel ve bölgesel güçlerin çatışma alanına evrilmiştir. RF en başta desteklese de, bu hareketlerin derin ve köklü ilişkiler geliştirdiği Suriye rejimini de etkilemesi ile beraber, harekete karşı olan pozisyonunu değiştirmiştir. RF'na göre bu hareketler - tıpkı Renkli Devrimlerin de arkasında ABD ve Batılı müttefiklerinin olduğunu düşündüğü gibi - ABD'nin Ortadoğu'da RF'nun nüfuzunu/etkisini, özellikle de Suriye, Libya, Mısır gibi ülkelerle kurduğu askeri ve ekonomik ilişkilerini yok etme amacı taşıdığını ileri sürmektedir (Renz, 2019: s. 186; Katz, 2012: s. 1; Aktaran: Yılmaz, 2020: s. 87; Dalar, 2017: s. 170; Erşen, 2017: s. 161).

Nitekim Putin'de, önce 2011'de Mübarek'in gidişinde ve sonrasında Kaddafi'nin düşüşü ile devam eden Arap Baharı sürecinde, sosyal medyayı kullanarak meydanları dolduran ve birtakım idealist değerleri benimsemiş genç kitlelerin biraraya gelmesinin arkasında, bu kitlelerin "Batı'lı değerleri" savunan örgütlenme ile harekete geçirildiğini düşünmektedir (Lourie, 2017: s. 196).

RF'nun Suriye politikası, tarihsel açıdan - zaman zaman ilişkilerin yoğunluğu azalma göstermiş olsa da - uzun vadeli bir işbirliğine işaret etmekte, çok ciddi anlamda Suriye Rejimi (kullanıma sunulan hava ve deniz üsleri) ve RF devleti tarafından Rejimin Sovyetler döneminden beri birikmiş borçlarının (Putin ve Esad'ın 2005'teki görüşmesi sonrası liderler, Suriye'nin 13,4 milyar \$'lık borcunun % 73'ünün silinerek 3,6 milyar \$'a düşürülmesi konusunda anlaşmışlardı ve bu anlaşma

pek tabii olarak aynı zamanda Suriye'nin yüklü bir Rus silahı alımı taahhüdünü de içeriyordu) silinmesi (Wlodkowska-Bagan, 2017: s. 28) gibi imtiyazlar verilebilmektedir. Bu durum ise, RF'nun her ne kadar Suriye coğrafyasında da rasyonel ve pragmatist şekilde politikalarını uygulamaya koyduğunu görsek de; Suriye ile olan ilişkilerinin derinliği ve yoğunluğu kısa dönemli-kısa süreli kazanç üzerine de kurulu olmaktan uzaktır.

2011 yılında başlayan silahlı mücadele, ilk başlangıçta rejim güçleri ve muhalif kanat Özgür Suriye Ordusu (ÖSO) arasında yer almaktaydı. RF, Kasım 2011 ortaları ve devamında, farklı filolardan 3 savaş gemisini Suriye'nin Tartus Limanı'na göndermiştir. Daha sonraları, Hmeymim Hava Üssü de koruma kapsamına alınmış; kıyı şeridinde kurulu bulunan S-300 ve S-400 hava savunma sistemlerine “hava savunma” görevlerine destek olmak için, “Variag” ve “Moskva” savaş gemileri de iştirak etmiştir. Bu Rus gemileri gönderildikten sonra, RF sahip olduğu tek uçak gemisi Amiral Kuznetsov'u da, Suriye'ye intikal ettireceğini basına bildirmiş ve Kuznetsov bölgeye intikal ettirilmiştir (İşyar, 2018: s. 144; Delanoe, 2020: s. 115). Bu türden bir kuvveti Suriye kıyılarına getirmek, aslında Suriye rejimine ve bölgedeki RF politikalarına karşı olan Batılı devletlere karşı, kuvvetli saldırgan realist bir mesaj taşımaktadır .

2013 yılında, Şam'ın askeri baskıyı içeriden püskürtmek için kullandığı iç kaynaklar, yavaş yavaş tükenmiştir. Silahlı muhalefet, toprak kontrol bölgelerini yalnızca radikal İslamcıların Irak'tan ülkeye giriş yaptığı kuzey ve doğusunda değil, aynı zamanda merkezi yoğun nüfuslu bölgelerde de genişletmiştir. Suriye ordusu, kentsel ortamlardaki muharebe taktiklerine hazır olmadığından dolayı, kademeli olarak savunma eylemlerine geçerek, başkente uzak yaklaşımları, stratejik kavşakları ve önemli ulaşım iletişimlerini korumaya odaklanmıştır (Aksenyonok, 2019).

Lübnan Hizbullahı birimlerinin katılımıyla birlikte Irak, Afganistan ve Pakistan'dan Şii milislerin katılımı da dahil olmak üzere İran'dan doğrudan askeri yardım toplanması, hayati merkezlere doğru ilerlemeyi geçici olarak yavaşlatmayı mümkün kılmış, ancak toplumlar arası etkileşimi şiddetlendirmiş ve çatışmaya özel bir ağırlık vermiştir. 1980'lerin ortalarından itibaren, Suriye ile yakın ilişkiler kuran İran, yıllar süren bölgesel çalkantılarda, Irak ve Lübnan'da kendine yer edinmeyi ve kontrolü altında geniş bir askeri altyapı oluşturmayı başarmıştır. İranlılar, Suriye

topraklarını, Suudi Arabistan'a muhalefete ve İslam dünyasında liderlik iddialarına dayanan ulusal güvenlik stratejilerinde kilit bir bağlantı olarak görmektedirler (Aksenyonok, 2019). Bu dönemde yaşanan ikinci bir gelişme de, Irak'ta faaliyet gösteren ve kendisini Irak-Şam İslam Devleti (DEAŞ) olarak tanımlayan örgütün, Suriye'nin Rakka şehrini başkent ilan etmesidir. Burada DEAŞ'la mücadelede yetersiz kalan Esad rejimi, kuzey bölgelerini PYD'ye bırakmış, DEAŞ'la mücadelede PYD Batılı güçlerin en önemli müttefiki olmaya aday olmuştur (Askeroğlu, 2020; s.2).

Suriye karşıtı ülkeler, Esad ve Baas rejimini devirmek için, uluslararası destekli operasyon üzerinde tartışırken, buna bağlı olarak Suriye'de rejime en yakın desteği veren ülkelerden biri İran'a hava harekatı düşünülürken, kısacası RF'nun güney tarafında kaos hüküm sürerken: RF, tüm bunlara karşı-hamle olarak önemli bir karar almıştır. 30 Ocak 2012 tarihinde, RF Hava Kuvvetleri Sözcüsü Albay Vladimir Drik Rus Devleti'nin kararını kamuoyu ile paylaşarak; "Rus stratejik filosu, Atlas ve Pasifik Okyanuslarıyla, Kuzey Buz Denizi'nin yanı sıra Karadeniz Bölgesini de devriye kapsamına alacaktır" demiştir. (Aktaran: İşyar, 2018: s. 145).

Dönemin Başbakanı Putin, 2012 yılında yazmış olduğu bir makalesinde, Ortadoğu'da iki angajmanlarının olduğunu ısrarla altını çiziyordu:

- İran'a yönelik bir askeri harekate karşı İran'ı savunmak,
- Suriye ve diğer ülkelerde rejim değişikliği baskılarını engellemek...

Putin'in kaleme aldığı makalede, angajman kurallarını açıkça yazarak, Suriye ve İran'a olası "dış" müdahalenin sonuçlarının sorunun "uluslararası güvenlik sistemine" (İşyar, 2018: s. 148) sirayetine kadar gidebileceğinin mesajını vererek, aslında RF'nun da, olası müdahalelere cevap vermekten kaçınmayacağını dolaylı bir ifadesi yer almaktaydı. RF Başbakanı Putin, güney sınırı İran'a bir harekate kesinlikle izin vermeyeceklerinin altını çiziyordu. Çünkü İran, RF için son kale olarak görülmektedir.

Haziran 2012 tarihinde RF Dışişleri Bakanı SergeyLavrov yazdığı makalede, Suriye'de özellikle ABD ve Batı tarafından rejimi suçlayan, kınayan ve dolaylı ya da doğrudan hedef alan müdahalelere dikkat çekmiştir:

“Suriye’deki rejimi değiştirme çabaları, daha büyük bir jeopolitik oyunun parçasını teşkil eder. İran’ı hedef alan bu oyunun içinde başta ABD, NATO lkeleri, İsrail ve menfaatleri doğrultusunda bazı başka bölge ülkeleri yer almaktadır” (Lavrov, 2012).

2012 senesinin takip eden sürecinde, Tartus limanındaki Rus binaları, askeri s haline getirilmiş; RF’nun Suriye’de yer alan eski dinleme istasyonu yenilenerek, 2 yeni radar istasyonu da eklenmişti. Her ne kadar BMGK’dan RF – Çin bloğu tarafından veto edilmiş ve edilecek olsa da, her şeye rağmen, muhtemel “uçuşa yasak” bölge ilanının akabinde dış müdahale olabileceği düşüncesiyle RF, Suriye hava sahasının korunması amacıyla, çeşitli ve etkili hava savunma sistemleri göndermiştir. Hava savunma sistemleri dışında 36 tane Yak-130 savaş uçağı, Karadeniz Filosu’nda görevli 2 tane Rapucha sınıfı tank çıkarma gemisi gönderilmesi kararı alınmış ve bunun yanında muhtemel nokta operasyonlar için belirli sayıda özel birlik gönderilmesi planlanmıştır. Tüm bunlar göstermektedir ki, aslında RF’nun tam anlamıyla Suriye’ye müdahale ettiği 2015 yılı öncesi ve hatta 2012 tarihinde de, bölgede caydırıcılık sağlamak ve konu ile ilgili kararlılığını özellikle ABD nderliğindeki “Batı”lı koalisyon ve müttefiklerine sergilemek amacıyla Suriye bölgesindeki duruşunu yansıtmaktadır (İşyar, 2018: s. 158).

RF’nun Suriye’ye yönelik dış politikası, 2012-2015 arasında, öncelikle büyük oranda diplomatik girişimlerle başlamış, süreç içerisinde bu açık bir askeri müdahaleye dnşmştir. Moskova açısından Suriye krizindeki durum açıktır: “Esad Suriye’nin mevcut meşru yöneticisidir ve tekrar bölgeye düzenin geri gelmesi, kendilerini yönetenleri seçen Suriye halkının elindedir, uluslararası toplumun değil”. Sürecin başlarında, 2013 yılında, RF’nun Suriye’deki diplomatik hamleleri (Esad’ı Kimyasal Silahlar anlaşmasına katılmaya ve rejimin kendisinde bulunan kimyasal silah stoklarını ABD ve uluslararası toplumla işbirliği içinde azaltılması yönünde ikna etmesi) ABD ve müttefiklerinin Esad kimyasal silah kullandığında ona doğrudan müdahalesini engellemiştir (Hicks vd., 2017: s. 55).

2013 yılında El-Kaide’den ayrılan DEAş, 2014 yılında “halifelik ilanı” ile “Roma Ordularına karşı cihad ilanı” ile Suriye iç savaşında ne çıkmıştır. İlk başta sessiz kalan devletler, daha sonrasında örgütün terör faaliyetlerini arttırması ve etki coğrafyasını (zellikle siber propagandanın da etkisiyle topladığı yabancı militanlar ile) hem Suriye içerisinde hem de dışarıda genişletmesiyle, Suriye iç savaşı tarafı

olan yerel ve dış aktörler de hem DEAŞ hem de birbirleriyle farklı bölgelerde egemenlik mücadelesine başlamışlardır. Bu durum, ABD'nin Suriye'ye müdahalesini de tetiklemiştir, ancak burada Obama Yönetimi hedef değişikliğine giderek, Esad rejimi yerine DEAŞ'la mücadeleye yönelmiştir. Burada DEAŞ'a karşı yürütlen mücadelede sınırlı sayıdaki hava kuvvetiyle Koalisyon güçlerine liderlik etmiş, Suriye muhalefetine olan desteğini de çekerek, DEAŞ'a karşı karada mücadele edecek PYD'yi desteklemeye başlamıştır. Esad rejimine zaman zaman hava operasyonlarını gerçekleştirse de, faaliyetlerini Fırat'ın doğusuyla sınırlı tutmuştur (Askeroglu, 2020; Göker, 2017: s. 29).

Bu süreçte Suriye'de vekalet savaşının da başladığı görülmektedir. Geraint Hughes, Suriye iç savaşının dışarıdan dolayı ya da doğrudan müdahil olan devletlerin birbirlerine karşı oluşturdukları iki uluslararası Blok üzerinden bir vekalet savaşına dönüştüğünü iddia etmektedir. Buna göre, bir yanda RF'nun liderlik ettiği Suriye-İran-Hizbullah'tan oluşan, "Batı ve İsrail Karşısı" Muhalif İtilaf devletleri grubu diğer yanda ise, Suriye'de Esad rejimine her halükarda karşı çıkan, muhalif grupları destekleyen, ABD'nin önderlik ettiği Batı (Türkiye ise her ne kadar Rejim karşıtı politikalar izlese de bir yandan da RF ve İran ile diplomasi açısından Astana sürecini de işletebilmektedir; ayrıca Suriye ile de coğrafi açıdan güvenliğinin sağlanmasının zor olduğu uzun bir sınır hattını paylaşmakta ve bu yüzden Suriye iç savaşı doğrudan Türkiye'nin de hem iç hem de sınır güvenliğini ilgilendiren bir mesele haline gelmiştir) ittifakı oluşmuştur (Hughes, 2014: s. 527 vd.; Orhan, 2018: s. 105-106).

Farklı devletlerce farklı menfaatlere göre eğitilip donatılan vekil yapılar, sahada farklı alt kategorilere ve fraksiyonlara ayrılmışlar ve hatta DEAŞ'la mücadele ettikleri gibi, birbirleri ile de menfaatleri gereği çatışmışlardır. Örneğin NATO müttefiği olan Türkiye'nin eğitip donattığı Esad rejimine karşı savaşan ÖSO ile NATO'ya taraf devletlerce desteklenen YPG, çatışma sahasında mücadele etmişlerdir. Her iki vekil yapı da, başta DEAŞ unsuruna karşı kurulmuş gözükürken, daha sonrasında bölgede çakışan menfaatler ve bölge kazanma mücadelesi sonucu, süreç içerisinde, Türkiye'nin YPG'yi terör örgütü ilan etmesine, Batı ve ABD'nin de ÖSO'nun içindeki bazı unsurlar sebebiyle verdiği destekten uzaklaşmasına yol açmıştır. Bu süreçte yaptığı karma savaşın amaçlarından biri olan NATO'da "çatlak"

açma ve bölgedeki faaliyetini azaltma fırsatını gören RF, müdahil olmuş (Göker, 2017: s. 29), Türkiye'ye yakın durmuş, ortak devriye faaliyetleri, geliştirilen diplomatik süreçler gibi hamlelerle bunu gerçekleştirmeye çalışmaktadır.

RF ordusunun silahlı muhalif gruplarla, özellikle DEAŞ, Jabhat al-Nusra ve Jaysh al-Islam gibi terör örgütleriyle mücadeleye katılımı, Moskova'nın terörle mücadeledeki ağırlığının artması, Moskova'nın dünyadaki siyasi karar alma süreçlerinde ana oyuncularından biri olmasını sağlamıştır (Ar-rifai, 2021: s.7). 2015 yılında, DEAŞ'ın Suriye'de geniş bir alanı kontrolü altına alması ve Rejimin de ciddi kayıplar vermesini takip eden süreçte, Rejimin yardım çağrısına cevaben DEAŞ unsurlarına karşı hava harekatı başlatarak uzun aradan sonra RF, Ortadoğu coğrafyasına “doğrudan” geri döndüğünün mesajını açık olarak vermiş olmaktadır. Burada özellikle vekalet savaşını da içeren şekilde karma savaş unsurlarının ortaya koyduğu sonuçlardan biri de, Suriye'deki Rus hava harekatının sadece DEAŞ ile sınırlı kalmayıp, o dönemde ABD desteğini alan ÖSO unsurlarını da kapsadığına dair iddialar olmuştur (Orhan, 2018: s. 105). DEAŞ'la mücadele ederken karşı tarafın unsurlarının da vurulduğu iddiaları, hem RF hem de ABD için uluslararası basında yer almıştır.

Aslında iç savaşta gidişatın Rejime dönmesini sağlayan büyük gelişme, RF'nun 26 Ağustos 2015'te imzaladığı, Suriye'ye Rus Hava unsurlarının gönderilmesini düzenleyen anlaşmanın duyurulması olmuştur. Buna göre, Rus savaş uçakları Lazkiye'deki Hmeymim hava üssünde bölgedeki barış, huzur ve istikrarın yeniden temini için konuşlandırılıyordu. Buna karşılık Suriye hükümeti, Hmeymim ve çevresindeki araziye RF'nın kullanımına ücretsiz şekilde sunmuş, RF'dan Suriye'ye gönderilecek her türlü malzeme, silah, mühimmata vergisiz giriş imkanı getirilmiştir (Yılmaz, 2019: s. 261). 2015 tarihindeki bu anlaşma ile RF, fiilen tarihte ilk kez Arap dünyasındaki bir savaşa askeri yönden müdahale etme kararı almış oluyordu (Trenin, 2018: s. 52).

Temmuz 2015'te RF'nun doğrudan Suriye'ye askeri güç gönderme kararı alması sonrası, Moskova'da İran Devrim Muhafızları Komutanı General Süleymani ile görüşme gerçekleşmiş, devam eden süreçte Lavrov'un Tahran'ı ziyareti ve Humeyni ile görüşmesi sonrası açıklanan İran ve Moskova'nın Suriye sürecindeki “koordinasyonuna yapılan vurgu” ile İran bölgeye – İran Devrim Muhafızları

danışmanlığında - Irak ve Afganistan'dan pekçok Şii milis gücü, İran'ın Lübnan'daki uzantısı Hizbullah gibi yapılar açık şekilde Suriye'deki Rus (hava güçlerinin) unsurlarının yanında bir “kara gücü” anlamında destek veren yan gruplar olarak gönderilmişlerdir. RF daha önce Afganistan ve Kafkasya'daki operasyonlarından ders almış şekilde kayıpları halinde Rus basınında oluşacak tepkileri de dikkate alarak kara gücünü doğrudan müdahale anlamında sınırlı tutmuştur: yaklaşık 3000-4000 civarında öncelikli olarak hava üssünü korumaya yönelik Rus Askeri (Özel Birlikler, Çıkarma birliği, Komandolar ve Kara Birliklerinden karışık olarak ikmal edilmiş) personelin yanında, T-90 Ana Muharebe Tankları, 152 mm'lik toplar ve S-400'ü de içeren modern hava savunma sistemleri sahada yer almıştır (Trenin, 2018: s. 58-59, 67).

RF'nun burada uyguladığı konsept, ABD'nin konsepti ile aynı sayılır. Yani, kendi kara güçlerini sahaya sürmeden, vekil savaşçıları arkadan desteklemek şeklinde belirtilebilir. Bu konseptte, hem daha az zaiyat verilmekte hem de sahada personel bulundurulmadığından, onların lojistik destek problemleri de azalmaktadır.

Bunun yanında, doğal olarak sahadaki personel kayıpları da azalmaktadır. Federasyon Konseyi Savunma ve Güvenlik Komitesi Başkanı Viktor Bondarev, basın servisi aracılığıyla yaptığı açıklamada, “Şu anda Silahlı Kuvvetlerimizin Suriye'deki kayıpları 112 kişidir, bunların neredeyse yarısı An-26 faciası ve düşürülen Il-20'den kaynaklanmaktadır. Sekiz uçak, 7 helikopter ve muhtemelen 1-2 zırhlı personel taşıyıcı ve zırhlı araç teçhizatın kaybolduğunu ” belirtmiştir. Bondarev, Suriye'deki kayıpların, Afganistan'daki savaşın ilk üç yılında kaybedilenlerden önemli ölçüde daha az olduğunu ifade etmiştir; belirtilen süre içinde Afganistan'da yaklaşık 4.8 bin asker ölmüş ve en az 400 zırhlı personel taşıyıcı ve piyade savaş aracı, 97 helikopter, 60 tank ve 15 uçak kaybedilmişti (2018).

RF, bu süreçte bir yandan İran'ı da masaya katarak, 2016 yılında, önce RF-Türkiye-İran üçlüsünü oluşturmuş; hem Nusra Cephesi-YPG-DEAŞ unsurlarını dışarıda bırakan ateşkes sürecini başlatmış, hem de devamında Astana sürecini başlatmıştır. Bu kapsamda, RF tarafından DEAŞ sonrası Suriye'de devam eden çatışmalara son verilmesi amacı çerçevesinde siyasi aşamaya geçilmesi için “yol haritası” belirlenmeye çalışıldığı görülmektedir. Bu noktada, RF'nın başta “inişli çıkışlı” siyasetine benzeyen Türkiye ile olan ilişkileri, Suriye sürecinde “yarı ortak”

şeklinde evrimleştirerek, kendi safına yaklaştırabilmesi - özellikle bölgede gözettiği pragmatist politikaların da ciddi katkısı sayesinde – büyük başarı olarak nitelendirilebilir (Trenin, 2018: s. 72, 84, 104; Rodkiewicz, 2017: s. 35-37; Orhan, 2018: s. 107).

Andrei Kortunov’a göre, Orta Doğu bölgesindeki Rus politikası, nispeten küçük bir maddi kaynak yatırımı ve minimum savaş kaybıyla muhtemelen Putin'in son yıllardaki en dikkate değer uluslararası başarılarından biri olarak kabul edilebilir. Rusya'nın Suriye'deki operasyonunun sonuçlarını, ABD ve müttefiklerinin 2003'te Irak'a müdahalesinin sonuçlarıyla karşılaştırsak, Rusya'nın başarıları daha da etkileyici görünmektedir (Kortunov, 2019).

Aksenyonok’a göre, RF, yıllarca süren askeri çabalarla, Suriye operasyonu için aşağıda belirlenen stratejik hedeflerin çoğuna ulaşmıştır:

- Suriye'de şiddetle istenen rejim değişikliği durdurulmuştur;
- Tüm bölgenin daha da istikrarsızlaşmasıyla, radikal İslamcıların iktidara gelmesi ve militan İslamcılığın RF topraklarına taşınması önlenmiştir;
- Terörist bir örgüt olarak DEAŞ'ın ve askeri altyapısının yenilgiye uğratılması ve RF'nun talep ettiği ortak bir terörle mücadele koalisyonu oluşturmak mümkün olmamakla birlikte, RF ve ABD, DEAŞ'a karşı mücadelede ayrı ayrı olsa da, harekete geçmiştir;
- Suriye topraklarının üçte ikisinden fazlası, Suriye hükümetinin kontrolüne geri verilmiştir;
- Rus filosu için tarihsel olarak önemli olan Akdeniz'in doğu kesiminde, RF'nun konumlanmasypekiştirilmiştir;
- RF'nun bir dünya gücü olarak statüsü teyit edilmiştir (Aksenyonok, 2019).

RF'nun hava operasyonları kapsamında Suriye'ye askeri müdahalesi, ekonomik anlamda, günlük 4 milyon \$; yıllık ise, 1.5 milyar \$ gibi bir maliyet çıkarmasına rağmen, RF'nun bütçesi için – kazanımları da göz önüne alınırsa - “makul” ve idare edilebilir düzeyde görmek mümkündür. Dahası bu harcamalar, ABD'nin Irak'ta harcadığı (yıllık 1.4 trilyon \$) ile kıyaslandığında, oldukça cüzi

görülmektedir. Ayrıca Suriye müdahalesi, Rus silah sistemleri için güçlü bir pazarlama alanı yaratmış ve Moskova'nın bölgesel anlamda devletlere destek sağlayan siyasi arabulucu aktör olması, çok ciddi "kazanç"lar olmuştur. SSCB döneminden beri, uzun süredir Arap liderlerin bölgede "etki sahibi aktör" olarak görmediği RF'nun politik desteği, onların tekrar en önde gelen seçenekleri arasına girmiştir. Ayrıca Trenin'e göre, ekonomik kayıp/kazanca dair olan hesaplar bir yana, RF'nun küresel itibarına yaptığı etkiyi, sağladığı ivmeyi ölçmek ise, gerçekten çok zordur. Ancak bunun etkilerini, küresel seviyede gerçekten de gözlemlemek mümkündür (Trenin, 2018: s. 79; Wlodkowska-Bagan, 2017: s. 35; Alsaadi, 2017: s. 22).

Suriye'ye müdahalenin ekonomik yönü düşünüldüğünde, Rus savunma şirketleri ve özel askeri şirketlerin çok büyük karlar elde ettiği ifade edilmektedir. Son altı yıl süresince savunma şirketleri, Suriye'deki iç savaşa aktif olarak katılmışlar ve Sovyet döneminden kalma silahların daha fazla satılabilmesi için, yeniden testlerini yapmışlardır. Sadece 2019'daki Rus silah satışlarının hacmi, 8,5 milyar dolara ulaşmış olup, 2020 ve 2021'de işlemlerin değeri, 51 milyar dolar olarak bildirilmiştir. Silah satışlarının, Suriye savaşı sırasında Rus silahlarının sahadaki etkinliğine ikna olan ülkelere yapıldığı ifade edilmektedir (Ar-rifai, 2021: s.5).

Moskova'nın Suriye'deki iç savaşta Esad rejimini tam ve artarak desteklediği görülmektedir. Bunun üç nedeni vardır: Birincisi, Esad rejiminin gitmesi sonrası, onların inandığı gibi demokratik bir rejimin gelmesi yerine, Moskova'nın da asla istemediği –muhtemelen Batı'nın da istemeyeceği – sadece Batı karşıtı olmayan, aynı zamanda Rus karşıtı da olan radikal Sünni rejimin iktidara gelebilme ihtimali söz konusudur. Buna örnek olarak ise, ABD'nin öncülük ettiği Afganistan, Irak ve Libya operasyonlarının sonrasında her üçünde de aynı olumsuz sonuçların alınması verilebilir. Moskova, aynı durumun, ABD'nin çekilmesi sonrası kaçınılmaz şekilde Suriye'de de yaşanmasından korkmaktadır. İkinci olarak, gerek Obama gerekse Trump döneminde olsun, Moskova'ya göre, ABD yönetimi, gerçekte Esad yönetimini ciddi şekilde düşürmek veya kalıcı sonuçları olan operasyon yapmayı istememiştir. Bunun sebebi de, hem ABD iç siyaseti (seçim süreci, muhtemel operasyonun maliyeti vs..) hem de böylesi bir manevra sonrası yeni gelecek rejim ile İsrail ilişkilerinin muhtemelen olumsuz etkilenebileceği beklentisidir. Nitekim bizzat

İsrail bile bu açıdan net bir karar verememiştir. İsrail'in muhaliflere destek vermesi Hizbullah'a olan tedarik zincirinin kopması ve İran'ın daha da izole hale gelmesi anlamını taşımasına rağmen, İsrail yönetimi Esad sonrası dönemde gelecek rejimin İsrail'e daha da düşmanca politikalar üretme eğilimine girebileceği endişesi taşımıştır (Martini vd., 2013: s. 2; Katz, 2012: s. 4-5).

Eğer Vaşington, Esad rejimini devirecek operasyonu ciddi şekilde istemiş olsaydı, bunu -BMGK'nın onayı olsun ya da olmasın – Irak'ta daha önce yapmış olduğu gibi yapabilirdi. Üçüncüsü, Moskova'ya göre, 1990'ların ortalarından beri ideolojik/mezhepsel anlamda Suudi Arabistan yayılmacı politikalar izlemektedir. Suriye'de İran'a yakın duran azınlık Esad rejimi gittiği takdirde, muhtemel Suudi'lere yakın Sünni rejimin gelme olasılığı vardır (Katz, 2012: s. 4-5).

Obama döneminde, Suriye özelinde muhtemel Suriye operasyonu sonuçlarının İsrail devleti ile olan sorunlara negatif etkisi olabilme ihtimali ve iç siyasetteki seçim, ekonomi gibi konuların öncelikli oluşu ayrıca operasyonun maliyetinin anlatımı ile seçim döneminin çakışacak olması gibi hesaplarla rafa kaldırılmış, BMGK ile “ekonomik yaptırım” kararı alınmasına çağrı yapılması ile yetinilmişti. Trump döneminde ise, Obama dönemine göre daha reaktif davranılmıştır: rejim karşısında eğitim/askeri mühimmat seviyesinde destek verilmiş ancak doğrudan asker unsuru gönderilmemiş, ilerleyen süreçte rejimin uyarılarına rağmen devam eden saldırı faaliyetlerine karşılık olarak müttefiklerle Doğu Akdeniz'deki donanmalardan yapılan ani ve yoğun Tomahawk seyir füzeleriyle stratejik rejim hedefleri (Şayrat hava üssü dahil) vurulmuştur (Drogin, Cloud, 2017: s.2).

Fakat tüm bu hamlelere rağmen, ABD'nin yine de bölgede tam anlamıyla ciddi bir yaklaşım sergilemediğini görüyoruz. Bu dönemde, Trump yönetiminin, Suudilerle artan siyasi-ticari ilişkilerinin tesiri de olmuş olabileceği dikkate alınmalıdır. Buna göre, ABD'nin asıl amacının, Suriye'de rejimin düşürülmesi değil, sadece RF ve Türkiye'ye karşı belirli bir “denge”nin oluşması için yapılmış hamleler olarak da değerlendirmek mümkündür. Nitekim ABD'nin bu dönemde rejime karşı eğitim verdiği/askeri yardım yaptığı unsurların, ülkenin petrol bölgelerinde tutunmuş olması durumuna bu açıdan yaklaşılabılır. Petrol sahaları ve bazı stratejik noktaların ABD'nin destek verdiği unsurlarca tutulmuş olması, başta RF'nin desteklediği

Rejim’e zarar vermekte, devamında da Türkiye’nin desteklediği muhalif gruplar ile doğrudan Türkiye’nin güvenliği ve menfaatlerine aykırı bir oluşum meydana getirilmiş olmaktadır.

Belki de Suriye savaşı için RF’nun, sadece Afgan savaşından beri görülmüş en büyük “askeri yığınağı” sergilemesi açısından değil, yürüttüğü askeri operasyonun karakteristiği açısından da, bazı “benzersiz” özellikleri olan askeri destek ve faaliyete burada ayrı bir parantez açmak gerekir. Buna göre, RF’nun Suriye’deki askeri varlığı ve faaliyeti daha öncekilere hiç benzemeyen bazı karakteristik özellikler taşımaktadır. İlk olarak, bu savaş, ciddi mesafe içeren bir savaştır. Çünkü RF, hiç bir ortak sınırı bulunmayan Suriye devleti sınırları içerisinde askeri faaliyet yürütmektedir (Lavrov, 2018: s. 55). İkincisi, deniz güçleri arada katılsa da, Rus kara güçlerinin sahada olmadığı, bunun yerine çok ciddi şekilde Rus hava gücünün etkin olduğu bir savaştır. Üçüncüsü, RF, karada kendi birlikleri olmadığı için, “Rus olmayan” kara unsurları ile desteklenmektedir, bu yüzden hareket alanında operasyonel bir koalisyon söz konusudur. Sonuncusu ise, Trenin’e göre bu savaş, diplomatik sürecin işleyişine çok bağlı şekilde olması sebebiyle, “kısıtlanan” bir savaştır. Ukrayna ile Suriye savaşı açısından önemli bir ayrıma dikkat çeken Trenin, RF’nun Ukrayna’ya müdahalesi, doğrudan RF’nun hem sınır hem de iç güvenliğine yönelik “acil müdahale gerektiren-stratejik” kategoride tasniflenir ve “işgalcilere” karşı-taarruz olarak nitelendirilirken; RF’nun Suriye müdahalesini ise, daha farklı karaktere sahip, “saldırgan” ve “engelleyici/önleyici” tarzda olduğunu ifade etmektedir (Trenin, 2018: s. 54-55; Trenin, 2020: s. 32-33).

Özellikle Suriye’de DEAŞ saflarında savaşan ve örgüte RF ile eski Sovyet ülkelerinden katılan pekçok yabancı savaşçının, RF sınırları içerisine nüfuz etmeden etkisiz hale getirme anlamında RF’nun 2015’teki müdahalesini, “önleyici hareket tarzı” olarak değerlendirmek mümkündür (Wlodkowska-Bagan, 2017: s. 37).

RF’nun Suriye savaşı, “kısıtlı” bir savaş olarak, genelde tam açık verilere/sonuçlara/getirilere ulaşılmadan (ulaşılması beklenmeksizin) bitebilecek türde bir savaştır. Batı’nın ise bakış açısı, genelde “düşmanı yen, ülkede güvenlik ve düzeni sağla, askerleri evlerine geri çağır” türünden bir yaklaşımdır (Hamilton, 2020: s. 140). Bu açıdan Moskova, zorlu, düşük seviye çatışmaların olduğu ve

çatışmaların açık bir sonucu veya getirisinin olmadığı bu ortamdan memnundur (Wlodkowska-Bagan, 2017: s. 37).

Dikkat çekici olan; Trenin'in RF'nun Suriye'ye müdahalesininin “önleyici” karakteri olduğu ifadesinin, ABD'nin 9/11 sonrası küresel boyuttaki terörizmle mücadelesi kapsamında başvurduğu terminolojik tanım olan “önalıcı darbe” doktrinini çağrıştırmasıdır. RF'nu Suriye'deki askeri varlığının gerekçelerinden biri, “Suriye'deki radikal-köktenci grup hareketlerinin, hücre yapılanmalarının ve dahası RF vatandaşı olan azınlıklara mensup, Suriye'deki yabancı teröristler vasıtasıyla RF sınırlarının içine sıçramasına dair duyduğu endişe” (Magen, 2013: s. 26-27) ve dışarıya karşı meşruiyet zemini oluşturma çabasıdır. Bu nedenle, ABD'nin 9/11 sonrası dönemde kullandığı söylem ile RF'nun Suriye müdahalesi için kullandığı bazı gerekçelerin birbirine benzediği görülmektedir. Nitekim 1-3 Eylül 2004 tarihinde yaşanan Beslan saldırısı sonrası Baluevskii'nin ifadelerinde de, “Moskova'nın dünyanın her neresinde olursa olsun terörist saldırıları engellemeye hazır olduğunu” ifade etmektedir (Aktaran: Poti, 2008: s. 33).

Pek tabii olarak, ABD ve RF içerisinde yaşayan nüfusun, sosyo-etnik, dini-mezhepsel dağılımı, RF'nun coğrafi açıdan da Ortadoğu bölgesine yakınlığı, Suriye de savaşıran radikal unsurlara üye RF vatandaşı teröristlerin varlığı da RF'nun Suriye'deki mevcudiyetinin, ABD'nin Irak ve Ortadoğu'daki varlığına yönelik gerekçelerinden ayrılan yönüdür. Tüm bunlar hesaba katılarak düşünüldüğünde RF endişelerinin çok daha “fiziki” gerçek bir boyut taşıdığı da aşıkardır. Dolayısıyla doğrudan Rus ulusal güvenliği açısından, Suriye'deki savaşıran radikal unsurların, RF sınırları içerisine yönelik olarak “tehdit” unsuru şeklinde algılanması, RF'nun Suriye'de yürüttüğü realist politikalarına uygun, güvenliği ve ulusal bütünlüğü-başka bir deyişle RF'nun birliği ve bekasını en üste koyacak biçimde- öne çıkaran, gerekçelerden biridir.

RF, Suriye savaşına müdahil olmasıyla beraber, çok kapsamlı şekilde yaptığı askeri modernizasyonu ve bu modernizasyon neticesinde ortaya konan büyük ilerlemeyi, tüm dünyaya göstermek için, ciddi bir fırsat yakalamış oldu. Bunun yanında küresel ölçekte, sınıraşıran küresel operasyonlar yapabilmesi için gereken, sınırötesi deniz ve hava üslerini edinmiş oldu (Renz, 2019: s. 188; Trenin, 2020: s. 31). Bu üslerin kalıcı olması avantajı dışında, Akdeniz'de RF silahlı kuvvetleri

açısından operasyonel başlangıç noktaları edinmiş olmaktadır. Bu durum ise, Rus kuvvetlerinin güç aktarım ve karşı cevap/misilleme süresini kısaltmaktadır. Ayrıca Putin, kazanılan üsler ile beraber – başta modernize edilen Karadeniz donanma unsurlarını bölgeye göndererek - “Doğu Akdeniz Donanması”nı oluşturmak için harekete geçmiştir (Cerulli, 2019: s. 6; Blank, 2019: s. 431).

RF’nun Karadeniz’den kalıcı şekilde Akdeniz’e inmesi, buradaki askeri mevcudiyetini sürekli şekilde hem hava hem de denizde arttırması ile şüphesiz ABD’nin RF’nu “Çevreleme Politikası” kırılmaya çalışılmaktadır. ABD ve NATO güçleri, 90’lı yıllarda, Batı ve Güney’den büyük oranda RF’nu çevrelemişken, Putin döneminde takip edilen politikalar ile son dönemde, Suriye ve Doğu Akdeniz’deki Rus güçlerinin varlığı ile bu çevreleme, Güneyden büyük oranda kırılmaktadır. Hatta bu durum bir adım öteye götürülerek, RF’nun sürekli şekilde Doğu Akdeniz ve Libya ile Suriye’deki askeri varlığı anlamında değerlendirilecek olursa, bunu “Batı”yayönelik bir “karşı çevreleme” olarak da nitelendirmek mümkündür.

Muhalliflerin içerisinde yer alan cihatçı unsurlar, ABD ile hareket eden Batı koalisyon unsurlarında da benzeri sebeplerle tereddüte neden olmaktadır. Kısacası, Esad sonrası döneme ilişkin gerçekten demokratik bir koalisyon hükümeti sisteminin gerçekleşeceğine dair fazla belirgin ve kesin veri yoktur. Bu sebeple ortaya çıkan belirsizlik, özellikle Suriye’nin statükosunun değişmesi gerektiğini savunan Batı’nın, net hareket etmesini engellemektedir. Oysa ki, RF – İran bloğu ise, nedenleri farklı olsa da, Esad rejiminin mevcut statükosunun devamını garanti altına almaya çalışmaktadırlar, dolayısıyla hem sahada hem de masada daha uyumlu hareket edebilmektedirler. RF, tıpkı Gürcistan ve Ukrayna müdahalelerinde olduğu gibi Suriye’de de, doğrudan kesin ve tam çözümü hedeflememektedir. Bunun yerine Moskova varılan mevcut statükonun halihazırda devamı ve çatışmaların (kalıcı şekilde sona ermesi değil) dondurulmasının kendisi için daha “çıkarlı” olduğu sonucuna varmaktadır. Böylece RF, bölgeye yönelik hem ısrarlı çözüm taleplerini reddederek hem de uzun süreli bir askeri müdahaleden de sakınarak ikiye bölünmüş Suriye’deki ayrıcalıklı ve stratejik pozisyonunu korumak istemektedir (Wlodkowska-Bagan, 2017: s. 37).

Bu durum oldukça benzer şekilde, İran ve RF’nun Suriye’deki işbirliği açısından da söylenebilir. Her ikisi açısından da, Esad rejiminin ayakta kalması

önemliyen, rejimin devamı sonrasına yönelik kazanım ve beklentileri, buna yönelik motivasyonları oldukça farklıdır. Fakat RF bloğu, Suriye iç savaşı sürecinde, özellikle de sahada - kendi içinde çatışan ABD liderliğindeki Batı bloğuna göre - nispeten daha “bütüncül” duruş sergilediği gözlemlenmiştir.

Suriye devleti içindeki yerel aktörler arasında da, pozisyonları/menfaatleri gereği tarafsız görünen unsurlar yer almaktadır. Bunlar arasında Dürzi ve Hristiyanlar özellikle dini/mezhepsel açıdan azınlık oldukları için, kendileri gibi azınlık yönetimi olan Esad rejimini (çok yakın bağlara sahip olmasalar da dini/mezhepsel açıdan görece olarak eşitlikçi yaklaştığı için) özellikle muhalifler arasındaki radikal unsurlara karşı kendileri için daha “emniyetli” görmektedirler. Ülkenin diğer azınlıklarından daha kalabalık olan Kürtler ise, Irak’takine benzer şekilde “bölgesel özerklik” amacı doğrultusunda hem Rejime hem de Muhalif unsurlara tam şekilde topyekün cephe almamaktadır. Bu sebeple daha çok kuzeyde kendi bölgelerine yakın alanlarda faal durumda bulunmaktadırlar. “Bekle-ve-gör” politikasını takip etseler de, bölgelerine yakın muhalif ÖSO unsurlarıyla ve yer yer karşı karşıya geldikleri durumlarda Rejim unsurlarıyla da çatışmalara girmektedirler. Yine de, Martini’nin Kürt grupların Suriye iç savaşındaki “tarafsızlığı”nın onları uzun dönem hedefleri olan “daha büyük özerkliğe” nasıl ulaştıracağı sorusu dikkat çekicidir. Onların tarafsız duruşları belki rejimin o bölgelerde yayılmasını engelleyebilir, ancak rejim gücü kazandığı anda ülkede kontrolünü kaybettiği tüm bölgelerde tekrar kontrolü sağlamak için güç kullanması kuvvetle olasıdır (Martini vd., 2013: s. 5).

Suriye iç savaşında, dışarıdan devlet veya farklı grupların/örgüt/yapıların mensupları dışında ayrıca, Suriye devleti içerisinde de, yerel aktörler nezdinde aldıkları doğrudan veya dolaylı dış desteklerle saflaşma oluşmuştur. Buna göre, Suriye içerisinde Esad rejimi karşıtı Ulusal Koalisyon, Özgür Suriye Ordusu (ÖSO), yerel koordinasyon komiteleri ve – doğrudan ya da dolaylı şekilde – radikal/cihatçı savaşçı gruplar ile Esad rejimi ve ona destek veren Alevi destekçilerine karşı savaşmaktadır. Her iki taraf da, dış güçlerden/devletlerden silah/teçhizat ve ekonomik destek almaktadır. Nitekim, DEAŞ’ın Rejim karşısında güç kazandığı 2015’in Ekim’inde RF’nun Suriye’de başlattığı hava hareketinin DEAŞ ile sınırlandırılmayıp, ABD’nin de belirli oranda desteklediği iddia edilen ÖSO

unsurlarının hedef alındığı iddiası (Martini vd., 2013: s. 5; Aktaran: Orhan, 2018: s. 105) bu savaşta hem yerel aktörlerin birbirleriyle savaşırken aynı zamanda kendilerine destek veren dış aktörler adına bir “vekalet savaşı” da yürüttüklerini göstermektedir. 2015 Aralık tarihinde çatışan tarafları ateşkese çağıran BMGK’nin 2254 sayılı kararı geçmiş, acil insani yardım temini ve siyasi sürece geçiş için görüşmelere başlama çağrısı yapılmıştır. RF ve ABD’nin birbirlerinin “vekil güçlerini” hedef alan saldırıları takip eden süreçte de sürmüştür. Bunlardan başka biri ise, 2018 Şubat’ında da bu sefer ABD’nin hava saldırısı neticesinde 200’ün üzerinde Rejim unsurları yanında Rus devleti ile gayriresmi bağlantıları bulunan Wagner PMC grubunun paralı askerlerinin de etkisiz hale getirildiği ifade edilmektedir (Hamilton vd., 2020: s. 4, 9).

Buradaki fark, ilerleyen süreçte doğrudan RF, Türkiye, ABD ve Batı’lı müttefikleri (sadece RF’nun Rejime destek amaçlı yoğun şekilde icra ettiği hava operasyonları değil; aynı zamanda - kara birlikleri anlamında olmasa da - ABD ve Batı’lı müttefiklerince denizdeki gemilerinden ateşlenen Tomahawk seyir füzeleri ile Rejim unsur ve sığınaklarına doğrudan ve ciddi saldırılar da gerçekleştirdiklerini göz önünde bulundurmak gerekir) gibi dış aktörlerin yerel seviyedeki çatışmalara sık sık askeri güç kullanımı anlamında doğrudan müdahil olmasıdır.

Aslında ABD’nin 2001 yılında Irak’ı işgali sonrası El-Kaide içerisinden çıkarak kurulan DEAŞ’ın vekalet ve karma savaş unsurlarını barındıran bir alandan çıkmış; 2010 yılında Arap dünyasında başlayan özgürlük ve demokrasi talepleriyle gelişen “Arap Baharı” hareketini takiben oluşan kriz ortamında özellikle Suriye’de güçlenen örgüt, hızla yayılmıştı. Irak’ın dağılan eski ordusunun mensuplarının yönetiminde bulunduğu örgütün Suriye’de genişlemesi, Musul’u ele geçirmesi, petrol gelirleri ile harcamalarını finanse etmesi, siber alandaki propagandaları ve sosyal medyayı çok güçlü ve etkin şekilde kullanımı, Sünni ideoloji çerçevesinde Vahhabi/Selefi görüşü olan örgüt Suudi Arabistan tarafından da “vekalet” anlayışıyla destek bulmuş; silahlarını ise işgal ettiği sahalarda buldukları üzerinden ve Esad karşıtlarından satın alma şeklinde temin etmişti. 2013 yılına kadar olan süreçte, Batı ve ABD için ana hedef olan Esad rejiminin devrilmesi maksadıyla, ÖSO ve YPG vekil savaşçılar olarak bölgede Esad’a karşı desteklenmişti. RF ise, (çalışmada da belirtilen, kendi menfaatleri nezdinde oluşturduğu Suriye Dış Politikası gereği) Esad

rejimini destekleme kararı almıştı (Göker, 2017: s. 28-29; Orhan, 2018: s. 105; Mumford, 2016: s. 5).

2011-2016 yılları arası ve devam eden süreç, ABD-Türkiye-RF üçgeninde gelişen bölge politikaları ve manevralarındaki değişim açısından analiz edildiğinde, başlangıçta ABD ile Türkiye muhalif unsurları desteklerken, devam eden süreçte, muhalif unsurları oluşturan yerel aktörlerin müttefik iki ülke tarafından vasıflandırılması ve desteklemesi konusunda çıkarlar ters düşmüş; bu durum ise, Türkiye'nin süreçte Suriye dış politikasını değiştirerek, RF'na yakınlaşmasına yol açmıştır. İki NATO müttefiğinin Suriye politikalarında ters düşmesi ve Türkiye'nin Suriye konusunda bazı kazanımlar elde etmek için RF'na yaklaşması, RF'nun Suriye politikaları açısından kısaca "bir taşla iki kuş vurmak" şeklinde değerlendirilebilir.

Ar-rifai'ye göre, Arap Baharı'nda yaşanan manipülasyonlar sonucunda, Suriye'de Esad rejimi devrilmiş olsaydı, devamında RF'na komşu olan Transkafkasya ve Orta Asya ülkelerinin güney sınırlarını tamamen kaplayan bir gerilim yayı oluşturulacaktı. Bu bağlamda, Ronald Reagan'ın, "bizim (ABD) SSCB sınırları boyunca yanan bir değil yedi "Afganistan'a" ihtiyacımız olduğu" şeklindeki sözleri hatırlanmaktadır. Amerikan jeostratejistlerinin planına göre, bu "yedi Afganistan"ın, aynı Afganistan, Libya, Suriye, Ukrayna vb. ülkeler olarak tasarlandığı düşünülmektedir. Daha sonra, bu gerilim yayı, ABD tarafından zaten ulusal çıkarlar bölgesi olarak ilan edilen Transkafkasya ve Hazar Denizi'ne ve ayrıca Sovyet sonrası Orta Asya ülkelerine aktarılacaktı. Böylece RF'nun jeopolitik olarak kuşatılması ve ona azami zarar verilmesi tamamlanmış olacaktı (Ar-rifai, 2021: s.2).

RF'nun bölgedeki varlığı ve rejime verdiği mutlak destek uzayan Suriye iç savaşı süresinde, ABD ve Batı'nın da planlarında değişikliğe gitmesine neden olmuş; merkeze çağırdıkları Suriye büyükelçilerini, tekrar Şam'a geri yollamışlardır. Bu dahi kısa-orta-uzun vadeli planlarında, revizyona gitmek zorunda kaldıklarının bir göstergesidir. Ayrıca Batı açısından diğer bir sorunsal da, Esad devrilirse ülkenin farklı dinler ve mezhepler arasındaki dengenin nasıl sağlanacağına ilişkindir. Esad rejimi herşeye rağmen Sünniler ile Hristiyanlar arasında bir dengeyi bulabilen, ülkedeki kurulu sistemden pay veren ve dolayısıyla bu sistemle de barış halinde olmaya iten bir yapıyı temsil etmektedir. Yerine gelen lider veya rejim unsurlarının

bu dengeleri kolayca bulamadığı (Doster, 2012: s. 67) takdirde Suriye'nin de bir Irak, Libya'ya dönüşmesi olası görünmektedir.

3.2.1. ABD ile ilişkiler

ABD ile RF arasında Ortadoğu'da tam bir anlaşma yoktur. Bununla birlikte, farklılıkları hiçbir şekilde Soğuk Savaş sırasındaki çatışma düzeyine çıkmamıştır. Her iki ülke de, İslamcı ideolojinin yayılmasını sınırlamaya ve Ortadoğu'daki herhangi bir ülke veya ülke grubunun, kendi çıkarlarına meydan okumasını önlemeye çalışmaktadır. Her iki ülke, Suriye'de rekabet etmeye devam etmektedirler. Ancak bunu yaparken dahi, iletişim kanalları sürekli açık bulunmaktadır.

Aslında hem genel dış politika açısından hem Ortadoğu hem de Suriye politikaları açısından, ABD ve RF'nun yürüttüğü politikaların karakteristik bir ayrımı mevcuttur. RF'nun bu bölgeler için yürüttüğü dış politikanın karakteristik özellikleri -ABD'ninkinin aksine – esnek/tavizkar, kısa dönemli, geçişkenlik taşımalarıdır. Halbuki ABD, bölgesel müttefikleri ile uzun dönemli işbirlikleri kuran, onlara “hukukun üstünlüğü” veya “insan haklarının korunması” gibi Batı değerlerinin promosyonu karşılığında güvenlik garantisi verdiği bir dış politika tercih etmektedir (Wasser, 2019: s. 4).

RF hükümeti ve dış politika seçkinleri açısından bakıldığında, Trump yönetiminin Ortadoğu politikaları, Suriye'deki durum, bu ülkedeki ABD-RF etkileşimleri de dahil olmak üzere son derece sorunlu bir miras bırakmış ve bu mirasın kalıcı bir etkisi olacağı tespiti yapılmıştır. Spesifik olarak, ABD politikaları İran nüfuzunun artmasına, RF'nun istikrar çabalarının ciddi şekilde sınırlandırılmasına, Kürtlerin bağımsızlık istemesine neden olmuştur (Surkov, 2021; s.3).

2014 yılında, Suriye'deki kimyasal silahların kaldırılması ve etkisiz hale getirilmesine dair anlaşmada, belki de Moskova tarihinde – Soğuk Savaş'ın bitişinden beri – ilk defa Amerikalılar ile aynı pozisyonu kazanmıştır (Trenin, 2018: s. 51). RF–ABD ilişkilerinin son derece kötü olduğu dönemde, Moskova ve Vasington Uluslararası Suriye Destek Grubu'nun eş başkanlığını yürütmüşlerdir (2015-2016). Suriye'deki ateşkes rejiminin detaylarını koordineli şekilde oluşturmuşlar (Şubat

2016) ve Doğu Halep'te çatışmasızlık (çatışmayı önleme) konusunda anlaşmaya varmışlardır (Aralık 2016).

Trump yönetiminin, Ortadoğu'daki azami baskı politikaları, İran tarafından en üst seviyede dirençle karşılık bulmuş, sonucunda çatışma için cephe oluşmasına neden olmuştur. Tahran, bu nedenle Suriye'de değişik yöntemlerle Şii'lere mali destek de vererek, kuvvetli bir şekilde bulunmaya çalışmıştır. ABD, Esad rejimini izole ederek, yaptırım uyguladıkça, Suriye İran'a daha bağımlı hale gelmiş, bu da İran'ın Suriye hareket alanında etkisini daha da artırmıştır. RF, İran'ın Suriye'de artan etkisinden kaygı duymaktadır. İran'ın etkisi ABD'nin, RF'nun Suriye'nin istikrara kavuşması için ortaya koyduğu çabaların altını oymasıyla artmaktadır. İlave olarak, Tahran'ın Suriye'deki reformlara ve yerleşim sürecine yönelik görüşleri RF'nunkinden farklıdır ve bu alanlarda gelişme için engel teşkil edebilecektir (Surkov, 2021; s.4).

Surkov'a göre, Rus otoriteler sık sık yaptıkları basın açıklamalarında, ABD'nin Suriye'de istikrarı bozucu bir rol oynadığına inandıklarını belirtmektedirler. RF'na göre ABD, Suriye'nin toprak bütünlüğü ve egemenliğine saygı duyduğunu belirtmesine karşın, gerçekte Suriye'nin bölünmesi ve rejim değişikliği yapılması politikasını yürütmektedir. ABD, Irak'ta başlattığı Kürt koridoru projesinin ikinci bölümünü Suriye kuzeyinde hayata geçirmeye çalışmaktadır (Aktaran: Polat, 2020: s.80). ABD, Suriye kuzeyinde üç hava üssünü kullanmaktadır.

ABD, Suriye iç savaşında bulunma nedenini, DEAŞ'ın etkisiz hale getirilmesi, Suriye'deki siyasi düzenin sağlanması ve İran kontrolündeki güçlerin geri çekilmesi olarak belirtmesine karşın, 2020 yılında, RF, Suriyeli Kürtler ve ABD'nin Delta CrescentEnergy şirketi arasında kuzeydoğu Suriye'de üç petrol sahası açılması ve bir petrol rafinerisi inşası için yapılan anlaşmadan özellikle ABD'nin uzun dönem bölgede kalacağını bir işareti olması nedeniyle memnun olmadığını belirtmiştir (Polat, 2020: s.70, Surkov, 2021; s.5).

RF'nun, Suriye'de üç ana hedefi bulunmaktadır. Bunlardan ilki, iç siyasi gündemle ilgilidir. Putin'in Rus halkına kendi yönetimi altında RF'nun gücünü boşa harcamadığını göstermesi gerekmektedir. İkinci olarak, RF'nun global güç olmaya

devam ettiğini ABD'ye kanıtlamak için, uluslararası topluma bir sinyal göndermesi gerekmektedir. SSCB'nin geleneksel bir müttefiki olan Suriye'deki Esad rejimi, Batılı ülkeler ve DEAŞ da dahil olmak üzere, çeşitli terör örgütleri ve muhalif gruplar tarafından devrilmeye çalışıldığında RF Hava Kuvvetleri ile Suriye Esad rejimine destek olmuş, kaybedilen toprakların geri alınmasını sağlamıştır.

Ancak Saphiro'ya göre, üçüncü hedef çok önemlidir. ABD, Esad rejimiyle karşı karşıya geldiğinde, köşeye sıkışmış, isyancı savaşçıları eğitmek için harcanan yüz milyonlarca dolar, hiçbir etkisi olmadan boşa gitmiştir. Bunun üzerine ABD, Suriye Kürtleriyle işbirliği yapmaya karar vererek, Türkiye ile ilişkilerin kötüleşmesine neden olmuştur. Bu arada DEAŞ, Suriye ve Irak'ın geniş kesimlerinde mevzilerini güçlendirmiştir. Moskova, DEAŞ ile mücadelede, Esad rejimini güçlendirerek devrilmesini engellemiştir. Batı'da RF'nun öncelikli olarak Suriyeli isyancılarla savaştığına dair çok şey yazılmıştır, ancak gerçekte Rus kuvvetleri DEAŞ hedeflerini vurmuş ve daha da önemlisi DEAŞ savaşçılarının savaşması gereken yeni bir cephe açmıştır. Saphiro, "RF'nun müdahalesi ve Esad rejiminin güçlendirilmesi olmasaydı, ABD destekli güçlerin geçen yıl DEAŞ'dan geri alınan bölgeleri kurtaramayacağını" ifade etmektedir. Ancak Kremlin'in beklenen sonucu elde edemediği, bu manevra sonucunda, Batı'nın Ukrayna'ya taviz vermesi için, ABD üzerinde bir baskı kaldıracağı ifade edilmektedir. Suriye hareketinin bir sonucu olarak RF'nun artan prestiji ve Putin'in RF içindeki sürekli yüksek popülaritesi göz önüne alındığında (PewAraştırma Merkezi anketine göre, Haziran 2017'de Rus nüfusunun %87'si Putin'in faaliyetlerinden memnundu), Moskova, operasyonun genel olarak başarılı olduğunu kabul etmiştir (Saphiro, 2017; s.4).

Türkiye; RF ve ABD için başka bir ortak ilgi alanıdır. RF zayıfladıkça ve Türkiye yükseldikçe, ikincisi RF'nun Kafkaslar ve Balkanlar'daki etkisine meydan okumaya başlayacağından, RF için Ortadoğu'daki herhangi bir ülkeden çok daha büyük stratejik öneme sahiptir.

Bu nedenle RF ve ABD - farklı şekillerde de olsa - Suriye Kürtleri ile ilişkilerini geliştirmeye başlamışlardır. Mart ayında Suriyeli Kürtler, RF'nun kuzey Suriye'de bir üs inşa etme ve Halk Savunma Kuvvetleri savaşçılarını eğitmek için askeri eğitmenler gönderme anlaşmasını duyurmuştur. RF Savunma Bakanlığı, RF'nun buraya bir "uzlaşma merkezi" yerleştirme niyetinde olduğunu belirterek bu

açıklamayı yalanlamıştır. Her durumda, böyle bir merkezin kurulması daha yakın bir ilişkiye işaret etmektedir.

Buna karşılık ABD, Suriye'deki en büyük kara askeri gücü olarak, doğrudan DEAŞ'a karşı savaşmaya hazır ve yetenekli olarak Suriyeli Kürtlere güvenmeye başlamıştır. Obama yönetimi, Suriyeli Kürtleri gizlice desteklerken, Trump yönetimi daha da ileri giderek, DEAŞ'a karşı mücadelelerini güçlendirmek için, Mayıs 2017'de onlara silah tedarik ettiğini duyurmuştur (Saphiro, 2017; s.7). Türkiye'nin terörist grup olarak kabul ettiği YPG'ye silah sevkiyatına şiddetle karşı çıkmasına karşın, ABD özellikle bu sevkiyatları ağır silah olarak tedarik etmiştir. ABD'nin on yıllarca süren bölgedeki Kürtleri ülkelerinden ayırarak bir Kürt devleti oluşturma planı daha da aktif bir şekilde devam etmektedir. Bu husus, RF'nun çıkarlarına ters düşeceğinden RF, Suriye savaşının başından itibaren, Suriye'nin toprak bütünlüğüne vurgu yapmakta, Kürtlere özel imtiyazlar verilebileceğini ifade etmektedir.

3.2.2. Türkiye ile İlişkiler

Ortadoğu'nun, büyük bir dönüşüm ve yeniden yapılanma altına girdiği bir zamanda, Türkiye dış ve bölgesel politikasını yeniden şekillendirmektedir. Aynı şekilde, Soğuk Savaş sonrası sistemin tabiatı ve zıtlıkları her geçen gün azalan bir dönemde RF da uluslararası sistemde yerini yeniden konumlandırmaya çalışmaktadır. Bu yüzden, hem Türkiye hem de RF bölgesel ve uluslararası rollerini aynı zamanda yeniden tanımlamaktadır.

Arap ayaklanmalarının ilk safhalarında Türkiye kazanan tarafta gibi görünürken, RF da kaybeden tarafta görülmekteydi. 2011 yılında Tunus Devlet Başkanı Bin Ali, Mısır Devlet Başkanı Hüsnü Mubarek, Libya'da Muammer Kaddafi ve Yemen'de Ali Abdullah Salih istifa etmiş veya devrilmişlerdir. Bu aşamada Suriye'de Esad rejiminin de yıkılması Türkiye'de acil olarak görülmekteydi. Bu olasılık, Türkiye'de bölgenin yeni bir düzene girmek üzere olduğu şeklinde görüldü. Bu aşamada Türkiye; RF ve İran'ı bölgesel değişimde kaybeden taraf olarak kabul ediyordu. Ancak bu durum, 2013 yılında Türkiye'de başlayan Gezi Parkı protestoları ve Fetullahçı Terör Örgütü/Paralel Devlet Yapılanması (FETÖ PDY)'nin hükümetle giriştiği güç savaşları sonucunda değişmiş ve Türkiye iç politikaya odaklanmıştır. Bölgesel olarak da, Mısır'da seçimle iş başına gelen Müslüman Kardeşler yönetimi

kanlı bir darbeyle 3 Temmuz 2013’de devrilmiş, Ağustos ayında Esad rejimi, ABD’nin Suriye’ye askeri hareket için kırmızı çizgisi olmasına rağmen kimyasal silah kullanmıştır.

Ataman ve Özdemir’e göre, Türkiye’nin Suriye politikası iç savaş süresince iki safhaya ayrılmaktadır. İlk safha, Suriye savaşının başladığı 2011 yılından 2016 yılına kadar, Türkiye dış politika hedeflerinden kaynaklanan insani normları dikkate almıştır. Bir diğer ifadeyle, Esad rejiminin düşürülmesi, muhaliflerin desteklenmesi, PYD/YPG’nin etki alanı oluşturmamasının engellenmesi ve daha ikinci öncelik olarak da, DEAŞ tehdidi ile savaş ve İran’la vekalet savaşı olarak alınmıştır. Bu safhada Türkiye insani yardımlara gayret ayırmış, göç etmek zorunda kalan Suriyeli mültecilerin ihtiyaçlarını karşılama noktasında kapsamlı ve başarılı bir politika uyguladığı için, politikalarda kısmen başarılı sayılmıştır. Ancak ilk safhada Türkiye’nin politik ve askeri cephedeki gayretlerinin başarılı olduğunu söylemek mümkün değildir. Bunun nedeni ise, Türkiye’nin hem bölgesel hem de global müttefikleri tarafından terk edilmesi olarak gösterilmektedir. Özellikle Mısır’da meydana gelen askeri darbe sonrasında, bazı körfez ülkeleri Türkiye’yi bölgeden izole eden bir politika takip etmiştir. Diğer taraftan ABD ve diğer Batılı ülkeler Türkiye aleyhine davranışlarda bulunarak, DEAŞ’a karşı PYD/YPG’yi desteklemişlerdir (Ataman, Özdemir, 2018: s.30). Esad rejiminin de, kendi bekasını sağlamak maksadıyla Kuzey Suriyede bulunan Kürtlere bir baskı oluşturmaması neticesinde, YPG/PYD Türkiye’nin güney sınırında kantonlar oluşturma gayretine girişmişlerdir. Bunun sonucu olarak Türkiye kendisine yönelik milli güvenlik tehdidine karşı koymak üzere 2016 yılı Ağustos ayında Suriye politikasındaki öncelikleri değiştirmiştir. Bu kapsamda PYD/YPG ve DEAŞ tarafından oluşturulan tehdit en önemli öncelik sırasını alırken, insani kriz yönetimi, Esad rejiminin düşürülmesi, muhalif kuvvetlerin desteklenmesi ve İran’la vekalet savaşı ikinci önceliği almıştır. Türkiye PYD/YPG’nin Suriye’de etkinliğini önlemek ve DEAŞ’ı sınırlarından uzaklaştırmak için askeri harekate başlamıştır.

Başlangıç safhasında Türkiye, Arap Baharı ayaklanmaları neticesinde Suriye’de Esad sonrası politik düzende etki bırakacağını düşünmüştür. Türkiye ve RF’nun Suriye’ye bakış açıları çok farklıydı; rejim değişikliği RF için kırmızı çizgiyken, 2015 başlarına kadar Türkiye için Esad’ın yapması beklenen reformları

yapamaması sonrasında ilk öncelik olmuştur. Ancak sahadaki gelişmeler, Türkiye'nin istediği yönde gelişmemiştir. Öncelikle ABD, Suriye'deki rejim değişikliğine isteksiz olmuştur. İkinci olarak, DEAŞ'ın ortaya çıkmasıyla Suriye'de öncelik, özellikle Batılılar için, rejim değişikliğinden DEAŞ özelinde terörle savaşa dönüşmüştür. Üçüncü olarak, DEAŞ Suriye'li Kürtlerin bulunduğu Kobani'yi kuşatınca, Türkiye tarafından PKK'nın uzantısı olarak kabul edilen YPG'ye karşı sıkı bir mücadele başlatılmıştır. Bu mücadeleye destek olmak maksadıyla YPG ve ABD Merkezi Kuvvetler Komutanlığı (CENTCOM) arasında işbirliği sağlanmıştır. Başat güçler Suriye'ye terörle savaşma merceği üzerinden yaklaştıkça, YPG'nin de uluslararası önemi ve Suriye'nin kuzey tarafında Türkiye sınırındaki alanda kontrolü artmıştır. YPG'nin; Şam'la zımni işbirliği, İran ve RF dahil bölgesel ve uluslararası güçlere esnek yaklaşımı ve kontrol ettiği sahalarda yönetim oluşturması bu dönemde kazançlarını kolaylaştırmıştır. Bunların sonucunda Türkiye'nin, YPG yönetiminde Suriye sınırında bir Kürt kuşağı oluşturması konusunda endişeleri artmıştır. Sonuç olarak, Türkiye'nin sınırlarının güneyinde Rusların varlığı önemli bir gerçekliktir. Tüm bu gelişmeler, 2014-2016 döneminde Türk politikacıları arasında kuşatılmışlık mentalitesinin oluşmasına ve devamında TSK'nın bölgede hareket icra ederek tampon bölge oluşturmasına neden olmuştur (Dalay, 2021; s.7-10).

Türkiye-RF ilişkilerinin merkezinde Suriye bulunmaktadır. Bu her iki ülkeye de, çıkarlarının çekişmesi bağlamında ortaklık modeli sunmaktadır. Bir başka ifadeyle, Ankara ve Moskova, iki aktörün de içinde yer aldığı çatışmalarla başa çıkma formülünde, sınırlı bölgesel çoğulculuk ve ikili angajmanların değerini ve etkisini keşfetmişlerdir.

Orta Doğu'da mevki kazanmak isteyen küresel güçler, Suriye Savaşını bir fırsat olarak görüp, kendi çıkarlarına göre hareketetmeye başlamışlardır. Bu kapsamda 2014 yılında Ayn El Arap'ta çıkan çatışmalar esnasında, PYD'nin gayretleri özellikle ABD'nin dikkatini çekmiştir. ABD, PYD'yi kontrolü altına alarak, bölgede kendi güdümünde İsrail'i de güvenceye alabilecek yeni bir toplum inşa etmek istemektedir. Bu maksatla ABD, Türkiye'nin tüm itirazlarına rağmen bölgede PYD ve YPG ile ittifak yaparak, DEAŞ ile savaşmaktadır. ABD, bu kapsamda terör örgütü PYD'ye ve bu örgütün tabela yapılanması Suriye Demokratik Güçleri (SDG)'ne çok sayıda ağır silah, askerî araç ve malzeme hibe etmiştir. Bu

durum başlangıçta Türkiye’yi rahatsız etse de, “Çözüm Süreci” politikasının sekteye uğramaması için, sessiz kalınmıştır. Ancak PYD’nin Fırat’ın batısına doğru gelmesi, Türkiye’nin güvenliği için tehdit olarak tespit edilmiştir (Polat, 2020: s.58). Suriye’nin kuzeyinde oluşan idari ve yönetsel güç boşluğunu değerlendiren PYD ile ABD arasında oluşan işbirliği, Ankara’yı bölgede “alternatif” arayışına yöneltmiştir. İki müttefik arasında büyüme potansiyeli taşıyan bu derin politik çatlağı iyi analiz eden RF, Türkiye ile bölge politikalarında daha da yakınlaşmaya başlamıştır.

Ancak Eylül 2015’den itibaren Rejim güçlerinin Bayırbucak Türkmenlerine karşı geliştirdiği saldırılar ve bunların Rus Hava kuvvetleri tarafından desteklenmesi ve sonrasında 24 Kasım 2015’te Türk hava sahasını ihlal eden Rus jet savaş uçağının Türk jetleri tarafından düşürülmesi, Türkiye-RF ilişkilerini ters yüz etmiştir. RF, Türkiye’nin, uçağını DEAŞ’a karşı savaşırken hak ve hukuktan yoksun bir gerekçeyle düşürdüğünü, Türkiye’nin DEAŞ’a destek verdiğini, DEAŞ’ın en büyük gelir kaynağı olan petrol satışlarının da Türkiye üzerinden gerçekleştiğini iddia etmiştir. Bunların devamında da, Türkiye’nin özür dilemesini ve tazminat ödemesini talep etmiştir. Ardından da Türkiye’yi zor durumda bırakacak ekonomik yaptırımlara başlanmış, adeta Türkiye ile büyük bir kriz çıkarılması hedeflenmiştir (Demir, 2016: s.146). Rus savaş uçağının düşürülmesi olayını bahane ederek RF, Lazkiye’de bulunan Hmeymim hava üssüne S-400 hava savunma sistemlerini konuşlandırmış ve ileride Türkiye’ye karşı koz olarak kullanacağı Suriye hava sahasını Türk savaş uçaklarına kapatmıştır.

Türkiye’nin ABD ve Batılı ülkeler tarafından yalnız bırakılması da dikkate alındığında, Türkiye Suriye’de olayların gidişatına etki edebilmesi için, RF ile ilişkilerinin düzeltilmesi gerekliliğinin farkına varmıştır. Türkiye’nin, Suriye hareket alanına tekrar girebilmesinin, RF ile anlaşması sonucunda mümkün olabileceğini anlaması, RF’nun da hem iç savaşın gidişatını hem de politik süreci Türkiye ile etkin iletişimle yeniden dizayn edebileceği ortaya çıkmıştır. Bu bağlamda Başbakan Erdoğan’ın Ağustos 2016’da yapmış olduğu RF ziyareti, ikili ilişkilerin düzelmesi için büyük bir momentum sağlamıştır. Türkiye’nin, Suriye muhalif güçlerinin en önemli destekçisi olduğu gerçeği dikkate alındığında, Türkiye’nin RF ile işbirliği RF’nun dizayn ettiği Astana ve Soçi süreçlerine daha fazla uluslararası geçerlilik

sağlamıştır. Aynı şekilde Türkiye için de RF ile ilişkilerin yakınlaşmasına katkı sağlarken, iki NATO müttefiki ABD ve Türkiye arasındaki çatlağın daha da derinleşmesine neden olmuştur (Dalay, 2021: s.9).

RF ile yakınlaşma bir yandan Halep'in Suriye ordusunca geri alınmasını sağlarken, Türkiye ise güney sınırında yer kazanmaya çalışan Kürtleri engellemek kapsamında, Türk Silahlı Kuvvetlerinin (TSK), DEAŞ ve PYD'ye karşı düzenlediği operasyonlar (Ağustos 2016'da DEAŞ'a karşı "Fırat Kalkanı" ve Ocak 2018'de de PYD'ye karşı "Zeytin Dalı" hareketleri ve son olarak da Ekim 2019'da SDG'ye karşı Barış Pınarı Harekatı icra edilerek) neticesinde Cerablus ve Afrin bölgelerinin kontrolü sağlanmıştır (Özkan, 2019: s. 52-53; Çendek ve Örki, 2019: s. 54).

RF'nun jet uçağının düşürülmesiyle, Türkiye ve Suriye rejim karşıtlarının manevra sahası daralmıştır. 15 Temmuz darbe girişimine ilk tepki RF'dan gelmiş ve RF, Türkiye'nin yanında olduğunu ifade etmiştir. Darbe girişiminden 40 gün sonra, Türkiye Suriye'ye ilk sınırötesi Fırat Kalkanı Harekatını RF'nun onaylaması ile başlatmıştır. Askeri hareketin öncelikli hedefi, kuzeybatı Suriye'de Azez, Cerablus ve El-Bab arasında DEAŞ tarafından kullanılan sahanın temizlenmesiye, El-Bab'ın kontrolünün alınmasıyla PYD'nin kuzey Suriye'de üç farklı kantonu birleştirerek bir koridor oluşturmaları da engellenmiştir. Putin yönetimi, PYD/YPG'yi gün geçtikçe artan bir oranda ABD kontrolüne giren bir grup olarak gördüğünden dolayı Fırat Kalkanı hareketini desteklediği değerlendirilmektedir. 20 Aralık 2016 tarihinde Ankara, Moskova ve Tahran'la birlikte Astana Sürecinin de başlangıcı olacak Moskova Deklarasyonunu imzalamışlar, bu anlaşmayla Türkiye'nin Fırat Kalkanı hareketini ElBab bölgesine doğru genişletmesi sağlanmıştır (Erşen, 2016: s.165).

TSK, ÖSO unsurlarıyla beraber Azez-Cerablus arasında kalan alanı denetim altına alarak, PYD'nin kontrolünde bulunan Münbiç ile Afrin arasına engel koyarak, bu hattın Akdeniz'e çıkışını önlemiştir (Polat, 2020: s.70). Moskova'nın diğer bir onay vermesiyle Türkiye, 20 Ocak 2018 tarihinde Afrin'de PYD-YPG'ye karşı Zeytin Dalı Harekatını başlatmış, Afrin'i tamamen kontrol altına alarak, Kuzeybatı Suriye'de Menbiç ve Tel Rıfat'ta küçük bir bölüm haricinde PYD-YPG varlığını sonlandırmıştır (Dalay, 2021; s.7-10). Türkiye Zeytin Dalı Harekatını; Terör örgütünün Akdeniz'e ve buradan dünya'ya ulaşmasını engellemek için, Fırat Kalkanı

Harekatı'nın devamını sağlamak ve Suriye ile olan sınırlarının güvenliğini sağlamak için icra etmiştir (Polat, 2020: s.71).

Türkiye, 9 Ekim 2019 tarihinde ülkenin güvenliğine tehdit oluşturan terör unsurlarını sınırdan uzaklaştırmak, Suriye'nin bölünmesini önleyerek toprak bütünlüğünü sağlamak maksadıyla, Barış Pınarı Harekatını icra etmiştir (Polat, 2020: s.77). Ancak halihazırda Türkiye, İdlib bölgesinde yerine getirmeyi taahhüt ettiği muhalifler arasındaki teröristleri ayrıştırma işlemini tam olarak sağlayamamıştır. RF, bu durumdan memnun olmamış, rejim güçleri tarafından İdlib bölgesine hava saldırıları düzenlemiştir. Esad güçlerinin bölgedeki gözlem noktalarını ele geçirerek bölgenin kontrolünü almak istemesi, bölgede gerginliği artırmıştır. Türkiye'nin bu noktalara yönelik takviye maksatlı gönderdiği birliğin, 27 Şubat 2020 tarihinde RF destekli Esad güçleri tarafından hedef alınması sonrasında, 34 askerimizin şehit edilmesiyle gerilim tekrar yükselmiştir. Türkiye Soçi mutabakatını ihlal eden Rus destekli Esad rejim güçlerinin İdlib'e yönelik saldırılarını durdurmak için, 1 Mart 2020 tarihinde Barış Kalkanı Harekatını başlatmıştır (Polat, 2020: s.87).

Son yıllarda, sınırlamalar olmasına karşın, Türkiye ve RF'nun yakın ilişkileri artmıştır. Ancak Türkiye, Rus yapımı S-400 sistemlerini aldığı için ABD tarafından yürütülen F-35 jet savaş uçağı programından çıkarılmış ve CAATSA yaptırımlarına tabi tutulmuş ve böylelikle bu ilişki Türkiye'ye daha pahalıya mal olmuştur. Türkiye'nin, RF ile yakın işbirliği yapmasının arkasında, üç neden bulunmaktadır. Bunlar; ABD ve Batı'ya karşı duyulan memnuniyetsizlik, Putin ve Erdoğan'ın iletişimi ve Ortadoğu'da uluslararası güçlerin desteğiyle yapılan sistemsel dönüşümdür.

RF, Suriye'ye kafasında Rus elitlerinin Suriye harekatının amacından saparak Ruslar için bir kabus olabilecek “Afganistan Sendromu” ile gelmiştir. Bu nedenle, bu harekâtın RF kamuoyunda çok desteklenmediği çıkarımı yapılabilir. Bu düşünce, RF'nun, Suriye harekatının başlangıç safhasını –Suriye savaşında kara harekatına sınırlı angajmanlar haricinde dahil olmama kabulüyle- şekillendirmiştir.

RF'nun Türkiye'nin Suriye harekat alanına girişini kolaylaştırarak, stratejik ve operatif hedeflerini sağlaması, RF tarafından yönetilen Astana ve Soçi süreçlerinde Türkiye'nin de yer almasına yol açmıştır. Karşılıklı işbirliği ve

sonucunda oluşturulan süreçlerde, Esad rejimi muhaliflerden daha az maliyetle daha çok toprağı geri alarak Suriye’de süren savaşta RF’nun yükünü de hafifletmiştir.

Özellikle 2016 sonrası, Türkiye ve RF’nun geliştirdiğı Suriye politikalarına bakıldığında ise, tarafların sürecin başındaki zıt kutuplarda yer alan pozisyonlarından tam olarak vazgeçmemiş olsalar da, (Yine de özellikle desteklenen vekil-yerel unsurlar nezdinde – ABD-Türkiye ihtilafındakinden farklı şekilde yerel aktörleri kapsayan daha spesifik-karma grupları içerse de – iki ülke arasındaki karşılıklı görüş ayrılıkları devam etmektedir); “kazan-kazan” mantığı çerçevesinde gelişen sürece pragmatist-rasyonel ve nispeten “esnek” yaklaşıtlarını, yeri geldiğinde bazı potansiyel kazanımlarından taviz vererek her iki tarafın da belirli oranda kazançlar sağlayabildiğı, zıt kutuplarda olmalarına rağmen işbirliğine gitmelerinin bölgede her iki ülkeye de stratejik kazanımlar sağladığı görölmektedir.

Son üç yıldan oluşan dönem ise, Türk-Rus ilişkilerinde işbirliğine dayalı ve Suriye Krizi’nin çözümünde her ikisinin de aktif rol oynadığı bir dönem olarak tespit edilmektedir. Bu dönemle beraber, krizin çözümüne ilişkin uluslararası alandaki aktif çalışma durumu, BM’den Türkiye ve RF’na geçmiştir. Özellikle Türkiye ve RF’nun çabaları ile başlatılan Astana Süreci, Cenevre görüşmelerini bir adım öteye taşımıştır. Ancak Dalay’ın da belirttiğı gibi, RF, Türkiye’ye yönelik uyguladığı Suriye politikasında üstünlük sağlamıştır. RF lehine üç faktör mevcuttur, bunlar: RF’nun askeri üstünlüğü, Türkiye’nin Suriye ile uzun bir sınıra sahip olması ve bunun sonucunda mülteci akınına karşı kırılganlığı ve Kürtlerin varlığı olarak tespit edilmiştir (Dalay, s.10). Burada TSK, sahada kara gücü olarak üstün durumda olmasına karşın, hava sahasının kontrolünün RF’da olması ve savaş uçakları ile istediğinde sahayı şekillendirme imkânı bulunması, RF’na askeri üstünlük sağlamaktadır. Bunun yanında RF, İdlib’te olduğu gibi, isteklerinin belirli bir zaman sürecinde karşılanmaması durumunda, TSK personeline saldırı yaparak göz dağı vermektedir. Desteklediğı unsurların çıkarı ve kendi savunması için karşısında olan güçlere saldırılar da gerçekleştirmesi “saldırgan realist” bir politika yürüttüğünün en somut örneğini teşkil etmektedir.

3.2.3. İran ile İlişkiler

İran ve Suriye'nin tarih boyunca politik ve stratejik kaygıları birbiri ile aynı olmuştur. İran, Suriye yönetimiyle aynı siyasi ideoloji ve dini paylaşmasının yanında, Suriye'yi Ortadoğu'daki yayılmacı politikaları için araç olarak da kullanmaktadır. İran, İsrail'e karşı verdiği mücadelede, Lübnan'da Hizbullah'a, Filistin'de Hamas'a destek vermekte ve bu unsurları etkin olarak kullanmaktadır. İran, Suriye'de etkin olabilecek DEAŞ tarzı bir yönetimin, tüm Ortadoğu ülkeleriyle ilişkisini kesebileceğinden endişeye kapılmıştır. Bu nedenlerden dolayıdır ki, İran yönetimi, Suriye'de Esad rejiminin devam etmesini çok önemli görmektedir (Yılmaz, 2020: s.156-157). Bir çok açıdan Suriye Krizi, İran-RF ilişkilerinde dönüm noktası olmuştur. Bu kriz, iki ülkeyi birbirine daha çok yakınlaştırmış, birçok alanda ve seviyede ikili ilişkileri geliştirmiştir. Suriye'de devam eden İran-RF etkileşimi, çok önemli dayanıklılık göstermiştir. Birçok analist ve politikacı –özellikle batılı- bu etkileşimin çoğunlukla durumsal, taktiksel ve sürdürülemez olduğunu tartışmışlardır. RF ve İran'ın, Suriye'deki çıkarları örtüşmektedir, ancak tam olarak da birbirini karşılamamaktadır (Kortunov vd., 2020: s.4).

RF'nun İran'a karşı geliştirdiği politika, tek bir parçadan ibaret olmayıp, birçok aktörü muhteva eden daha büyük yap-boz'un bir parçasıdır. Moskova'nın İran politikası; RF'nun ABD ile ilişkileri, Kafkaslar ve Orta Asya'daki bölgesel durum, nükleer konular, ekonomik çıkarlar ve şimdi de Ortadoğu'daki durum ile tanımlanabilir. Moskova'nın Tahran'a karşı tutumu, bu konuların değişen önemine göre değişmiştir. RF, ABD ile iyi olduğu dönemlerde İran ile ilişkileri bozulmuş, ABD ile kötü olduğu dönemlerde İran ile iyi ilişkilere sahip olmuştur.

Bugün İran'ı takip eden Rus Uzmanlar, Kremlin'in Tahran'la sürdürdüğü savunma ve politik ilişkilerini, Vaşington ile ilişkilerinde koz olarak kullanmak üzere sakladıklarını kabul etmektedir. RF, İran'ın uluslararası camiadan izole edilmesini, kendi çıkarları doğrultusunda kullanmaya çalışarak, başta silah satışı olmak üzere, birçok alanda kazanç sağlamıştır (Yılmaz, 2020: s.158). Aynı bağlamda, 2014 yılının Ağustos ayında 'petrol karşılığı mal anlaşması' olarak bilinen mutabakat zaptı, iki ülke arasında imzalanmış, bu zapta göre, RF'nun, İran'dan günlük 500 bin varil petrol alması, karşılığında aynı mali değerde malı da İran'a satması neticesinde ticari hacmin artırılması öngörülmüştür (Sinkaya, 2016: s.24).

Çoğunluk, Suriye’de RF-İran işbirliğini, önemli farklılıkları geçici olarak gölgeleyen, kısa dönem çıkarlara dayalı fırsatçılık olarak tartışmaktadır. İran ve RF, kendilerine “önemli bir karar verici” olarak davranacak, çok kutuplu bir dünya düzenini arzu etmektedir. İran’ın Dini Lideri Ayetullah Ali Hamaney, RF Devlet Başkanı Vladimir Putin ile Kasım 2015’de yaptığı görüşmede, “ABD’nin uzun dönem planlarının bütün ülkelerin çıkarlarına özellikle de RF ve İran’a karşı olduğunu belirterek, yakın işbirliği ile üstesinden gelinebileceğini” ifade etmiştir.

Her iki devletin de Batı tarafından desteklenen askeri yöntemlerle veya renkli devrimlerle yapılan rejim değişikliklerine karşı duruşları aynıdır.

Suriye’de, RF, İran’ı iyi bir müttefik olarak görmektedir. Geleneksel Arap liderler, Mısır, Irak ve Suriye ülke içindeki krizler ve bölgesel düzensizlik ile uğraşırken, İran bu ülkelere kıyasla hem içerde hem de bölgesel olarak kuvvetlidir. Bu durum, RF’nun çıkarlarını Suriye topraklarında destekleyecek İran’ı çekici ve dengeli bir aktör olarak önemli bir hale getirmiştir.

Krizin başlangıcından itibaren, Suriye karşıtı gruplar ve onların destekçileri, Esad konusu üzerinden çıkacak bir anlaşmazlığın, İran ve RF arasında ayrılığa neden olacağını ümit etmişlerdir. Ancak bugüne kadar onlar, Suriye devletini ve çıkarlarını bir arada tutmak için, Esad’ın vazgeçilmez olduğunu tespitite aynı fikirde kalmışlardır (Sinkaya, 2016: s.25).

İran, Suriye’de Hizbullah ile Irak’ta bulunan Şii milisleri ve Afganistan, Pakistan vb. ülkelere transfer ettiği paralı askerleri savaştırmaktadır. İran ve RF, Suriye’de modern hibrit savaş yapmaktadır. Bu kapsamda; Suriye harekât alanında konvansiyonel askeri güçlerini biraraya getirerek medya, siber saldırılar, istihbarat vb. taktiklerle karşı güçlere karşı saha kazanmaya çalışmaktadır (Yılmaz, 2020: s.158).

Ocak 2014’te RF, Tahran’ın BM nezaretindeki Cenevre görüşmelerinde Suriye konusundaki varlığını destekleyerek, İran ile diplomatik işbirliğini genişletmiştir. Ancak RF, kendisini Beşar Esad ile Suriye muhalefeti arasında 'dürüst bir arabulucu' olarak çerçevelemek istediği için, Suriye’de İran ile stratejik işbirliği konusunda temkinli davranmıştır. Devrim Muhafızları Kudüs Kuvvetleri Komutanı Kasım Süleymani’nin Temmuz 2015’te Moskova’ya yaptığı ziyaret, RF’nun bakış

açısını değiştirmiştir. Rus yetkililerle yaptığı istişareler sırasında Süleymani, Esad'ın güç kaybetmenin eşiğinde olduğu ve isyancı güçlerin Suriye'nin Akdeniz kıyılarını işgal edebileceği konusunda uyarmıştır. Bu, RF'nun Eylül 2015'te Suriye muhalefetine elindeki bölgelere yaptığı ilk hava saldırılarının yolunu açmış ve sonunda Esad'ın iktidardaki hâkimiyetini güçlendirmiştir (Samani, 2021: s.2).

Benzer şekilde, Ağustos ayında isyancı gruplar, rejim kuvvetlerinin ilerlemelerini Halep'te geri püskürttüklerinde, kara hücumu ve şiddetli bir bombalamayla RF ve İran askeri birlikteliklerini artırmışlardır. DEAŞ ile mücadele adı altında, RF'nun müdahalesine destek veren İran, Irak hükümetinin de bu ittifaka katılmasını sağlayarak, Suriye, Irak, İran ve RF DEAŞ karşıtı mücadeleyi koordine etmek maksadıyla, Bağdat'ta 'Enformasyon Merkezi' kurmuştur (Sinkaya, 2016: s. 25).

Kremlin, Ağustos ayında, Tu-22M3 bombardıman uçaklarının Suriye'deki hedeflere saldırıyı İran'dan kalkarak başlattıklarını ilan ettiğinde, bu Moskova ve Tahran'ın müşterek askeri gayretlerini derinleştirmek için bir mutabakat olduğuna dikkat çekmektedir. RF, İran'ı Suriye'de savaşmaya cesaretlendirirken, diğer taraftan da yakın çevrede etkili olduğu uluslararası veya bölgesel örgütlere katılma vaadinde bulunarak ortaklık bağlarını sağlamlaştırmaktadır.

İran ve RF'nun Suriye meselesinde 'stratejik işbirliği' içinde olması, aralarında hiçbir görüş ayrılığı olmadığı anlamına da, gelmemektedir. Bu konuda en önemli fark, tarafların İsrail ile olan ilişkileridir. Putin, pragmatik politikaları kapsamında İsrail ile ilişkilere büyük önem vermekte ve İsrail'in İran ve Suriye konusundaki kaygılarına kendi çıkarları doğrultusunda cevap vermektedir. Bu kapsamda, Suriye'de Rus hava müdahalesi başlamasından kısa süre önce Putin, Netanyahu ile yaptığı görüşmede, Hizbullah veya İran ile bağlantılı diğer milis grupların Suriye üzerinden İsrail'i tehdit etmeyeceği ve Suriye'de Rus varlığının İsrail'in 'stratejik operasyonlarına engel oluşturmayacağı konusunda Netanyahu'ya güvence vermiştir(Sinkaya, 2016: s.25).

Astana sürecine yönelik olarak, her iki taraf da sorunun etkili bir şekilde çözülmesi için, RF, İran ve Türkiye arasındaki üçlü görüşmelerin önemini altını çizmektedir. İran'lı araştırmacılar, üçlü işbirliğinin Suriye Krizini çözmek için tek

yol olduğunu düşündüklerinden dolayı, Astana Sürecine çok büyük önem vermektedir (Kortunov, vd. 2020; s.5).

İran'ın, ABD ile anlaşamaması, RF'na önemli avantajlar kazandırmış, İran, bu süreçte ekonomik ve askeri açıdan RF'na bağımlı hale gelmiştir. Ancak RF, sözkonusu iki devlet arasında savaş çıkmasını da, kendi stratejisi açısından uygun görmemektedir. Bunun iki nedeni vardır: birinci olarak, İran, Ortadoğu'daki Sünni devletlerle RF arasında tampon bölge oluşturmaktadır. İkinci olarak da, RF, İran'ın parçalanması halinde istikrarsızlığın sınırında bulunan Orta Asya ve Kafkasya'ya sıçramasından çok büyük endişe duymaktadır.

RF'nun İran ile her zaman çok zor bir ilişkisi olmuştur, ancak şu anda bu ilişki olumlu olarak sürmektedir. Bunun nedeni, kısmen İran'ın Esad rejimini desteklemesi ve bölgedeki Sünni olmayan tüm grupları potansiyel müttefikleri olarak görmesidir. İran'ın Hizbullah gibi Şii yandaşları da, DEAŞ'a karşı mücadelede büyük rol oynamaktadır. ABD'nin aksine, İran'ın nüfuzunu batıya doğru genişletme olasılığı, RF için özel bir endişe konusu değildir. Ancak, RF ve İran arasında Suriye'deki yeniden yapılanma sözleşmeleri için rekabet olabileceği öngörülmektedir. RF'nun, Suriye'nin gayrimenkul, fosfat madenciliği ve enerji sektörlerindeki sözleşmeler yarışında İran'a karşı erken üstünlüğü, İran ile periyodik sürtüşmeler yaratmıştır. İran'ın Suriye'ye askeri müdahalesi, 30 milyar dolara, RF'nun hava saldırıları ise, günde 4 milyon dolara mal olurken, İran'ın dövizini geri kazanma arzuları, savaş sonrası ortamda bu gerilimleri daha da kötüleştirebileceği ifade edilmektedir (Samani, 2021; s:3).

3.2.4. Diğer Bölge Ülkeleri ile İlişkiler

3.2.4.1. İsrail ile İlişkiler

İsrail, uluslararası izole edilmiş, küçük bir devlet olarak, ilişkileri geliştirmek isteyen devletlerle iyi ilişkiler kurmaya özen göstermiştir. İsrail'in izolasyonu, son yıllarda büyük oranda azalmasına karşın, İsrail'in bu dış politikası aynı şekilde devam etmektedir.

Bu bağlamda, İsrail'in RF ile olan ilişkileri, diğer ülkelerle olan ilişkilerden daha önemlidir. İsrail'in kuruluşundan itibaren ilk kırk yılında SSCB, İsrail düşmanlarının büyük patronu olmuştur. 1970 yılında, SSCB ile İsrail, Mısır'ı

yıpratma harekâtında desteklemek için, Sovyetler'in Kafkas Operasyonu süresince çatışmışlardır. Bu nedenle, 1991 yılında diplomatik ilişkilerin düzelmesinden sonra, özellikle Putin'in 2000 yılında yönetime geçmesiyle ikili ilişkiler, İsrail'in ulusal güvenlik ortamında önemli gelişmeler göstermektedir.

Geniş ölçekte İsrail Dış Politikası, diplomatik ilişkilerde farklı yapıda ülkelerle görüşebilmeyi hedeflemektedir. İsrail, bir yerde ABD'ye farklı ülkelerle de diplomatik ilişki kurabileceğini göstermeyi umut etmektedir. İsrail'in ABD ile stratejik ilişkisinin vazgeçilemez olduğu aşık bir durumdayken, İsrailli politikacılar, özellikle dış ekonomik politikanın çok Batı merkezli olduğunu tespit etmişlerdir.

İsrail yönetimi, geleceğini Batılı ortamın dışında kalan ülkelerle -karşılıklı ekonomik çıkarlar ve teknolojik ortaklığa dayalı- yeni stratejilerin geliştirilmesinde görmektedir. Buna uygun olarak, geçen on yılda İsrail; Hindistan, Brezilya, Çin ve RF ile ilişkilerin geliştirilmesine odaklanmıştır (Krasna, 2018: s.9).

RF ve İsrail arasındaki ikili ilişkiler, oldukça sıcak ve çeşitli konuları kapsamaktadır. Eski İsrailli bir diplomata göre, iki ülke ilişkileri, 1991 yılından bugüne en iyi seviyededir. RF'nun Suriye'ye müdahalesi aslında ilişkileri geliştirmiştir. Resmi görevliler, Putin ve Netanyahu arasındaki yakınlığı ve bunu en alt seviyeye kadar yaydıklarına tanık olmuşlardır. Hemen hemen her bakanlığın RF tarafındaki bakanlıkla iletişim halinde olduğu ve sıklıkla bakanlık seviyesinde karşılıklı ziyaret gerçekleştirdikleri müşahade edilmektedir. İsrail Milli Güvenlik Teşkilatı, stratejik konuları tartışmak maksadıyla Rus meslektaşlarıyla düzenli olarak görüşmektedir (Krasna, 2018: s.13).

RF'nun Çeçenistan'daki savaşı ve sonucunda Radikal İslamcı Terörizm karşı mücadele, her iki devlet tarafından da iki ülke arasındaki yakın ilişkilerin önemli bir faktörü olarak görülmüş ve kamuoyuna bu şekilde sunulmuştur. Belki de Çeçenistan'da RF'nun çatışması ile İsrail'in Filistinlilere karşı çabaları arasındaki benzerlik nedeniyle İsrail, RF'nun kara operasyonlarını eleştirmekten çekinmiştir. İsrail'in Filistinlilerle yaşadığı benzer durum RF'da da hissedilmiş ve İsrail'in çabalarına karşı sempati ile yaklaşmıştır. Sonuç olarak her iki topluluk da benzer bir düşmanla karşı karşıya olduklarını hissetmişlerdir (Katz, 2005).

Başbakan Netanyahu 2017 yılının Mart ayında Moskova'yı ziyaretinde yaptığı açıklamada:

“Bizi birleştiren şeylerden bir tanesi radikal islami teröre karşı bizim ortak savaşımızdır. DEAŞ ve El-Kaide tarafından yürütülen Sünni İslami Terörizme karşı geçen yıl yapılan mücadelede büyük bir ilerleme kaydedilmiş ve RF’nun bu sonuç ve ilerlemeye büyük katkısı olmuştur. Tabii ki, İran tarafından yönetilen Şii İslamcı Terörizmin, Sünni İslamcı Terörizmin yerini almasını görmek istemiyoruz.”

diyerek RF’nun hareketını desteklemiştir.

RF’nun perspektifinden bakıldığında, ikili politik ilişkilerde iki önemli nokta tespit edilmiştir. İlki, Mart 2014’de BM Genel Kurulu,RF’nun Kırım’ı işgalini kınamak için yapılan oylamada, İsrail çekimser kalmış ve Ukrayna’nın toprak bütünlüğünü teyit etmiştir. Daha sonra, İsrail, RF’na karşı ABD ve Avrupa tarafından uygulanan ekonomik ambargolara katılmamaya karar vermiştir. 2014 yılında Moskova, yalnızca İsrail’in Gaza’da yaptığı askeri operasyonu eleştirmeyi red etmemiş, aynı zamanda Putin, İsrail’in davranışlarını anladığını ifade etmiştir. Moskova bununla birlikte, Nisan 2017’de, Batı Kudüs’ü, Doğu Kudüs’ün gelecekte Filistinlilerin başkenti olması koşuluyla kabul etmiş, Rus Büyükelçiliğini Tel Aviv dışına taşımaya niyeti olmadığını da, ifade etmiştir (Krasna, 2018: s.14).

İsrail ve RF arasındaki ekonomik ilişkiler, iki taraf da birbirinin esas ticaret partneri olmasa da olumludur. RF artan bir şekilde ekonomik olarak batıdan izole edilirken, İsrail, RF ağırlıklı Avrasya Ekonomik Birliği ile Serbest Ticaret Anlaşması için görüşmeleri sürdürmektedir.

Ekonomik işbirliği için potansiyel, ama aynı zamanda gerginlik kaynağı da olabilecek bir alan Doğu Akdeniz’de gaz üretimidir. RF, Ortadoğu’da enerji marketine girmek için, önemli atılımlar yapmaktadır. Rus petrol devi Rosneft, İsrail’in Leviathan ve Tamar sahalarının rakibi olan Mısır’ın Zohr gaz alanında, önemli bir paydaştır.

Tüm alanlardan ikili işbirliğinin en az gelişmiş, askeri alandır. İki ülke arasındaki en önemli askeri işbirliği, 2015 yılında RF’nun Suriye’ye müdahalesinden

sonra koordinasyon ve gerginliği azaltma mekanizması kurulması olmuştur. Sınırlı bir hava sahasında hareket eden iki hava kuvveti arasında çatışma olması olasılığı, İsrail'i koordinasyon çabalarını artırmaya zorlamıştır. Rus kaynaklarına göre, koordinasyon mekanizması Suriye'deki Hmeymim Üssünde konuşlu Rus Hava Kuvveti Komutanlığı ile Tel Aviv'de İsrail Hava Kuvvetleri Komutanlığı arasındaki kırmızı hattı oluşturmaktadır (Krasna, 2018: s.15).

İsrail ve RF arasındaki ikili ilişkiler olumlu olmasına rağmen, yine de iki tarafın da anlayamadığı bir kaç stratejik konu bulunmaktadır. Bunlardan en önemlileri İran, Suriye ve Filistin konularıdır. İsrail ikili ilişkileri korumak adına bu konuları genelde bertaraf etmiştir.

RF, İran'la karmaşık bir ilişkiye sahiptir. İran, İslami devletlerin en önemli koruyucusudur ve iki devlet ortak çıkarları olan bir çok konuda işbirliği yapmalarına karşın müttefik değillerdir. İran, batı karşıtı bir devlettir ve bu husus, RF'nun çıkarları ile örtüşmektedir. Ortadoğu'da İran'ın liderliğini yaptığı Amerikan karşıtı kamp, klasik “düşmanımın düşmanı benim dostumdur” mantığı ile RF'nun bölgedeki etkisini kuvvetlendirmektedir.

RF ve İran arasındaki ilişkiler -özellikle askeri ve nükleer alanda- Kudüs ve Moskova arasındaki diplomatik söylemlerin anahtar konusunu oluşturmaktadır. RF hem İsrail hem de İran ile karşılıklı olumlu ilişkiler görememektedir. Onun yerine, RF'nun bölgesel stratejisi, bölgenin en kuvvetli iki gücü ile faydalı bağlar oluşturmaya zorlamaktır. İsrailliler, sık sık Rus karşılıklarına RF'nun İran ve Suriye'ye silah satışlarının bölgede istikrarı bozabileceğini ve bu silahların Hizbullah'ın eline geçebileceği konusundaki endişelerini ifade etmektedirler.

İsrail, ekonomik ve askeri açıdan zayıflamış bir Şam yönetimini isyancı kuvvetler tarafından ele geçirilmiş bir Şam'a veya kaosa tercih etmektedir. Kısaca İsrail, şu andaki hüküm süren çatışmalardan memnundur.

İsrailli analistler, Rusların İsrail'in taleplerine pragmatik bir şekilde yaklaştığını, bu talep Rusların çıkarlarına hizmet ediyorsa Rusların talebi karşıladığını ifade etmektedirler. Bunun yanında, RF'ndan İsrail'e göç etmiş Rus Yahudilerin İsrail'deki varlığı da, ilişkilerin diğer önemli bir noktasını oluşturmaktadır.

3.2.4.2. Irak ile İlişkiler

Moskova ve Bağdat'ın SSCB ve Irak arasında, 9 Nisan 1972 yılında imzalanan Dostluk ve İşbirliği anlaşmasına uzanan, çok uzun süreli bir işbirliği geçmişi bulunmaktadır. SSCB, Irak'ın endüstrileşmesinde yardımcı olmuş ve Irak'ın en büyük silah tedarikçiliğini de yapmıştır (Mamedov, 2019: s.4).

Ancak, SSCB'nin en önemli müttefiklerinden biri olan Irak'ın, İran'ı 1980 yılında işgal etmesi ve bu savaşın uzun sürmesi, SSCB'nin Ortadoğu politikasını zorlaştırırken, SSCB'nin İran'ı desteklemeye başlaması ve Irak'ın Kuveyti işgal etmesi, iki ülke arasındaki ilişkileri daha da bozmuştur. Tüm bunlara karşın, dönemin Devlet Başkanı Gorbaçov, ABD'nin Irak'a müdahalesini önlemeye çalıştıysa da bunda başarılı olamamış, ABD'nin müdahalesi sonrasında bölgede hakimiyeti sağlamasıyla SSCB'nin bölgedeki etkinliği zayıflatmıştır (Kemaloğlu, 2012: s.9).

Irak, RF için sadece ekonomi ve iş ortaklığı için önemli değil, aynı zamanda bölgesel politikayı etkilemesi açısından da önemlidir. RF, İran ve ABD'nin Irak'a direk etki eden esas yabancı oyuncular olduğundan Irak'taki imkanlarının farkındadır. Irak, ABD ve İran ile ilişkilerinin dengelenmesi açısından, RF ile ilişkilerin geliştirilmesine destek vermektedir. Irak böylelikle bölgesel politikada etkin olmak istemektedir. Moskova ve Bağdad düzenli olarak bölgesel konuları ve terörizme karşı mücadele konularında koordinasyon yapmaktadır. Irak bölgesindeki anlaşmazlıklarda arabulucu olmak için Astana formatında yer almak için istekli olmuştur (Mamedov, 2019: s.6-7).

Irak, Suriye hükümetinin devrilmesi sonucunda terörist grupların güçlenmesinden ve Körfez ülkelerinin bölgede nüfuz arttırmasından kaygılanmış, Esad rejimine askeri ve politik destek sağlamış, Irak'lı milislerin Suriye'de savaşmasına izin vermiştir (GICJ, 2017 : s.53).

DEAŞ, Irak'ta 2014 yılında saldırılarını artırdığında, RF 2012 yılında yapılan bir anlaşmaya göre, içinde savaş uçaklarının da olduğu silah ve askeri teçhizatı Irak'a sevk etmiştir. Irak'a ihtiyacı olan silahlar zamanında en kısa sürede sevk edilirken, ABD ihtiyaç duyulan malzemeyi gönderememiştir veya kasıtlı olarak göndermemiştir (Mamedov, 2019: s.5).

Moskova ve Bağdat, 2014'ten 2018'e kadar, Irak'taki olayları gölgede bırakan DEAŞ'a karşı yapılan hareket süresince temas halinde olmuş ve Kremlin, Irak'ı Tahran, Şam ve Hizbullah ile ittifakına çekmek için, defalarca girişimlerde bulunmuştur. Bu, 2015'in sonlarında katılımcıların istihbarat paylaşacakları ve DEAŞ karşıtı çabalarında işbirliği yapacakları bir "4+1" (RF, İran, Irak, Suriye ve Hizbullah) operasyon merkezinin oluşturulmasıyla sonuçlanmıştır (Hauer,2020: s.2) .

Moskova, Irak Kürdistanı'ndaki özerk yönetimle, özellikle enerji sektöründe marjinal olarak daha fazla başarı elde etmiş: Eylül 2017'de, Rus devlet petrol devi Rosneft'in, bölgede 4 milyar dolarlık petrol ve gaz anlaşması taahhüt ettiği bildirilmiştir. Kürtlerin enerji sektörüne verilen bu destek ve Moskova'nın Erbil'in talihsiz Eylül 2017'deki bağımsızlık referandumu sırasında sessiz desteğiyle birlikte, Bağdat'ı kızdırmış ve ikisi arasındaki ilişkileri daha da kötüleştirmiştir (Hauer, 2020: s.4).

3.2.4.3. Ürdün ile ilişkiler

RF ve Ürdün arasındaki siyasi ilişkiler, iki ülkenin Ortadoğu ve Irak konusundaki benzer yaklaşımları ve iki hükümetin, RF ile Ürdün arasındaki ilişkileri her alanda güçlendirmeye devam etme arzusu nedeniyle, başarılı bir şekilde gelişmektedir. Ürdün hükümeti, özellikle Irak ve Suriye çevresindeki istikrarsız durumun barışçıl çözümü alanında, RF ile gelecekteki siyasi ilişkilerin geliştirilmesinden yanadır. RF ve Ürdün'ün diğer uluslararası meselelere yaklaşımlarının pratikte aynı olduğu görülmektedir.

Esad rejimi, İran desteğiyle birlikte, savaştan sağ salim kurtulmuş ve RF, Suriye'nin Tartus limanına özel erişim sağlamıştır. Ancak Putin, Esad'ın ana stratejik ortağı ve ortak karar vericisi olmak için, İran'a karşı sessizce rekabet etmektedir. İran, Tahran ve Bağdat'tan Beyrut ve ötesine ikmal yolları sunmaktadır, ancak RF, Ürdün'ü Orta Doğu ile siyasi bağları olan ve Kızıldeniz'den Akabe üzerinden Şam'a uzanan bir tedarik yolu ile birlikte gelen bir karşı teklif olarak sunma gayreti içindedir (Joplin, 2019: s:2).

RF, Suriye'nin güneyinde, isyancılara rejim saldırısından geçici olarak uzak durmalarını sağlayan sözde bir ' çatışmasızlık bölgesi' kurmak için, Ürdün ile birlikte çalışmıştır. Ürdün onlarca yıldır güvenilir bir ABD müttefiki olmasına rağmen,

Beyaz Saray'ın İsrail'e yönelik mevcut sıkı desteği Ürdün'ü tamamen izole etmiş ve onu doğuya bakmaya yöneltmiştir.

RF, Ürdün üzerinde yeterli siyasi kaldıraç oluşturabilirse, Suriye'yi siyasi olarak yeniden Arap Birliği'ne entegre edebileceği ve Esad'a Kızıldeniz ve Hint Okyanusu'ndan mal ithal edebileceği ve Suriye'nin bazı kısımlarını Ürdünlü inşaat firmaları ile yeniden inşa edebileceği ve güneye ekonomik bir yaşam hattı verebileceği öngörülmektedir.

Nisan 2019'un başlarında, RF Dışişleri Bakanı Sergey Lavrov Amman'ı ziyaret etmiş ve Esad'ın hiçbir zaman müttefiki olmayan Ürdün'ü Suriye'yi Arap Birliği'ne yeniden kabul etme konusunda, geçici olarak anlaşmaya ikna etmiştir. Suriye'nin, Arap Birliği'ne yeniden kabul edilmesi; Arap Dünyasının Esad ile ilişkileri yeniden normalleştirmeye hazır olduğunu resmi olarak işaret edecek ve muhtemelen gelecekte Suriye'yi de içerecek ekonomik girişimlerle gelebilecektir (Joplin, 2019: s:2).

RF'nun Ürdün ile ortaklığı, büyüyen ticari bağlar, Suriye ve Libya'daki yakınlaşan çıkarlar ve topluluk düzeyindeki bağlar tarafından desteklenmektedir. ABD-Ürdün ilişkileri, Başkan Donald Trump'ın Aralık 2017'de Kudüs'ü İsrail'in başkenti olarak tanımasıyla gerildiğinde, RF, bu durumdan en çok yarar sağlayan ülke olarak ortaya çıkmış, bunun sonucunda RF ile Ürdün arasındaki ticaret 2017'de, 157 milyon dolardan; 2018'de, 602,6 milyon dolara yükselmiştir. RF, ülkeyi Cezayir, Irak gibi daha kazançlı Orta Doğu tarım pazarlarına giriş amacıyla bir sıçrama tahtası olarak gördüğü için, Ürdün'e buğday ihracatını da genişletmiştir (Ramani, 2021; s:2).

Ürdün, Rus nükleer enerji devi Rosatom'un, Haziran 2018'de 10 milyar dolarlık santral inşa teklifini reddetmesine rağmen, RF, Ürdün'e küçük modüler reaktörler tedarik etmek için, kapıyı açık bırakmıştır. Bu olumsuzluk, RF-Ürdün ekonomik işbirliğinin genişlemesini engellememiştir. Kasım 2018'de Ürdün, Rus firmaları tarafından kullanılacak özel bir sanayi bölgesi oluşturulduğunu duyurmuş ve Kasım 2019'da RF ile bir dizi ekonomik işbirliği anlaşması imzalamıştır.

RF, ticari bağlantıların genişlemesinin ötesinde, Ürdün'ü bölgesel güvenlik krizlerinde yararlı bir ortak olarak görmektedir. Kral II. Abdullah, Kasım 2011'de Suriye Devlet Başkanı Beşar Esad'ın görevden alınması için çağrıda bulunsada,

Ürdün, Eylül 2015'te Suriye'ye yaptığı askeri müdahalenin ardından, RF ile işbirliği yapmıştır. Ekim 2015'te Lavrov, RF'nun Suriye'deki hava hareketinde, Ürdün ile koordineli olduğunu belirtmiştir. Daha sonra Amman'da, RF-Ürdün terörle mücadele işbirliği konusunda, bir çalışma mekanizması kurulmuştur. Ürdün ayrıca, Suriye'deki ABD ve RF askeri müdahaleleri arasında, bir köprü görevi görmektedir. Örneğin, Kral II. Abdullah, DEAŞ ve İran'ın güney Suriye'deki askeri yığınağına karşı, ABD-RF işbirliğini güçlendirmek için, Moskova ile diyalogu kullanmıştır (Ramani, 2021; s:3).

Bu düzenli istişareler, Suriye'de RF ve Ürdün arasında doğrudan işbirliğine dönüşmüştür. Lavrov, Ürdün'ün güney Suriye'deki sivil altyapıyı yeniden inşa etme çabalarını ve Amman'ın Suriyeli mültecilerin geri dönüşüne verdiği desteği açıkça onaylamıştır. Ürdün ayrıca, Rus liderliğindeki Astana barış görüşmelerine gözlemci olarak katılmıştır. RF, Suriye'de Ürdün ile Birleşik Arap Emirlikleri (BAE), Umman ve Mısır gibi benzer düşünen Arap devletlerinden daha kapsamlı işbirliği yapmaktadır.

Ürdün'de 12.000-30.000 Çeçen'in varlığı, ikili ilişkilerin daha yakın olmasına katkıda bulunmaktadır. Çeçenya'nın lideri Ramazan Kadırov, Kral II. Abdullah ile güçlü bir iletişime sahiptir. Kadırov ve Kral II. Abdullah arasındaki terörle mücadele işbirliği, RF ve Ürdün arasında fikir bağlarının oluşmasına yardımcı olmuştur. Müslüman Kardeşleri ve Vahhabiliği kınayan 2016 Grozni Sünni İslam Konferansı'nın katılımcıları arasında, Ürdün Baş Müftüsü Abdul Karim Khasawneh ve Kelam alimi Sa'idFoudah yer almıştır. Bunun yanında Ürdün'de 100.000-170.000 Çerkes bulunması ve Tataristan'ın özellikle inşaat ve bilişim sektörlerinde belirgin olan Ürdün ile güçlenen ticari ilişkileri, RF-Ürdün ikili ilişkilerini daha da güçlendirmektedir.

3.2.4.4. Suudi Arabistan ile İlişkiler

Suudi Arabistan, Körfez Arap Ülkeleri İşbirliği Konseyi'nde lider bir ülkedir ve RF gibi küresel petrol piyasasında önemli bir oyuncudur. Terörizm ve aşırıcılığa karşı ortak savaş, RF ve Suudi Arabistan arasında ikili görüşmeler için temel faktördür. Arap Baharı sürecinde, Moskova ve Riyad'ın pozisyonları, Mısır ve Tunus konusunda aynı durumdayken, Suriye'de devam eden süreçte, İran

politikasından dolayı ayrılmıştır. Daha da ötesinde Riyad, Kaddafi rejiminin devrilmesine katkıda bulunan, Katar ve BAE'ne destek vermiştir.

Suudi Arabistan'ın Suriye ihtilafındaki rolü de, iç savaş süresince önemli değişiklikler geçirmiştir. Bölgedeki olayların hızla gelişmesi ve İran'ın Irak, Lübnan ve Bahreyn'deki etki alanının genişlemesi, Riyad'da İran'ın İslam'ın kutsal mekânlarını bir “Şii kuşağı” ile çevreleme ve ülkenin istikrarını bozma planları yaptığı algısını güçlendirmiştir. Çatışmanın başlamasıyla birlikte, Suudilerin ana çabaları, ideolojik olarak kendilerine yakın olan İslamcı güçleri konsolide ederek, Suriye'de İran'a karşı bir denge oluşturmaya yönelmeye başlamış, silahlı muhalefetin bu kesiminin finansmanı ve siyasi bölümünün yapılanmasında Suudi etkisinin yaygınlaşması, düşmanlıkların tırmanmasında hükümet güçleri aleyhine rol oynamıştır (Aksenyonok, 2019).

Çatışmanın gidişatı dönerken, kazançlar ve başarısızlıklar dengesi, Suudi etkisi altındaki askeri-politik grupların aleyhine gelişmiştir. Suriye'deki yasal rejimi içeriden zayıflatmayı amaçlayan politika, aynı "anayasal yasallığı" geri getirme sloganı altında Yemen'e uzun süreli silahlı müdahale ile açık bir çatışmaya dönüşmüştür. Suudi Arabistan için iki cephede savaş giderek daha külfetli hale gelmiştir. DEAŞ'ın Suriye ve Irak'ta konsolidasyonu, Arap Yarımadası'nın güneyinde ve Suudi Arabistan'ın kendisinde terörist faaliyetlerin yayılmasına ivme kazandırmıştır. Esad rejiminin yakında düşmesi üzerine bahse girmekten, beklentilere ilişkin daha gerçekçi bir vizyona geçiş, ABD ile karmaşık ilişkiler zemininde de gerçekleşmiştir. Genel İran karşıtı yönelimlerine rağmen, Suudi Arabistan'da Trump yönetiminin Ortadoğu'daki kaotik ve öngörülemez politikalarına karşı duyulan memnuniyetsizlik artmış, ABD'nin bölgeyi terk etmeye hazırlandığına dair korkular ve buna bağlı olarak İran'ın ortaya çıkan boşluktan faydalanması durumunda doğru zamanda destek alma konusunda bir belirsizlik hissi oluşmuştur (Aksenyonok, 2019).

Haziran 2015'de RF Başkanı Putin ile Suudi Arabistan veliaht prensi Muhammed Bin Selman arasında St. Petersburg'da yapılan toplantı, krizin aşılması için zemin hazırlamış, ancak RF'nun Suriye'deki askeri operasyonu ilişkilerdeki düzelme eğilimini, sonlandırmıştır. Bazı Suudi din adamları, RF'nun İslamofobi ile suçlayarak cihat çağrısında bulunmuştur. Tüm bunlara rağmen, her iki ülke de

Suriye'deki iç savaşın çözümüne hizmet edecek hususların Haziran 2012 tarihli Cenevre Bildirisinde yer aldığına inanmaktadırlar. RF, Suriye'de Hava Kuvvetleri ile operasyona başlamadan önce ılımlı muhaliflerin lider grupları ile görüşmeler sağlamıştır.

Şubat 2005'de Moskova, Suudilerin BM çatısı altında uluslararası terörizmle mücadele merkezi kurulması inisiyatifini desteklemiştir. 2011 yılında inisiyatif Birleşmiş Milletler Terörle Mücadele Merkezi'ne dönüşmüştür. Her iki ülkede DEAŞ, El Kaide, Jabhat El Nusra'yı, terörizmin ve bölgesel düzensizliğin kaynağı ve uluslararası güvenliğe tehdit olarak kabul etmektedirler. RF ve Körfez Arap Devletleri Konseyi İşbirliği arasında, Moskova'da 2016 yılında Stratejik Bakanlar toplantısı her iki tarafın da terörizme karşı kolektif mücadelesi niyetiyle son bulmuştur (Kosach, Melkuryan, 2016; s.4).

Enerji krizlerinin, iki ülke arasındaki rekabeti teşvik etmesine karşın, RF ve Suudi Arabistan hidrokarbon üretimi ve satışı konularında birbirlerine danışma yeteneklerini sürdürmektedir. 2000 yılından beri, RF fırlatma araçları, 14 Suudi iletişim uydusunu orbite yerleştirmiştir. RF'nun LUKOIL ve Stroytransgaz firmaları, Suudi pazarında çalışmaktadır. RF, İskender Balistik Füze Sistemi ve S-400 güdümlü füze sistemini Suudi Arabistan'a satmak istemektedir. Ancak RF'nun Suriye'deki durumu ve İran ile askeri işbirliği nedeniyle, yukarıda belirtilen satış anlaşmaları onaylanmamaktadır. Kral Selman'ın, Eylül 2015'de, ardından Haziran 2016'da Prens Selman'ın Vasington'u ziyareti, konu askeri, teknik ve yüksek teknoloji işbirliğine geldiğinde, Suudilerin ABD'ye yaklaşacaklarını göstermiştir (Kosach, Melkuryan, 2016; s.5).

RF'nun Ortadoğu'daki varlığı, RF'nun İran'la ve Suriye rejimi ile müttefikliğine bağlanmaktadır. Riyad, her iki ülkeyi de düşmanı olarak görmekte, Suriye'yi de, Moskova ile politik çekişme alanı olarak görmektedir. Bu çatışmanın etkilerinin diğer ikili işbirliği alanlarını da etkilediği aşıkardır. RF'na göre, Suudi Arabistan, Arap Baharını, jeopolitik menfaatlerini Ortadoğu bölgesinde gerçekleştirmek amacıyla yönetmeye çalışmaktadır. Buna göre, Riyad'ın Mısır ve Libya'da Selefilere desteklerken, Bahreyn'deki Şiileri indirmeyi, Suriye'de de kendisine yakın Sünni rejim getirme planları vardır (Katz, 2012: s. 4-5).

Suudi Arabistan ve RF arasında Suriye konusundaki anlaşmazlıklara rağmen, bölgesel ve küresel siyasette daha geniş ortak çıkarlar temelinde aralarında bir ilişki kurma süreci yaşanmıştır. Bu temelde, en üst düzey de dahil olmak üzere düzenli temaslar sırasında, terör tehdidinin ortadan kaldırılması, Anayasa Komitesi'nin çalışmalarının erken başlaması, insani yardım malzemelerinin genişletilmesi ve mültecilerin geri dönüşü için yardım gibi Suriye yerleşimine yönelik ilkeli yaklaşımlar konusunda kademeli olarak karşılıklı anlayış sağlanmıştır.

3.2.4.5.Yerel Gruplarla İlişkiler

Suriyeli Kürtler, DEAŞ'a karşı devam eden çatışmalardan dolayı, Suriye'de devam eden savaşta, en önemli ve etkili taraflardan biri olarak kabul edilmekte ve sonucunda ABD ve RF gibi güçlerin desteğini almaktadır. Halihazırda, PYD, Kuzey Suriye'nin büyük bir bölümünü kontrol etmekte ve bu de-fakto oluşumu kabul ettirmeye veya savaşın sonunda yapılacak antlaşmayla bağımsız bir statü kazanmayı umut etmektedir. Silahlı çatışmaların başlangıcından itibaren, PYD ve onun silahlı kanadı YPG - bu iki unsur da Türkiye tarafından terörist örgüt PKK'nın Suriye uzantısı olarak kabul edilmektedir – kendilerini DEAŞ'a karşı savaşan bağımsız bir kuvvet olarak tanıtmış ve Esad rejimine veya muhalif gruplara karşı olmamıştır. PYD, aynı zamanda, Vaşington, Moskova, Ankara, Şam arasındaki anlaşmazlıkları, kendi çıkarlarını korumak için kullanmıştır (Aben, 2017; s.1).

RF ve Kürtler arasındaki güncel etkileşim, onların yakın tarihsel bağlarına bakıldığında daha iyi anlaşılmaktadır. RF'nun Kürtlerle ilişkisi, aslında Rus Çarlığı döneminden başlayarak, siyasi bir temelde yürütülmektedir. 1946 yılında, İran'ın Mahabad bölgesinde, SSCB'nin desteğiyle, Mahabad Kürt Devleti kurulmuş, sonra, SSCB, bu devleti, İran ile yaptığı anlaşmada baskı unsuru olarak kullanmış, SSCB'nin istediğini elde etmesi sonrasında yıkılması için, İran'a terk edilmiştir. İran'ın bu devleti yıkması ve yöneticilerini idam etmesi sürecinde, Mahabad Kürt Devleti Genelkurmay Başkanı olan Molla Mustafa Barzani, SSCB'ye sığınarak 12 yıl orada sürgünde kalmıştır. SSCB, İran'da kullandığı Kürtleri farklı amaçlarla farklı ülke ve bölgelerde de kullanabileceğini değerlendirerek, komünist ideolojiyi Kürtler arasında yaymaya gayret göstermiş, onlara maddi ve askeri destek sağlamıştır. Bu kapsamda, SSCB'nin, Türkiye, İran, Irak ve Suriye'deki Kürtleri ideolojik olarak zaman zaman kullandıkları da görülmüştür (Yılmaz, 2020: s.227).

1970’li yılların sonunda, Suriye SSCB’nin en esaslı müşterisi olduğu zamanda, teröristbaşı Abdullah Öcalan’ın Kürdistan İşçi Partisi, Türkiye’ye karşı Suriye’nin işgali altında bulunan Lübnan’ın Bekaa vadisinden yönetilen uzun süreli bir isyan başlatmıştır. PKK, kendisini yıllardır Moskova’nın yörüngesine yerleştirmiştir. PKK’nın Türk Devletine karşı yaptığı terör saldırıları, Rus liderlerin eline, Ankara’ya dolayısıyla NATO’ya, karşı kullanmaları için koz vermektedir. Kremlin, SSCB yıkıldıktan sonra da, Moskova’da PKK’ya ofis açma izni ve 1998 yılında Suriye Öcalan’ı sınırdışı ettiğinde RF’da oturma izni vererek Kürt kartını oynamaya devam etmiştir. RF, Kürtlerle olan ilişkilerinde hep pragmatik davranmıştır. Ancak hiçbir zaman bu ilişkiler, büyük devletlerle olan ilişkilere tercih edilmemiştir. RF’nun, Kürtlerle olan ilişkilerinde, ABD ve AB ülkelerinden tek farkı, PKK’yı terör örgütü olarak kabul etmemesidir. Bundan dolayı da Moskova’da ofis açmasına izin vermiştir. Bununla birlikte RF, PYD ve YPG’nin PKK’nın uzantısı olduğuna dair Türkiye’nin görüşlerine de katılmamaktadır.

Suriye Krizi’nin başlangıç safhasında, silahlı Suriyeli Kürt Gruplarla aktif şekilde işbirliği yapan ABD’nin aksine, RF, kendini Kürt faktöründen uzak tutmaya gayret etmiştir. Moskova, Suriye ve Esad rejiminin geleceği üzerine Ortadoğulu partnerler ile diyalog kurabilmek için, manevra sahası ve esnekliğe sahip olmayı istemiştir. Bu safhada RF’nun Suriye Kürtlerine görünür tek desteği, diplomatik cephede Türklerin karşı olmasına rağmen, Cenevre görüşmelerinde yer alması için ısrarcı olmasıdır. Böylelikle, Kürtlerin devlet olma arzularını açık bir şekilde onaylamaktan uzak dururken, RF, Suriye barış görüşmelerinde Suriyeli Kürtlerin bulunmasını sağlayarak, gayriresmi bir şekilde onların meşruluğunu kabul etmiştir (Aben, 2017; s.3).

Eylül 2015’de BM Genel Kurulu’nun 70’nci oturumunda, RF’nun Suriye’ye askeri müdahalesinin arefesinde konuşan Başkan Putin, RF’nun Suriyeli Kürtlere olan desteğini artıracığını ima etmiştir. Putin konuşmasında:

“Suriye’de DEAŞ ve diğer terörist örgütlere karşı gerçekten savaşılan esas kuvvetlerin Başkan Esad yönetiminin güçleri ve Kürt milisler olduğunu kabul etmeliyiz. Evet, bölgedeki tüm çatışma ve problemlerin farkındayız, ama sahadaki gerçek durumu da göz önünde bulundurmalıyız” demiştir.

Bu konuşmasıyla RF için önceliğin, Esad rejiminin iktidarda kalmasının sağlanması ve bu konuda ona yardımcı olan PYD unsurlarının desteklenmesi olduğu anlaşılmaktadır.

RF'nun 30 Eylül 2015'te Suriye'deki hava saldırılarının başlamasından 11 gün sonra, Putin'in Ortadoğu ve Afrika Özel Temsilcisi Mihail Bogdanov, PYD Eş Başkanları ile Paris ve Moskova'da görüşmüş, PYD'nin RF'nda temsilcilik açma talebi gündeme gelmiştir. Putin, 23 Ekim 2015'te PYD ile Esad rejiminin güçlerini birleştirmesini ve Suriye'deki iç savaşa rejim safında devam etmeleri konusunda telkinde bulunmuştur (Yılmaz, 2020: s.231).

RF'nun PYD politikasında, PYD'nin tamamen ABD tarafından kontrol edilmemesine yönelik bir strateji bulunmaktadır. Hatta, RF PYD'yi ABD'nin eline teslim etmemek maksadıyla, PYD Eş Başkanı Salih Müslim ve PYD Eş Başkanı Asya Abdullah ile görüşmüş, PYD'nin hakim olduğu bazı bölgelerde askeri üslerin kullanım hakkını kazanmıştır (Yılmaz, 2020 : s.230).

PYD, Kuzey Suriye'de Türkiye sınırı boyunca koridor oluşturmak maksadıyla Rus yetkililerden hava desteği verilmesi için talepte bulunduyorsa da, RF bu talebi kabul etmemiştir. 16 Ocak 2016 tarihinde, Lazkiye'den Haseke'ye PYD güçlerini ziyarete gelen bir Rus Komutan görüşmede, PYD'den Kamışlı'nın 30 kilometre güneyinde rejime ait askeri bir birlik oluşturulmasını talep ettiklerini ifade etmiştir. RF, PYD'ye Esad yönetimi ile işbirliği yaptıkları takdirde, Suriye'nin toprak bütünlüğü dahilinde kültürel özerklik verilebileceğini bildirmiştir (Yılmaz, 2020: s.231).

Moskova tarafından beyan edildiği gibi, Kürtlerle işbirliği Suriye'de çatışmasızlık bölgesi oluşturulmasına yönelik planın başarısı ve ateşkesin zorla uygulanması ve bu görevin içinde yer alan Rus hizmet personelinin güvenliği için zaruridir. Moskova'nın Kürtlerle işbirliğinin bazı kısımlarını kasıtlı olarak gizlemesi muhtemeldir, ancak daha önemlisi RF'nun birkaç stratejik ve taktik dış politika amacını gerçekleştirmek için Suriye'de Reel-politik'e bağlı kaldığı aşikardır.

Salih Yılmaz'a göre, RF'nun Suriye'de yürüttüğü PYD politikası, ABD karşısında başarısız olmuş ve PYD, ABD'nin kontrolü altına girmiştir. Bu durum, Türkiye-RF işbirliğinin artmasına ve ABD politikalarına karşı Suriye'de beraber

hareket etmelerine imkan sağlamıştır. RF'nun Suriye'deki PYD politikası, Suriye'nin toprak bütünlüğünü bozmayacak bir strateji üzerine oluşturulmuştur (Yılmaz, 2020: s.233).

Suriye'nin dağılması, Şam'da uluslararası düzeni sağlama yeteneği olan kuvvetli merkezi bir hükümetin varlığına zarar verebilirdi. Halihazırda Esad rejimi ve Kürtler DEAŞ'a karşı taktik müttefik olmalarına karşın, uzun sürede aralarında gerginlik olmasına yönelik büyük bir risk de yer almaktadır. Daha da önemlisi, Kürtlerin muhtemel bağımsızlığı veya kapsamlı bir otonomi, RF ile bölgesel güçler – Türkiye, İran, Irak – arasındaki ilişkileri kötüleştirebileceğinden, RF'nun Kürt otonomisinin daha kısıtlı bir versiyonunu desteklemesi muhtemel görünmektedir (Aben, 2017; s.5).

AleksandrAksenyonok'a göre, Rus tarafının resmi açıklamaları, RF'nun ilkeli konumu hakkında hiçbir şüpheye yer bırakmıyor. Akdeniz'deki askeri hava ve deniz üslerinin korunması, stratejik bir nitelik taşıyor, bu da, RF için herhangi bir “çıkış senaryosu” olmadığı anlamına geliyor. RF Savunma Bakanlığı'nın tahminlerine göre, Suriye'deki operasyonların lojistiği için yapılan harcamalar, savunma için ayrılan bütçenin dışına çıkmamaktadır (Aksenyonok, 2019).

Aralık 2019'da Suriyeli Kürtler hakkında konuşan Lavrov, "Kürtlerin geleneksel ikamet yerlerinde sağlanması gerektiği anlayışıyla" Esad'a tüm Suriye topraklarının kontrolünün verilmesi gerektiğini iddia etmiştir. Gerçekten de Moskova kendisini bir arabulucu olarak tanıtmakta ve Kürtlerin yasal haklarını Suriye anayasasına dahil etmekte ısrar etmektedir, ancak asıl amacı, Kürt özerkliğini ülkeyi bölmeye benzeten ve bunu kabul edemeyeceğini söyleyen bir lider olan, Esad'ı desteklemektir (Borshevskaya, 2020: s.2).

3.3. RF'NUN SURİYE ÜZERİNE TAKİP ETTİĞİ ULUSLARARASI KONFERANSLAR

3.3.1. Cenevre Görüşmeleri

Suriye'deki savaşta, Esad rejiminin müttefikleri olarak yer alan RF ve İran karşısında, ABD'nin başını çektiği Batılı güçler iç savaşın ülke geneline yayılması sonrasında Suriye sorunu ile daha yakından ilgilenmeye başlamışlardır. Bu kapsamda, Batılı güçler tarafından ABD öncülüğünde “Suriye'nin Dostları Grubu”

adı altında bir grup oluşturulmuş, ilk toplantısını Şubat 2012’de Tunus’ta yapmış, ikinci toplantıyı Türkiye’de yapma kararı almıştır. Bu süreçte eş güdümlü olarak eski BM Genel Sekreteri Kofi Annan’a bir plan hazırlaması görevi verilmiş, Annan, uzun süreli bir barışın sağlanması için, savaşa dahil tüm taraflarla ve bölgesel aktörlerle görüşmüştür. Sonuç olarak, bir plan teklifinde bulunmuş, görüşmeler BMGK nezdinde, Ocak ve Şubat 2012 aylarında yapılmıştır. BMGK’nın daimi üyeleri, Suriye’deki savaşı bitirmek için, bir karar tasarısını oylamaya sunmuşlar, ABD, İngiltere, Fransa olumlu oy kullanırken, RF ve Çin Suriye devleti üzerinde baskı kurulmasına karşı çıkararak tasarıyı veto etmişlerdir (Kadioğlu, 2019: s.25-26).

Esad rejiminin, planı uygulamayı red etmesi, BMGK’nın ortak bir karar alamaması ve hem Suriye Ordusu hem de muhalif grupların savaşı tırmandırması sebepleri nedeniyle, Annan planı uygulanamamıştır. Annan’ın istifası sonrasında, BM arabulucu olarak, LakhdarBrahimi’yi, BM temsilcisi olarak görevlendirmiştir. Ancak savaşan taraflar, sürekli olarak devam eden savaş konusunda birbirlerini suçlamaları nedeniyle, o da barışın sağlanmasında somut bir sonuç elde edememiştir.

30 Haziran 2012’de uluslararası bir konferansla toplanan I.Cenevre görüşmeleri başlatılmıştır. Görüşmelere BMGK’nın beş daimi üyesinin yanı sıra AB temsilcileri, Türkiye, Katar, Kuveyt ve Irak katılmış olmasına rağmen Suriye rejimi ve muhalefetinden katılım olmamıştır. Bu görüşmelerde, muhalefet ve rejimin onayladığı geçiş hükümetinin kurulması ve ateşkesin sağlanması için BM denetiminde bir mekanizmanın kurulması kararlaştırılmıştır. Ancak ABD geçiş hükümetinde Esad’ın olmaması gerektiğini ileri sürmüştür; Rusya, İran ve Esad rejimi bunu kabul etmediğinden kararlar uygulanamamıştır.

Ocak 2014’te, II. Cenevre görüşmeleri yapılmıştır. Katılımın, daha temsili olmasına rağmen, (ülke temsilcilerine ek olarak - BM Güvenlik Konseyi’nin daimi üyeleri ve çatışan tarafların temsilcileri, Arap Devletleri Ligi, Avrupa Birliği ve İslam İşbirliği Teşkilatı) daha az etkili olduğu ortaya çıkmıştır. Bu konuda alınan tek karar, çatışma bölgesinde sıkışıp kalan Suriye vatandaşlarına insani yardım sağlanmasıyla ilgilidir. Yine de konferans katılımcılarının diyalogu sürdürmeye hazır olduklarını göstermeleri, en önemli sonuç olarak tespit edilmiştir (Valentinovich, 2016: s.3).

2015 yılında, Viyana’da ilk defa Suudi Arabistan, Mısır, Türkiye ve İran gibi bölgesel aktörlerin dahil olduğu, Viyana görüşmeleri başlamıştır. İki defa yapılan Viyana görüşmelerinde, Beşar Esad’ın geleceğine yönelik hiçbir görüş ileri sürülmemiş, ancak büyük güçler arasında muhalifleri kimin temsil ettiğine yönelik bölünmeler olmuştur (Cengiz, 2020: s. 206).

BM Güvenlik Konseyi’nde 18 Aralık 2015 tarihinde oybirliği ile alınan 2254 no’lu karar, Suriye’deki Savaş konusunda alınan en önemli karar olmuştur. Alınan kararlar; ateşkesin süratle sağlanması, geçiş yönetimin sağlanması, en kısa sürede seçimlere gidilmesi ve DEAŞ’ın etkisiz hale getirilmesi gerektiği belirtilmektedir. Ayrıca terörist gruplarla mücadeleye kararlılıkla devam edileceği bildirilmekteydi (Demir, 2016: s.142). Buradan çıkan sonuca istinaden, ABD ve RF’nun öncülüğünde terörist grupları etkisiz hale getirmek için, hava operasyonları devam edecektir. Bu karar, RF’nun hava hareketini da bir yerde meşrulaştırmaktadır.

BM arabuluculuğunun başlangıcından itibaren, siyasi süreç zorluklarla karşılaşmıştır. Kabul edilen uluslararası yasal belgeler, çözüm için yol gösterici ilkeler ve aşamalarının her biri için zaman ölçütlerini gösteren bir yol haritası (yürütme yetkilerine sahip bir geçiş organının oluşturulması, yeni bir anayasa taslağının geliştirilmesi, uluslararası kontrol altında serbest seçimler) içermektedir.

Ocak 2016’da, BM tarafından organize edilen III. Cenevre görüşmesi detarafların birbirlerini suçlamaları nedeniyle başarısız olmuştur. Cenevre görüşmelerinden bir sonuç elde edilememesi üzerine 22 Aralık 2016 tarihinde RF-Türkiye-İran Moskova’da biraraya gelerek ateşkesin sağlanması adına Moskova Bildirgesini duyurmuşlardır. Yayımlanan 8 maddeli bildirinin en önemli kısımları olarak imzacı ülkeler; Suriye krizinin askeri bir çözümünün olmadığını; BM’nin bu krizin çözümünde BMGK’nın 2254 sayılı kararı ile uyumlu olarak önemli bir rolü olduğunu kabul ettiklerini; Suriye hükümeti ve muhaliflerin üzerinde müzakere yaptıkları anlaşmanın hazırlanmasına yardımcı olmaya ve garantörü olmaya hazır olduklarını bildirmeleridir. RF ağırlığını, o zamana kadar Suriye militanlarının çeşitli örgütleri üzerindeki etki alanını genişleten ve kendi adına, Suriye’de RF ile işbirliği yapma arzusu gösteren Türkiye ile etkileşime vermiştir. İran’ın da katılımıyla, Moskova Bildirgesi sonrasında 23 Ocak 2017 tarihinde Astana Görüşmeleri adı altında bir müzakere mekanizması oluşturulmuştur. ABD’nin gölgede kaldığı bu

toplantıda ABD öncülüğünde yapılan Cenevre görüşmelerinde alınamayan bir sonuç alınmış, Suriye’de ilk kez iki tarafın da bazı ihlallerle birlikte uyduğu bir ateşkes süreci başlatılmıştır (Aksenyonok, 2019).

ABD Trump’ın yönetime gelmesi sonrasında Astana sürecinde etkisiz kaldığını değerlendirerek, Batı’yı Suriye’de aktif tutmak için Cenevre görüşmelerine yönelmiştir. IV. Cenevre görüşmesi de, 2017 yılının Şubat ve Mart aylarında toplanmış, tarafların farklı beklentilerinden dolayı, somut bir sonuç alınamadan tamamlanmıştır. Suriye hükümeti, ülkede terörle mücadeleyi önceliğe alırken, muhalif gruplar, politik geçişe yönelik kararların alınmasını hedeflemişlerdir (Kadıoğlu, 2019: s.28-29).

V. ve VI. Cenevre görüşmelerinden bir sonuç alınamamış, 10 Temmuz 2017’de başlayan, VII. Cenevre görüşmelerinde BM Suriye Özel Temsilcisi Steffan de Mistura öncülüğünde yapılan müzakerelerde yeni anayasa hazırlıkları konusunda mesafe alınmıştır. 28 Kasım 2017 tarihinde VIII. Cenevre görüşmeleri başlamış, hem muhaliflerin hem de rejimin istekleri iki tarafça olumsuz karşılandığından görüşmelerden bir sonuç alınamamıştır (Yılmaz, 2020: s.186-187).

3.3.2. Astana Süreci

İlk Astana görüşmeleri, RF Devlet Başkanı Putin ve Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Erdoğan’ın teklifleri sonucunda, Kazakistan Başkanı Nur Sultan Nazarbayev’in ev sahipliğinde toplanmıştır. Bu konferans, Türkiye, RF ve İran Dışişleri Bakanları arasında, 20 Aralık 2016 tarihinde yapılmıştır. Suriye'deki 6 yıllık iç savaş, tarihinde ilk kez, görevdeki Suriye Hükümeti ve doğrudan askeri operasyonlara katılan silahlı muhalefet temsilcileri, aynı masada bir araya gelmiştir. Görüşmeler, müzakerelerin hazırlık ve organizasyonuna RF, Türkiye ve İran'ın dahil olması nedeniyle mümkün olmuştur. Müzakere sürecinde, 1.000 ila 20.000 kişilik 15 isyancı grup, yer almıştır. Batılı ortakların Ocak görüşmelerine katılımı sorunu, Astana sürecinin organizatörleri tarafından ayrıca ele alınmıştır. Özellikle, ABD temsilcilerinin istişarelere katılımı için, ABD tarafına bir talep gönderilmiş, ancak ABD gibi Suriye meselesinde bu kadar önemli bir aktörün müzakerelere katılım derecesi, ABD'nin Kazakistan Büyükelçisi George Krol'un Astana toplantısında bulunmasıyla sınırlı kalmıştır (Gusev, 2017: s.2) .

Konferansta Türkiye ve RF, 30 Aralık 2016 tarihinden itibaren tüm Suriye’de ateşkes ilan edilmesi konusunda anlaşmışlardır. Türkiye’nin itirazı nedeniyle, YPG güdümünde bulunan Suriye Demokratik Güçlerini temsil eden Suriye Demokratik Konseyi, barış görüşmelerine davet edilmemiştir. Benzer şekilde DEAŞ, El-Nusra Cephesi ve YPG, ateşkes anlaşması dışında tutulmuşlardır. Görüşmeler tekrar 23-24 Ocak 2017 tarihlerinde, BMGK’nın 2254 sayılı kararını destekleyecek kararların alınması hedeflenerek başlatılmıştır (Kadıoğlu, 2019: s.34).

Görüşmede, RF’nun Suriye’nin geleceğine yönelik olarak teklif ettiği taslak belgede, Suriye Arap Cumhuriyeti’nin adının Suriye Cumhuriyeti olarak değiştirilmesi teklif edilmekteydi. Bu teklif, başkanlık sistemine karşı parlamenter sistemi güçlendirecek ve islami yasaları kaldırarak laikliği yürürlüğe koyacak, yönetimin adem-i merkezileştirilmesini, federalizmin meşrulaştırılmasını içermekteydi. Görüşmeler, Türkiye, RF ve İran arasında ateşkes anlaşmasını güçlendirecek izleme mekanizması kurulması üzerine yapılan anlaşmayla tamamlandı. Türkiye ve İran’ın bölgesel güç olarak baskıları ve RF’nun Suriye rejimi’nin temsilcisi olarak görev alması bu görüşmelerin güvenilirliğini arttırmıştır.

14-15 Mart 2017 tarihinde ise, Üçüncü Astana görüşmeleri gerçekleşmiştir. Bu kapsamda Türkiye, RF, İran ve BM ikili görüşmelerde bulunmuştur. Görüşmenin temel konusu, Suriye’de ateşkesin güçlendirilmesi olmuştur. 3-4 Mayıs 2017 tarihinde gerçekleştirilen Dördüncü Astana görüşmelerinde, Türkiye, RF ve İran arasında yapılan anlaşmayla, İdlib, Guta, Homs ve Suriye-Ürdün sınırından oluşan dört gerginliği azaltma bölgesi oluşturulması kabul edilmiş, 6 Mayıs 2017 tarihi itibarı ile harekâtın durdurulması sonucunda, insani yardımların ulaştırılması ve sivillerin evlerine dönmesi amaçlanmıştır. Eylül 2017’de yapılan Astana görüşmelerinin beşinci turunun ardından, 13 Ekim 2017’de, ilk Türk askeri birlikleri, İdlib’e girmiştir. Türk Silahlı Kuvvetleri birlikleri Gerginliği Azaltma Kontrol Gücü’nün görevi; ateşkesin etkinliğinin artırılması, çatışmaların sona erdirilmesi, insani yardımların ihtiyaç sahiplerine ulaştırılması, yerlerinden edilenlerin evlerine dönüşü için uygun şartların sağlanması ve ihtilafın barışçıl yollarla çözülmesi için uygun koşulların oluşturulmasına destek sağlamak olarak açıklanmıştır. Bu maksatla, TSK tarafından 12 gerginliği azaltma kontrol noktası (KN), tesis edilmiştir (Varlık, 2018: s.3).

Altıncı Astana Görüşmeleri’nde, İdlip’in çatışmasızlık bölgesi olması ve ateşkesin uygulanması konuları görüşülmüştür. Yedinci Astana Görüşmeleri, gerginlik seviyesini azaltmak için daha önceki görüşmede ele alınan göz altında tutulanların karşılıklı olarak değiştirilmesi konusuna odaklanmış, ihtiyaç duyulan bölgelere insani yardımın sorunsuz olarak ulaştırılması gerektiği ifade edilmiştir. Mayıs 2018’de gerçekleştirilen Dokuzuncu Astana Görüşmeleri’nde, İdlip’te oluşturulmaya çalışılan gerginliği azaltma bölgesi ve Türkiye’nin burada oluşturduğu gözlem noktaları üzerinde önemle durulmuştur. Onuncu Astana Görüşmesi, ona paralel bir biçimde devam eden Soçi’de Haziran 2018’de gerçekleşmiş, Anayasa Komitesi’nin 150 kişi olmak üzere rejim, muhalif ve garantör ülkeler ve BM’den 50’şer kişinin katılımıyla oluşturulacağı kararı alınmıştır. Bundan sonraki Astana Görüşmeleri’nde de, İdlip’te ateşkese devam edilmesi, mültecilerin durumu ve Anayasa Komitesi’nin oluşturulması konularına odaklanılmıştır (Ayvaz, 2020: s.54-56)

Türkiye’nin Astana sürecine katılmasının temel nedeni, milli çıkarlarının korunması ve Suriye çatışmasının maliyetini azaltmak olarak ifade edilmiştir. Astana süreci başlangıcında, Türkiye, Suriye’de rejim değişikliğini istemekteyken, daha sonra, Kürtlerin Kuzey Suriye’de bağımsız bir devlet kurmalarını engellemek şeklinde değişmiştir.

Astana sürecinin Cenevre görüşmelerinden en temel farkı, sürecin RF liderliğinde yürütülmesidir. İkinci olarak, Cenevre görüşmelerinde, Esad’ın değiştirilmesi esas alınırken, Astana sürecinde, şiddetin sonlandırılması ve insani yardımların ulaştırılması öncelik olmuştur. Diğer bir farklılık olarak, Astana süreci, sahada birbirine karşı savaşan ülkenin gerçeklerini bilen tarafları bir araya getirmesi olmuştur. Böylelikle Astana süreci, politik anlaşmayı sağlayabilecek askeri anlaşma ortamının yaratılmasını sağlamıştır. En önemli hususlardan bir tanesi de, bu sürecin RF, Türkiye ve İran gibi Suriye hareket sahasında bulunan ve bölgenin gerçeklerini bilen ülkelerin kontrolünde sürdürülüyor olmasındadır (Cengiz, 2020: s. 210).

Astana Süreci’ni önemli kılan bir başka neden ise, BM kararları doğrultusunda hareket edilmesi ve bu çerçevede krizin çözümü için inisiyatifin garantör ülkelere geçmiş olmasıdır. Türkiye, RF ve İran’ın bu süreç içindeki çalışmaları ve rejimi Astana sürecine dahil etmeleri, çözüme ilişkin umutları

yeşertmiştir. Astana’da taraflar daha çok ateşkes ve acil itirazlara çözüm aramışlardır (Yılmaz, 2020: s.193). Astana Süreci, Cenevre’nin tamamlayıcısı konumunda olmuştur. Astana’nın toplantıları devam ettiği sırada, RF’nun girişimleri ile Soçi’de başlayan yeni bir süreç meydana gelmiştir. Bu nedenle, Suriye Krizi’nde Cenevre, Astana ve Soçi süreçleri, bir bakıma birbirinin tamamlayıcısı süreçler olarak ifade edilebilir.

3.3.3. Soçi Görüşmeleri

Suriye Krizi’nin çözüm aşamalarından birini de, Soçi görüşmeleri oluşturmuştur. Astana’nın garantör ülkeleri, RF’nun girişimi ile BM Suriye Özel Temsilcisinin de katılımıyla, X.Astana görüşmelerini Soçi’de gerçekleştirmiştir. Bunun ardından hem Astana görüşmeleri devam etmiş, hem de Soçi’de görüşmeler yapılmıştır.

Bu kapsamda, Erdoğan ve Putin’in 17 Eylül 2018 tarihinde Soçi’de yapmış oldukları toplantı sonrasında, Türkiye ve RF “İdlib’teki Gerginliği Azaltma Bölgesi’nde İstikrarın Sağlanması” konusunda mutabakat muhtırası imzalamıştır. Böylelikle taraflar, gerginliği azaltma ve bölgede istikrarın bozulmasına yönelik hareketlerden kaçınmaya karar vermişlerdir. Varılan bu anlaşma, üç milyon Suriyeli’nin evlerinden edilmesinin önlenmesi açısından çok önemlidir. Eğer spekülasyon olarak yayılan habere göre Suriye rejimi, İdlib’i vursaydı, bu on binlerce Suriyelinin Türkiye sınırlarına ve daha da ötesinde Avrupa ülkelerine göç etmelerine neden olacağından, Avrupa ülkelerinin de büyük tepkisini çekecekti. Dolayısıyla Soçi Mutabakatı, Avrupa ülkelerini de rahatlatmış, RF ve Türkiye’nin bu anlaşmayla Avrupa nezdinde kredisi artmıştır. Muhalif kuvvetlerin hedef alınmayarak İdlib’te kalmalarının sağlanmasıyla, Suriye krizi denkleminde aktör olarak kalmaları da sağlanmıştır (Salaymeh, Acun, 2018: s.4).

Soçi Mutabakat Muhtırası, Türk-Rus ortaklığına Suriye’de terörizmle mücadele gerekliliği konusunda sorumluluklar vermektedir. Bu kapsamda, muhalif gruplar içerisinde bulunan teröristlerin ayrıştırılması sorumluluğu, Türk tarafına verilmiştir, bunlar arasında Hayat Tahrir Al-Sham (HTŞ)’de bulunmaktadır. Muhalif gruplar içinden teröristlerin ayrıştırılması ve muhaliflerin normalleştirilmesi karşılığında, İdlib’te kalmaları ve gelecekte oluşturulacak anayasa taslağında söz

sahibi olmaları sağlanacaktır. Bunun yanında İdlip'i Suriye'nin diğer bölgelerine sosyal ve ekonomik olarak bağlayan ve muhaliflerin kontrolünde bulunan M4 (Halep-Lazkiye) ve M5 (Halep-Hama) otoyollarının da yeniden kullanıma serbest bırakılması talep edilmektedir. Müteakibinde de Esad rejiminin otoyolun kontrolünü almak isteyeceği öngörülmektedir.

Soçi mutabakatında geçen yükümlülükler sağlanabildiği takdirde RF, İdlip'in rejimin kontrolünde olan bölgelere daha az askeri ve politik harcama yaparak entegresini sağlayabilecektir.

ABD'nin Suriye politikasına cevaben, RF'nun, Avrasya'nın üzerine tek başına nüfuz etmek yerine, bölgede yanında Çin'in de destek verebileceği Türkiye ve İran'ın da olduğu, bir "üçlü konsorsiyum" oluşturma düşüncesi inşa edilmiştir. Hatta bu açıdan bakıldığında, Suriye özelinde gerçekleştirilen Astana ve Soçi görüşmeleri, taraf devletler açısından, belki tüm Avrasya coğrafyası için olmasa dahi, böyle bir üçlü işbirliğinin resmini vermektedir. Nitekim ilgili süreçler, Batı'nın yürüttüğü Cenevre görüşmelerinin önüne geçmiş; sahaya da yansımış bulunmaktadır. Bu durum, hem RF'na bölgede ciddi bir prestij ve güven sağladığı gibi, hem ABD'nin öncülüğündeki Batı'nın süreçte etkisiz kalışının yarattığı güven kaybının avantajına kullanabilir bir gelişme olması hem de Avrasyacılara yeni fikirler geliştirebilmeleri ve bunları uyarlayabilmeleri için önemli bir "dönüm noktası" teşkil etmiştir (Yılmaz, 2019: s. 147).

Her iki ülke de, hem Astana'da hem de Soçi'de imzalanan anlaşmalara İran ile birlikte garantör olmalarına karşın, RF ve Türkiye'nin, Suriye'nin geleceği ve toprak konuları üzerinde önemli anlaşmazlıkları mevcuttur. RF, Suriye'ye müdahil olma durumunu, Suriye ile yaptığı ikili anlaşmalara dayandırırken, İran ise, Suriye'nin daveti üzerine, Suriye'ye geldiğini ve terörizme karşı Suriye'nin çabalarını desteklediğini belirterek, Suriye'de yer almasının yasal olduğunu ifade etmektedir. RF, PYD'yi terörist bir örgüt olarak görmemektedir. Kremlin temel olarak, PYD'ye yönelik politikasında direk temas kurarak ve eğitim vermeyi teklif ederek, ama aynı zamanda ABD kuvvetlerinin bu alanlardan çekilmesi sonrasında Tel Rifat ve Menbiç'te bunlara koruma sağlayarak Türkiye'den ayrılmaktadır. İki ülke arasında Suriye konusundaki diğer bir anlaşmazlık ise, farklı muhalif grupların durumu ile ilgilidir. HTS, El-Nusra ve El-Kaide (BMGK tarafından terörist örgüt

olarak kabul edilen)’den başka RF, Türkiye tarafından desteklenen Suriye Milli Ordusunu da, terörist örgüt olarak kabul etmektedir.

3.4. BÖLÜM DEĞERLENDİRMESİ

RF, Ortadoğu ülkelerinde kurulu rejimlerin yıkılmasının bölgenin istikrarını daha da bozacağı, bunun ise kaçınılmaz şekilde Radikal İslami hareketlere dayanak noktası sağlayacağı görüşündedir. Radikal İslami hareketlerin önce Orta Asya Müslüman devletlerine, oradan da Kuzey Kafkasya’ya sıçramasının kuvvetle muhtemel olması, RF açısından, ulusal güvenliğine yönelik tehdit ve tehlike algısında en başta gelenlerinden biri olarak değerlendirilmektedir (Caşın, 2015: s. 553). Bu durumda bu radikal unsurların RF sınırları içerisinde de nüfuz etmesi ve benzeri karışıklıkların/çatışmaların daha “yakın” şekilde yaşanması tehlikesine dikkat çekilmektedir (Cerulli, 2019: s. 6).

Burada RF, Radikal İslami akımları kendine tehdit olarak gördüğünden ABD’nin Irak’ta yaptığına benzer şekilde “ön-alıcı darbe” ile bunlara karşı Suriye’de tedbirler geliştirerek, mücadele etmektedir. RF’nun bekası tehlikede olduğundan, bu tehdide karşı Suriye’nin savunmasını güçlendirmekte, silahlanmakta ve karşı koymaktadır. RF her ne kadar sahadaki tüm unsurlarla iletişim kanallarını açık tutmaya çalışsa ve diplomatik girişimlerde bulunsun da, burada uyguladığı politikanın ülkesinin güvenliğini önceliklendiren realist bir politika olduğu tespit edilmektedir.

RF’nun dış politika açısından Esad rejimine verdiği desteği daha da anlaşılır kılmak için, mevcut durumu tersinden veya gerçekleşmemiş alternatif olasılıklar üzerinden analiz etmek yerinde bir yaklaşım olabilir. RF’nun menfaatleri açısından “Suriye’de doğrudan desteklediği Esad rejimine eğer destek ver(e)meseydi bunun ne gibi sonuçları olurdu?” sorusu akıllara getirildiğinde, karşımıza muhtemel birkaç olasılık çıkmaktadır. Bunlar, RF’nun vermediği destek sonrası Esad rejimi düşse ve değişseydi bunun yerine gelecek yönetim, kuvvetle muhtemel Baas rejimi ve Rus yanlısı Esad rejimi veya benzeri olmayacak, çok büyük bir ihtimalle, ABD yanlısı bir yönetim olacaktı. Bunun devamında RF’nun Suriye’deki Tartus ve Hmeymim üslerinin kapatılması gündeme gelebilecekti. Suriye hükümeti ile birlikte yürütülen enerji projeleri ve askeri projelerin iptali gündeme gelebilecekti. Nihayetinde rejimin zayıflaması veya düşmesi durumunda RF’nun Suriye’deki pozisyonu zarar görecek

ve başta bölgede ABD ile Batılı müttefikleri olmak üzere pozisyonları/varlıkları güçlenecekti. Buna bağlı olarak, olası Esad rejimi değişimi sonrası yerine ABD, Fransa, Büyük Britanya ve bazı Sünni İslami devletlerin desteklediği Sünni muhalif grupların gücünü arkasına alan siyasi bir yapının gelmesi durumunda, kaçınılmaz olarak bu ülkelerin de Suriye üzerindeki etkisi kuvvetlenecek, RF'nun ise, bu oranda azalacaktı (Wlodkowska-Bagan, 2017: s. 36). Bunun sonucunda RF, Suriye ve Ortadoğu'dan çıkarılacak, bölgenin kontrolü ABD'de olacak, RF tekrar güneyden çevrelenecek ya da kısıtlanacaktı. Bir adım sonrasında sıra İran'a da gelebilecek, hatta orada da çıkarılacak bir ayaklanma sonrasında ABD, RF'nun güneyden sınır komşusu dahi olabileceği öngörülmektedir.

Arap Baharının Suriye özelinde ortaya çıkması, RF'nun uluslararası arena ve bölgeye döndüğüne dair bir mesaj vermek için ve aynı zamanda bölgesel güç dengesini kendi lehine değiştirme anlamında saldırgan ve pragmatik şekilde yaklaşan Moskova'nın yaklaşımını da fiili olarak göstermek için bir imkan yaratmıştır. RF, yeni nüfuz alanları yaratacak bölgeler keşfetmiştir. Böylece bir yandan Moskova etki alanını Doğu Akdeniz'e kadar genişletmiş; öte yandan dolaylı şekilde vekaleten veya doğrudan bölgesel krizlere karışmak veya arabulucu olmak için fırsatlar elde etmiştir (Litsas, 2018: s. 4). Bunun sonucunda, Esad rejimini kendine bağımlı hale getirerek, hegemonik bir güç olmaya çalıştığı da gözlenmiştir.

Toğrul İsmayıl'a göre de, RF, Suriye'yi Ortadoğu'da büyük bir üs haline getirmeye başlamıştır. Rus savaş uçaklarının Suriye'den Libya'ya gönderilmesi, buna güzel bir örnektir. Suriye üssünün, gelecekte RF'nun Ortadoğu ve Afrika'daki operasyonlarının ana merkezi olması öngörülmektedir (İsmayıl, 2020: s.70).

Suriye krizi, “Batı”nın/Avrupa-Atlantik'in” Ortadoğu'yu daha stabil işleyen bir sisteme kavuşturmaya ve güvenli bir yer haline getirmeye yönelik ortaya koyabildiği bir kapasitesi olmadığını göstermiştir. “Batı”nın Şam'da sivillere karşı uygulanan şiddete verdiği reaksiyon ise, krizin tırmanmasını ve RF'nun Esad rejimine verdiği güçlü desteği tersine çevirememiş ya da azaltamamıştır. ABD'nin Asya'daki “pivot” rolü çerçevesinde, Obama döneminin “Reset” siyaseti ve güvenlik tehdidi algısını “terörist tehdide” indirgemesi, RF'nun Ortadoğu'da “bölgesel hegemon” rolündeki hareketlerine karşı verilen cevapları/önlemlerin çok daha düşük dozda, hatta göreceli şekilde etkisiz kalmasına sebep olmuştur. Özellikle Suriye

özelinde Batı ile RF arasındaki karşılıklı ilişkilerde, bazen RF'nun muhaliflere karşı hamleleri kınanırken, bir yandan da Batı tarafından “RF ile işbirliği yapmanın önemine” vurgu yapılması RF'nun “bölgesel hegemon” davranışının ilişkilere yansımaları teşkil etmektedir (Aktaran: Didier, 2017: s. 9).

Bunun en önemli nedeni, BM çatısı altında Suriye'deki iç savaşı ve çatışmaları önleyici bir karar alınamaması ve RF'nun inisiyatif olarak bölgesel güç olan Türkiye ve İran'la Astana görüşmelerini başlatarak çatışmaların durdurulması için yaptığı görüşmelerdir. Ancak RF açısından da şunu ifade etmek yerinde olacaktır: RF'nun ABD ile yürüttüğü “Reset” siyaseti, 2012'de – Irak ve Libya'da RF'nun siyasi ve ekonomik kazanımlarını kaybetmesi sonrası – kırılma yaşamıştır. 2000 ve 2004 Putin dönemlerinden son derece farklı olarak, 2012 sonrasında Putin'in daha otoriter, daha kararlı ve daha “Batı-Karşıtı” bir yaklaşım sergilediği görülür. Rus iç politikasındaki yansıması ise, Batı'ya daha yakın duran Medvedev hükümetinin gidişi ve Putin'in 2012 yılında tekrar seçilmesi ile kendini göstermiş, 2012 yılından itibaren Batı karşıtı ve nüfusun milliyetçi duygularına hitap eden daha agresif propaganda resmi şekilde başlamıştır. Bu yaklaşım ise, nihai olarak kendisini RF'nun Suriye politikalarında da göstermiş; Esad rejimine verdiği kararlı desteği ise bu bağlamda bir nevi Irak ve Libya'daki kayıpların telafisi anlamında değerlendirmek mümkündür (Kozhanov, 2018: s. 8).

RF'nun bölgesel politikaları düşünüldüğünde ve bunları “pragmatist” bir açıdan yürüttüğü göz önüne alınırsa - her ne kadar Suriye ve İran gibi “kırmızı çizgi”leri olsa da – bölgedeki varlığını genişletecek, güçlendirecek kazanımlar karşılığında- Suriye ve İran meselelerinde ABD eksenine yaklaşması da mümkündür. Böylesi bir olasılığın ancak RF'nun taleplerinin ne kadar karşılanacağı ve hedeflerine ne kadar yaklaştıracığına bağlı olarak gerçekleşebileceği açıktır. Ancak gerektiğinde sert-güç kullanması ve Suriye harekât alanında gidişatın Esad rejimi ve dolayısıyla RF lehine çevirmesi de saldırgan realist tutumunun bir sonucudur.

Bobo Lo'ya göre, RF Putin döneminde, hem Suriye özelinde hem de Ortadoğu'da genel anlamda dış politika bağlamında büyük başarılar ve kazanımlar elde etmiştir. SSCB döneminden çok sonraları, bu politikalar sayesinde Suriye'de tekrar “esas oyuncu” rolünü kazanmış, Suriye'de ana hedeflerini tutturarak bir yandan da Batı'nın karar alma süreçlerindeki zafiyetini ortaya çıkarmıştır. Tüm

bunları yaparken başka bir taraftan da - bölgenin ana oyuncularını - Türkiye, İran, Suudi Arabistan ve İsrail ile iyi veyahut makul seviyedeki ilişkilerini korumayı başarmıştır (Lo, 2018: s. 17).

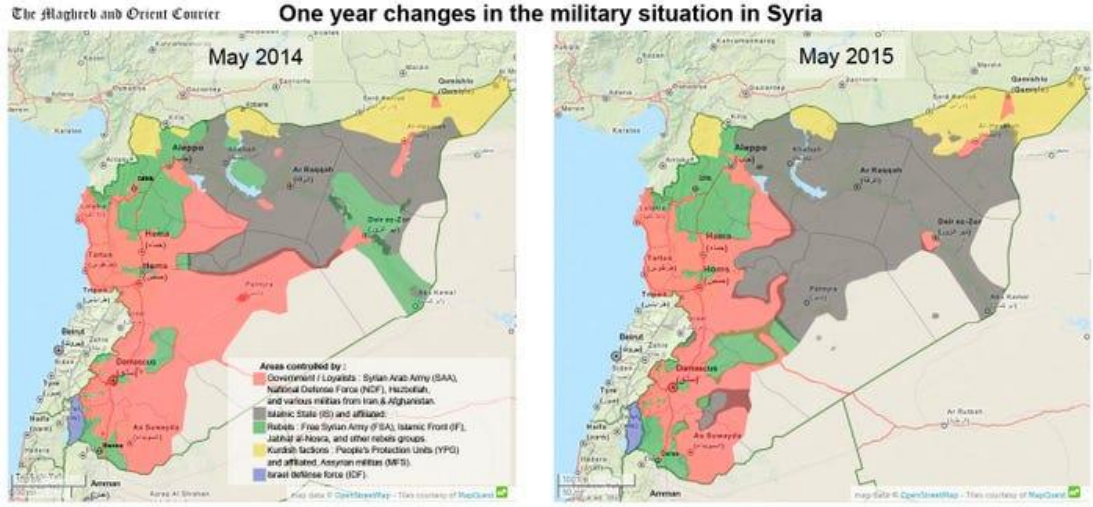
RF'nun Suriye özelinde gerek ekonomik gerek askeri gerekse siyasi her açıdan koruma ve işbirliği faaliyeti çalışmada belirtildiği gibi tarihsel, jeostratejik, ekonomik menfaatler gereği farklı ve çeşitli sebep-sonuçlar ile anlatılabilir. Fakat bunlar dışında 2010'da başlayan ve devamında 2011 yılında Suriye'ye sığınan Arap Baharı ile birlikte Medvedev başkanlığı döneminde akımı destekleyen RF, 2012'de Putin'in tekrar devlet başkanı seçilmesi sonrası bu akımı kendisine yönelik, arkasında batı eksenli "tehdit" olarak algılamış; hemen arkasından El Kaide ve DEAŞ'a yönelik operasyonlar yürütülmüştür. Kremlin'in asıl endişesi ise, özellikle 2011 yılında DUMA seçimlerinde hükümet yanlısı politikalar yürüten Birleşik RF Partisi'ne yönelik yolsuzluk iddiaları sonrası - St. Petersburg da dahil pek çok şehirde gösteriler düzenlenmesiyle beraber - Batı'nın bu tür ayaklanma ve gösterileri "demokratik hakların kullanılması" görünümü altında organize ederek, rakip politikalar üreten rejim ve devletleri zayıflatma politikasının bir aracı olarak görmüştür (Dalar, 2017: s. 170; Erşen, 2017: s. 161). Dolayısıyla "Arap Baharı"nı da "Renkli Devrimler" gibi, iktidarına ve bekasına yönelik bir tehdit olarak algılamış, bahse konu tehdidin kendi ülkesine yönelmemesi için, Suriye'de Esad Rejimini askeri olarak desteklemiştir.

Sovyetlerin dağılması sonrası, silahlı kuvvetlerin küçültülmesi kararı ile birlikte, 31 Aralık 1992'de kaldırılan Akdeniz Filosu, Moskova'nın Suriye'deki İç savaşa rejimin yanında girmesiyle beraber (Aktaran: İşyar, 2018: s. 145), Akdeniz'de 15 gemiden oluşan 5'nci Filo yeniden kurulmuştur. RF, son dönemde 5'nci Filo'ya sürekli takviye yapmaktadır (Brown vd., 2018: s. 18). Takviye amaçlı da kullanılan Karadeniz Filosu'nun gemi sayısındaki sürekli artış, bu bağlamda göze çarpmaktadır. Öyle ki gemi sayısı, Ocak 2011'de, 40 iken; Mayıs 2018'de bu rakam, 45'e yükselmiş; (Saunders, 2011: s. 651; Brown vd., 2018: s. 677) günümüzde de 50 gemilik sayıya ulaştığı tespit edilmiştir. Pek tabii olarak RF'nun yeni, modern ve çok daha gelişmiş sistemlerle Suriye ile Doğu Akdeniz'deki askeri varlığını sürekli olarak arttırması, ABD ve Batı'da da karşı şekilde "artan tehdit" algısı yaratmakta; dolayısıyla onları da RF çevresindeki güç projeksiyonlarını arttırmaya

sevketmektedir. Nitekim Suriye rejim güçleri ve Rus hava ile donanmasına bağlı unsurların gerçekleştirdiği askeri tatbikatlar ile bahsi geçen durumları sadece RF'nun bölgede kalıcı olduğunun mesajı değil, aynı zamanda “Batı”lı güçlere de hem Suriye hem de Ortadoğu coğrafyasında bir “gözdağı” mesajı verdiği şeklinde değerlendirmek de mümkündür.

RF, Suriye’de çatışmaya girdiğinde, ilk başta açıklanan askeri hareketin resmi amacı uluslararası olarak tanınan DEAŞ ve El-Nusra terörist gruplarına karşı savaşıydı. RF’nun İslami aşırıcılığın yükselişi konusunda endişeleri vardı: yeni İslami halifeliğin ortaya çıkması, RF’nu doğrudan etkiledi. 2015’in sonuna kadar RF ve eski Sovyet ülkelerinden 5000-7000 kişi, DEAŞ saflarına katıldı (Lavrov, 2018: s.47). RF, 2016 yılına kadar Suriye’de özellikle Rus hava gücü unsurlarının Rejim ile onu destekleyen kara unsurları ile koordineli şekilde DEAŞ’a karşı etkili operasyonlar gerçekleştirmiş, bir yandan da çeşitli muhalif güçlere de Halep çevresinde nüfuz etmiştir. Batı’nın desteklediği muhalif unsurların elindeki Halep’in düşmesiyle beraber 2016 ile 2017 yılları arasında ise, RF’nun (özellikle hava operasyonları açısından) güç projeksiyonunu DEAŞ unsurlarından diğer radikal unsurlar ve muhalif gruplara kaydırıldığını görüyoruz (Lavrov, 2020: s. 95). 2017 Sonbaharında ise, RF, tekrar DEAŞ unsurlarına karşı hava operasyonları icra etmeye başlamış, Rus hava kuvvetleri 3 yıldır DEAŞ’ın elinde bulunan Deyr-el-Zor kurtarılması için rejimin askerlerine ve destekleyen milis güçlerine hava desteği sağlayarak, Deyr-el-Zor’un DEAŞ’dan kurtarılmasında kilit rol oynamıştır (Hamilton, 2020: s. 149-150).

Şekil 3.1 Suriye’de Son Bir Yılda Askeri Durumdaki Değişiklik

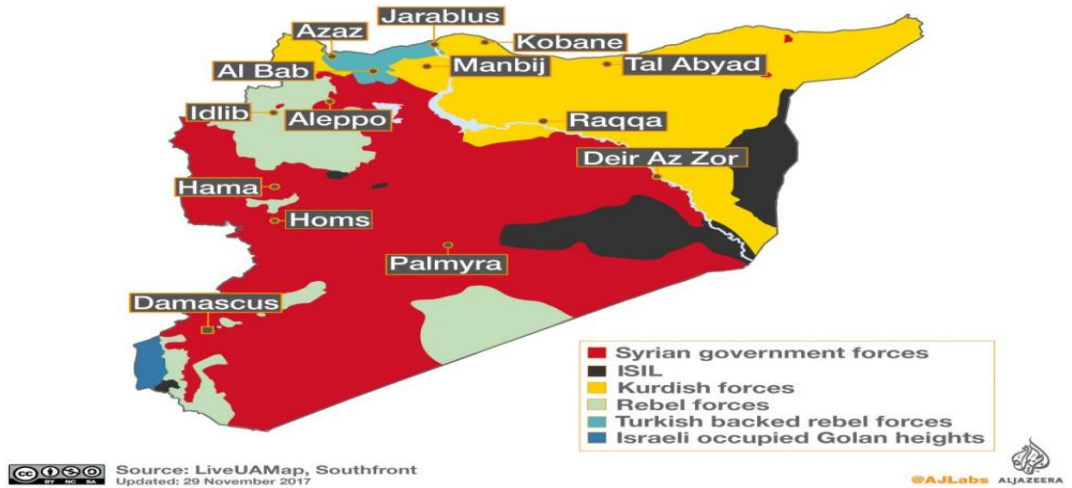


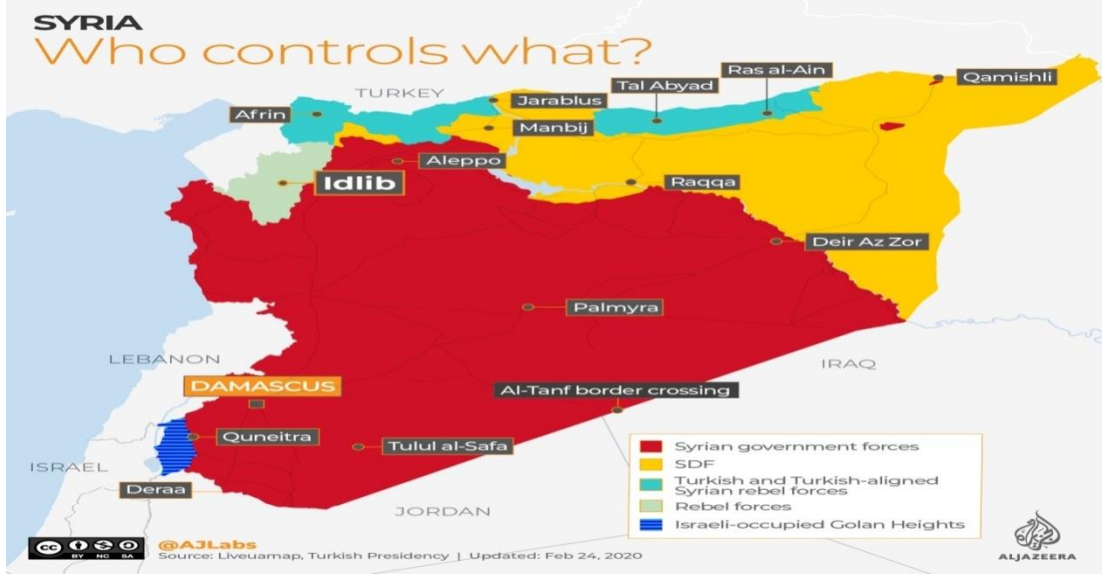
Kaynak: MACIAS, Amanda (23.05.2015). “Bu harita bir yıl içinde DEAŞ’ın kazandığı toprakları göstermektedir.”. Business Insider. Erişim: 06.05.2021, <https://www.businessinsider.com/isis-gains-in-syira-and-iraq-2015-5>.

Yukarıdaki haritalarda Mayıs 2014’den Mayıs 2015 yılına kadar DEAŞ’ın Suriye’de ele geçirdiği alanlar (gri renk) görülmektedir.

Şekil 3.2 2017-2020 Yılları Arasında Rejim Güçlerinin Geri Aldığı Alanlar

Syria: Who controls what?





Kaynak: “Russian airraidstarget NW Syriaforfirst time in threemonths”. AlJazeera. Erişim: 29.03.2021, <https://www.aljazeera.com/news/2020/6/3/russian-air-raids-target-nw-syria-for-first-time-in-three-months>.

RF, Suriye’de harekate başlarken tek amacı, sadece rejim değişikliğini engellemek değildi, aynı zamanda pratik düşünceleri de vardı. Kremlin’e göre, terörizmin bir ülkede bastırılması için kuvvetli, bir arada olan ve çalışan bir devletin olması önemli bir durumdu. RF’nun Suriye’deki hareketi başlamadan bir gün önce, RF Dışişleri Bakanının bir televizyon kanalında verdiği mülakatta: “Biz Suriye’de genel olarak güç boşluğunun oluşmasını önlemeye çalışıyoruz, çünkü bir ülkede devlet organları yok olduğunda, güç boşluğu oluşur ve bu boşluk teröristler tarafından hızlı bir şekilde doldurulur. Libya ve Irak’ta olan olay budur.” şeklinde dile getirmiştir (Lavrov, 2018: s.48). Gerçekten de, RF hem Irak, hem de Libya’ya yapılan harekâtları onaylamamıştır.

Bu bölgede RF tarafından “Büyük Güçler Oyunu”ndaRF’nun blöf yapmadığını, Batı’nın müdahaleci yaklaşımının “Arap Baharı” adı altında RF’nun Ortadoğu’daki “kalesi” konumundaki Suriye’ye ihracı teşebbüsü’ne dönüştüğü durumda oyunun “Rus Ruleti”ne dönüşebileceğine dair kuvvetli bir mesajın verildiğini görüyoruz. Bu sayede RF anlaşma masasında ABD ve Batı’lı müttefikleri (özellikle de Batı insiyatifli Cenevre sürecinin fazla yol alamaması sonrası RF – İran – Türkiye önderliğindeki Astana sürecindeki fiili ve diplomatik ilerleme neticesinde) karşısında elini “güçlü” tutabilmekte, şartların oluşturulmasında belirleyici rol oynayabilmektedir. Şüphesiz bu durum bölgede hem Irak hem de Suriye özelinde

etkinliği görece zayıflayan ABD'nin politikaları açısından sorun teşkil etmektedir. RF, Suriye sürecinde “Oyun Kurucu” ABD ise, “Oyun Bozucu” pozisyonlarını almış gözükmektedirler. Yeni dönemde, Vaşington'un bölgeye yönelik politika üretirken Moskova'ya karşı uzlaşmacı ya da agresif olmak seçenekleriyle ama her halükarda RF'nun da bölgedeki varlığını dikkatinde tutarak “reaktif” pozisyon alması şaşırtıcı olmayacaktır. Başka bir ifadeyle RF, Suriye'de Rejimin yanında eğer “Arap Baharı” süreci adı altında dışarıdan Batı'nın Rejimi değiştirmeye yönelik bölgedeki müdahaliyeti devam edecek olursa (RF perspektifinden) buna “sert güçle” de karşı koyacağına dair güçlü ve kararlı şekilde verdiği mesajlar ile ABD ve Batı'yı kendisine göre pozisyon almaya mecbur bıraktığı söylenebilir. Hatta daha ileriye giderek, RF bundan sonraki süreçte de - ABD ve Batı, Suriye politikası üretirken RF faktörünün pozisyonunu dikkate alması gerekebileceğinden – onları bölgeye yönelik bağımsız politika üretme kabiliyetinden mahrum bırakarak kendi politikalarına karşı kısmen (bu konuda ABD süpergücü'nün kararlılığı ve etkinliği belirleyici olacaktır) “reaktif” pozisyon almaya zorladığı görülmektedir. Kısacası RF, böylece 2011-2015 arası dönemde Suriye dış politikasında daha savunmacı ve reaktif pozisyondayken, 2015 sonrası Suriye'ye doğrudan askeri müdahalesi ve sonrasında yürüttüğü politikalar itibariyle daha saldırgan ve proaktif pozisyona geçtiğı görülmektedir (Rodkiewicz, 2017: s. 15, 17-18). Dolayısıyla bu durum ise en azından Suriye coğrafyasında ABD'nin RF'nun aldığı pozisyonu göz ardı ederek bağımsız politika yürütmesini belli oranda engellemektedir.

RF, çıkarları doğrultusunda, Suriye devletinin jeostratejik konumunu Ortadoğu ve Kuzey Afrika'daki yayılmacı politikasını uygulamak için bir araç olarak kullanmıştır. Trenin'e göre, Moskova'nın Birinci Körfez Savaşı'nın başlangıcında o zamanki cumhurbaşkanı Mihail Gorbaçov döneminde Ortadoğu'dan çekilmesi, Sovyetler Birliği'nin süper güç statüsünün düşüşüne işaret ederken, Rusya'nın Putin yönetiminde Ortadoğu'da bir oyuncu olarak yeniden ortaya çıkması, ülkenin eski SSCB dışında büyük bir güç olarak konumunu geri kazanma amacını taşıdığını ifade etmektedir (Trenin, 2016).

Nitekim realist çerçevede güç, güvenlik, nüfuz alanı gibi faktörlere yönelik değerlendirmeler, Putin liderliğindeki günümüz RF için de oldukça geçerlidir. İç politika hedefini; Rus halkının ekonomik kalkınması olarak belirleyen Rus yönetimi

etki/nüfuz alanını da dışarıda (dış politikada) ekonomik, kültürel ve askeri güç anlamında da nüfuzunu kendi çevresinde sonuna kadar genişletme çabası içerisinde. Bunun için hem “yumuşak” hem de “sert güç” kullanmaktan çekinmemektedir. Günümüzde RF, özellikle silahlı kuvvetlerini küçültmekte ancak onu daha üstün nitelikli teknolojilerle modernize etmekte, ordusunu küresel misyonlara göndermekte ve “hazır” tutmaktadır. Günümüz Realistleri, Putin önderliğindeki RF’nun genişlemeci hareket tarzı ve yaptığı askeri harcamaların nedeninin AB ve NATO’nun – ve tabi doğal olarak arkadaki esas askeri süper güç olan ABD’nin - Rus sınırlarına yakın şekilde silahlarını yerleştirmeleri neticesinde verdiği “tepki” olduğunu belirtmektedirler (Aktaran: Caşın, 2015: s. 514-515; Mearsheimer, 2016: s. 27 vd.).

Tarihsel olarak, RF-Suriye ilişkilerine, ülkelerin çıkarları ve güçler dengesi temelinde siyasi gerçekçilik prizması üzerinden bakıldığında, RF, çıkarları doğrultusunda Suriye devletinin jeostratejik konumunu Ortadoğu ve Kuzey Afrika'daki politikasını uygulamak için bir araç olarak kullanmıştır (Ar-rifai, 2021: s.4). İrfan Kaya Ülger de RF’nun son 20 yıldır yeniden süper güç olma hayali ile hareket ettiğinin aşikar olduğunu, bu kapsamda RF’nun savunma ve güvenlik konularına ağırlık vermek suretiyle gücünü takviye etme gayreti içerisinde bulunduğu ve bu genel çerçeve içerisinde RF’nun uluslararası siyasal sisteme bakışının neorealist karakter taşıdığı tespitini yapmaktadır (Ülger, 2020). RF’nun süper güç olması hayaline yönelik görüşlerini aşağıda oluşturulan tablo da nükleer silah ve kıtalararası balistik füze açısından desteklemektedir. Verilere göre, nükleer silah sayısı, ABD’den fazla, balistikfüzeler’de de, ABD’ye yakındır.

Tablo 3.1. Askeri Güç

	Savunma Harcaması (Milyar USD)	Aktif Asker Sayısı	Yedek Asker Sayısı	Nükleer Silah Sayısı	Uçak gemisi	Uçak (Taarruz ve Savaş Toplamı)
ABD	738	1.400.000	845.500	5550	11	13.233
Çin	193.3	2.185.000	510.000	350	2	3.260
Hindistan	64.1	1.445.000	1.155.000	156	1	2.119
İngiltere	61.5	195.000	80.000	225	2	738
RF	60.6	1.014.000	2.000.000	6255	1	4.144
	Kıtalar Arası Balistik Füze (Stratejik)	Denizaltı	Korvet	Fırkateyn ve Destroyer	Zırhlı Muharebe Aracı	Tank
ABD	400	68	21	92	40.000	6100
Çin	100	79	72	96	35.000	3.205
Hindistan	-	17	23	23	10.000	4.730
İngiltere	-	11	-	19	5500	109
RF	318	64	85	26	27.100	13.000

Tabloda verilen istatistikler, Global Fire Power sitesinin 2021 yılı verilerinden yararlanılarak hazırlanmış, İlaveiten, nükleer silah sayısına ilişkin kullanılan kaynak için de “NuclearWeapons: Who Has What at A Glance”, <https://www.armscontrol.org/factsheets/Nuclearweaponswhohaswhat>, sitesi kullanılmıştır.

RF’nun Suriye’de kalma nedeni, Radikal İslamcı teröristleri yerinde nötralize etmesi, varlığını koruması, bulunduğu yerde düzeni sağlamaya çalışması, güç boşluğu oluşumunu engellemesi ve RF topraklarına güneyden gelebilecek saldırıları önceden önlemesidir. Dolayısıyla Esad rejiminin yönetimde kalması için hem DEAŞ’a hem de muhaliflere karşı yaptığı angajmanların hepsi, RF’nun bekasına, güvenliğine yönelik olduğundan sonuçta RF’nun sınırlarının ötesinde saldırgan realist bir dış politika izleyerek bunu ifa etmeye çalışmaktadır .

SONUÇ

RF'nun Arap Baharı sonrası döneminde Suriye politikasını incelemeyi amaçlayan bu çalışma evveliyetle bilinen bir yöntemi yeni bir coğrafyaya uyarlama özelliği ile dikkat çekmektedir. Gerçekten de 1991'den günümüze SSCB ardılı RF'nun çeşitli coğrafyalara yönelik dış politikasını ele alan düzinelerce çalışma mevcuttur. Daha spesifik olarak da RF'nun Orta Doğu politikasını çeşitli boyutlarıyla inceleyen çalışmalar bulunmaktadır. Bu çalışmanın inceleme alanı olarak belirlediği RF'nun Suriye politikası ise spesifik bir alana yönelik yeni bir perspektif ortaya koyma bakımından ehemmiyet taşımaktadır.

RF'nun dış politikasının Anayasa ve temel doktrinler çerçevesinde şekillendiği bir vakiydir. Yarı başkanlık sistemi ile idare edilen RF'nunda dış politika kararları genel olarak Başkan, parlamento, savunma, dışişleri ve gizli servis olarak ifade edilebilecek bir idari/ bürokratik çerçeve içerisinde şekillenmektedir. Soğuk Savaşın mağlubu olan ve SSCB'nin dağılmasının ardından bu ülkenin BM Güvenlik Konseyindeki daimî üyelik ve nükleer gücünü miras olarak alan RF, bir ara dönem olarak kabul edilmesi gereken 1990'lı yılların ardından 2000'li yıllarda Putin'in işbaşına gelmesiyle birlikte yeniden süper güç olma hayaline kapılmıştır. Ülkenin dış politika davranışları büyük ölçüde bu genel kabulden etkilenmektedir. ABD ve Batı Avrupa ile ilişkileri, eski SSCB toprakları üzerinde yeniden hükümran olmayı amaçlayan dış politika ve güvenlik politikası konseptleri, esas itibarıyla bu temel yaklaşımın bir uzantısı olarak değerlendirilmelidir.

Yeltsin iktidarı döneminde RF siyasal sisteminde ağırlıklı olarak Atlantikçilik dünya görüşü egemendi. Bir başka şekilde ifade etmek gerekirse RF'nunda o dönemde yönetimde bulunanlar Rusların temelde Avrupalı olduğu, Avrupa değerlerini benimsediği ve Avrupa ile ortaklıklar kurması görüşünü esas kabul ediyorlardı. Bu düşünce ülkenin iç ve dış politikasını doğal olarak etkiliyordu. RF, 1990'lı yıllarda genel Batı Avrupa ve NATO ile de yakın ilişkiler kurmuş ve "barış için ortaklık" projelerine de bir şekilde dahil olmuştu. 1990'lı yılların sonunda Atlantikçilerin iktidarı kaybedip Avrasyacı ekolün RF'nahakim olmasıyla birlikte ülkenin dış politika davranışları da değişmeye başlamıştır. Bir bütün olarak değerlendirildiğinde Yeltsin iktidarı yıllarını bir ara dönem olarak kabul etmek gerekmektedir. Putin'in işbaşına gelmesiyle birlikte Rusya bir yandan SSCB

mirasına daha güçlü biçimde sahip çıkma, öte yandan Çarlık dönemi ütopyalarını canlandırma hedefine yönelmiştir. Daha önce faaliyetleri kısıtlanan veya tamamen yasaklanan Rus Ortodoks Kilisesi, Putin'in işbaşına gelmesiyle birlikte iç ve dış politika önemli bir aktör hüviyeti kazanmıştır. O kadar ki, Rus Ortadoks Kilisesi tüm dünyada bulunan Ortodoks kiliselerinin merkezi olma rolüne soyunmuştur. RF yönetimi de kilisenin bu yöndeki çabalarını desteklemiş, Slav halkları ve Ortodoks inancını benimseyen milletlerle yakın ilişki tesis edilmesine çaba gösterilmiştir. RF'nun temel dış politika hedefleri, bir yandan eski SSCB ülkelerini BDT şemsiyesi altında toplama, öte yandan nüfuz alanını Balkanlar ve Doğu Avrupa'da öteki Ortodoks halkları da içerecek şekilde genişletme olarak tezahür etmiştir.

RF'nun imparatorluk refleksi Putin iktidarı döneminde ivme kazanmış, Varşova Paktı ve SSCB'nin ardından yeni bir dağılma yaşanması sendromu devletin dış politika davranışlarına yansımış ve yayılmacı bir politika takip edilmiştir. Kuzey Kafkasya'da egemenlik mücadelesi veren Çeçenlere karşı uygulanan şiddet bu refleksin tezahürüdür. Bir süre sonra tehlikeyi uzakta karşılamak için RF'nun BDT ülkelerine yönelik saldırgan dış politika davranışlarına tanık olunmuştur. Moldovya'da lokal Rusların merkezi hükümete karşı isyana teşvik edilmesi ve TransDinyester Rus Cumhuriyeti kurulması, 2008'de askeri müdahale sonrasında Gürcistan içerisinde bulunan Abhazya ve Güney Osatya'nınmerkezi hükümetten koparılması gibi davranışlar, bir yandan imparatorluk refleksinin öte yandan saldırgan dış politikanın örneklerini oluşturmaktadır. Keza 2014 yılında Ukrayna toprağı olan Kırım'ın önce işgal ardından ilhak edilmesini de aynı çerçevede değerlendirmek gerekmektedir.

RF dış politikasının saldırgan bir görünüm kazanmasının geri planında ayrıca Avrasyacı ekolün ideolojik argümanları ve kökenleri Çarlık Rusyasına kadar uzananütöpik tezler de rol oynamıştır. RF'nun Putin idaresi ile birlikte dış politikasında yukarıda anılan genel eğilim baskın ve belirgin biçimde öne çıkmaya başlamıştır. Saldırgan realist teoriye uyarlık taşıyan RF dış politikasının bir başka uygulama alanı da Suriye olmuştur. Arap baharı döneminde bir çok ülkede merkezi yönetime karşı isyan dalgaları Suriye'de de etkili olmuş ve Baas Partisi yönetimine karşı ülkenin değişik kentlerinde kitlesel gösteriler ve etnik çatışmalar 2012 yılından itibaren belirgin biçimde artmıştır. Bu dönemde radikal terör örgütleri, rejim muhalifi

güçler, etnik temelli siyasal hareketlerin faaliyetlerine bölge devletleri ve dış aktörlerin de müdahale etmesi sonucunda Suriye’de iç savaşının yelpazesi ve tarafları genişlemiştir. ABD yönetiminin ve diğerlerinin Suriye başta olmak üzere bölge üzerinde tahakküm tesiss etmede nihaî hedeflerinin ne olduğu, çok boyutlu çatışmaları hangi amaçla destekledikleri, bir stratejilerinin bulunup bulunmadığı Vasington’da ve dış dünyada biteviye tartışılmaktadır.

Öte yandan Arap baharı döneminde Suriye’de ortaya çıkan radikal DAESH örgütünün kimin yönlendirdiği belirsizliğini korurken, ideoloji veya mezhep dayanışması çerçevesinde İran’ın da bu ülkedeki çatışmalara müdahil olması, sahada çatışma yelpazesini genişletmiştir. ABD’nin nihaî amacının Suriye’yi istikrarsızlaştırmak ve burada işbaşında bulunan yönetimin İsrail’in güvenliği bakımından tehdit olmaktan çıkarılması olduğu en başından beri bilinmektedir. Sahada meydana gelen olayları ABD’nin yönlendirmesi ve takip ettiği politikalar da bu görüşü doğrulamaktadır. RF’nun Suriye olayına müdahalesi ise benzer bir dış politika stratejisine dayanmaktadır. Her ne kadar Moskova yönetimi Suriye müdahalesin meşrulaştırmak için DAESH ile mücadele argümanını öne çıkarmakta ise de bu fotoğrafın tamamını izah etmede yetersiz kalmaktadır. RF’nun nihaî amacının Suriye üzerinde nüfuzunu arttırmak olduğu ortaya çıkmıştır. RF, Suriye rejimi lehine çatışmalara müdahil olmasının doğal bir yansıması olarak Tartusdeniz üssünü genişletmiş ve Hmeymim bölgesinde hava üssü inşa etmiştir. Dolayısıyla RF tarafından ileri sürülen terörle mücadele argümanı, fotoğrafın tamamını izah etmede yetersiz kalmakta ve perdeleme işlevi görmektedir. RF tarafından ifade edilen bu kategori görüşler, Ortadoğu ve Doğu Akdeniz’de askeri varlığı ve nüfuzunu arttırmak ve meşrulaştırmak için kullanılmaktadır. Bu genel çerçeve içerisinde Arap baharı döneminde RF’nun Suriye politikasını inceleme amacı taşıyan bu çalışmanın bulguları şunlardır:

Evveliyetle RF’nun Suriye politikası bir savunma refleksinin uzantısıdır. Kuzey Kafkasya’da patlak verecek yeni bir dağılmayı önlemek isteyen RF, önce Transkafkasya üzerinde etkisini arttırmaya çalışmış, ardından takviye amacıyla Ortadoğu bölgesine yönelmiştir. Bu koşullar altında RF’nun en kolay nüfuz tesis edebileceği coğrafya Suriye olmuş, bu ülkedeki askeri üssünü genişletmiş, tahkim

etmiş ve yenisini kurmuştur. Suriye devleti üzerindeki etkisinin artması RF'nuna yeni coğrafyalara yönelme fırsatı vermiştir.

İkinci olarak Suriye ve Ortadoğu genelinde RF nüfuzunu artırma amacı taşıyan RF faaliyetleri esas itibariyle kadim Çarlık ideolojisi olan “sıcak denizlere inme” ile uyumludur. RF, Suriye'yi bir trampelen olarak kullanmak ve Ortadoğu genelinde etkisini arttırmak, Doğu Akdeniz'deki küresel rekabet içerisinde yer almak istemektedir. Nitekim Libya iç savaşına müdahil olması, Afrika ülkelerinde nüfuzunu arttırma çabaları bunu kanıtlamaktadır. RF'nin Suriye politikası öte yandan Avrasyacıların gelecek perspektifi ve Rusların başat pozisyonda olacağı Avrasyacılık ütopyası ile de örtüşmektedir. RF'nunda 2000 yılında Putin'in önce teknokrat olarak Başkanlık görevi üstlenmesi ardından birbiri peşine yapılan seçimlerde başarı göstermesi, RF'nun süper güç olma hayalini canlandırmıştır. BM teşkilatı bünyesinde önde gelen ülkelerden biri olan RF, Putin iktidarı ile birlikte sadece eski SSCB topraklarında değil aynı zamanda Balkanlarda ve Ortadoğu'da güç ve nüfuzunu artırma çabası içerisine girmiştir. RF tarafından yapılan resmi değerlendirme ve belgelerde de esasen var olanı koruma, SSCB mirasına sahip çıkma hedefleri açıktır. RF'nun Suriye politikası bu genel çerçeveye içerisinde dış politika hedef ve tercihleri ile doğrudan uyumludur.

Üçüncü olarak, RF'nun Suriye'de çatışmalara müdahil olması Putin döneminde belirgin hale gelen yeniden süper güç olma stratejisinin bir yansıması veya uygulama modeli işlevi görmüştür. RF, Putin yönetimiyle birlikte uluslararası alanda ağırlığını yeniden arttırma çabasına girmiştir. Yakın çevre olarak tanımlanan eski SSCB ülkeleri ile bu kapsamda ikili ve çok taraflı ekonomik, siyasal ve savunma alanlarında işbirliğine gidilmiş ve uluslararası örgütler kurulmuştur. RF'nun öncülüğünü yaptığı uluslararası örgütlerin ilk adımı BDT olmuş, ardından Avrasya Ekonomik Birliği ve Kollektif Güvenlik Antlaşması Teşkilatı gelmiştir. Kimi Orta Asya ülkelerine ÇHC'nin de içerisinde bulunduğu Şanghay İşbirliği Teşkilatıda bu kapsamdaki örgütlenmenin bir diğer örneğini oluşturmaktadır. Bu teşkilatta RF ve ÇHC ortak çıkarları temelinde işbirliğine gitmişlerdir. Bunların başında Orta Asya coğrafyasında ortaya çıkacak milliyetçi ve radikal akımların yaratabileceği tehlikeleri birlikte önleme düşüncesi bulunmaktadır. RF, bu teşkilat kanalıyla bir yandan Asya kıtasında ABD etkisini sınırlandırmayı, öte yandan da ÇHC ve kendisi için tehlike

potansiyeli taşıyansiyasal akımları kontrol altına almak istemiştir. RF, ÇHC ile bir çok konuda ihtilaf yaşamış olsa bile güvenlik alanında işbirliğine giderek bölgesel istikrar oluşturmayı hedeflemiştir. Orta Asya'da milliyetçi ve dini akımların güçlenmesinin hem ÇHC, hem de RF sınırları içerisinde yeni gerilimleri tetiklemesinden endişe edilmektedir. Öte yandan, uluslararası örgütler kanalıyla potansiyel tehditlerin denetim altında tutulması RF'nun uluslararası aktör konumunu güçlendireceği ve süper güç olma hedefine katkı sağlayacağı öngörülmüştür. Tüm bu anlatımlardan RF'nun Suriye politikasının büyük güç olma hayalinin bir yansıması olduğu sonucu çıkmaktadır.

RF'nun Suriye politikasının şekillenmesinde ayrıca Ortadoğu genelinde nüfuzunu takviye etme, bölgedeki siyasi hareketleri yönlendirme düşüncesi de etkili olmuştur. Bir yandan İsrail ile yakın ilişki içerisinde olan RF, öte yandan da Suriye'deki Baas yönetimine destek vererek tarihsel/ideolojik dayanışmasını takviye etmiş, ayrıca Suriye ve Kuzey Irak'da bulunan azınlık grupları, Hristiyanlar ve öteki inanç mensupları ile işbirliği kapılarını aralamıştır. Suriye genelinde etki alanı sınırlı olsa da Rus Ortodoks Kilisesininin de bu kapsamda RF'nunyumaşak gücünün bölgede yaygınlaşmasına katkı sağladığı görülmüştür. RF, Suriye politikası kapsamında bir yandan da kimi zaman işbirliği, kimi zaman da örtülü tehdit boyutlarında İran ve Türkiye ile ilişkilerini yeniden düzenlemiştir. Suriye'de çatışan taraflar arasında uzlaşma sağlanması ve ülkenin istikrara kavuşturulması Batı merkezli uluslararası örgütler kanalıyla sağlanamamıştır. Bunun üzerine RF, Türkiye ve İran ile işbirliğine gitmiş, Astana ve Soçi süreçleri ile Suriye'dekismî istikrar sağlanmıştır. Bu gelişme bir başka açıdan RF'nun Suriye'de sert gücüne ilave olarak diplomasiyi de etkin kullandığını göstermiştir.

RF'nun Suriye politikası aynı zamanda Ortadoğu üzerinde etkinliğini arttırma girişiminin örneği olarak dikkat çekmektedir. RF'nun Suriye iç savaşı ile yakından ilgilenmesi Ortadoğu'nun diğer bölgelerindeki ihtilaflara da bir şekilde müdahil olmasına kapı aralamıştır. Bir başka şekilde ifade etmek gerekirse RF'nun Suriye özelinde ortaya koyduğu askeri müdahale ve diplomasi, yeniden büyük güç olma hedefi ile örtüşen çabalardır ve bu genel çerçeve içerisinde çalışmanın teorik bölümünde ortaya konulan hipotez ile örtüşmektedir. RF, yakın çevresinde tehlike vehmettiği gelişmeleri engellemek veya ötelemek için uzak coğrafyalardaki

gelişmelerle yakından ilgilenmeye başlamış ve hatta doğrudan müdahale etmiştir. Böylece bir yandan ulusal güvenliğine katkı sağlamış öte yandan da bölge üzerinde askeri ve yumuşak gücünü artırmıştır. Tartus üssünün genişletilmesi ve ayrıca Hneymim’de yeni bir üs elde edilmesi, Suriye ve Ortadoğu genelinde askeri hareket kabiliyetini güçlendirmiş, bu bölgelere savaş uçakları ve harp gemileri konuşlanması RF’nun Doğu Akdeniz’deki gücünü takviye etmiştir. RF’nun Suriye üzerindeki askeri bölgeleri kontrol etmesi daha uzak coğrafyalara müdahale etmesini kolaylaştırmıştır. Siyasi ve stratejik hedefleri çerçevesinde RF bu üsleri bir atlama tahtası olarak kullanma imkanına sahip olmuştur. Suriye topraklarında bulunan üslerde konuşlanan savaş gemisi ve uçaklar kanalıyla RF, Ortadoğu’da ABD ile yeniden rekabete girişme fırsatı yakalamıştır. Bu üsler kanalıyla ayrıca bölge enerji kaynakları üzerinde etkisini arttırmıştır.

RF ayrıca Suriye üzerinde ABD ve Batı Avrupa’nın politikalarına alternatif arayışlara zemin hazırlamıştır. Bu kapsamda Suriye’nin kuzeyinde bir PYD devleti kurulması şeklindeki ABD tasarısının Türkiye tezlerine destek vermek ve işbirliği yapmak yoluyla engellenmesine katkı sağlamıştır. Türkiye, ulusal güvenliği bakımından hayati önem taşıyan Kuzey Suriye’de PYD devleti kurulması projesine Astana ve Soçi süreçleri sonucunda sağlanan mutabakat ile engellemiştir. RF, burada realist bir değerlendirme yapmış, Türkiye’nin Kuzey Suriye’de bir Kürt Koridoru oluşumuna izin vermeyeceğini dikkate alarak işbirliğine gitmiş, Fırat Kalkanı, Zeytin Dalı, Barış Pınarı hareketlerine itiraz etmemiştir.

Saldırgan Realizm’in büyük güçlerin fırsatçı davranan ve nispi gücünü artırmaya çalışan aktör davranışı sergiledikleri hipotezi esas alınarak, RF’nun Suriye’de çözümsüzlüğü tercih ederek halihazırdaki unsurlarıyla burada kalmaya devam etmesi ve Afrika ve Ortadoğu’daki çıkarlarını buradan kontrol etmesi, İran’ın önünde ikinci bir koruma alanı oluşturması ve ABD’nin hareketlerini kısıtlaması Fırat’ın batısına geçmesini engellemesi, Ortadoğu ülkelerine ihtiyaç duyulduğunda yardıma koşan bir devlet olarak tazelediği güvenle ekonomik pazarlar elde etmesi de bir başka dikkat çeken noktadır.

RF ekonomisinin diğer önemli bir getiri kaynağı silah ticaretidir. RF, Suriye harekât alanında eski ve yeni geliştirilen tüm silah sistemlerini deneme ve Ortadoğu ülkelerine pazarlama imkanı elde etmiştir. RF’nin Ortadoğu piyasasında silah satış

payının artması, Suriye’deki krize müdahil olması sonucunda gerçekleşmiştir. Bu durumu rakam olarak ifade etmek gerekirse konvansiyonel silah ihracatında RF 2016-2020 yılları arasında % 37’lik paya sahip ABD’nin ardından % 20’lik payla ikinci sıraya yerleşmiştir.

RF, Suriye’de barışın sağlanması için bölge ülkeleri ve çatışmaya taraf olan gruplarla görüşmeler yaparak sorunu çözümlmeye yönelik girişimlerde bulunmuş, BM çatısı altında başlatılan Cenevre görüşmeleri sonucunda bir çözüm elde edilememesi sonrasında inisiyatif alarak Türkiye ve İran ile birlikte Astana ve Soçi süreçleri sonucunda ateşkes yapılmasını sağlamış, Büyük Güç davranışı sergilemiştir. RF’nun, Saldırgan Realizm’in öngörülleri doğrultusunda, güvenliğini ve çıkarlarını maksimize etmek için ABD dahil tüm taraflarla pragmatist bir dış politika izlediği tespit edilmiştir.

Realistler gücün uluslararası politikada geçerli olduğuna inanmaktadırlar. Realistlerin nezdinde büyük güçler, temel aktörler olarak, birbirlerine karşı ekonomik ve askeri güçlerinin büyüklüğüne büyük itina gösterirler. Mearsheimer’a göre uluslararası sistemdeki anarşik yapının yarattığı güvenlik ikilemi içerisindeki büyük devletler, güç maksimizasyonu ile geleceğe ilişkin güvenlik endişelerini karşılayamamakta, anarşi ortamında güvenliklerini tam anlamıyla sağlamak için bölgesel hegemon olmaya çalışmaktadırlar. Böylece büyük güçler başka bir hegemonun tehdidini önceden bertaraf etmiş olmaktadır. RF’da Putin’in devlet başkanlığı döneminden itibaren sürekli silahlanarak güç maksimizasyonu yapmaya devam etmekte, aynı zamanda Suriye’de bulunarak ABD’nin bıraktığı boşluğu doldurmaya çalışmaktadır.

RF’nun Dış Politika ve Güvenlik Politikası alanlarında öncelikleri, Dış Politika Konseptleri, Güvenlik Konseptleri ve Askeri Doktrinleri ile belirlenmektedir. Söz konusu belgeler incelendiğinde genel olarak; ABD’nin dengelenmesi, tek kutuplu düzenden çok kutuplu düzene geçilmesi, RF’nın ekonomik çıkarlarının korunması ve bunu engelleyebilecek enerji hatlarının kullanılmasına yönelik girişimlerin engellenmesi, NATO ve ABD’nin RF’nın sınırlarına yaklaşmasının tehdit olarak görülmesi, RF’nın çıkarları için gerektiğinde askeri gücünü kullanılabileceği şeklinde tespit edilmektedir. Görüldüğü üzere tüm belgeler RF’nun güvenliğine yönelik Realist ve Saldırgan Realist teoriyi destekleyen

argümanları kapsamaktadır.RF, NATO’nun sürekli Rus sınırlarına doğru eski nüfuz alanındaki ülkeleri de NATO’ya kabul ederek genişlemesini doğrudan “güvenlik tehdidi” olarak görmektedir, bunun sonucu olarak da Gürcistan Savaşı (2008), Kırım İşgali (2014) ve Suriye Müdahalesi (2015) süreçlerine katılarak, “Batı’yı karşısına almaktan da çekinmediği şeklinde bir tespit yapılmıştır.

Putin döneminde, RF dış politikası SSCB dönemindeki ideolojilerden kurtularak tamamen çıkarlarına yönelik pragmatik ve realist hedefe yönelmiştir. RF’nunSuriye ve Akdeniz’deki varlığı ABD’nin soğuk savaş döneminde uyguladığı çevreleme politikasını yeni dönemde etkisiz hale getirme çabası olarak da değerlendirmek mümkündür. Bu genel çerçeve içerisinde RF’nin Suriye politikası saldırgan realist dış politika teorine uyarlık taşımaktadır.

KAYNAKÇA

Kitaplar

AKGÜL, Fatih (2009). RF ve Türkiye’de Avrasyacılık. İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık.

AKHUNDOVA, Jale (2015). RF’nın Yumuşak Güç Politikaları: Mevzuat, Kurumlar, Politikalar. Bursa Ekin Basım Yayın Dağıtım.

ARI, Tayyar (2017). Geçmişten Günümüze Ortadoğu, Siyaset, Savaş ve Diplomasi. Bursa: Alfa Akademi Yayınları.

ARI, Tayyar (2018). Uluslararası İlişkiler Teorileri. Bursa: Aktüel Yayınları.

ARIBOĞAN, Deniz Ülke (2017). Duvar Tarih Geri Dönüyor. İstanbul: İnkılap.

ARMAOĞLU, Fahir (1994). 20.Yüzyıl Siyasi Tarihi (Cilt I.1914-1980). Ankara: İş Bankası Kültür Yayınları.

ARMAOĞLU, Fahir (1989). Filistin Meselesi ve Arap-İsrail Savaşları (1948-1988). Ankara: İş Bankası Kültür Yayınları.

BALCI, Ali, Şaban KARDAŞ (2014). Uluslararası İlişkilere Giriş. İstanbul: Küre.

BOWRING, Bill (2011). The Electoral System of the Russian Federation. Belgium: European Parliament.

BRZEZINSKI, Zbigniew (2005). Büyük Satranç Tahtası: Amerika’nın küresel üstünlüğü ve bunun jeostratejik gereklilikleri (Çev. Yelda TÜREDİ). İstanbul: İnkılap.

BROWN, Carl (2006). Diplomacy in theMiddle East. New York: Tauris.

BROWN, Nick, Alex PAPE, Michael FABEY, Ridzwan RAHMAT (2018). Jane’sFightingShips 2018-2019. IHS Markit.

CAŞIN, Mesut Hakkı (2015). NovgorodKnezliği’nden XXI. Yüzyıla Rus İmparatorluk Stratejisi. İstanbul: Atlas Kitap.

CAŞIN, Mesut Hakkı, Giray Saynur DERMAN (2016). Rus Dış Politikasındaki Değişim ve Kremlin Penceresinden Yeni Ufuklar. Ankara: SRT Yayınları.

COHEN, Ariel (1997). "The Primakov Doctrine: Russia's Zero-Sum Game With The United States". Heritage Foundation.

ÇEÇEN, Anıl (2015). Türkiye ve Avrasya. İstanbul: Doğu Kütüphanesi.

ÇİTLİOĞLU, Ercan (2020). "A Turkish Perspective on Syria", Konrad Adenauer Stiftung

DALAY, Galip (2021). "Turkish-Russian Relations in Lights of Recent Conflict" SWP Research Paper.

DAWISHA, Adeed (2016). Arab Nationalism in the 20 th Century: From Triumph to Despair. New Jersey: Princeton University Press.

DOREL, Gérard (2007). Amerikan Emperyalizm Atlası: ABD: Hiper gücün Jeostratejisi (Çev. Alper ALTUĞ). İstanbul: Ntv Yayınları.

DUGIN, Aleksandr (2004). Rus Jeopolitiği: Avrasyacı Yaklaşım (Çev. Vügar İMANOV). İstanbul: Küre.

DUNNE, Tim, Milja KURKI, Steve SMITH (2013). International Relations Theories. Discipline and Diversity, United Kingdom: Oxford.

GOLAN, Galia (1990). Soviet Policies in the Middle East: from World War Two to Gorbachev. Cambridge: Cambridge University Press.

GÜRSÖN, Ali Poyraz (2016). Büyük Güçlerin Suriye Planı. Ankara: Kripto.

GÜRSÖN, Ali Poyraz (2019). Il Piano Siria Delle Grandi Potenze. Firenze: goWare.

HICKS, Kathleen, Lisa Sawyer SAMP, Olga OLIKER, Jeffrey RATHKE, Jeffrey MANKOFF, Anthony BELL, Heather CONLEY (2017). Recalibrating U.S. Strategy Toward Russia A New Time for Choosing. Center for Strategic and International Studies (CSIS). Lanham: Rowman & Littlefield.

HILL, Fiona, Clifford GADDY (2013). Mr. Putin. Washington: Brookings Institution Press.

HUNTINGTON, Samuel Phillips (1996). The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order. New York: Simon & Schuster.

İMANOV, Vügar (2008). Avrasyacılık RF'nın Kimlik Arayışı. İstanbul: Küre Yayınları.

İŞYAR, Ömer Göksel (2013). Avrasya ve Avrasyacılık. Bursa: Dora Yayınları.

İŞYAR, Ömer Göksel (2018). Suriye Krizi ve Türk Dış Politikası: Uluslararası Politikanın Çözümlemeyen Düğümü. Bursa: Sayda Yayıncılık.

KAPLAN, Robert D (2000). The Coming Anarchy: Shattering the Dreams of the Post Cold War. New York: Random House.

KISSINGER, Henry (2014). World Order. New York: Penguin Books.

KORTUNOV, Andrei, Aleksey KHLEBNIKOV, Mehdi SANAE, Mahmood SHOORI (2020). "Russia and Iran in Syria and Beyond: Challenges Ahead" , Russian International Affairs Council.

KOZHANOV, Nikolay (2018). "Russian Policy Across the Middle East, Motivations and Methods". Research Paper, Russian and Eurasia Programme.

KRASNA, Joshua (2018). "Moscow on the Mediterranean: Russia and Israel's Relationship". Foreign Policy Research Institute.

KURAT, Akdes Nimet (1993). RF Tarihi / Başlangıcından 1917'ye Kadar. Ankara: Türk Tarih Kurumu.

KÜRKÇÜOĞLU, Ömer (1972). Türkiye'nin Arap Ortadoğusuna Karşı Politikası (1945-1970). Ankara: Ankara Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları.

LAQUEUR, Walter (2015). Putinism: Russia and Its Future with the West. New York: Thomas Dunne Books St. Martin's Press.

LO, Bobo (2006). Vladimir Putin and the Evolution of Russian Foreign Policy. Manchester: Blackwell Publishing.

LOURIE, Richard (2017). Putin: His Downfall and Russia's Coming Crash. New York: Thomas Dunne Books / St. Martin's Press.

MAGEN, Zvi (2013). Russia and the Middle East: Policy Challenges. Ramat/Aviv: Institute for National Security Studies [INSS]. Memorandum No. 127.

MAHAN, Alfred Thayer (1949). The Influence of Sea Power Upon History. Boston: Little Brown Company.

MANKOFF, Jeffrey (2009). Russian Foreign Policy: The return of Great Power Politics. Maryland: Rowman & Littlefield Publishers.

MARTENS, Maria (2015). Russian Military Modernization. NATO Parliamentary Assembly: Science and Technology Committee General Report. 176 STC E.

MARTINI, Jeffrey, Erin YORK, William YOUNG (2013). Syria as an Arena of Strategic Competition. Rand Corporation.

MEARSHEIMER, John (2001). The Tragedy of Great Power Politics. New York: Norton & Company.

MUMFORD, Andrew (2016). The Role of Counter Terrorism in Hybrid Warfare. NATO's Centre of Excellence for Defence Against Terrorism.

NECEFOĞLU, Hacı (2017). "Rusya'nın Yeni Jeostratejisi ve Uluslararası Güvenlik", Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi Cilt:IV /Sayı:XII /Ağustos /MMXVII

OLIKER, Olga, Christopher CHIVVIS, Keith CRANE, Olesya TKACHEVA, Scott BOSTON (2015). Russian Foreign Policy in Historical and Current Context: A Reassessment. RAND Corporation.

OLIKER, Olga, Keith CRANE, Lowell H. SCHWARTZ, Katherine YUSUPOV (2009). Russian Foreign Policy: Sources and Implications. Pittsburgh: RAND Corporation.

ONAY, Yaşar (2008). Batı'ya Direnen Devlet: RF. İstanbul: Yeni Yüzyıl Yayınları. 2008,

PARKER, John (2015). Understanding Putin Through a Middle Eastern Looking Glass. Ed. Nicholas ROSTOW. Institute for National Strategic Studies [INSS] Strategic Perspectives, No. 19. Washington: National Defense University Press.

PRIMAKOV, Yevgeni (2009). Rusların Gözüyle Ortadoğu (Çev. Olga TEZCAN). İstanbul: Timaş Yayınları.

RIASANOVSKY, Nicholas, Mark STEINBERG (2011). RF Tarihi. İstanbul: İnkılap.

RODKIEWICZ, Witold (2017). Russia's Middle Eastern Policy: Regional Ambitions, Global Objectives. Warsaw: CentreforEasternStudies.

SALAYMEH, Bilal, Can ACUN (2018). "Sochi Agreement: Implications on the Ground and Upcoming Challenges". SETA Perspective.

SAUNDERS, Stephen (2011). Jane's Fighting Ships 2011-2012. United Kingdom: IHS Global.

SERGUNIN, Alexander (2016). Explaining Russian Foreign Policy Behaviour: Theory and Practice. Şu Kitapta: Ed. Dr Andreas UMLAND. Soviet and Post-Soviet Politics and Society. Stuttgart: İbidem-Verlag.

SICKER, Martin (2000). ThePangs of theMessiah: TheTroubledBirth of theJewishState. London: Praeger.

SÖNMEZOĞLU, Faruk (2012). Uluslararası Politika ve Dış Politika Analizi. İstanbul: Der Yayınları.

THORNTON, Rod (2011). Military Modernization and The Russian Ground Forces. Strategic Studies Institute [SSI]. Carlisle: US ArmyWarCollege.

TRENIN, Dmitri (2011). Post-Imperium. Washington DC: Carnegie Endowment.

TRENIN, Dmitri (2020). Should We Fear Russia? Cambridge: PolityPress.

TRENIN, Dmitri (2002). TheEnd of Eurasia: Russia on the Border between Geopolitics and Globalization. Washington DC: Carnegie Endowment.

TRENIN ,Dmitri (2018).What is Russia Up To In The Middle East? Medford: Polity Press.

UMAR, Ömer Osman (2004). Osmanlı Yönetimi ve Fransız Manda İdaresi Altında Suriye (1908-1938). Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları.

VARLIK, Ali Bilgin (2018). “Astana-Soçi Görüşmeleri, Çatışmasızlık Bölgeleri ve İdlib’te Gerginliği Azaltma Kontrol ve Gözlem Noktaları” Merkez Strateji Enstitüsü

YAYCI, Cihat (2020). Doğu Akdeniz’in Paylaşım Mücadelesi ve Türkiye. İstanbul: Kırmızı Kedi Yayınevi.

YILMAZ, Salih (2019). Putin Dönemi RF Dış Politikası ve Güvenlik Doktrinleri. Ankara: Nobel.

YILMAZ, Salih (2020). RF’nın Suriye Politikası. Ankara: İlbilge Yayıncılık.

WALTZ, Kenneth (1979). Theory of International Politics. Addison-Wesley Publishing Company.

WASSER, Becca (2019). The Limits of Russian Strategy in the Middle East. Rand Corporation.

Makaleler

AGHAYEV, Elvin and Filiz KATMAN (2012). “Historical Background and the Present State of the Russian-Syrian Relations”. European Researcher. 35(11-3): 2066-2070.

AKDEMİR, Salih (2000). “Suriye’deki Etnik ve Dini Yapının Siyasi Yapının Oluşmasındaki Rolü”. Avrasya Dosyası. ASAM, 6(1): 201 – 237.

AKMAZ, Ahmet (2011). “Rus Yayılmacılığının Sistemleşme Süreci”. Bartın Üniversitesi İslam İlimler Fakültesi Dergisi, 1(2): 29 – 44.

ALSAADI, Salam (2017). “Russia’s Military Involvement in Syria: An Integrated Realist and Constructivist Approach”. International Journal of Law, Humanities & Social Science, 1(5): 87 – 93.

ANDERSON, John (2007). “Putin and the Russian Orthodox Church: Asymmetric Symphonia?” Journal of International Affairs, 61(1): 185 – 201.

ARON, Leon (2016). “Drivers of Putin’s Foreign Policy”. American Enterprise Institute for Public Policy Research [AEI], 1 – 6.

ATAMAN, Muhittin, Çağatay ÖZDEMİR. (2018). “Turkey’s Syria Policy: Constant Objectives, Shifting Priorities”, Turkish Journal of Middle Eastern Studies Vol: 5, No: 2, s.13-35

AYVAZ, Zehra (2020). “Astana ve Soçi Süreçlerinin Türk-Rus İlişkilerine Etkiler”. Diplomasi Araştırmaları Dergisi. Vol:2 No:2 s .46-63

BLITT, Robert (2011). “Russia’s “Orthodox” Foreign Policy: The Growing Influence of the Russian Orthodox Church in Shaping Russia’s Policies Abroad”. Journal of International Law, 33(2): 363 – 460.

BORISOV, Timofey (2018). “Russian Arms Exports in the Middle East.” Ed. Nicu POPESCU, Stanislav SECRIERU: Russia’s Return to the Middle East: Building Sandcastles? European Union Institute for Security Studies [EUISS], 37 – 43.

BORSHCHEVSKAYA, Anna (2020). “The Russian Way of War in Syria: Threat Perception and Approaches to Counterterrorism”. Şu Kitapta: (Ed.) Robert HAMILTON, Chris MILLER, Aaron STEIN. Russia’s War in Syria: Assessing Russian Military Capabilities and Lessons Learned. Philadelphia: Foreign Policy Research Institute, s. 15 – 34.

CENGİZ, Sinem, (2020). “Assesing the Astana Peace Process for Syria: Actors, Approaches and Differences”, Contemporary Review of the Middle East, s. 200-215

CERNY, Philip (1978). “International Relations: Making Sense of the Patchwork”. Government and Opposition, 13(1): s.122 – 127.

CERULLI, Rosella (2019). “Russian Influence in the Middle East Economics, Energy and Soft Power”. American Security Project, 1 – 17.

CHARAP, Samuel (2019). “Russia and Its Neighbours.” Şu Kitapta: Ed. Richard SAKWA, Henry E. HALE, Stephen WHITE. Developments in Russian Politics. Durham and London: Duke University Press, s. 192 – 204.

ÇENDEK, Sinem Yüksel, Armağan ÖRKİ (2019). “Arap Baharı Sürecinde Libya, Suriye ve Yemen’de Yaşanan İç Savaşlar: Karşılaştırmalı Bir Çözümleme”. Elektronik Siyaset Bilimi Araştırmaları Dergisi, 10(1): 42 – 58.

DALAR, Mehmet (2017). “RF’nın Son Dönemlerdeki Suriye Politikası” [Bildiri]. “19-20 Ekim VII. Uluslararası Karadeniz Sempozyumu “Türk Rus İlişkileri”. Karadeniz Stratejik Araştırma ve Uygulama Merkezi: 168 – 176.

DELANOE, Igor (2020). “Russian Naval Forces in the Syrian War”. Şu Kitapta: (Ed.) Robert HAMILTON, Chris MILLER, Aaron STEIN. Russia’s War in Syria: Assessing Russian Military Capabilities and Lessons Learned. Philadelphia: Foreign Policy Research Institute, s. 111 – 125.

DEMİR, Ali Faik (2016). “Türkiye-RF İlişkilerinde Suriye Krizinin Yansımaları ve Etkileri”. Marmara Türkiyat Araştırmaları Dergisi, Cilt III, Sayı 2. ss.139-151

DERVİŞ, Leyla, Khalida DEVRISHEVA (2015). “Çarlık RF’sı’nın Akdeniz Politikası’nın Arka Planı”. Cedrus Akdeniz Uygarlıkları Araştırma Dergisi, 3(3): s.351-364.

DIDIER, Brice (2017). “The Syrian Conflict and Russia’s Search for Regional Hegemony in a Contested Middle East: Implications for the Euro-Atlantic Community”. College of Europe/Department of EU International Relations and Diplomacy Studies, 10: s.4 – 28.

DOSTER, Barış (2012). “Arap Baharı Özeli’nde RF’nın Suriye Politikası”. Şu Kitapta: Ed. Barış ADIBELLİ, Emperyalizmin Oyununda İkinci Perde Arap Baharı ve Suriye. İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık, s. 167 – 191.

ERŞEN, Emre (2016). “Suriye Sorunu Gölgesinde Türkiye-RF İlişkilerinde Normalleşme Süreci”. Marmara Türkiyat Araştırmaları Dergisi, Cilt III, Sayı 2, s. 153-171

ERŞEN, Emre (2019). “Rus Dış Politikasında Ortadoğu: Arap Baharı ve Sonrası”. Şu Kitapta: Ed. Tarık OĞUZLU ve Ceyhun ÇİÇEKÇİ. Küresel ve Bölgesel Güçlerin Ortadoğu Politikaları, Arap Baharı ve Sonrası. Ankara: Nobel, s: 55 – 82.

ERŞEN, Emre (2017). “RF’nın Suriye Politikası:Fırsatlar, Riskler ve Tehditler.” Şu Kitapta: Ed. Hasan Basri YALÇIN, Burhanettin DURAN. Küresel ve Bölgesel Aktörlerin Suriye Stratejileri. İstanbul: Seta Kitapları, s: 149 – 174.

FİLDİŞ, Ayşe Tekdal (2013). “Günümüzde Suriye’de Yaşanan Sorunların Tarihsel Arka Planına Kısa Bir Bakış”. *Ortadoğu Analiz*, VI(52): s.55 – 62.

FREAR, Matthew, Honorata MAZEPUS (2017). “A New Turn or More of the Same? A Structured Analysis of Recent Developments in Russian Foreign Policy Discourse”. “The EU and Eastern Partnership Countries – An Inside-Out Analysis and Strategic Assessment” [EU-STRAT] Working Paper, 3: s.7 – 36.

GERACE, Michael P (1991). “Between Mackinder and Spykman: Geopolitics, containment, and after”. *Comparative Strategy*, 10(4): s.347-364.

GLASER, William (1956). “Theories of Soviet Foreign Policy, A Classification of the Literature”. *World Affairs Quarterly*, 9: s.128 – 152.

GÖKER, Çağatay Fehmi (2017). “21. Yüzyılda Savaş”. Şu Kitapta: Ed. Ali Poyraz GÜRSÖN. *Yeni Konsept Hybrid/Vekalet/Terör/Siber/Ekonomik Savaş*. Kocaeli: Umuttepe Yayınları, s. 15-31.

GUAN-FU, Gu (1983). “Soviet Aid to the Third World, An Analysis of Its Strategy”. *Soviet Studies*, XXXV(1): s.71-89.

GÜNEY, Nurşin Ateşoğlu (2017). “Türkiye’nin Suriye’den Kaynaklanan Güvenlik Sorunları ve NATO’nun Rolü.” Şu Kitapta: Ed. Hasan Basri YALÇIN, Burhanettin DURAN, *Küresel ve Bölgesel Aktörlerin Suriye Stratejileri*. İstanbul: SETA Kitapları, s. 60-81.

HAMILTON, Robert (2020). “Implications for the West”. Şu Kitapta: (Ed.) Robert HAMILTON, Chris MILLER, Aaron STEIN. *Russia’s War in Syria: Assessing Russian Military Capabilities and Lessons Learned*. Philadelphia: Foreign Policy Research Institute, s. 127 – 163.

HAMILTON, Robert, Chris MILLER, Aaron STEIN (2020). “Setting the Stage for the Intervention”. Şu Kitapta: (Ed.) Robert HAMILTON, Chris MILLER, Aaron STEIN. *Russia’s War in Syria: Assessing Russian Military Capabilities and Lessons Learned*. Philadelphia: Foreign Policy Research Institute, s. 1 – 3.

JHUGHES, Geraint Alun (2014). “Syria and the perils of proxy warfare”. *Small Wars and Insurgencies*, 25(3): s.522 – 538.

İNCE, Erdal (2017). “Suriye’de BAAS Rejiminin Kuruluşu ve Türkiye”. *Tarih ve Günce: Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Dergisi*, I(1): 261-280.

İSMAYIL, Toğrul (2020). “RF’nın Akdeniz Politikası: Jeopolitik Hedefler ve Çağdaş Çıkarlar” Şu kitapta: Ed. Mehmet ŞAHİN, Mehmet Levent YILMAZ: *Akdeniz’de Devlet ve Düzen*, Ankara, Polis Akademisi Yayınları, s: 59-75

KADIOĞLU, İ. Aytaç (2019). “International PeaceEfforts in theSyrianCivilWar: TheInevitableFailure ?”, *TurkishJournal of MiddleEasternStudies*, Vol:7, No:1, pp.13-43

KARAGIANNIS, Emmanuel (2013). “The 2008 Russian-Georgian war via the lens of Offensive Realism”. *European Security*, 22(1): 74 – 93.

KELEŞ, Erdoğan (2009). “RF’nın Sıcak Denizlere İnme Politikası (Alman Deniz Yüzbaşı Stenzel’e Göre İstanbul’a En Kısa Yol) İstanbul’a En Kısa Yol”. *Tarih Araştırmaları Dergisi*, 28(46): 89 – 142.

KEMİKSİZ, Neşe (2016). “Filistin Sorunu”. *Akademik Ortadoğu*, 11(1): 133 – 179.

KHASHANAH, Khaldoun (2014). “The Syrian Crisis: A Systemic Framework”. *Contemporary Arab Affairs*, 7(1): 1 – 21.

KHODYNSKAYA-GOLENISHCHEVA, Maria (2020). “P -Pragmatism”. *Russia in Global Affairs*, 18(1): 113 – 116.

KOCATÜRK, Önder (2018). “SykesPicot’ta Kırmızı Bölgenin İngiltere İçin Önemi”. Şu Kitapta: (Ed.) Cezmi ERASLAN, Cezmi BAYRAM, Yakup AHBAB. *Sykes-Picot’un Yüzüncü Yılında Türkiye ve Ortadoğu Uluslararası Sempozyumu 12-13 Mayıs 2016. İstanbul: Türk Ocakları İstanbul Şubesi: 202 – 232.*

KREUTZ, Andrej (2002). “The Geopolitics of Post Soviet Russia and The Middle East”. *Arab Studies Quarterly*. 24(1): 49-61.

KROPATCHEVA, Elena (2018). "Power and National Security" Şu Kitapta: Ed. Andrei TSYGANKOV: Routledge Handbook of Russian Foreign Policy. London & New York: Routledge s. 43 – 60.

LARUELLE, Marlene (2019). "National Identity and the Contested Nation". Şu Kitapta: Ed. Richard SAKWA, Henry E. HALE, Stephen WHITE. Developments in Russian Politics. Durham and London: Duke University Press, s. 67 – 79.

LAVROV, Anton (2018). "Russia in Syria: a military analysis." Ed. Nicu POPESCU, Stanislav SECRIERU: Russia's Return to the Middle East: Building Sandcastles? European Union Institute for Security Studies [EUISS], 45 – 56.

LAVROV, Anton (2020). "Russian Aerial Operations in the Syrian War". Şu Kitapta: (Ed.) Robert HAMILTON, Chris MILLER, Aaron STEIN. Russia's War in Syria: Assessing Russian Military Capabilities and Lessons Learned. Philadelphia: Foreign Policy Research Institute, s. 89 – 109.

LIGHT, Margot (2003). "In Search of An Identity: Russian Foreign Policy and the End of Ideology". Russian Foreign Policy. Post-Communist Foreign Policies, 42 – 59.

LO, Bobo (2018). "Going Legit? The Foreign Policy of Vladimir Putin". Lowy Institute Analysis, 1 – 27.

MACKINDER, Halford John (1904). "The Geographical Pivot of History". The Geographical Journal, 23(4): 421 – 444.

MCDERMOTT, Roger (2009). "Russia's Conventional Armed Forces and the Georgian War". Parameters: United States Army War College Quarterly, 39(1): 65 – 80.

MEARSHEIMER, John (2016). "Defining a new security architecture for Europe that brings Russia in from the Cold". Military Review, 96(3): 27–31.

MEARSHEIMER, John (2014). "Why the Ukraine Crisis is the West Fault?: The Liberal Delusion That Provoked Putin". Foreign Affairs, 93(5): 77 – 89.

MERCAN, Muhammed Hüseyin (2016). “1970’ten Günümüze Suriye Dış Politikasının Temel Parametreleri”. Şu Kitapta: Ed. Mehmet Akif OKUR ve Nuri SALIK. Bağımsızlıktan Arap Baharına Suriye İç ve Dış Politika. Ankara: Nobel, s: 239 – 262.

MITROFANOVA, Anastasia (2016). “Russian Ethnic Nationalism and Religion Today.” Şu kitapta: Ed. Pal KOLSTO, Helge BLAKKİSRUD. The New Russian Nationalism: Imperialism, Ethnicity and Authoritarianism 2000 – 2015. Edinburg: Edinburg University Press, s. 104 – 131.

OĞUZLU, Tarık (2019). “Ortadoğu’da Değişen Dinamikler ve Kavramsal Analiz”. Şu Kitapta: Ed. Tarık OĞUZLU ve Ceyhun ÇİÇEKÇİ. Küresel ve Bölgesel Güçlerin Ortadoğu Politikaları, Arap Baharı ve Sonrası. Ankara: Nobel, s: 7 - 26.

ORHAN, Duygu Dersan (2018). “RF Dış Politikasında Ortadoğu: Arap Baharı Sonrası Tehditler ve Fırsatlar”. Avrasya Etüdleri, 53(1): 87 – 116.

ÖNAL, Buket, Dilara MEHMETOĞLU (2014). “Putin RF’nun Ortadoğu Politikasında Suriye’nin Yeri ve Önemi”. Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi, 211: 79 – 98.

ÖZALKAN, Seda (2018). “Tarihsel Perspektiften Arap Milliyetçiliği”. İHH İnsani ve Sosyal Araştırmalar Merkezi. 56: 1 – 7.

ÖZDEMİR, Burcu (2019). “Çarlık RF’nda Yahudi Siyaseti ve Pogrom Hareketleri”. MUTAD, 6(1): 78 - 96.

ÖZKAN, Behlül (2019). “Bush ve Obama Dönemlerinde ABD’nin Ortadoğu Politikası”. Şu Kitapta: Ed. Tarık OĞUZLU, Ceyhun ÇİÇEKÇİ. Küresel ve Bölgesel Güçlerin Ortadoğu Politikaları: Arap Baharı ve Sonrası. Ankara: Nobel, s: 27 – 53.

ÖZTÜRK, Hasan (2014). “Soğuk Savaş Sonrası Ortadoğu’da Demokrasinin Yayılması”. Şu Kitapta: Ed. Hasret ÇOMAK, Caner SANCAKTAR. Ortadoğu Analizi: İki Kutuplu Sistem Sonrası Ortadoğu ve “Arap Baharı”. İstanbul: Beta Basım, s. 113 – 128.

POLAT, Doğan Şafak (2020). “Türkiye’nin Suriye’nin Kuzeyindeki Askeri Harekatının Amaçları ve Sonuçları”. Güvenlik Stratejileri Dergisi, Cilt:16 Sayı:33, ss.53-96.

POTI, Laszlo (2008). “Evolving Russian Foreign and Security Policy: Interpreting the Putin-docktrine”. Acta Slavica Iaponica, 25: 29 – 42.

QUANDT, William B (2006). “America and the Middle East: A Fifty Year Overview.” In: Ed. Leon Carl BROWN. Diplomacy in the Middle East : the International Relations of Regional and Outside Powers. London - New York: I. B. Tauris, 59 – 73.

RUBINSTEIN, Alvin Z. (2006). ”The Middle East in Russia’s Strategic Prism.” Şu Kitapta: Ed. L. Carl BROWN. Diplomacy in the Middle East. New York: Tauris, s. 75 – 94.

SAKWA, Richard (2019). “Politics in Russia.” Şu Kitapta: Ed. Richard SAKWA, Henry E. HALE, Stephen WHITE. Developments in Russian Politics. Durham and London: Duke University Press, s. 1 – 17.

SANCAKTAR, Caner (2014). “Ortadoğu’da Değişimin Dışsal Faktörleri”. Şu Kitapta: Ed. Hasret ÇOMAK, Caner SANCAKTAR. Ortadoğu Analizi: İki Kutuplu Sistem Sonrası Ortadoğu ve “Arap Baharı”. İstanbul: Beta Basım, s. 529 – 553.

SEVİM, Tuğçe Varol (2013). “Mearsheimer ve Waltz’ın Realist Bakışı”. Şu Kitapta: Ed. Hasret ÇOMAK, Caner SANCAKTAR. Uluslararası İlişkilerde Teorik Tartışmalar. İstanbul: Beta Basım, s. 33 – 66.

SHLAPENTOKH, Dmitry (1997). “Eurasianism: Past and Present”. Communist and Post-Communist Studies, 30(2): 129 – 151.

SİNKAYA, Bayram (2016). “Yeni Ortadoğu Jeopolitiğinde İran-RF Eksenî”. Ortadoğu Analizi, Ocak-Şubat 2016, Cilt: 8, Sayı:72.

STEPANOVA, Ekaterina (2016): “Russia in the Middle East: Back to a “Grand Strategy” or Enforcing Multilateralism?”. Politique étrangère, 2: s. 1-14.

TELATAR, Gökhan (2015). “RF ve Arap Baharı: Batı ile Yeni Soğuk Savaş mı?”, AİBÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 15(1): 175 – 202.

ÜLGER, İrfan Kaya (2015). “RF’da Din-Devlet İlişkileri”. Şu Kitapta: Ed. İrfan Kaya ÜLGER. Putin’in Ülkesi: Yeni Yüzyıl Eşiğinde RF Federasyonu Analizi. Ankara: Seçkin Yayıncılık, s. 173 – 186.

YILMAZ, Salih (2015). “Yeni Avrasyacılık ve Rusya” Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Dergisi, Bahar 2015- Sayı 34, S.111-120

YILMAZ, Yunus (2015). “RF’da Nüfusun Azalması ve Alkolizm Sorunu”. Şu Kitapta: Ed. İrfan Kaya ÜLGER. Putin’in Ülkesi: Yeni Yüzyıl Eşiğinde RF Federasyonu Analizi. Ankara: Seçkin Yayıncılık, s. 115 – 134.

WALTZ, Kenneth (1993). “The New World Order”. Millenium, 2(2): 187 – 195.

WARHOLA, James W (2007). “Religion and Politics Under the Putin Administration: Accomodation and Confrontation within “Managed Pluralism””. Journal of Church and State, 49(1): 75 – 95.

WİECLAWSKİ, Jacek (2011). “Contemporary Realism and the Foreign Policy of the Russian Federation”. International Journal of Business and Social Science. 2(1): 170 - 179.

WILLERTON , John P. (2019). “PresidencyandExecutive.” Şu Kitapta: Ed. Richard SAKWA, Henry E. HALE, Stephen WHITE. Developments in Russian Politics. DurhamandLondon: Duke UniversityPress, s. 18 – 37.

WLODKOWSKA-BAGAN, Agata (2017). “Syria in Russia’sForeignPolicy in the 21st Century”. Teka Kom. Politol. Stos. Miedzynar. 12(1): 27 – 40.

Tezler

AYIK, Özkan (2020). “Putin Dönemi Rusya Federasyonu’nun Ortadoğu Politikasında İran’ın Önemi” Konulu Yüksek Lisans Tezi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi.

İZZETGİL, Elşan (Ekim 2015). “Rusya’nın Yakın Çevre Politikasında Bir Enstrüman Olarak Etnik Temelli Sorunlar ve Güney Kafkasya” konulu doktora tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

TATLI, U., 2018. “Yumuşak Güç Çerçevesinde Rusya Federasyonu Dış Politika Konseptleri Ve Pratikleri”, Yüksek Lisans Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü TOBB Ekonomi Ve Teknoloji Üniversitesi, Ankara

Elektronik Kaynaklar

ASKEROĞLU, Sabir, (27.03.2020) “Suriye İç Savaşı’nın Onuncu Yılında Değişen Dengeler” İran Araştırmaları Merkezi, https://iramcenter.org/suriye-ic-savasinin-onuncu-yilinda-degisen-dengeler/?send_cookie_permissions=OK

“ABD de onayladı: Yeni START anlaşması 5 yıl uzatıldı” (03.02.2021). TRT Haber, <https://www.trthaber.com/haber/dunya/abd-de-onayladi-yeni-start-anlasmasi-5-yil-uzatildi-553423.html/19.04.2021>.

ABEN, Dauren (2017). “Russian PolicytowardstheSyrianKurds” Ahmet Yesevi Üniversitesi, EurasianResearchInstitute. Erişim: 31.10.2021 <https://www.eurasian-research.org/publication/russian-policy-towards-the-syrian-kurds/>

“Akdeniz’deki Rus denizaltıları ABD’li amirali endişelendirdi” (28.06.2020). Sputniknews.Tr, https://tr.sputniknews.com/dogu_akdeniz/202006281042339095-akdenizeki-rus-denizaltilari-abdli-amirali-endiselendirdi/01.05.2021.

AKSENYONOK, Alexander, (27.08.2019) “TheSyrianCrisis: A ThornyMovefromWartoPeace”, <https://globalaffairs.ru/articles/sirijskij-krizis-ternistoe-dvizhenie-ot-voyny-k-miru/> 21.12.2021

AKSENYONOK, Alexander, (11.09.2020). “RussiaandSyria: thenuances of allied relations”,<https://russiancouncil-ru.translate.google.com/translate/and-comments/analytics/rossiya-i-siriya-nyuansy-soyuznicheskikh-otnosheniy/10.12.2021>.

AR-RIFAAI, Mugib, (17.05.2021), “From diplomacy to influence: what does Russia's victory in Syria mean?”, <https://inosmi.ru/politic/20210517/249729714.html/11.09.2020>

BALCI, Ali (2019). Realizm. Sakarya Üniversitesi
https://personel.omu.edu.tr/docs/ders_dokumanlari/8685_99287_4082.pdf/

Erişim:03.01.2019.

BLANK, Stephen J (2019). A Clinic on Clausewitz: Lessons of Russia's Syria Campaign (11). Strategic Studies Institute, US Army War College.
<http://www.jstor.com/stable/resrep20098.15/13.03.2021>.

BORSHCHEVSKAYA, Anna (29.07.2020). "The Kurdish Role in Russia's Middle East Power Play". <https://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/kurdish-role-russias-middle-east-power-play/11.12.2020>

DEMİRCİ, Mehmet Cem (2019). "Türkiye'nin Doğu Akdenizdeki sondaj faaliyeti RF ile ilişkileri nasıl etkiler?" Euronews (TR).
<https://tr.euronews.com/2019/05/10/turkiye-nin-dogu-akdeniz-deki-sondaj-faaliyeti-RF-ile-iliskilerini-nasil-etkiler-kibris/22.03.2021>.

DROGIN, Bob, David CLOUD (13.04.2018). "U.S. and allies fire missiles at Syria in retaliation for suspected poison gas attack". Los Angeles Times,
<https://www.latimes.com/nation/la-na-pol-trump-syria-attack-20180411-story.html/03.04.2021>.

"DUMA Election – 2011" (12.08.2015). Centre for the Study of Public Policy University of Strathclyde – The Levada Center Moscow,
http://www.russiavotes.org/duma/duma_today.php/ Erişim:10.05.2021.

"Election for Russian Federal Duma" (18.09.2016). Election Guide: Democracy Assistance & Election News, <https://www.electionguide.org/elections/id/2694/> Erişim:10.05.2021.

"Gaddafi Fall Cost Russia Tens of Blns in Arms Deals" (02.11.2011). Reuters,
<https://www.reuters.com/article/russia-libya-arms/gaddafi-fall-cost-russia-tens-of-blns-in-arms-deals-idUSL5E7M221H20111102/> Erişim:15.05.2021.

"GDP Per Capita (current US\$) – Russian Federation, Turkey". World Bank./Erişim: 16.03.2021,

<https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.PCAP.CD?end=2019&locations=RU-TR&start=1988&view=chart>.

GEVORGIEVNA, Avetisyan Eleonora (2017). “The policy of Russia in the middle east and its impact on the international image of the state”

<https://cyberleninka.ru/article/n/politika-rossii-na-blizhnem-vostoke-i-ee-vliyanie-na-mezhdunarodnyy-imidzh-gosudarstva/viewer/> Erişim:20.10.2021

GRESSEL, Gustav (05.02.2016). “Lessons from Russia’s Intervention in Syria: What do we know about Russian military capabilities from the Syria conflict?” European Council on Foreign Relations [ECFR]. Erişim: 06.04.2021, https://ecfr.eu/article/commentary_lessons_from_russias_intervention_in_syria5085/ Erişim:06.05.2021.

GUSEV, Leonid (2017). “Astana Process – Problems and Prospects”, <https://mepei.com/astana-process-problems-and-prospects/>25.11.2021.

HAWN, Jeff (2021). “Russia’s Extraterritorial Military Deployments”. Newlines Institute for Strategy and Policy. <https://newlinesinstitute.org/russia/russias-extraterritorial-military-deployments/>01.04.2021.

HAUER, Neil, (04.02.2020), “Russia’s Influence in Iraq: Structurally Limited, Geopolitically Constrained”, <https://newlinesinstitute.org/iraq/russias-influence-in-iraq-structurally-limited-geopolitically-constrained/> 10.12.2021

“In a First, Turkey’s Drones Suppressed & Destroyed Syria’s Russian Air Defenses: Turkish Expert”. Defense World. Net. https://www.defenseworld.net/news/28687/In_a_First__Turkey_s_Drones_Suppressed__Destroyed_Syria_s_Russian_Air_Defenses__Tukish_Expert#.YF7xotL7R0x/25.03.2021.

“INF: ABD’nin bugün resmen çekildiği Orta Menzilli Nükleer Kuvvetler Anlaşması neden önemli?” (21.10.2018). BBC Türkçe, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-45931917/19.04.2021>.

“İsrail’den Suriye’ye hava saldırısı” (19.03.2014). CNN Türk, <https://www.cnnturk.com/haber/dunya/israilden-suriyeye-hava-saldirisi/19.04.2021>.

“Joint Statement on EU Enlargement and EU-Russia Relations” (27.04.2004). Russian Mission,

http://www.russianmission.eu/userfiles/file/joint_statement_on_eu_enlargement_and_russia_eu_relations_2004_english.pdf/ Erişim:27.04.2021.

JOPLIN, Ty, (22.04.2019) “Jordan and Russia Are Getting Closer. Should That Worry the US?” <https://www.albawaba.com/news/jordan-and-russia-are-getting-closer-should-worry-us-1281549/>02.12.2021

KATZ, Mark (2012). “Russia and the Arab Spring”. Middle East Institute. <https://www.mei.edu/publications/russia-and-arab-spring/>23.03.2021.

KOSACH, Grigory, MELKUMYAN, Elena (2016). “Possibilities of a Strategic Relationship Between Russia and Saudi Arabia” <https://russiancouncil.ru/upload/Russia-SaudiArabia-policy-brief-6-en.pdf>/03.12.2021

KORTUNOV, Andrei (2019). “Russia in the Middle East: tactical victories and strategic challenges”. <https://russiancouncil.ru/analytics-and-comments/analytics/rossiya-na-blizhnem-vostoke-takticheskie-pobedy-i-strategicheskie-vyzovy/>10.02.2022/

RFDPK, “Konseptsii vneshnepolitiki Rossiyskoy Federatsii” (30.11.2016) <http://www.kremlin.ru/> Erişim:25.12.2021

RFDPK, “Konseptsii vneshnepolitiki Rossiyskoy Federatsii” (28.06.2000) <http://www.docs.cntd.ru/> Erişim:25.12.2021

“Kuznetsov transits through English channel” (31.01.2017). Armada International, <https://armadainternational.com/2017/01/kuznetsov-transits-through-english-channel/>12.04.2021.

LAVROV, Sergey (15.06.2012). “On the Right Side of History”. Huffington Post, http://www.huffingtonpost.co.uk/sergei-lavrov/syria-on-the-right-side-of-history_b_1596400.html/20.03.2021.

LITSAS, Spyridon (2018). “Russian Foreign Policy in the Middle East under Putin: Can Bear Walk in the Desert?” Conflict and Diplomacy in the Middle East:

ExternalActorsandRegionalRivalries, 1 – 9. <https://www.e-ir.info/2018/11/23/russian-foreign-policy-in-the-middle-east-under-putin-can-bears-walk-in-the-desert/03.06.2020>.

MACIAS, Amanda (23.05.2015). “Thesemaps Show what ISIS has achieved in thelastyear”. Business Insider. Erişim: 06.05.2021, <https://www.businessinsider.com/isis-gains-in-syira-and-iraq-2015-5>.

MAMEDOV, Ruslan, (2019), “AftertheCaliphate: TheProspects of Russia-IraqRelations”,<https://russiancouncil.ru/papers/Russia-Iraq-WP46-En.pdf/> 10.12.2021

MANLOVE, Harrison (2018). “Re-Emergence: A Study of Russian Strategy in SyriaTheMiddle East andItsImplications”. WritingContest 2018. <https://thestrategybridge.org/the-bridge/2018/9/28/re-emergence-a-study-of-russian-strategy-in-syria-the-middle-east-and-its-implications/15.02.2021>.

MASON, Robert (03.09.2021). “Saudi-Russian MilitaryCooperation: SignalingorStrategy ?” The Arap GulfStatesInstitute in Washington. <https://agsiw.org/saudi-russian-military-cooperation-signaling-or-strategy/04.12.2021>

MEARSHEIMER, John (2005). “HansMorgenthauandtheIraqWar: Realismversus Neo-Conservatism”. Open Democracy. <https://opendemocracy.com/14.02.2021>.

MELTON, Mark (2016). “Russian OrthodoxChurch’sFlawedSyriaPolicy”. Providence. <https://providencemag.com/2016/02/russian-orthodox-church-flawed-syria-policy/28.02.2021>.

“NuclearWeapons: Who Has What at A Glance”, <https://www.armscontrol.org/factsheets/Nuclearweaponswhohaswhat/20.12.2021>

“New UN Resolution on SyriaWateredDown: ChurkinSays “Nyet” toWesternAggressionAgainstSyriaDisguised as “Humanitarianism” (02.02.2012). RIA Novosti, <http://en.rian.ru/world/20120202/171102149.html/19.03.2021>.

“Pogromlar”. Erişim: 15.03.2021, www.usmmm.org.

“Putin sravniltorjeniye v Libiiyus’krestovimpohodom” (21.03.2011). Pravda.ru, www.pravda.ru/news/world/21-03-2011/1070915-putin-0/ 14.05.2021.

“Putin'den doğum oranını artırma planı” (15.01.2020). BBC News Türkçe. Erişim: 09.05.2021, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-51124948>.

RAMANI, Samuel, “An integral partner: Thegrowingtiesbetween Amman andMoscow” (18.02.2021) <https://www.mei.edu/publications/integral-partner-growing-ties-between-amman-and-moscow/03.12.2021>

RAMANI, Samuel (03.07.2021) “Russiaand Iran in Syria: MilitaryAlliesorCompetitivePartners?”. <https://blogs.lse.ac.uk/mec/2021/07/03/russia-and-iran-in-syria-military-allies-or-competitive-partners/> Erişim:25.11.2021

“Rus Donanması yeni üs için Akdeniz’de”. Aydınlık. <https://www.aydinlik.com.tr/haber/rus-donanmasi-yeni-us-icin-akdeniz-de-238755/28.03.2021>.

“Russian-JordanianRelations” Russian-Jordanian Business Council, <http://russian-jordanian-bc.org/en/russian-jordanian-relations/03.12.2021>

“Rus enerji şirketlerinin ABD korkusu: İsimlerini gizliyorlar” (01.04.2021). Yeni Şafak. <https://www.yenisafak.com/ekonomi/rus-enerji-sirketlerinin-abd-korkusu-yaptirimlara-karsi-isimlerini-gizliyor-3616370/08.04.2021>.

“Rus Kazan denizaltısı Kalibr füzesiyle bin kilometer ötedeki hedefi vurdu” (24.11.2020). Sputnik Türkiye, <https://tr.sputniknews.com/savunma/202011241043278183-rus-kazan-denizaltisi-kalibr-fuzesiyle-bin-kilometre-otedeki-hedefi-vurdu/> 11.05.2021.

“RussiaUpgradesSyria-Based Electronic Station toWarn Iran of US/Israeli Attack” (27.02.2012). Debkafile Special Report, <http://www.debka.com/article/21774/19.03.2021>.

“Russian PM Medvedev equatesrelationswith West to a 'newColdWar’” (15.02.2016). CNN World, <https://edition.cnn.com/2016/02/13/europe/russia-medvedev-new-cold-war/index.html/18.03.2021>.

“RF Açık Semalar Antlaşması'ndan çekiliyor” (15.01.2021). DeutscheWelle [DW], <https://www.dw.com/tr/RF-a%C3%A7%C4%B1k-semalar-antla%C5%9Fmas%C4%B1ndan-%C3%A7ekiliyor/a-56239153/19.04.2021>.

“RF Doğu Akdeniz’de gaz ve petrol arayacak” (17.03.2021). TGRT Haber. <https://www.tgrthaber.com.tr/dunya/RF-dogu-akdenizde-dogal-gaz-ve-petrol-arayacak-2773668/08.04.2021>.

“RF Suriye’deki Askeri Tesislerini Büyütüyor” (13.05.2021). Amerikanın Sesi [VOA], <https://www.amerikaninsesi.com/a/RF-suriyedeki-askeri-tesislerini-buyutuyor/5889643.html/> 14.05.2021.

“RF, Türk SİHA’ların Libya’da vurduğu Pantsir hava savunma sistemini modernize etti” (19.06.2020). Tr.Euronews, <https://tr.euronews.com/2020/06/19/RF-turk-siha-lar-n-libya-da-vurdugu-pantsir-hava-savunma-sistemini-modernize-etti/12.03.2021>.

“RF ve Suriye’den Akdeniz’de ortak deniz tatbikatı” (10.07.2020). Sputniknews.Tr, https://tr.sputniknews.com/dogu_akdeniz/202007101042433582-RF-ve-suriyeden-akdenizde-ortak-deniz-tatbikati/11.07.2020.

“RF yeni tankı T-14 Armata’yı Suriye’de test etti” (20.04.2020). Aydınlık, <https://www.aydinlik.com.tr/haber/RF-yeni-tanki-t-14-armata-yi-suriye-de-test-etti-205934-1/01.05.2021>.

SAPHIRO, Jacob (02.09.2017). “Russian-Americanrelationsandthefuture of Syria”, Valdainotes, Russia in Global Affairs <https://eng.globalaffairs.ru/articles/russia-us-relations-and-the-future-of-syria/03.12.2021>.

“Security Council – Veto List (in reversechronologicalorder)”. DagHammaraskjöld Library Security CouncilQuick Links. <https://research.un.org/en/docs/sc/quick/veto/05.04.2021>.

SHEKHOVTSOV, Anton (2009). “AleksandrDugin’s Neo-Eurasianism: The New Right a la Russe”, ReligionCompass, Vol 3, No 4 pp.697-716, <https://www.mod.langs.ox.ac.uk/russian/nationalism/shekhovtsov2.html/15.01.2022>

SHLAPENTOKH, Dmitry (30.10.2015). “Russia’sApproachto ISIL: theHiddenBenefit of Evil”. NATO Review,

<https://www.nato.int/docu/review/articles/2015/10/30/russias-approach-to-isil-the-hidden-benefit-of-evil/index.html/26.04.2021>.

SÖNNICHSEN, N (2021). “Provedoilreserves in theMiddle East 1990 to 2019”. Statista. Erişim: 09.03.2021, <https://www.statista.com/statistics/264368/oil-reserves-in-the-middle-east-since1990/#:~:text=This%20statistic%20shows%20oil%20reserves,majority%20of%20OPEC's%20oil%20reserves>.

“RF:İsrail'in Suriye'ye saldırısı kabul edilemez”(31.01.2013). https://www.bbc.com/turkce/haberler/2013/01/130131_syria_israel_russia/19.04.2021

“İsrail'den Suriye'ye hava saldırısı” (19.03.2014). CNN Türk, <https://www.cnnturk.com/haber/dunya/israilden-suriyeye-hava-saldirisi/19.04.2021>.

Stockholm International PeaceResearchInstitute (SIPRI) MilitaryExpenditure Database: Data forAllCountries 1949 – 2019. (Excel Spreadsheet). Erişim: 23.02.2021, <https://www.sipri.org/databases/milex>.

SUCHKOV, A, Maxim, (9 Aralık 2016) “Putin Rusya’nın Yeni Ortadoğu Stratejisini Ortaya Koydu”, Al-Monitor, <https://www.al-monitor.com/tr/contents/articles/originals/2016/12/middle-east-russia-foreign-policy-strategy.html>

SURKOV, Nikolay, (Mart 2021) “US-Russiainteractions in Syriaandthefuture of theconflict in 2021” <https://dam.gcsp.ch/files/doc/us-russia-interactions-syria/04.12.2021>

“Suriye test sahası” (11.07.2020). Yeni Akit, <https://www.yeniakit.com.tr/haber/suriye-test-sahasi-RF-yeni-silahlarinin-hepsini-insanlar-uzerinde-denedi-1328220.html/07.05.2021>.

“Syria Country Demographics”. HeritageforPeace. <http://www.heritageforpeace.org/syria-country-information/geography/28.02.2021>.

“Syriawar: US launchesmissilestrikes in responseto 'chemicalattack” (07.04.2017). BBC News, <https://www.bbc.com/news/world-us-canada-39523654/03.04.2021>.

TheNationalInterest. Erişim: 15.03.2021, <https://nationalinterest.org/blog/the-buzz/the-one-chart-russias-military-should-be-very-scared-18513>.

TheState Duma Committee named the death toll in Syria of the Russian military, 15.03.2021, https://www.vedomosti.ru.translate.googleusercontent.com/society/news/2021/03/15/861435-v-sovfede-nazvali-chislo-pogibshih-v-sirii-rossiiskih-voennih?_x_tr_sl=ru&_x_tr_tl=tr&_x_tr_hl=tr&_x_tr_pto=nui,op,sc.

“Timeline: Ten years of Syria conflict, from protest to war to economic decline” (12.03.2021). Reuters, <https://www.reuters.com/article/us-syria-security-timeline-idUSKBN2B40G7/> 14.05.2021.

TRENİN, Dmitri (05.04.2016). “Russia in the Middle East: Moscow’s Objectives, Priorities and Policy Drivers”, <https://carnegie.ru/2016/04/21/ru-pub-63338/> 10.02.2022.

TUNCEL, Turgut Kerem (2020). “RF Anayasası’nda Yapılan Değişiklikler”. Avrasya İncelemeleri Merkezi [AVİM]. Erişim: 06.05.2021, <https://avim.org.tr/tr/Analiz/RF-ANAYASASI-NDA-YAPILAN-DEGISIKLIKLER>.

“Türkiye, RF ve İran Suriye’deki ateşkesi gözlemleyecek” (24.01.2017). Tr.Euronews, <https://tr.euronews.com/2017/01/24/turkiye-RF-ve-iran-suriye-deki-ateskesi-gozlemleyecek/12.03.2021>.

“US attacks ‘Iranian-backed military infrastructure’ in Syria” (26.02.2021). Aljazeera News, <https://www.aljazeera.com/news/2021/2/26/us-strikes-iranian-backed-military-infrastructure-in-syria/12.04.2021>.

ÜLGER, İrfan Kaya, (01.03.2020) “Avrupa, RF’nin Farkında mı?” <https://kriterdergi.com/dis-politika/avrupa-RFnin-farkinda-mi/> 10.12.2021

VALENTINOVICH, Bocharnikov Igor, (16.01.2016) “The role of Russia in the settlement of the armed conflict in Syria”, <https://nic-pnb.ru/analytics/rol-rossii-v-uregulirovanii-vooruzhennogo-konflikta-v-sirii/5.12.2021>.

“Vladimir Putin SaysRussiaCouldRebuildSyriaForces in ‘Hours’ (17.03.2016). NBC News, <http://www.nbcnews.com/news/world/vladimir-putin-saysrussia-could-rebuild-syria-forces-hours-n540766/06.04.2021>.

<https://www.insightturkey.com/articles/relations-between-russia-and-turkey-before-during-and-after-the-failed-coup-of-2016/>

<https://www.insightturkey.com/author/william-hale/turkey-the-us-russia-and-the-syrian-civil-war>

EKLER

ETİK BEYAN

Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmasında; tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, tezin herhangi bir kısmının bu üniversite veya başka bir üniversitedeki başka bir tez çalışması olarak sunulmadığını beyan ederim.

Refik Levent TEZCAN

18.03.2022

ÖZ GEÇMİŞ

Refik Levent Tezcan, Lise eğitimini 1990 yılında Deniz Lisesi'nde, Lisans eğitimini 1994 yılında Deniz Harp Okulu'nda, Yüksek Lisans eğitimini 2005 yılında Harp Akademileri Komutanlığı'nda tamamlamıştır. Donanma Komutanlığı'nın muhtelif gemilerinde branş subaylığı, bölüm amirliği ve gemi komutanlığı görevlerinde bulunmayı müteakip, 2015 yılında Harp Akademileri Komutanlığı Yüksek Sevk ve İdare Akademisinden mezun olmuştur. 2017-2019 yılları arasında Birleşmiş Milletler nezdinde T.C. Daimi Temsilciliği Askeri Danışmanlığı görevinde bulunmuştur.